

XIX NAUČNI SKUP

EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA U PSIHOLOGIJI

22–24. MART, 2013.

FILOZOFSKI FAKULTET, UNIVERZITET U BEOGRADU

INSTITUT ZA PSIHOLOGIJU I LABORATORIJA ZA EKSPERIMENTALNU
PSIHOLOGIJU, FILOZOFSKI FAKULTET, UNIVERZITET U BEOGRADU

XIX NAUČNI SKUP

EMPIRIJSKA
ISTRAŽIVANJA U
PSIHOLOGIJI

22–24. MART, 2013.

FILOZOFSKI FAKULTET, UNIVERZITET U BEOGRADU

INSTITUT ZA PSIHOLOGIJU I LABORATORIJA ZA
EKSPERIMENTALNU PSIHOLOGIJU,
FILOZOFSKI FAKULTET, UNIVERZITET U BEOGRADU

PROGRAMSKI ODBOR

Prof. dr Aleksandar Kostić
Prof. dr Dejan Todorović
Prof. dr Ivan Ivić
Prof. dr Jasmina Kodžopeljić
Prof. dr Nenad Havelka
Prof. dr Slobodan Marković
Prof. dr Snežana Smederevac
Prof. dr Sunčica Zdravković
Prof. dr Svetlana Čizmić
Prof. dr Vasilije Gvozdenović
Prof. dr Vesna Gavrilov Jerković
Doc. dr Dragica Pavlović Babić
Doc. dr Goran Opačić
Doc. dr Iris Žeželj
Nevena Buđevac
Janko Međedović
Doc. dr Oliver Tošković (predsednik)

ORGANIZACIONI ODBOR

Prof. dr Slobodan Marković
Doc. dr Dragica Pavlović Babić
Doc. dr Oliver Tošković
dr. Ivana Stepanović
Olga Marković

Lektura: mr Milorad Rikalo

Prelom: Jelena Sučević i Ljubica Jovanović

UVODNO PREDAVANJE

DISFLUENCY IN SPEECH: THE LISTENER'S PERSPECTIVE

Martin Corley

University of Edinburgh

Martin.Corley@ed.ac.uk

Disfluencies in spontaneous speech have the potential to affect listeners in at least two ways: They may impact upon the moment-to-moment process of determining the speaker's intended meaning, and they may influence the listener's lasting impression of what was said. In this talk, I outline what we know about each of these types of effect, focusing on three sources of evidence. Evidence from a series of eyetracking and ERP studies shows that listeners update their predictions of what is likely to be uttered following hesitation disfluencies; and that they pay more attention to words which are uttered immediately post-disfluency. Participants in the ERP studies are more likely to later recognise having heard words which occur immediately post-disfluency, suggesting a link between short-term processing differences (in prediction and attention) and their longer-term consequences (in memory). Evidence from change detection studies confirms that words encountered post-disfluency are better encoded, and allows us to examine the range of signals that might be considered as "disfluent". Evidence from feeling-of-knowing studies shows that listeners have reduced confidence in the veracity of statements that are disfluent, showing that disfluency affects the listener's metalinguistic as well as linguistic representations.

ARE FACES SPECIAL? EEG INVESTIGATION OF EARLY PROCESSES OF FACE PERCEPTION

Dragan Rangelov¹, Artyom Zinchenko², Thomas Töllner¹ and Hermann J. Müller¹

¹Ludwig-Maximilians-Universität München, ²Max Planck Institute for Human Cognitive and Brain Sciences
rangelov@psy.lmu.de

Introduction. Social success depends critically on ability to identify surrounding people. Given the importance of faces for identification, it is not surprising that faces seem to be processed differently from other complex stimuli. Moreover, recent studies suggest that faces are processed similarly to the basic visual features, e.g., color or orientation. *Problem.* This study investigated whether having to process faces influences early cognitive processes, as expected on the faces-as-basic features hypothesis. *Methods.* In a feature-singleton visual search task, participants reported presence/absence of a triangle target. Different sets of lines and shapes served as distractors, so that they could be arranged either in: (i) face-like configuration (i.e., smiley) or (ii) illusory diamond contour. For both face- and diamond distractor-sets, the stimuli were arranged either as (i) six faces and, respectively, diamonds, or (ii) they were jumbled so that they did not resemble normal configuration. The target, when present, served as a nose and one of the diamond vertices in normal face and diamond sets, respectively. In jumbled configurations, the target played no functional role. Combinations of distractor set (face- vs. diamond) and configuration (normal vs. jumbled) yielded four conditions which were blocked and presented in a counter-balanced order. *Results.* Results showed slower, $t(15) = 6.23$, $p < .01$, and less accurate performance, $t(15) = 4.15$, $p < .01$, in normal- relative to jumbled faces. These effects were likely driven by a bias for global stimulus processing induced by faces, which debilitated processing of a local (triangle) target. By contrast, detecting triangle was faster, $t(15) = 2.58$, $p < .05$, and more accurate, $t(15) = 3.63$, $p < .01$, in normal- relative to jumbled diamonds. Analyses of stimulus-locked EEG

focused on two event-related potentials: (i) posterior contralateral negativity (PCN) observed 170–270ms post-stimulus and indexing attentional selection, and (ii) Ptc component observed in 270–370ms window and indexing suppression of previously selected locations. Results showed longer peak PCN latency, $t(15) = 2.88$, $p < .05$, and weaker peak Ptc amplitude, $t(15) = 2.23$, $p < .05$, for normal- relative to jumbled faces, suggesting that, when the target triangle is a part of a face, target selection is slower and its suppression is weaker. No such effects were observed for diamonds. *Conclusions.* Overall, our findings suggest that having to process faces influences early perceptual processes.

Key words: face perception, scene segmentation, attentional selection

KAD BLIZINA POSTAJE BLIZU – PRAGOVI GEŠTALT PRINCIPA GRUPISANJA

Brankica Vidanović i Oliver Tošković

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Odeljenje za psihologiju
vbrankica86@gmail.com

Po Geštalt teoriji osnovni principi grupisanja draži koji dovode do celovitosti u opažanju su blizina, sličnost, zajednička sudbina i dobra forma. Ako pojam praga primenimo na geštalt principe grupisanja, onda bi donji prag predstavljao onu meru kontinuuma kada sa promenom jedne dimenzije stimulacije, kao što su blizina ili sličnost, dođe do opažanja celine. Cilj ovog istraživanja je bio da utvrdi da li postoje razlike između geštalt principa blizine, sličnosti po obliku, sličnosti po svetlini, zajedničke sudbine, dobre forme kvadrat i dobre forme krug u vrednostima donjih pragova. Izveden je eksperiment u kome je učestvovalo 23 ispitanika, a kao stimulus je korišćen set sličica sa različitim rasporedom kružića, kreiran u Power point-u. Za svaki od navedenih principa je napravljena po 31 sličica sa minimalnim promenama različitih dimenzija, kao npr blizine ili svetline kružića. Za utvrđivanje vrednosti donjih pragova korišćena je klasična psihofizička metoda granica. Prezentacije su ispitanicima prikazivane na monitoru, a njihov zadatak je bio da menjaju slajdove i kažu stop kada više ne opažaju celinu. Zatim se postupak ponavljao u suprotnom smeru. Zavisna varijabla je bila vrednost donjeg praga, iskazana kao vrednost na kontinuumu od 31 sličice na kojoj su ispitanici prvi put opazili ili prestali da opažaju celinu. Najpre je testirana

razlika između prosečnih vrednosti donjih pragova 4 osnovna principa grupisanja: blizine, sličnosti, zajedničke sudbine i dobre forme. Rezultati pokazuju da se ovi principi značajno razlikuju u vrednostima donjih pragova $F(3)=193.360$, $p<0.01$. Donji prag principa blizine je najniži, a najviši je donji prag principa dobre forme. Pošto su principi sličnosti i dobre forme bili predstavljeni sa po dva stimulusa, u drugom slučaju su razdvojeni tako da je testirana razlika svih šest stimulusa tj. principa: blizine, sličnosti po obliku, sličnosti po svetlini, zajedničke sudbine, dobre forme kvadrat i dobre forme krug. Rezultati pokazuju da se donji pragovi za ove principe grupisanja značajno razlikuju $F(5)=185.294$, $p<0.01$. Donji pragovi principa blizine i sličnosti po svetlini su najniži, dok su za principe dobra forma kvadrat i dobra forma krug najviši. Dakle, rezultati govore da postoje razlike između osnovnih geštalt principa grupisanja u vrednostima donjih pragova, odnosno u trenucima kada organizuju percept. Grupisanje po blizini i svetlini se odvija ranije, dok oba oblika dobre forme teže organizuju percept.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. ON179033.

Ključne reči: pragovi osetljivosti, metoda granica, geštalt teorija opažanja, geštalt principi grupisanja, rano viđenje

PREPOZNAVANJE FACIJALNE EKSPRESIJE EMOCIJA

Tijana Todić

Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica

tijana8504@yahoo.com

U neverbalnoj komunikaciji facijalna ekspresija ima važnu ulogu jer učesnici u komunikaciji najviše pažnje obraćaju na lice sagovornika. Prema nalazima Ekmana, ljudi iz različitih kultura dobro uparaju izraze lica sa adekvatnim emocijama, što je pokazatelj da je facijalna ekspresija emocija (FEE) univerzalna u različitim kulturama tj. da ima urođenu komponentu. Postavlja se pitanje da li će, ukoliko izaberemo najjednostavniju reprezentaciju ljudskog lica (smajli) to uticati na prepoznavanje FEE. Cilj istraživanja je da se odgovori na pitanje da li će na vreme i tačnost prepoznavanja FEE uticati vrsta slike (lice/smajli), vrsta emocije (sreća/tuga) i kontekst (kongruentan/nekongruentan) u kojoj je prikazana. Stimulusni materijal su činile slike lica/smajlija sa FEE i reči

emocija ispod njih, koje su prikazane u kongruentnom (slika i reč emocije se slažu) i nekongruentnom kontekstu (slika i reč emocije se ne slažu). Početna pretpostavka je da će ispitanici tačnije i brže prepoznavati FEE kada su one prikazane na smajliju koga, za razliku od ljudskog lica, karakteriše manji broj elemenata (kontura lica, oči i usta) i simetrija leve i desne strane. Eksperiment je izveden korišćenjem programa Super Lab 2.1 for Windows. Zadatak ispitanika (12 studenata prve godine psihologije) bio je da pritiskom na taster miša potvrde ili opovrgnu slaganje FEE i reči koje označavaju neku od emocija. Rezultati ukazuju da ne postoji statistička značajnost pojedinačnih faktora kao ni njihovih međusobnih interakcija, što se tiče analize vremena prepoznavanja FEE. Međutim, na tačnost prepoznavanja FEE utiče interakcija faktora vrsta emocije i vrsta slike ($F=5.39$; $df=1$; $p<0.05$), kao i interakcija faktora vrsta emocije i kontekst ($F=14$; $df=1$; $p<0.01$). Tako ispitanici tačnije prepoznaju FEE sreće kada je ona prikazana na licu nego kada je prikazana na smajliju, dok je kod emocije tuge obratno. Takođe, kada je emocija sreće prikazana u kongruentnom kontekstu ispitanici je tačnije prepoznaju nego kada je prikazana u nekongruentnom kontekstu, dok je kod emocije tuge obratno. Dakle, početna očekivanja nisu ispunjena, jer dobijeni rezultati ukazuju da jednostavnost stimulusa utiče na tačnost prepoznavanja FEE samo u pojedinim situacijama, tj. u zavisnosti od toga na kojoj je slici koja emocija prikazana i u kom kontekstu.

Ključne reči: facijalna ekspresija emocija, lice, smajli, kontekst

AFEKTIVNO PRIMOVANJE NA DEČJEM UZRASTU

Dragan Vesić, Ilija Jovanović i Vladislav Popović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

vesic.dragan@hotmail.com

Proučavajući brojne studije iz oblasti afektivnog primovanja, uvideli smo da nije stavljan poseban akcenat na uzrast ispitanika. Ovo nas je navelo da se zapitamo da li je to posledica činjenice da uzrast nema značajnu ulogu. Stoga smo se odlučili da ispitamo da li postoje razlike u jačini afektivnog primovanja između dece uzrasta od devet i trinaest godina, koristeći standardnu kontekst-meta proceduru. Prvi cilj bio je replikacija ranijih nalaza na odraslima i pokazivanje postojanja afektivnog primovanja i na mlađim uzrastima. Drugi cilj bio je ispitivanje postojanja

uzrasnih razlika u jačini afektivnog primovanja između učenika trećeg i sedmog razreda osnovne škole. Kao kontekst korišćeno je po 20 pozitivnih (srećnih), negativnih (besnih) i neutralnih facijalnih ekspresija, generisanih tako da je svaka osoba iskazala po jedno od sva tri emotivna stanja. Što se tiče stimulus-meta, korišćeno je 60 različitih kanji znakova, prethodno ujednačenih po stepenu preferencije. Uzorak je činilo 39 učenika trećeg i 44 učenika sedmog razreda. Zavisna varijabla bila je stepen preferencije, meren skalom Afektivna evaluacija (subskala instrumenta Konotativni diferencijal (CD-15)), koju čini sedmostepena bipolarna skala ružno-lepo. Kontekst je prikazivan na optimalnom nivou sa ekspozicijom od 100ms. Nakon njega, sledila je meta u trajanju od 500ms, nakon koje bi se pojavila maska. Dobijen je jak efekat afektivnog primovanja na obe uzrasne grupe, u skladu sa našom početnom hipotezom, $F(2,81)=36.358$, $p<0.001$. Međutim, nije dobijena interakcija uzrasta i stepena preferencije, $F(2,81)=0.117$, $p>0.05$. Ovakve nalaze tumačimo rano razvijenim automatskim procesima koji stoje u osnovi afektivnog primovanja, na šta upućuje nepostojanje razlika u obrascu afektivnog primovanja između učenika trećeg (devet godina) i sedmog (trinaest godina) razreda.

Ključne reči: afektivno, primovanje, optimalni, deca, uzrast

DA LI OBJEKTI OGRANIČENI ILUZORNIM KONTURAMA POSEDUJU TEKSTURU?

Žarko Milojević¹ i Sunčica Zdravković^{1,2}

¹Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu; ²Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
zarko.milojevic@gmail.com

Iluzorne konture daju jak utisak granica objekta, na mestima gde nema promene u kontrastu niti fizički prikazane konture. Jedna od najpoznatijih iluzija koja demonstrira ovaj fenomen je Kanicin trougao. Međutim, da li je takav modalni objekat svodiv na opažene konture, ili on poseduje i teksturu, odnosno površinu? Ukoliko vizuelni sistem objektu dodeljuje i površinu, vizuelni fenomeni i principi za koje znamo da važe na realnim objektima, trebalo bi da su primenljivi i na ovakve objekte. Ovo pitanje je testirano korišćenjem iluzije simultanog kontrasta svetline (SLC). Sprovedena su dva eksperimenta u kojima su na po tri nivoa sive pozadine

prikazivane četiri modifikovane varijante SLC iluzije. Standardna crna i bela pozadina meta zamenjene su objektima različitih oblika (tzv. kontekst) koji su formirali modalne mete. Ispitanici su obavljali uobičajeni zadatak procene svetline meta. U prvom eksperimentu, korišćene su tri varijante konteksta koji su pokrivali 100% (kontrolni uslov), 85% i 38% konture mete. Rezultati pokazuju da nema razlike između ove tri varijante SLC iluzije ($F(2,26)=2,04$; $p>.05$), odnosno u sva tri slučaja postoji jednak iluzorni efekat. U drugom eksperimentu, uobičajeni crni i beli konteksti, zamenjeni su kontekstima koji su se sastojali od četiri nijanse sive – tamnim i svetlim kontekstima koji su pokrivali 85% konture mete. Rezultati ponovo pokazuju da nema razlike između realnog i modalnog objekta ($F(1,13)=3,96$; $p>.05$). U sprovedenim eksperimentima su za modalne objekte dobijeni nalazi koji se tipično dobijaju u istraživanjima u kojima se koristi SLC: (1) iluzorni efekat, (2) procena meta u tamnom kontekstu kao svetlijih nego što jesu, (3) veća varijabilnost procena meta u tamnom kontekstu, (4) jači iluzorni efekat na tamnijim metama (5) pojačanje iluzornog efekta i smanjenu varijabilnost procena nakon artikulacije vizuelne scene. Dobijeni rezultati pokazuju da modalni objekti nisu svodivi na efekat iluzornih kontura i da vizuelni sistem modalnim objektima pripisuje i površinu.

Ovo istraživanje je finansirano sredstvima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije. Grantovi br. ON179033 i III47020.

Ključne reči: modalni objekti, površina, simultani kontrast svetline, Kanicina iluzija

KATEGORIČKA PERCEPCIJA BOJA U SRPSKOM JEZIKU: EFEKAT PLAVO-TEGET I CRVENO-BORDO KATEGORIJA NA ZADATAK PERCEPTIVNE DISKRIMINACIJE

Ivana Jakovljević¹ i Sunčica Zdravković^{1,2}

¹Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad; ²Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

jakovljevi.ivana@yahoo.com

Kategorička percepcija boja podrazumeva bržu diskriminaciju boja koje spadaju u različite lingvističke kategorije od boja koje pripadaju istoj

kategoriji. U većini jezika postoji samo jedan termin za najfrekventnije boje (zeleno, žuto, belo itd). U srpskom jeziku, pored dva termina za plavo, postoje i dva termina za crveno, što nam je omogućilo da utvrdimo da li te kategorije boja (plavo-teget i crveno-bordo) utiču na brzinu diskriminacije u perceptivnom zadatku. Ispitanici (15) su učestvovali u zadatku diskriminacije u kom su na ekranu računara prikazivani kvadrati u trijadama (plavi u prvoj seansi, crveni u drugoj). Nakon toga, ispitanici su radili zadatak imenovanja u kom su prikazane nijanse smeštali u neku od kategorija (plavo ili teget, odnosno crveno ili bordo). Za svakog ispitanika je utvrđena kategorijalna granica u odnosu na koju su analizirana poređenja iz zadatka diskriminacije. U analizi je korišćen i faktor blizine nijansi na kontinuumu boja kako bi se ispitaio uticaj perceptivne udaljenosti nijansi na brzinu diskriminacije. Analiza varijanse pokazala je značajnu interakciju kategorije i blizine nijansi $F(1,14)=11.37$; $p<0.05$ – ispitanici su brži u diskriminaciji nijansi koje spadaju u različite kategorije kada su one bliže na kontinuumu boja. Kod plavih nijansi, diskriminacija nijansi je brža kada su nijanse međusobno udaljenije ($F(1,14)=8.42$; $p<0.05$). Ispitanici su brži u diskriminaciji nijansi koje svrstavaju u različite kategorije (plavo-teget, odnosno crveno-bordo) - $F(1,14)=11.37$; $p<0.05$. Ispitanici su brži u diskriminaciji crvenih nijansi ($F(1,14)=12.74$; $p<0.05$) i brži su kada su nijanse međusobno udaljenije na kontinuumu boja ($F(1,14)=116.62$; $p<0.001$). Rezultati pokazuju da teget i bordo postoje kao kategorije na mentalnom planu boja. Takođe, prisutne su i razlike između ovih kategorija – ne samo da su ispitanici brži u diskriminaciji crvenih nijansi, već se ta prednost uočava i kod bliskih nijansi što nije karakteristično za fenomen kategoričke percepcije boja. Ovi rezultati su u skladu sa nalazima da vreme reakcije u zadacima pretrage zavisi od šeme aktivacije čepića u ranim vizuelnim fazama i to u korist pretrage crvenkastih nijansi, usled specijalizacije trihromata za percepciju nijansi bliskih nijansama lica (i modulacija tih nijansi povezanih sa protokom krvi). Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br.179033 i III 47020.

Ključne reči: opažanje boja, kategorička percepcija, zadatak perceptivne diskriminacije

PARAFOVEALNA IDENTIFIKACIJA DVOČLanih NIZOVA
SLOVA I SIMBOLA**Dušan Vejnović^{1,2} i Sunčica Zdravković^{2,3}**

¹Pedagoški fakultet u Somboru, Univerzitet u Novom Sadu; ²Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu; ³Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

dusan.vejnovic@pef.uns.ac.rs

U ovom radu ispitivano je pregomilavanje (engl. “crowding”) u prisustvu jednog ometača (engl. “flanker”), odnosno uspešnost identifikacije parafovealno prikazanih dvočlanih nizova slova nasuprot nizova drugih simbola. Eksperiment se oslanja na nalaze prethodnog istraživanja u kojem su ispitivani tročlani nizovi, tj. u kojem je ispitivana identifikacija slova i simbola u prisustvu dva ometača. U tom radu ustanovljeno je da slova bivaju znatno uspešnije identifikovana od simbola, ali samo pod uslovom da su prikazana u horizontalnim nizovima. Cilj ovog eksperimenta bio je da se proverii da li je već i prisustvo samo jednog horizontalno postavljenog ometača dovoljno da se ispolji superiornost u identifikaciji slova spram drugih simbola. U tu svrhu dvadeset pet ispitanika testirano je zadatkom prisilnog izbora između dve alternative (engl. “2AFC task”), u kome su im, u trajanju od 100 ms, prikazivani dvočlani nizovi slova i simbola. Veličina prikazanih karaktera iznosila je 0.44° vizuelnog ugla, razmak među njima 0.16° , a udaljenost između fiksacione tačke i sredine karaktera-mete bila je 1.5° . Nizovi su bili sačinjeni od dva različita slova ili dva različita simbola koji su slučajno odabrani iz devetočlanih skupova (slova: B, D, F, G, K, N, L, S, T; simboli: %, /, ?, @, }, <, §, μ , L). Po prikazivanju niza, na monitoru bi se pojavila dva ponuđena odgovora (dva slova ili dva simbola), a zadatak ispitanika bio je da odluči koji od njih je prethodno bio prikazan kao meta. Zavisna varijabla bila je tačnost identifikacije, a prediktori su bili Vrsta stimulusa (slovo, simbol), Orijehtacija niza (horizontalna, vertikalna) i Relativna pozicija ometača (unutrašnji, spoljašnji ometač). Modeliranjem Generalizovanih linearnih mešoviti efekata utvrđena je interakcija Vrsta stimulusa x Orijehtacija niza ($\beta = 0.8245$, $SE = 0.2168$, $z = 3.803$, $p = 0.0001$) – identifikacija horizontalnih nizova slova bila je znatno uspešnija od identifikacije vertikalnih nizova slova i identifikacije simbola u obe orijentacije. Efekat Relativne pozicije ometača nije bio značajan, niti je

stupao u interakcije sa druga dva prediktora. Nalazi eksperimenta u kojem su mete pregomilavane jednim ometačem repliciraju one koje su ranije dobijeni. Stoga se može zaključiti da je prednost horizontalno orijentisanih slova u uslovima pregomilanog identifikovanja uočljiva već i u prisustvu samo jednog ometača. Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku, projekat br. ON 179033 i III 47020.

Ključne reči: pregomilavanje, parafovealno opažanje, opažanje slova

KAKVA JE PRIRODA PROCESA U ZADATKU VIZUELNE PRETRAGE RIJEČI?

Tanja Šokčević¹, Strahinja Dimitrijević¹ i Vasilije Gvozdenović²

¹Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci

²Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Univerzitet u Beogradu
sokcevic@blic.net

Cilj istraživanja bio je da se ispita uticaj pisma i frekvencije na brzinu vizuelne pretrage riječi, u okviru Teorije integracije karakteristika.

Izvedena su dva eksperimenta, u kojima je učestvovalo 90 studenata psihologije, Filozofskog fakulteta u Banjoj Luci; 30 u prvom i 60 u drugom. U oba eksperimenta sistematski su varirani tip (pozitivni, negativni) i veličina seta (3, 6, 9, 12 riječi). U prvom eksperimentu faktori su bili i pismo, neponovoljen po subjektima, sa dva nivoa (ćirilica, latinica), te frekvencija setova (NF, VF), iskazana preko frekvencije oblika riječi koje čine set (nominativ jednine imenica muškog roda), pri čemu je rezidual frekvencije odrednice tretiran kao kovarijat. Zadatak ispitanika je bio da odgovore na pitanje da li se u setu nalazi riječ napisana drugačijim pismom, u odnosu na ostale riječi. Analiza kovarijanse za ponovljena mjerenja pokazala je efekte faktora: tip seta ($F(1,143)=143.9$, $p<.001$, $\eta_p^2=.502$) i obim seta ($F(3,143)=37.1$, $p<.001$, $\eta_p^2=.437$), te njihovu interakciju ($F(3,143)=8.8$, $p<.001$, $\eta_p^2=.155$), pri čemu je priraštaj vremena pretrage, u funkciji obima seta, veći kod negativnih nego pozitivnih setova. Utvrđeno je i da se latinične mete u ćiriličnim setovima pretražuju brže nego ćirilične mete u latiničnim setovima ($F(1,143)=84.7$, $p<.001$, $\eta_p^2=.372$), ali i interakcija pisma i tipa seta ($F(1,143)=14.7$, $p<.001$, $\eta_p^2=.093$), tj. priraštaj u vremenu pretrage negativnih setova je veći za ćirilične mete u latiničnim setovima, nego obrnuto. Analizom pozitivnih setova dobijeni su efekti obima ($F(3,71)=4.5$, $p=.006$, $\eta_p^2=.159$) i pisma

($F(1,71)=11.5$, $p<.001$, $\eta_p^2=.139$). S druge strane, nije utvrđena veza frekvencije seta i brzine pretrage.

U drugom eksperimentu ispitanici su imali zadatak da odgovore na pitanje da li se u setu nalazi riječ drugačijeg značenja u odnosu na ostale riječi. Pored tipa i obima seta, neponovoljenog po subjektima, faktori su bili frekvencija seta (NF, VF) i mete (NF, VF), dok su reziduali frekvencija odrednica tretirani kao kovarijati. Analizom kovarijance je utvrđena brža pretraga pozitivnih setova ($F(1,75)=82.0$, $p<.001$, $\eta_p^2=.522$), dok pretraga pozitivnih setova zavisi od obima seta ($F(3,102)=60.5$, $p<.001$, $\eta_p^2=.640$). Ponovo nije pronađen efekat frekvencija na brzinu pretrage.

Dobijeni rezultati sugerišu da pismo utiče na vizuelnu pretragu riječi, te potvrđuju tezu o serijalnoj pretrazi složenih stimulusa. S druge strane, izostanak efekta frekvencija ukazuje na vizuelnu prirodu procesa pretrage u ovom zadatku.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. ON179033.

Ključne riječi: vizuelna pretraga, pismo, frekvencija oblika i odrednice, serijalna obrada riječi

KITAOKINA ILUZIJA ŠAHOVSKE TABLE

Dejan Todorović i Marija Milisavljević

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Odeljenje za psihologiju,
Filozofski fakultet, Beograd
dtodorov@f.bg.ac.rs

Neke vizuelne konfiguracije izazivaju pogrešno opažanje orijentacije linija. Među najpoznatije i najviše ispitivane spadaju Celnerova, Erenštajn-Orbisonova i Minsterbergova iluzija (poznata i kao iluzija zida kafea). Jedna od novijih, snažnih iluzija ovog tipa je Kitaokina iluzija šahovske table. Ona se strukturalno razlikuje od drugih iluzija, a sastoji se od tamnih i svetlih polja organizovanih u obliku šahovske table. Polja sadrže dva mala kvadrata pozicionirana blizu svojih suprotnih uglova. Prisustvo kvadrata-induktora izaziva iluzorni opažaj nagnutosti linija koje grade ivice polja. Kako ova iluzija do sada nije bila eksperimentalno ispitivana, u ovom istraživanju mi smo varirali neke njene osnovne parametre. Svi stimulusi su bili okrugli isečci table od 18x18 polja, koji su bili rotirani na

pet nivoa (-2, -1, 0, 1, i 2 stepena odstupanja u odnosu na vertikalu), čime je fizički nagib stimulusa kombinovan sa indukovanim iluzornim nagibom. Stimulusi su bili prikazani u dve simetrične verzije, koje su se razlikovale po smeru iluzornog nagiba. Zadatak subjekata je bio da procene da li je orijentacija uspravnih ivica tabli nagnuta, u odnosu na vertikalu, u negativnom smeru (smer kretanja kazaljke na satu) ili u pozitivnom (suprotnom) smeru. Rezultati su iskazani psihometrijskim krivama zavisnosti procenta odgovora 'negativan smer' od stepena rotacije i verzije stimulusa. U prvom eksperimentu varirano je rastojanje između induktora i ivica polja. Iluzorni efekt je postojao za nulto rastojanje ($F(1,11)=6.15$, $p<0.031$), i za srednje rastojanje ($F(1,11)=40.7$, $p<0.001$), a bio je odsutan za veliko rastojanje. U drugom eksperimentu induktori su bili na srednjem rastojanju, a variran je kontrast polja i induktora. Iluzorni efekt je postojao za konfiguracije sa jakim kontrastom ($F(1,11)=22.3$, $p<0.001$) i srednjim kontrastom ($F(1,11)=28.1$, $p<0.001$), a bio je odsutan za slabi kontrast. Iako za sada nema opšte usvojenog objašnjenja iluzija orijentacije, većina savremenih teorija pretpostavlja da su ovi fenomeni posledica interakcija među kortikalnim neuronima. Naši nalazi ukazuju da bi se u slučaju Kitaokine iluzije fiziološka osnova mogla tražiti u aktivaciji neuralnih detektora ivica (za konfiguracije sa nultim rastojanjem induktora) i linija (za konfiguracije sa srednjim rastojanjem), koja bi bila jača za jače kontraste induktora i polja. Ova hipoteza mogla bi se proveriti neurofiziološkim istraživanjima, kao i kompjuterskim simulacijama rada kortikalnih neurona. Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. ON179033

Ključne reči: vizuelna percepcija, iluzije orijentacije, Kitaokina iluzija, detektori linija i ivica

NEPODNOŠLJIVA TEŽINA DALJINE - UTICAJ OPTEREĆENJA NA PROCENU UDALJENOSTI

Ljubica Jovanović i Oliver Tošković

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
ljubica_jovanovic@ymail.com

U istraživanjima koja su ispitivala način na koji ljudi procenjuju opaženu daljinu utvrđena je anizotropija ovog svojstva. Naime, opaženi prostor ljudi izdužen je u smeru subjektivnog zenita, a skraćen u odnosu

na horizont. Takođe, istraživanja su pokazala da je anizotropija karakteristična i za opažanje napora, te da ljudi isti fizički napor prezentovan na horizontalnom i vertikalnom pravcu procene ne opažaju jednako. Naime, napor prezentovan u pravcu subjektivnog zenita opaža se kao veći od fizički istog napora prezentovanog u suprotnom smeru (ka podlozi). Ova dva fenomena povezuje hipoteza koja pretpostavlja da nam, usled delovanja gravitacione sile, pokreti u različitim pravcima nisu jednako naporni, a da integracija gravitacione sile u perceptivno-akcione sheme akciju čini uspešnijom. Imajući pomenutu hipotezu u vidu, cilj ovog istraživanja bio je da ispita uticaj napora uloženog u pokret na percepciju opažene daljine. Uzorak je činilo 14 ispitanika, a kao instrumenti korišćeni su tegovi (1kg i 2kg), pomoću kojih je variran napor koji su ispitanici ulagali u pokret. Kao stimulus korišćene su lampice, koje su postavljane na udaljenost od 1, 3 i 5m u odnosu na ispitanika. Zadatak ispitanika bio je proceni udaljenost stimulusa koji se nalazio sa njihove leve strane, podešavanjem udaljenosti stimulusa postavljenog desno od njih. Na ruci kojom su ispitanici podešavali udaljenost stimulusa, varirano je opterećenje (bez tega, 1kg i 2 kg). Rezultati nisu pokazali značajnu interakciju faktora daljine i opterećenja, dok je dobijen efekat daljine ($F = 279.74$, $df=2$, $p < 0,05$). Međutim, rezultati nisu pokazali značajan efekat napora uloženog u pokret na percepciju daljine. Drugim rečima, bez obzira na to da li su ispitanici procenjivali udaljenost stimulusa bez dodatnog opterećenja ili sa opterećenjem od jednog, odnosno dva kilograma, njihova procena udaljenosti bila je ista. Dobijeni rezultati upućuju na potrebu za daljim razmatranjem odnosa između utvrđenih anizotropija u opažanju. Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. ON179033.

Ključne reči: anizotropija opažene daljine, anizotropija opaženog napora

KOMPONENTE DOŽIVLJAJA KREATIVNE VREDNOSTI LIKOVNOG DELA

Bojana Škorc¹ i Biljana Pejić²

¹Fakultet likovnih umetnosti, Univerzitet umetnosti Beograd; ²Udruženje
za empirijska istraživanja umetnosti, Beograd
bskorc@yahoo.com

U opsežnim studijama koje ispituju složeni doživljaj likovnog dela, iz velikog broja potencijalnih, izdvojena su 3 glavna faktora doživljaja: kreativnost dela, tehnička uspelost i lično dopadanje. Tri osnovna faktora doživljaja kreativne vrednosti likovnog dela posmatraju unutrašnji proces gradnje stava prema delu - relacionu prirodu doživljaja umetnosti. Za razliku od formalnih pristupa, relacioni pristup stavlja akcenat na fenomenološki i psihološki aspekt doživljaja umetnosti, a ne na objektivna formalna svojstva dela. U radu je testirana hipoteza o tri komponente doživljaja dela na populaciji studenata umetnosti. Posmatrano je da li su navedeni faktori stabilni, što bi svedočilo o kros-kulturalnoj univerzalnosti komponenti doživljaja. U istraživanju je učestvovalo 32 studenta, I godine Fakulteta likovnih umetnosti u Beogradu. Izabrani su studenti likovnih umetnosti, kao populacija koja je osetljiva na formalne i relacione aspekte doživljaja. Stimulusni materijal se sastojao od 20 reprodukcija poznatih likovnih dela, variranih u pogledu motiva, stila i formalnih odlika. Instrument se sastojao od 9 petostepenih unipolarnih skala, koje su merile 3 faktora: kreativnost (skale: kreativnost, novina materijala, stepen variranja), tehnička uspelost (skale: kvalitet tehnike, organizacija dela, preciznost dela) i lično dopadanje (skale: sviđanje, estetska privlačnost, spremnost da se verbalno opisuje delo). Autor instrumenta je Teresa Amabile. Reprodukije su prikazivane slučajnim redosledom. Ispitanici su procenjivali doživljaj dela prema ponuđenim skalama bez vremenskog ograničenja. Rađena je faktorska analiza. Metodom glavnih komponenti varimax rotacijom izdvojena su 3 faktora, koji objašnjavaju 76,7% varijanse. F1 je najviše zasićen skalama: preciznost dela, kvalitet tehnike i organizacija dela; F2 skalama: novina materijala, kreativnost i stepen variranja, a F3 skalama: spremnost da se verbalno opisuje delo, sviđanje i estetska privlačnost. Potvrđena je hipoteza o doživljaju kreativne vrednosti

likovnog dela kao komponentnom delovanju 3 faktora. Stabilnost hipoteze je potvrđena za grupu koja je visoko osetljiva na likovnu umetnost. Budući da su istraživači na drugim kulturama utvrdili razlike između doživljaja koje imaju umetnici od onih koji se ne bave umetnošću, od posebnog interesa bi bilo istražiti doživljaje grupa sa različitim stepenom interesovanja za umetnost.

Ključne reči: kreativnost, umetnost, doživljaj dela

DOŽIVLJAJ KREATIVNE VREDNOSTI U ODNOSU NA MOTIV LIKOVNOG DELA

Biljana Pejić¹ i Bojana Škorc²

¹Udruženje za empirijska istraživanja umetnosti, Beograd; ²Fakultet likovnih umetnosti, Univerzitet umetnosti Beograd
bilja309@ptt.rs

U radu se analizira odnos između doživljaja kreativne vrednosti likovnog dela i motiva dela. Cilj je da se na populaciji studenata umetnosti ispita da li postoji povezanost između doživljaja likovnog dela i motiva kojim se delo bavi. Prethodne studije, rađene kod nas i u svetu, utvrdile su da motiv dela učestvuje u procesu procene i doživljaja i da je stepen uticaja motiva utoliko veći ukoliko su ispitanici manje osetljivi i upoznati sa likovnom umetnošću. U istraživanju je učestvovalo 32 studenta, I godine Fakulteta likovnih umetnosti u Beogradu. Izabrani su studenti likovnih umetnosti kao populacija koja je osetljiva na formalne i relacione aspekte doživljaja. Stimulusni materijal se sastojao od 20 reprodukcija poznatih likovnih dela. Uključene su 4 česte grupe motiva (portret, pejzaž, mrtva priroda i apstraktni objekat), različitih stilova, ujednačene po broju stimulusa. Instrument Terese Amabile se sastojao od 9 petostepenih unipolarnih skala, koje mere 3 faktora: kreativnost (kreativnost, novina materijala, stepen variranja), tehnička uspelost (kvalitet tehnike, organizacija dela, preciznost dela) i lično dopadanje (sviđanje, estetska privlačnost, spremnost da se verbalno opisuje delo). Reprodukije su prikazivane slučajnim redosledom. Ispitanici su procenjivali doživljaj dela prema ponuđenim skalama. Vreme procenjivanja nije bilo ograničeno. Analiza varijanse pokazuje statistički značajan efekat motiva na sva 3 faktora: tehnička uspelost ($F(4;635)=32,03$, $p<.000$), kreativnost ($F(4;635)=8,16$, $p<.000$) i lično dopadanje ($F(4;635)=31,30$, $p<.000$). U

proceni kreativnosti dela, visoko se vrednuju pejzaži i portreti, dok su apstraktni motivi i mrtva priroda niže vrednovani. Faktori tehnička uspelost i lično sviđanje se u odnosu na motiv ponašaju slično: najjasnije se ispoljavaju kod procene pejzaža, nešto slabije kod portreta i mrtvih priroda, a najslabije kod apstraktnih motiva. Portreti i pejzaži se vide kao bolje polje za ispoljavanje kreativnosti umetnika, nego mrtve prirode i apstraktni motivi. Procena kreativne vrednosti likovnog dela uključuje delovanje 3 faktora, pri čemu se pojavljuje uticaj motiva dela. Uticaj motiva u korist pejzaža i portreta, delimično i mrtve prirode, a na štetu apstraktne umetnosti je neočekivan nalaz za studente likovne umetnosti. Favorizovanje realističnih nasuprot apstraktnih motiva je više karakteristično za opštu populaciju nego za onu koja je orijentisana na likovnu umetnost i zato ovaj nalaz zasluđuje dodatne analize.

Ključne reči: kreativnost, umetnost, doživljaj dela, motiv dela

DA LI SU KOGNITIVNE SPOSOBNOSTI DOVOLJNI PREDIKTORI DIVERGENTNOG MIŠLJENJA ILI SU VAŽNE I OSOBINE LIČNOSTI?

Ivana Novakov

Filozofski fakultet, Novi Sad

ivananovakov@sbb.rs

U ovom istraživanju razmatrano je divergentno mišljenje u kontekstu kognitivnih sposobnosti i osobina ličnosti. Divergentna produkcija smatra se ključnom komponentom kreativnosti, a pošto predstavlja sastavni deo Gilfordove teorije sposobnosti, mnoga istraživanja su se kretala u pravcu ispitivanja odnosa divergentne produkcije i inteligencije. Meta-analize izveštavaju o niskoj pozitivnoj korelaciji između ovih konstrukata, a sve više istraživanja ukazuje na to da su i druge kognitivne sposobnosti relevantne za postignuće na merama divergentne produkcije. Međutim, novije studije su počele da se bave i pitanjem povezanosti između kreativnosti i osobina ličnosti. Pronađene su pozitivne korelacije između kreativnosti i Otvorenosti ka iskustvu, Ekstraverzije i Neuroticizma, a negativne korelacije sa Prijatnošću i Savesnošću takođe su dokumentovane. Pa ipak, relativno mali broj istraživanja bavio se pitanjem inkrementalne validnosti osobina ličnosti naspram sposobnosti, kada je u pitanju predikcija divergentne produkcije. Stoga je cilj ovog rada bio da se

utvrdi da li divergentnu produkciju najbolje predviđaju kognitivne varijable ili osobine ličnosti ipak značajno doprinose objašnjenju ove sposobnosti. U svrhu odgovora na ovo pitanje sprovedeno je istraživanje na uzorku od 150 ispitanika (od čega je 90 osoba ženskog pola), učenika srednjih škola i studenata, a prosečna starost ispitanika je iznosila 18,5 godina. Od instrumenata su primenjene Ravenove progresivne matrice za napredne, subtest Šifra sa Vekslerovog individualnog testa inteligencije (VITI) i inventar Velikih pet (BFI), a divergentna produkcija merena je zadacima sa testa Divergentnog mišljenja. Sprovedena je hijerarhijska regresiona analiza u kojoj je u prvom bloku uvedeno postignuće na testu inteligencije, u drugom bloku efikasnost radne memorije, a u trećem osobine ličnosti. Inteligencija u prvom bloku ostvaruje marginalno značajnu predikciju ($\beta = .15$, $p = .07$), pri čemu procenat objašnjene varijanse kriterijuma iznosi 2.2. Uvođenje efikasnosti radne memorije u drugom bloku doprinosi marginalno značajno predikciji ($\Delta R^2 = 2.5$, $p = .05$), kao marginalno značajan prediktor izdvaja se radna memorija ($\beta = .17$, $p = .05$), a R^2 iznosi 4.8. U trećem koraku uvedene su osobine ličnosti, što dovodi do statistički značajnog porasta u predikciji ($\Delta R^2 = 17.4$, $p < .01$), pri čemu procenat objašnjene varijanse iznosi 22.1; kao značajni prediktori u modelu izdvajaju se radna memorija ($\beta = .20$, $p < .05$), Neuroticizam ($\beta = .17$, $p < .05$) i Otvorenost ka iskustvu ($\beta = .37$, $p < .01$), a kao marginalno značajan prediktor izdvaja se Savesnost ($\beta = .14$, $p = .08$). Na osnovu dobijenih rezultata možemo zaključiti da divergentna produkcija predstavlja sposobnost koja je u znatnoj meri određena i osobinama ličnosti, te da nije opravdano posmatrati ovaj konstrukt isključivo kroz prizmu kognitivnih sposobnosti.

Ključne reči: divergentna produkcija, inteligencija, radna memorija, osobine ličnosti, Velikih pet

DIMENZIJE RELACIJSKE KREATIVNOSTI U GRAĐENJU ZAJEDNIČKE PRIČE

Irena Ristić i Tijana Mandić

Fakultet dramskih umetnosti Univerzitet umetnosti Beograd

ir.ristic@gmail.com

Ispituje se stepen izraženosti novine i povezanosti u dijadnom kreativnom procesu pravljenja zajedničke priče, pod pretpostavkom da su

to osnovne dimenzije relacijske kreativnosti čije variranje može objasniti razlike u kreativnom postignuću. Četrdeset četiri studenta Univerziteta umetnosti u Beogradu, raspoređenih u 22 dijade pravili su zajedničke priče po namenski osmišljenoj proceduri: od učesnika je traženo da se unutar dijade ne dogovaraju verbalno kako će priča izgledati već da je pripreme po principu „lanca”, tako što naizmenično svaki član dijade upisuje na papir po jednu rečenicu priče, uz uvid u prethodnu/e, a zatim prosleđuje papir drugom članu dijade. Tako je svaka formirana studentska dijada proizvela po jednu priču (N=22). Prilikom procene kreativnosti korišćen je uzorak od 7 nezavisnih procenjivača koji je uključio kulturne radnike i umetnike sa iskustvom u analizi teksta. Praćeni su standardi merenja u okviru CAT (Consensual Assessment Tehnique). Analiza relijabilnosti pokazala je zadovoljavajući stepen saglasnosti u procenama kreativnosti [Cronbach $\alpha = 0,74$]. Napravljena je rang lista, a zatim je izabrano osam priča: četiri najkreativnije i četiri najmanje kreativne. Potom su procenjivači dobili zadatak da u svakoj izabranoj priči procene stepen izraženosti novine i povezanosti [Cronbach $\alpha = 0,77$]. Analizom varijanse utvrđeno je da se kreativne i nekreativne priče razlikuju u procenama novine [$F(1,14)=12,42$ $p<.01$], ali da ne postoji značajna razlika na dimenziji povezanosti. Potvrđena je i statistička značajnost interakcije: razlika između povezanosti i novine značajno varira između dve grupe priča [$F(1,14)=6,50$ $p<.05$]. Kreativne priče pokazuju izbalansiran odnos novine i povezanosti, mada je novina primarna, dok se kod nekreativnih priča javlja nesklad između ovih dimenzija, jer u pričama dominira povezanost znatno iznad stepena novine. Rezultati ukazuju da je razvoj relacijske kreativnosti, kao osnove svakog grupnog procesa u umetnosti uslovljen visokim stepenom novine u kreativnom inputu svakog učesnika tokom zajedničkog rada, kao i balansiranim odnosom novine i povezanosti koji omogućuje integraciju jedinstvenih ideja u konstrukt koji tek nastaje.

Ključne reči: relacijska kreativnost, novina, povezanost, zajednička priča, CAT

ULOGA SIMETRIČNOG UČEŠĆA U DIJADNOM KREATIVNOM PROCESU

Irena Ristić

Fakultet dramskih umetnosti Univerzitet umetnosti Beograd

ir.ristic@gmail.com

Ispituje se da li je razvoj novine i povezanosti kao osnovnih dimenzija relacijske kreativnosti uslovljen simetričnim učešćem članova uključenih u dijadni kreativni proces. U istraživanju su učestvovali studenti master i doktorskih studija beogradskog Univerziteta umetnosti, koji su najpre raspoređeni u dijade, a zatim pozvani da napišu zajedničke priče prema posebno koncipiranoj procedure. Nije bilo verbalnih dogovora, već su priče produkovane po principu “lanca”: naizmenično je svaki član dijade upisivao na papir po jednu rečenicu uz uvid u prethodne, a potom je prosleđivao papir drugom članu dijade. Postupak procene priča izveden je u skladu sa standardima CAT merenja (Consensual Assesment Tehnique). Uzorak od pet nezavisnih eksperata procenjivao je stepen kreativnosti svake produkovane priče (N=22), nakon čega su priče rangirane, a potom su izabrane četiri najkreativnije i četiri najmanje kreativne. U svakoj od izabranih priča, eksperti su procenjivali stepen novine i povezanosti. Ovog puta od njih je traženo, ne da procenjuju priče u celini kao što je to bio slučaj sa kreativnošću, već da procene svaku rečenicu u odnosu na prethodne. Tako su izvedene mere koje izražavaju doprinos svakog člana dijade na dimenzijama novine i povezanosti. Analiza relijabilnosti je pokazala zadovoljavajući stepen saglasnosti procenjivača [Cronbach $\alpha = 0,74$]. U statističkoj obradi korišćena je analiza varijanse. Rezultati pokazuju da razlika u učešću članova nije značajna na dimenziji povezanosti, ali je utvrđena značajna razlika u stepenu novine kod člana koji priču započinje [$F(1,6)=12,58$ $p<,05$]. U kreativnim pričama članovi dijade simetrično doprinose u pogledu novine, za razliku od nekreativnih kod kojih „neko zaškripi”. Nalaz pokazuje da je to prvi član – onaj koji je preuzeo inicijativu. U dopunskoj analizi svaka priča je podeljena na tri dela (početak, sredina, kraj), kako bi se proverile razlike u variranju novine tokom kreativnog procesa. Utvrđena je značajna razlika u stepenu novine u središnjem delu procesa kod prvog člana [$F(1,6)=16,52$ $p<,01$]. Stepenu novine potreban da se dostigne kreativni „skok” ne može se postići ako učesnik u procesu ne dobije odgovarajuću kognitivnu stimulaciju od druge strane, što je u skladu sa uvidima istraživača kreativne kognicije.

Rezultati ukazuju da je razvoj relacijske kreativnosti uslovljen aktivnim i simetričnim učešćem na dimenziji novine koje omogućuje kognitivnu stimulaciju svih aktera u funkciji razvoja nove umetničke forme.

Ključne reči: dijada, kreativni proces, zajednička priča, novina, simetrično učešće

UTICAJ DUŽINE EKSPOZICIJE NA ESTETSKU PROCENU UMETNIČKIH SLIKA RAZLIČITIH STILOVA I FOTOGRAFIJA

Ivan Stojilović¹, Bojana Jovanović¹ i Gordana Stankov Stojilović²

¹Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet u
Beogradu; ²SmartHR
istojilovic@yahoo.com

Istraživanja o uticaju dužine izlaganja stimulusa (mikrogenetička istraživanja) imaju dugu istoriju u proučavanju percepcije u psihologiji. Ipak, u oblasti psihologije umetnosti nije bilo puno ovakvih radova. Bahman i Viper su pronašli da i pored ograničavanja prezentacionog vremena za neko umetničko delo na samo 1ms, mnoge informacije su dostupne uključujući i osnovne informacije o umetničkom stilu. Leder i saradnici smatraju da je za dublje razumevanje nekog dela potrebno duže izlaganje. Cilj ovog rada je bio ispitivanje uticaja dužine ekspozicije na ocenu različitih umetničkih dela. Uzorak se sastojao od 60 naivnih posmatrača. Ispitanici su posmatrali četiri paralelna seta od po 40 vizuelnih umetničkih dela (10 renesansih, 10 apstraktnih, 10 savremenih slika i 10 fotografija), koja su bila izlagana kratko (100ms) ili dugo (1000ms) i procenjivali su ih na 4 skale: lepo, prijatno, razumljivo i interesantno. Redosled slika, ekspozicija i skala su bili randomizirani. Rezultati pokazuju da na sve četiri skale značajan uticaj ima efekat Vrsta umetničkog dela (lepo $F(2.69,158.73)=43.82$, $p<.001$, prijatno $F(3,177)=23.33$, $p<.001$, razumevanje $F(1.97,116.26)=238.54$, $p<.001$ i interesantnost $F(2.43,143.13)=3.53$, $p<.05$), Trajanje ekspozicije (lepo $F(1,59)=5.17$, $p<.05$, prijatno $F(1,59)=46.34$ $p<.001$, razumevanje $F(1,59)=54.01$ $p<.001$ i interesantnost $F(1,59)=61.39$ $p<.001$), kao i njihova interakcija (lepo $F(3,177)=26.38$, $p<.001$, prijatno $F(3,177)=27.93$, $p<.001$, razumevanje, $F(3,177)=26.81$, $p<.001$ i interesantnost $F(3,177)=5.35$, $p<.01$). Renesansne slike se procenjuju kao najlepše, najprijatnije, najrazumljivije i najinteresantnije. Fotografije su,

nakon renesansnih slika, najrazumljivije, ali su na drugim skalama ocenjene niže nego druga dela. Vrsta dela ima najmanji uticaj na skali interesantnosti. Za sve skale (osim za skalu lepo) duže izlaganje dela znači i bolju ocenu – ona su prijatnija, razumljivija i interesantnija. Na skali lepo apstraktne slike sa dugom ekspozicijom se procenjuju lepšim, ali se renesanse slike i fotografije sa kraćom ekspozicijom ocenjuju lepšim. Postoji trend da se sa povećanjem realnosti prikazanog, dela koja se izlažu sa kraćom ekspozicijom ocenjuju lepšim. Sličan trend postoji i na skali interesantnosti - što je sadržaj prikazanog verniji i više mimetičan, to je manja razlika u ocenama između kraće i duže ekspozicije, ali kod ove skale su, ipak, sve duže ekspozicije procenjene interesantnijim. Kod procena na skali razumevanja imamo, pak, obrnut trend, sa povećanjem realnosti prikazanog povećava se razlika u ocenama na ovoj skali između duže i kraće ekspozicije. Najzad, na skali prijatno sva dela sa dužom ekspozicijom su ocenjena prijatnijim, ali nema uticaja realističnost prikaza. Ispitivan je i uticaj ličnosti, trenutnog raspoloženja, uspeha na testovima divergentnog mišljenja, samoprocene kreativnosti, kao i znanja iz oblasti vizuelne umetnosti na procenu dela. Rezultati pokazuju da duže izlaganje nema uvek pozitivan efekat na procenu umetničkih dela. Uticaj dužine ekspozicije zavisi i od vrste skale koja se primenjuje i od tipa umetničkog dela. Potrebno je prilikom istraživanja u psihologiji umetnosti više voditi računa o specifičnostima i dela i publike i načina kako se registruju procene.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. ON179033.

Ključne reči: estetski doživljaj, ekspozicija, umetničke slike, fotografije

UTICAJ DUŽINE EKSPOZICIJE NA ESTETSKU PROCENU SLIKA SA PRIJATNIM I NEPRIJATNIM SADRŽAJEM

Ivan Stojilović¹, Bojana Jovanović¹ i Gordana Stankov Stojilović²

¹Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu; ²SmartHR
istojilovic@yahoo.com

Augustinova i saradnici pronalaze da kognitivna obrada sadržaja započinje pre obrade stila slike koja se može uočiti posle 50ms izlaganja

neke slike. Pod sadržajem ovi autori podrazumevaju motiv koji slika prikazuje (npr. portret mlade žene, zimski pejzaž i sl), dok pod stilom podrazumevaju način obrade sadržaja karakterističan za određeni umetnički pravac (npr. renesansni, impresionistički ili ekspresionistički portret mlade žene). U ovom radu istraživana je uticaj trajanja ekspozicije umetničkih slika sa prijatnim i neprijatnim sadržajem na njihov estetski doživljaj. Uzorak se sastojao od 60 naivnih posmatrača. Ispitanici su posmatrali četiri paralelna seta od po 20 umetničkih slika (10 sa prijatnim i 10 sa neprijatnim sadržajem), koje su bile izlagane ili kratko (100ms) ili dugo (1000ms), a procenjivane su na 4 skale: lepo, prijatno, razumljivo i interesantno. Redosled slika, ekspozicija i skala je bio randomiziran. Rezultati pokazuju da na sve četiri skale značajan uticaj ima Trajanje ekspozicije (lepo $F(1,59)=20.15$, $p<.001$, prijatno $F(1,59)=45.93$ $p<.001$, razumevanje $F(1,59)=17.53$ $p<.001$ i interesantnost $F(1,59)=14.76$, $p<.001$), na većini (osim na skali interesantnosti) značajan je i Tip slike koji se ocenjuje (lepo $F(1,59)=453.71$, $p<.001$, prijatno $F(1,59)=402.41$, $p<.001$, razumevanje $F(1,59)=306.97$, $p<.001$), dok je interakcija Ekspozicije i Tipa slike značajna na skalama lepo ($F(1,59)=54.17$, $p<.001$) i prijatno ($F(1,59)=4.81$, $p<.05$). Na skalama lepo, prijatno i razumljivo slike sa prijatnim sadržajem su procenjene pozitivnije: one su lepše, prijatnije i razumljivije, dok na skali interesantnosti nema razlika u proceni dve vrste slika. Slike sa dužom ekspozicijom se procenjuju interesantnijim i razumljivijim. I na skali prijatnosti duža ekspozicija se ocenjuje prijatnijom, ali na ovoj skali je manja razlika u proceni između duže i kraće ekspozicije kod slika sa neprijatnim, nego kod slika sa prijatnim sadržajem. Jedino na skali lepo, na slikama sa neprijatnim sadržajem imamo rezultat da se pri dužoj ekspoziciji one procenjuju manje lepim, nego pri kraćoj. Ispitivan je i uticaj ličnosti, trenutnog raspoloženja, uspeha na testovima divergentnog mišljenja, samoprocene kreativnosti, kao i znanja iz oblasti vizuelne umetnosti na procenu dela. Rezultati pokazuju da dužina ekspozicije ima snažan efekat na procenu umetničkih slika sa prijatnim i neprijatnim sadržajem. Duža ekspozicija na većini skala dovodi do veće preferencije. Međutim, na skali lepo, koja predstavlja najčešće korišćenu skalu u oblasti estetske procene, ovaj efekat modulira i tip slike i dobija se kompleksnija slika.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. ON179033.

Ključne reči: estetski doživljaj, ekspozicija, umetničke slike, prijatan sadržaj, neprijatan sadržaj

MODUSI ESTETSKOG ODLUČIVANJA I ESTETSKI DOŽIVLJAJ ŽENSKIH PORTRETA RAZLIČITIH SLIKARSKIH PERIODA

Dijana Jovanović¹, Nebojša Milićević¹ i Biljana Pejić²

Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet, Departman za psihologiju; UEIU-
Udruženje za empirijska istraživanja umetnosti, Beograd
nesa2206@gmail.com

Istraživanje se bavi estetskim doživljajima ženskih portreta kao umetničkih dela i ženskih lica iz 3 perioda u istoriji slikarstva (renesanse, baroka i kubizma), njihovim karakteristikama i trendovima u vremenskoj perspektivi. Pošlo se od Ognjenovićeovog kognitivnog modela donošenja estetske odluke po kome se estetski sud organizuje na 3 nivoa: harmonijskom (H), redundantnom (R) i distantnom (D). Na H-nivou odluka se donosi na osnovu simetrije, ravnoteže i harmonije; na R-nivou na osnovu ukrašenosti, kitnjastosti i redundance; a na D-nivou po principu otvaranja novih unutrašnjih prostora za obradu stimulacije. Da li stilske promene u portretima slede ove principe? Martindejl u svojim istraživanjima dokazuje pravilnosti istorijskih promena stilova na osnovu estetskih procena na uzorku subjekata bez umetničkog obrazovanja. Osnovni problem istraživanja je da li postoje razlike između estetskih doživljaja portreta žena, kao i ženskih lica ova tri perioda slikarstva u pogledu dimenzije sklada (H), ukrašenosti (R), distantnosti (D)? Uzorak: 30 studenata psihologije bez prethodnog umetničkog obrazovanja. Stimulusi: Ukupno 9 portreta, po 3 za svaki slikarski period (iz rane, srednje i kasne faze). Reprodukције su hronološki raspoređene po datumu nastanka u devet faza. Postupak: Stimulusi su prezentovani hronološkim redosledom, bez vremenskog ograničenja. Instrumenti: 9 sedmostepenih skala tipa semantičkog diferencijala, koje mere: sklad D (srazmerno, sređeno, simetrično), ukras R (ukrašeno, raskošno, detaljno) i distantnost D (zagonetno, duboko, umetničko). Analiza varijanse pokazuje značajan efekat pravca na dimenziji sklada: $F(2,534)=20,10$; $p<.001$ i ukrasa: $F(2,534)=10,69$; $p<.01$, efekat sadržaja procene (portret-lice) na dimenziji sklada: $F(1,534)=16,29$; $p<.001$, ukrasa: $F(1,534)=10,23$; $p<.001$ i distantnosti: $F(1,534)=4,13$; $p<.05$. Analiza trenda, kada su u pitanju procene portreta kao umetničkih dela, pokazuje značajan koeficijent determinacija kod procena R dimenzije: $r^2 = .55$, $F(1,8) = 10.98$, $p < .01$, kao i D dimenzije: $r^2 = .42$, $F(1,8) = 6.48$, $p < .05$. Kada se radi o procenama lica, redosled nastanka portreta može biti dobar prediktor

procena R dimenzije: $r^2 = .63$, $F(1,8) = 14.98$, $p < .01$. Iz rezultata se vidi da se procene portreta i lica bitno ne razlikuju osim kod kubizma. Portreti i lica renesanse su visoko ocenjeni na dimenziji sklada (H) i distantnosti (D), dok u baroku imaju najviše ocene na dimenziji ukrasa (R). Trendovi procena na H, R i D skalama delom odgovaraju pretpostavkama Ognjenovićeve teorije estetskog odlučivanja da se ovi principi estetiziranja smenjuju i tokom istorije umetnosti.

Ključne reči: estetski doživljaj, estetske procene, sklad (H), ukras (R), distantnost (D), stilske promene.

ESTETSKI DOŽIVLJAJ ŽENSKIH PORTRETA RAZLIČITIH SLIKARSKIH PERIODA U SVETLU EVOLUCIONE TEORIJE

Nebojša Milićević i Dijana Jovanović

Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet, Departman za psihologiju
nesa2206@gmail.com

Ovo istraživanje se bavi estetskim doživljajima ženskih portreta iz 3 perioda u istoriji slikarstva (renesansa, barok i kubizma). Da li postoje razlike između estetskih doživljaja portreta žena u ova tri perioda slikarstva u pogledu dimenzije Arousal (AP), Primordijalni sadržaj (PS) kao i dimenzije instrumenta 16 PDF Pobuđenost, Regularnost, Atraktivnost i Smirenost (Marković i Polovina). Pored toga, glavno pitanje je da li stilske promene u ženskim portretima slede zakonitosti Martindejlove evolucione teorije i u skladu sa tim pokazuju odgovarajući trend. Martindejl na osnovu estetskih procena nalazi pravilnosti u istoriji umetnosti. Arousal potencijal (AP) konstantno raste kako ne bi došlo do habituacije. Primordijalni sadržaj (PS) koji odgovara kontinuumu od konceptualne, logičke misli do primarnih procesa, tj. iracionalne misli, bliske snovima i umetnosti, tokom istorije varira u zavisnosti od smene stilova. Na početku stila je nizak, najviši je u trenutku uspostavljanja stila, a kod nagoveštaja novog stila i promena stilskih pravila se smanjuje. Da li zakonitost teorije estetske evolucije važi i na primeru portreta različitih slikarskih pravaca? Uzorak: 30 studenata psihologije. Stimulusi: Ukupno 9 portreta, po 3 za svaki slikarski period (iz rane, srednje i kasne faze). Postupak: Stimulusi su prezentovani hronološkim redosledom, bez vremenskog ograničenja. Svaki stimulus je procenjivan na skalama semantičkog diferencijala, bez vremenskog ograničenja. Rezultati:

Procene portreta tri slikarska perioda se razlikuju u pogledu dimenzije arousal potencijala (AP): $F(2,267)=12,63$; $p<.001$, primordijalnog sadržaja (PS): $F(2,267)=18,56$; $p<.001$, kao i dimenzije pobuđenosti: $F(2,267)=14,96$; $p<.001$, atraktivnosti: $F(2,267)=5,33$; $p<.05$. i smirenosti: $F(2,267)=4,89$; $p<.05$. Analiza trenda pokazuje značajan koeficijent determinacije kod arousal potencijala (AP): $r^2 = .55$, $F(1,8) = 10.98$, $p < .01$ i pobuđenosti $r^2 = .63$, $F(1,8) = 12.76$, $p < .01$. Rezultati potvrđuju pretpostavku teorije estetske evolucije da će tokom istorije umetnosti arousal potencijal rasti ali hipoteze u vezi primordijalnog sadržaja nisu potvrđene. Iz analize rezultata vidi se da pobuđenost, atraktivnost i arousal potencijal pokazuju slične trendove.

Ključne reči: Teorija estetske evolucije, estetski doživljaj, arousal potencijal, primordijalni sadržaj.

ODNOS STRUKTURA SUBJEKTIVNOG DOŽIVLJAJA RAZLIČITIH KATEGORIJA OBJEKATA

Slobodan Marković, Tara Bulut, Marija Trkulja i Vanja Čokorilo

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet u

Beogradu

smarkovi@f.bg.ac.rs

Subjektivni doživljaj fizičkog sveta predstavlja kompozit različitih utisaka koji se mogu verbalno opisati preko odgovarajućih atributa ali i deskriptora (npr, lepo, prijatno, uzbudljivo, nežno itd). Cilj ovog rada bio je da se ispituje odnosi između struktura procena različitih kategorija objekata na većem skupu deskriptora, kao i da se ispita odnos ovih struktura (sličnost-različitost). Izabrali smo pet širokih kategorija koje obuhvataju različite domene sveta koji nas okružuje: (1) ljudi, (2) životinje, (3) prirodne scene, (4) arhitektonske scene i (5) objekti svakodnevnog upotrebe. Deskriptore subjektivnog doživljaja definisali smo na osnovu objedinjavanja baza naših ranijih studija. Na taj način napravili smo listu od 137 deskriptora iskazanih u formi priloga (npr. lepo, prijatno itd). U istraživanju je učestvovalo 17 studenata sa Odeljenja za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Ispitanici su imali zadatak da označe deskriptore koji su najprimereniji za opis subjektivnog doživljaja različitih kategorija objekata. Korišćena je ček-lista, a isti deskriptor je mogao da se asocira sa više kategorija. Na ovaj način dobijene su distribucije frekvenci

137 deskriptora po kategorijama. Prvi korak u analizi rezultata sastojao se u korelacionoj analizi, odnosno testiranju sličnosti ovih distribucija. Dobijene su relativno visoke i značajne pozitivne korelacije između kategorija ljudi i životinja, $r=.70$ ($p=.000$), zatim, između arhitekture i objekata $r=.70$ ($p=.000$), kao i umerena, ali značajna pozitivna korelacija između arhitekture i prirode, $r=.30$ ($p=.000$). Kategorija ljudi bila je umerenoj i značajnoj negativnoj korelaciji sa arhitekturom, $r=-.45$ ($p=.000$) i objektima, $r=-.40$ ($p=.000$). Slične su bile korelacije kategorije životinja sa arhitekturom, $r=-.42$ ($p=.000$) i objektima, $r=-.43$ ($p=.000$). Ovi rezultati pokazuju da se mogu izdvojiti dve koalicije kategorija – sa jedne strane ljudi i životinje, a nasuprot njima arhitektura i objekti. Prirodne scene su se pokazale kao bliže arhitektonskim scenama, nego drugim dvema „živim“ kategorijama. Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. ON179033.

Ključne reči: subjektivni doživljaj, lepota, objekti

ESTETSKI DOŽIVLJAJ PREDSTAVA RAZLIČITIH TIPOVA PLESA

Maja Vukadinović

Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad
vukadinovicmaja.vps@gmail.com

U ranijem istraživanju pokazalo se da različite formalne karakteristike različitih tipova plesa imaju uticaj na subjektivni doživljaj plesa kod posmatrača. Ovo istraživanje ima za cilj da ispita estetski doživljaj posmatrača vezan za predstave različitih tipova plesa. Subjekti: Trideset i tri studenta Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Novom Sadu procenjivalo je estetski doživljaj plesa. Ispitanici nisu imali prethodno iskustvo u bavljenju nijednim od ispitivanih tipova plesa. Stimulusi: Osam različitih plesnih predstava različitih tipova plesa među kojima su klasičan balet, savremena igra, flamenko i folklor. Plesne predstave različitih tipova plesa izvedene su "uživo" pred publikom, a izabrane su one koje su u periodu istraživanja bile na repertoaru: Klasičan balet (Dama sa kamelijama, Silvija); Savremena igra – moderan balet (Metamorfoze, Božanstvena komedija); Flamenko (Los recuerdos flamencólicos, La búsqueda del Felahmengu); Folklor (Ivanjsko cveće – izvodjački sastav,

AKUD "Sonja Marinković", Vilinska planina– KUD "Svetozar Marković"). Instrument: Korišćen je instrument za ispitivanje estetskog doživljaja plesa, dobijen u prethodnom istraživanju (Vukadinović, 2010) koji obuhvata dimezije: Dinamizam (izražajno, moćno, snažno uzbudljivo), Fascinacija (neprolazno, neizrecivo, jedinstveno, izuzetno), Evaluacija (prefinjeno, elegantno, zavodljivo, osećajno). Postupak: Nakon svake pogledane plesne predstave ispitanici su imali zadatak da procene estetski doživljaj igre na sedmostedmostepenim skalama koje sadrže deskriptore estetskog doživljaja plesa. Za procene ispitanika bilo je predviđeno oko desetak minuta. Nacrt: Istraživanje je zasnovano na dvofaktorskom multivarijantnom nacrtu. Prva nezavisna varijabla je TIP PLESA i ima četiri nivoa (balet, moderan balet, flamenko i folklorne igre). Druga nezavisna varijabla je PREDSTAVA u okviru svakog od tipova plesa (četiri tipa plesa) i ima osam nivoa. Zavisne varijable činile su procene na dimenzijama estetskog doživljaja plesa: dinamizam, fascinacija, evaluacija. Nacrt je bio ponovljen po subjektima, odnosno svi ispitanici su gledali i procenjivali sve predstave. Rezultati analize varijanse, pokazuju da je glavni efekat faktora TIP PLESA značajan i kada se radi o dimenziji dinamizma ($F(7, 32) = 7.305, p < .000$), i fascinacije ($F(7, 32) = 13.022, p < .000$) i evaluacije ($F(7, 32) = 15.895, p < .000$), dakle, kod svih ispitivanih dimenzije estetskog doživljaja. Zaključili smo da se estetski doživljaj plesnih predstava značajno razlikuje u zavisnosti od tipa plesa. Razlike u estetskom doživljaju plesnih predstava različitih tipova plesa moguće je razumeti i interpretirati ako se uzmu u obzir formalne karakteristike svake od ispitivanih vrsta plesa kao što su određena plesna tehnika, dinamičnost, elegantnost i kompleksnost pokret.

Ključne reči: estetski doživljaj, plesne predstave, različiti tipovi plesa

RAZLIKA U ESTETSKOJ PROCJENI JEDNOSTAVNIH I SLOŽENIH STIMULUSA SA SKRIVENIM OBJEKTIMA

Nina Hadžiahmetović¹, Slobodan Marković², Nermin Djapo¹ i Mireta Husaković¹

¹Filozofski fakultet u Sarajevu; ²Filozofski fakultet u Beogradu
n.hadziahmetovic@gmail.com

U ovom istraživanju nastojalo se ispitati postoji li razlika u vremenu reakcije, estetskoj preferenciji i estetskom doživljaju jednostavnih i

složenih slika iluzija ljudskih lica. U ispitivanju je učestvovalo 50 studenata psihologije Filozofskog fakulteta u Sarajevu ($M = 21.55$, $SD = 3.61$). Za stimulse su korištene uparene slike skrivenih ljudskih lica, pri čemu je jednostavna slika sadržavala manji broj lica od složene. Elementi parova izjednačeni su prema vizuelnim obilježjima. Eksperiment je dizajniran i proveden upotrebom softvera SuperLab Pro. Ekspozicija stimulusa vršena je za svakog ispitanika pojedinačno randomizovanim redoslijedom. Zadatak ispitanika bio je da nakon ekspozicije svake slike evaluiira sliku na dimenzijama estetske preferencije i estetskog doživljaja. Estetska preferencija procijenjena je skalom od 12 ajtema na dimenzijama atraktivnosti, pobuđenosti, smirenosti i regularnosti. Estetski doživljaj procijenjen je na skali od 3 ajtema koji se odnose na opčinjenost stimulusom, te izuzetnost i neodoljivost stimulusa. T – testom za nezavisne uzorke dobivena je statistički značajna razlika u vremenu reakcije $t(86) = -3.541$, $p < 0.01$ koja ukazuje na duže vrijeme reakcije za složene stimulse, dok nije postojala značajna razlika u estetskom doživljaju jednostavnih i složenih stimulusa. Primjenom složene analize varijanse, kompleksnost stimulusa manipulirana na nivoima jednostavno/složeno uvedena je kao faktor između grupa, dok je procjena na dimenzijama estetske preferencije uvedena kao faktor unutar grupa. Rezultati su pokazali značajan glavni efekat kompleksnosti $F(1, 82) = 9.25$, $p < 0.01$ i glavni efekat estetske preferencije $F(2.53, 207.77) = 38.094$, $p < 0.001$, dok nije bilo značajne interakcije. Nalazi upućuju na to da postoji razlika u preferenciji stimulusa na dimenzijama atraktivnosti, pobuđenosti, smirenosti i regularnosti bez obzira da li su ispitanici bili izloženi jednostavnim ili složenim stimulusima, ali i da postoji razlika u načinu na koji su procijenjeni jednostavni i složeni stimulusi. Analiza ponovljenog kontrasta pokazuje veću estetsku procjenu za jednostavne naspram složenih slika, kao i veću preferenciju slika na dimenziji pobuđenosti naspram atraktivnosti, smirenosti ili regularnosti. Nalazi su u skladu sa ranijim istraživanjima u kojima se jednostavnost preferira, te mogu poslužiti za dalje ispitivanje estetske preferencije i doživljaja stimulusa koji sadrže skrivene objekte.

Ključne riječi: estetska preferencija, estetski doživljaj, vrijeme reakcije, skriveni objekti, iluzije lica

SUBJEKTIVNI DOŽIVLJAJ DVOSMISLENIH SLIKA

Marija Milisavljević i Slobodan MarkovićLaboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu
milisavljevicm@gmail.com

Na subjektivni doživljaj slika utiče veliki broj faktora. To mogu biti eksplicitne karakteristike slike kao što su boja, oblik, kompleksnost, ali i implicitne, poput novine ili značenja. Dvosmislene slike predstavljaju specifičnu vrstu stimulusa, s obzirom na to da nose dva potpuno odvojena značenja, od kojih je svako za sebe u potpunosti koherentno, dok ostale karakteristike, posebno eksplicitne ostaju konstantne. U skladu s tim, dvosmislene slike omogućavaju ispitivanje uticaja značenja na doživljaj slika, dok se ostale karakteristike slike drže konstantnim. Sprovedeno je istraživanje u kome su ispitanici na 12 bipolarnih skala subjektivnog doživljaja slika procenjivali 16 dvosmislenih slika. Procenjivanje se odvijalo u dve faze, pri čemu je ispitanicima data instrukcija da se u jednoj fazi koncentrišu samo na jedno značenje slike, dok bi se u drugoj fazi koncentrisali na drugo značenje dvosmislene slike. Skale subjektivnog doživljaja su grupisane u četiri faktora – hedonički ton, pobuđenost, smirenost i regularnost. Podaci su analizirani zasebno za svaku od 16 slika. Primenjena je analiza varijanse za ponovljena merenja kako bi se proverilo da li postoje razlike na četiri faktora subjektivnog doživljaja u zavisnosti od značenja slike koje je procenjivano. Između dve faze procene najveći broj značajnih razlika dobijen je na faktoru hedonički ton (značajne razlike dobijene su na 13 slika, $F(1,31)$ u rasponu od 5.59 do 97.73, $p < .05$), zatim na faktoru smirenost (11 slika, $F(1,31)$ u rasponu od 5.50 do 37.00, $p < .05$), pobuđenost (8 slika, $F(1,31)$ u rasponu od 6.07 do 33.42, $p < .05$) i najmanje na faktoru regularnost (6 slika, $F(1,31)$ u rasponu od 4.41 do 18.65, $p < .05$). Ovakvi rezultati govore u prilog pretpostavci da značenje koje se pripisuje slici utiče na subjektivni doživljaj slika, pri čemu su u najvećem broju slučajeva registrovane značajne razlike na faktoru hedonički ton, a najmanje razlika bilo je na faktoru regularnost.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. ON179033

Ključne reči: dvosmislene slike, subjektivni doživljaj, značenje, ponovljena merenja, hedonički ton

EFEKAT UKOTVLJAVANJA: PREDLOG PROCEDURE ZA INTRASUBJEKTIVNO MERENJE

Predrag Teovanović

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju; Institut za psihologiju
teovanovic@gmail.com

Efekat ukotvljavanja se odnosi na sistematsku sklonost ljudi da svoje procene, sudove i odluke zasnivaju na dostupnim vrednostima (kotvama), čak i onda kada su one očigledno arbitrarne i normativno irelevantne za tekući zadatak. Istraživanje je imalo za cilj da korišćenjem ponovljenog nacrta 2x4 ispita efekte smera (iznad i ispod) i stepena udaljenosti (20%, 40%, 60%, 80%) kotve na spremnost ispitanika da promene svoje početne (slobodne, od kotve nezavisne) procene. U proceduralnom smislu, početne procene različitih vrednosti (npr. odgovor na pitanje “Koliko dvoraca postoji u Vojvodini?”) ponderisane su kako bi se dobile kotve koje susukcesivno uvedene kroz zadatke suđenja (npr. ukoliko je ispitanik odgovorio da u Vojvodini postoji 20 dvoraca, u zadatku suđenja se pita da li dvoraca ima manje ili više od 12 – kotva postavljena 40% ispod vrednosti početne procene). Konačno, završnim zadatkom procene (“Koliko dvoraca postoji u Vojvodini?”) registrovan je odgovor subjekata nakon uvođenja kotve. Poređenjem vrednosti dve procene (pre i posle uvođenja kotve) dobijene su mere stepena ukotvljavanja. Po tri zadatka procene vrednosti su korišćena za svaku tačku merenja kako bi se obezbedila pouzdanost, a randomizacijom redosleda njihovog prikazivanja su neutralizovani mogući konfundirajući efekti sekvencione varijable. Rezultati otkrivaju snažne glavne efekte smera ($F_{(1, 251)}=56.941$, $p<.001$, $\eta^2=.19$) i udaljenja kotve ($F_{(2.5, 632)}=167.042$, $p<.001$, $\eta^2=.40$) na stepen ukotvljavanja. Odnos udaljenosti kotve i veličine njenog efekta može se opisati negativno ubrzanom kvadratnom funkcijom - sa porastom udaljenosti kotve dolazi do povećanja efekta, ali se priraštaj u veličini efekta smanjuje sa daljim udaljenjem, pri čemu krivulja dostiže plato između 60% i 80% vrednosti slobodne procene, u oba smera.

Ključne reči: efekat ukotvljavanja, ponovljeni nacrti, krivulja ukotvljavanja

UTICAJ AFEKTIVNO OBOJENIH SLIKA NA ZADATAK
SEMANTIČKE VERIFIKACIJE**Ana Orlić, Ivan Grahek i Tara Radović**

Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Univerzitet u Beogradu, Laboratorija
za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u
Beogradu
anaorlic@gmail.com

U poslednje dve decenije sve više istraživanja se bavi uticajem emocija na više kognitivne procese. Pokazano je da emocionalni procesi mogu imati uticaja na suđenje, donošenje odluka, zaključivanje i interpretaciju dvosmislenih informacija. U ovim istraživanjima korišćeni su različiti načini indukovanje emocija i različite eksperimentalne paradigme. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati uticaj afektivno obojenih slika na vreme potrebno za semantičku verifikaciju iskaza. U tu svrhu, korišćena je tehnika afektivnog primovanja koja omogućava praćenje odgovora na stimulus metu (iskaz), kada mu prethodi stimulus koji je afektivno obojen (slika). U istraživanju je učestvovalo 39 studenata psihologije. Kao primovi su korišćene afektivno pozitivne, neutralne i negativne fotografije koje su izabrane iz baze „International Affective Picture System“. Svi stimulusi su ujednačeni po pobuđenosti. Kao mete su korišćeni komparativni iskazi koji su varirani po kopuli (je, nije), kvantifikatoru (veće, manje) i tačnosti. Ispitanicima je najpre prikazivana fotografija u trajanju od 50ms. Potom se na ekranu pojavljivao iskaz, a zadatak je bio da se što brže pritiskom na taster odgovori da li je on tačan ili netačan. Zavisne varijable bile su vreme reakcije i broj grešaka. Analizom varijanse za ponovljena merenja poređeno je prosečno vreme reakcije na afektivno pozitivne, neutralne i negativne stimulse. Ova analiza pokazala je statistički značajan efekat afektivne valence ($F(2,76)=16.80$, $p<0.01$). Naknadnim testovima (Bonferroni) je pokazano da se stimulusi kojima prethodi neutralan prim obrađuju brže od onih kojima prethodi pozitivan prim ($p<0.01$) i od stimulusa kojima prethodi negativan prim ($p<0.01$). Razlika između stimulusa kojima prethodi pozitivan i negativan prim nije statistički značajna. Ovakvi rezultati ukazuju da afektivno obojeni stimulusi oba predznaka usporavaju verifikaciju komparativnih iskaza. U naknadnoj analizi u kojoj su stimulusi na osnovu vremena reakcije i broja grešaka po medijani podeljeni na lakše i teže pokazano je da se dobijena struktura rezultata replicira samo na težim stimulusima. Kada je kao zavisna

varijabla korišćen broj grešaka nisu dobijeni statistički značajni efekti. Dobijeni rezultati pokazuju da afektivno obojeni materijal usporava vreme reakcije potrebno za semantičku verifikaciju komparativnih iskaza. Ovi rezultati su u skladu sa prethodnim istraživanjima koja su ispitivala uticaj emocija na više kognitivne procese.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. ON179033

Ključne reči: afektivno primovanje, semantička verifikacija, viši kognitivni procesi

UTICAJ POTPUNOSTI INFORMACIJE NA VREME REAKCIJE I RETENCIJU LICA I GITARA

Ksavier Francuski

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
xfrancuski@gmail.com

Ljudska lica predstavljaju jedan od najbitnijih stimulusa kojima smo izloženi, kao i jednu od najizučavanijih klasa objekata u naukama koje se bave obradom vizuelnih informacija. Skorije studije iz oblasti kognitivnih neuronauka ukazale su na to da bi rast amplitude ERP komponente N170, povezan u korpusu prethodnih istraživanja sa ljudskim licima, mogao zapravo biti rezultat redukovanoosti informacije u korišćenim stimulusima (nepotpuno prikazana lica).

Podstaknut tim nalazima, ovaj eksperiment je osmišljen da bi na dvema merama procesa kognitivne obrade – vremenu reakcije i retenciji u pamćenju, testirao efekat redukovanja informacije. Istraživanje je koristilo dve klase objekata – ljudska lica i električne gitare. Gitare su izabrane na osnovu nekoliko podesnih karakteristika: pre svega, konfiguracije slične licima – sa glavnim (telo) i periferalnim (vrat i glava) delom, što ih čini pogodnim za redukciju informacije; zatim, apriorna niža upoznatost sa datom klasom objekata, radi provere uticaja familijarnosti kategorije na obradu redukovanog materijala; kao i, opet, slično licima, veliku raznolikost elemenata egzemplara (boje, šare, raspored potenciometara itd.) smešten u oblike ograničenih varijacija, a što omogućava test retencije.

Istraživanje je sprovedeno na 32 studenta, koji su bili izloženi anfas prikazima redukovanih i neredukovanih lica i gitara. Njihov zadatak je, u

prvom delu eksperimenta, bio da ih kategorišu što brže i preciznije, dok su u drugom delu prepoznavali da li su, ili nisu, trenutno prikazanu sliku videli u prvom delu.

Podaci su obrađeni statističkom tehnikom ANOVA i rezultati pokazuju da ovakve metodološke manipulacije doista utiču na brzinu obrade prikazanih stimulusa, kao i na njihovo potonje prepoznavanje. Dobijeni su glavni efekti kategorije ($F=8.35$, $df=1$, $p<0.01$ za RT i $F= 17.6$, $df=1$, $p<0.001$ za retenciju) i interakcija faktora je bila značajna na obe mere ($F= 13.57$ $df=1$, $p<0.001$ za RT i $F= 7.93$, $df=1$, $p<0.01$ za retenciju). Redukcija informacije dovela je do smanjenja vremena reakcije i procenta tačno prepoznatih lica, dok su se kod gitara vrednosti na ove dve mere povećale za nepotpune stimuluse. Suprotnost rezultata dobijenih na ove dve klase upućuje na to da familijarnost objekata ima ulogu u njihovoj obradi. Opštiji metodološki zaključak bio bi da je neophodna opreznost pri generalizovanju nalaza dobijenih na nepotpunim stimulusima.

Ključne reči: ljudska lica, kropovanje, redukcija informacija, familijarnost objekata, N170

SIMULTANI EFEKTI INFLEKSIONIH PARADIGMI I KLASA NA OBRADU PRIDEVA SRPSKOG JEZIKA

Irena Lovčević i Dušica Filipović-Durđević

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju

irena.nocaj@gmail.com

Infleksioni oblici prideva istovremeno pripadaju dvema distribucijama: distribuciji paradigme, koju čine frekvencije oblika datog prideva i distribuciji klase, koju čine zbirne frekvencije svih prideva koji imaju dati sufiks. Jedan cilj ovog istraživanja bio je da se proveriti da li razlika između ove dve distribucije utiče na vreme prepoznavanja oblika prideva, na način na koji utiče na vreme prepoznavanja imenica. Ta razlika operacionalizovana je preko relativne entropije (Kulbak-Lajblerove distance). Dodatno, provereni su raniji nalazi prema kojima padežne funkcije/značenja predstavljaju kognitivno relevantnu karakteristiku prideva, dok sa gramatičkim rodovima to nije slučaj. Ova provera izvedena je kroz poređenje relativnih entropija izvedenih za različito specifikovane distribucije paradigmi i klase (formiranjem distribucije preko frekvencija padeža, nasuprot frekvencijama oblika i formiranjem distribucija preko

frekvencija unutar datog roda, nasuprot frekvencijama sumiranim kroz tri roda prideva). Izvedena su tri eksperimenta sa zadatkom leksičke odluke. U prvom eksperimentu prikazani su pridevi u infleksionom obliku koji nije specifičan ni za jedan rod. U drugom eksperimentu su prikazani pridevi u infleksionom obliku koji je specifičan za muški rod, dok su u trećem eksperimentu prikazani pridevi u infleksionom obliku specifičnom za ženski rod. Rezultati prvog eksperimenta pokazali su da na vreme obrade infleksionih oblika prideva srpskog jezika statistički značajne efekte ostvaruje relativna entropija između distribucija frekvencija padeža prideva, bez obzira na rod ($\beta=0,233$, $t(4)=2,722$, $p<0.01$). U drugom eksperimentu ni jedna od varijanti relativne entropije nije ostvarila statistički značajne efekte na vreme obrade, kao ni na procenat pogrešnih odgovora.

Rezultati trećeg eksperimenta bili su u skladu sa rezultatima prvog eksperimenta, odnosno pokazali su da relativna entropija između distribucija frekvencija padeža prideva, bez obzira na rod ostvaruje statistički značajne efekte na vreme obrade inflektivnih oblika prideva ($\beta=0,213$, $t(4)=2,810$, $p<0.01$). U skladu sa istraživanjem obrade imenica, pokazano je da je kognitivni sistem osetljiv na razliku između distribucije frekvencija paradigme datog prideva i distribucije frekvencija klase kojoj taj pridev pripada. Dodatno, potvrđeni su nalazi da rod prideva nije kognitivno relevantna karakteristika, kao i da je kognitivni sistem osetljiv na padež, a ne na inflektivni oblik prideva.

Ključne reči: pridevi, infleksiona paradigma, infleksiona klasa, relativna entropija, teorija informacija

UTICAJ PRIRODE I TEŽINE KONKURENTNOG ZADATKA NA IZRAŽENOST PROSTORNO-BROJEVNE ASOCIJACIJE

Jelena Sučević i Ljubica Jovanović

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Odeljenje za psihologiju,
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
jelena.sucevic@gmail.com

Tendencija ljudi da brže odgovaraju na relativno male brojeve levom, a na relativno velike brojeve desnom rukom naziva se SNARC (Spatial Numerical Association of Response Codes) efekat. Ovaj nalaz interpretira se kao posledica automatske asocijacije numeričkih i spacijalnih

informacija. Međutim, nalazi novijih istraživanja sugeriraju da upotreba specijalnih strategija memorisanja u konkurentnom zadatku modulira izraženost SNARC efekta. Naime, utvrđeno je da konkurentni zadatak pamćenja rastućih, odnosno opadajućih nizova brojeva utiče na njegovu izraženost. Kako bismo ispitali da li je uticaj strategija kodiranja na SNARC efekat uslovljen prirodom upamćenog materijala, ispitanici su imali zadatak da pamte nizove slova azbuke. U istraživanju je učestvovalo 38 ispitanika podeljenih u dve grupe. Ispitanicima je najpre prikazan niz od tri slova, prikazanih po azbučnom, obrnutom ili neuređenom redosledu. Zatim je na ekranu prikazana cifra (1 do 9, osim 5), čiju su parnost ispitanici prosuđivali. Nakon davanja odgovora, ispitanici su reprodukovali poziciju jednog od tri prethodno prikazana slova. Rezultati prvog eksperimenta nisu jednoznačno potvrdili postojanje SNARC efekta. Interakcija strane odgovaranja i veličine broja marginalno je značajna ($F(1, 19)=4.33, p=.051$), pri čemu se efekat nije jasno ispoljio ni u jednom od blokova. Sa ciljem da se proveriti da li je težina konkurentnog zadatka dovela do ovih rezultata, u drugom eksperimentu ispitanicima je dodatno ukazano na rastuću ili opadajuću prirodu niza, odnosno instrukcija je bila modifikovana sa ciljem da se strategija jasnije eksplicira. Rezultati drugog eksperimenta pokazali su SNARC efekat, odnosno interakciju strane odgovaranja i veličine broja ($F(1, 17)=20.84, p<.01$). Naknadne analize su pokazale da je efekat prisutan u blokovima sa azbučnim ($F(1, 17)=14.85, p<.01$) i obrnutim redosledom prikazivanja slova ($F(1, 17)=8.94, p<.01$), dok ga u bloku sa neuređenim redosledom nema. Pored toga, u „neuređenom“ bloku utvrđen je efekat strane odgovaranja ($F(1, 17)=6.46, p<.05$). Dobijeni obrazac rezultata ova dva eksperimenta sugeriraju da pamćenje materijala bez eksplicirane strategije u konkurentnom zadatku prouzrokuje opterećenje koje dovodi do izostanka SNARC efekta, dok u situaciji kada su strategije eksplicirane postoji. Imajući u vidu dobijene rezultate, čini se neophodnim da se prilikom razmatranja uticaja konkurentnog zadatka na SNARC, a sa ciljem da se bolje sagleda pitanje automatizovanosti ovog efekta pored prirode strategije kodiranja, razmotri i količina resursa koje sama strategija angažuje.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. ON179033

Ključne reči: SNARC efekat, konkurentni zadatak, strategije kodiranja

ODNOS PROCENTA TAČNOSTI ODGOVORA I DIFERENCIJALNOG VREMENA REAKCIJE U ZADACIMA EGZEKUTIVNE FUNKCIJE INHIBICIJE

Danka Purić i Goran Knežević

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
dpuric@f.bg.ac.rs

Egzekutivna funkcija inhibicije predstavlja sposobnost da se, kada je to potrebno, namerno inhibiraju najsnažniji, automatski ili dominantni odgovori. U najčešće paradigme ispitivanja egzekutivne inhibicije spadaju zadaci tipa kreni-stani (go/no-go) i stop-signal zadaci. U oba tipa zadataka prvi blok služi za automatizaciju odgovora, dok se u drugom bloku pojavljuju tzv. „kritični“ stimuli, na koje je potrebno ne reagovati. Kod zadataka tipa kreni-stani, informacija o tome da ne treba reagovati sadržana je u samom kritičnom stimulusu, dok je kod stop-signal zadatka ona data nakon pojave kritičnog stimulusa. 190 studenata psihologije (148 studentkinja) uradilo je zadatke levo-desno (zadatak tipa kreni-stani) i stop-signal kao deo šire baterije egzekutivnih funkcija. U zadatku levo-desno ispitanici treba da odgovore na koju stranu je okrenuta slika kolibrija zelene boje, a kritični stimulus na koji ne treba reagovati je slika kolibrija crvene boje. Blok za automatizaciju odgovora ima 100 stimulusa, a drugi blok 200, od čega je 50 kritičnih stimulusa. U zadatku stop-signal ispitanici klasifikuju prikazane reči u kategorije životinja i predmeta, a kritični stimuli su one reči kod kojih se nakon 200ms na ekranu pojavljuje znak stop. Blok za automatizaciju ima 48 stimulusa, a drugi blok 192 stimulusa, od čega 48 kritičnih. Za svaki od zadataka izračunate su dve mere inhibicije – procenat tačnih odgovora na kritične stimule (odnosno procenat neodgovaranja na ove stimule) i razlika u vremenu reakcije na nekritične stimule iz prvog i iz drugog bloka. Moguće je pretpostaviti dvojak odnos ove dve mere. Ukoliko su ispitanici koji efikasnije inhibiraju automatizovane odgovore generalno superiorni u inhibiciji, njihovo diferencijalno vreme reakcije biće pozitivno povezano sa procentom tačnosti. Ukoliko su, pak, ispitanici povećali tačnost svojih odgovora nauštrb brzine reakcije, možemo očekivati negativnu korelaciju dvaju mera. Diferencijalna vremena reakcije nisu bila u korelaciji ni sa merama tačnosti odgovora, niti međusobno. Procenti tačnosti odgovora bili su, međutim, u pozitivnoj korelaciji od .353 ($p < .001$), što predstavlja očekivan nalaz u svetlu teorije o jedinstvenoj egzekutivnoj funkciji

inhibicije. Može se zaključiti da, za razliku od procenta tačnosti odgovora, diferencijalno vreme reakcije u zadacima tipa kreni-stani i stop-signal ne predstavlja dobru meru egzekutivne funkcije inhibicije.

Ključne reči: inhibicija, egzekutivne funkcije, diferencijalno vreme reakcije, procenat tačnosti

INTERAKCIJA OBLIKA I BROJA TIJEKOM KONSTRUKCIJE KONCEPTUALNIH KOMBINACIJA

Mia Šetić i Dražen Domijan

Sveučilište u Rijeci

mia-setic@ffri.hr

Prema teoriji perceptivnih simboličkih sustava (Barsalou, 1999) razumijevanje pojmova uključuje reaktivaciju perceptivnih, motoričkih i emocionalnih iskustava povezanih s objektom kojeg pojam označava. Predikcije teorije provjerene su u mnogobrojnim istraživanjima (Barsalou, 2008; Zwaan, 2004). Međutim, ostaje nejasno kako shvaćamo apstraktne pojmove. U ovom radu ispitali smo da li brojevi, kao apstraktni pojmovi, aktiviraju svoju perceptivnu (prostornu) reprezentaciju na isti način kao i konkretni pojmovi te mogu li se dinamički kombinirati s drugim pojmovima i njihovim obilježjima. U prvom eksperimentu ispitanici su čitali fraze kao što su "tri psa". Nakon prezentacije fraze uslijedila je prezentacija slike na kojoj se ili nalazio objekt spomenut u frazi ili neki drugi objekt. Zadatak ispitanika je bio odrediti da li pojam spomenut u frazi odgovara objektu prezentiranom na slici. Pored toga, manipuliralo se brojem objekata na slici koji je ili odgovarao broju spomenutom u frazi ili nije. Na taj način kreiran je 2 (Sukladnost oblika: da ili ne) x 2 (Sukladnost broja: da ili ne) nacrt. Broj objekata varirao je od jedan od četiri. Mjerila se brzina odgovora i točnost. Provedena je zasebna analiza po ispitanicima (F1) i po pojmovima (F2). Rezultati 2x2 ANOVE na vremenima reakcije pokazuju dvosmjernu interakciju između sukladnosti oblika i broja: $F(1,46) = 9.31, p < .01$, $F(1,60) = 4.32, p < .05$. Ispitanici su odgovarali 40 ms brže kada postoji sukladnost broja u odnosu kada nema sukladnosti broja u situaciji sukladnosti oblika. Nasuprot tome, kada nije bilo sukladnosti oblika, nije bilo ni razlike između sukladnosti i neusklađenosti broja. Analiza točnosti odgovora pokazuje da nema statistički značajnih efekata ukazujući da nije došlo do trgovine između brzine i točnosti. U

drugom eksperimentu umjesto fraza korištene su rečenice kao “tri psa lutala su ulicom”. Konstruirane su četiri liste kojima se balansiralo pojmove i nivoe nacрта. Rezultati 2x2 ANOVE ponovno ukazuju na interakciju između sukladnosti oblika i sukladnosti broja: $F(1,29) = 9.01$, $p < .01$, $F(1,63) = 11.89$, $p < .01$. Ispitanici su brže odgovarali kada postoji sukladnost i oblika i broja. U analizi točnosti nije bilo interakcije. Dobivene interakcije kod vremena reakcije pokazuju da i apstraktni pojmovi i njihove kombinacije s drugim pojmovima mogu aktivirati perceptivne reprezentacije pružajući novu potvrdu za teoriju perceptivnih simboličkih sustava.

Ključne reči: brojevi, utjelovljena spoznaja, reprezentacija koncepata, konceptualne kombinacije

GENDER AND AGE DIFFERENCES IN SELF-REGULATION, SELF-DETERMINED MOTIVATION AND PROCRASTINATION AMONG THE STUDENTS

Violeta Arnaudova i Ana Djordjevic

Faculty of Philosophy, Skopje
violeta.arnaudova@hotmail.com

The purpose of this research is to examine the gender and age differences in the self-regulation, self-determined motivation and procrastination among the students. Self-regulation is the ability to develop, implement and flexibly maintain planned behavior in order to achieve one's goals. Self-determined motivation refers to the degree of autonomy for the involvement in different activities. There are several types of self-determined motivation: intrinsic (towards knowledge, towards accomplishment and towards stimulation), extrinsic (identified, interjected and external regulation) and amotivation. Procrastination refers to the phenomenon of delaying the execution of the tasks which one intends to commit.

This research starts with the assumption that males have lower level of self-regulation, lower level of self-determined motivation and higher level of procrastination, compared with females. Another assumption in this research is that students in first year of study have lower level of self-regulation, lower level of self-determined motivation and higher level of procrastination, compared with students in fourth year of study.

The research was conducted on 268 students (113 males and 155 females) from the Faculty of Philosophy and from the Faculty of Mechanics at St. Cyril and Methodius University in Skopje. The number of students that are first and last year of study was the same and it estimate 134. The instruments used in the research were: Self-Regulation Questionnaire (Brown, Miller & Lawendowski, 1999), Global Motivation Scale (Guay, Mageau & Vallerand, 2003) and Avoidance Reaction Scale (Guay, Mageau & Vallerand, 2003). The data were processed by t-test for large and independent samples.

The results demonstrate significant gender differences in self-regulation ($t=-2,34$, $df=212,25$, $p<0,05$) and self-determined motivation ($t=-2,48$, $df=264$, $p<0,05$). The results that relates the year of study demonstrate significant differences in all three variables: self-regulation ($t=3,93$, $df=266$, $p<0,01$), self-determined motivation ($t=-4,75$, $df=264$, $p<0,01$) and procrastination ($t=3,38$, $df=266$, $p<0,01$). The results can be concluded that males, compared with females, have lower level of self-regulation and self-determined motivation. At the same time, the students in first year of study have lower level of self-regulation, self-determined motivation and procrastination. The results partly confirmed the assumptions of the research.

KEY WORDS: gender, age, self-regulation, self-determined motivation, procrastination

METAKOGNITIVNE PROCJENE KOD ZADATAKA KATEGORIZACIJE RAZLIČITE TEŽINE

Valnea Žauhar, Igor Bajšanski, Dražen Domijan

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Rijeci

vzauhar@ffri.hr

Cilj istraživanja bio je ispitati obrasce metakognitivnih procjena o točnosti odgovora tijekom procesa kategorijalnog učenja kod tri razine kompleksnosti zadataka kategorizacije: zadatka temeljenog na jednostavnom pravilu (tip I), na pravilu dodavanja (tip II) te na pravilu razdvajanja i dodavanja (tip III). U istraživanju je sudjelovalo 25 studenata psihologije. Podražaji su bili geometrijski likovi koji su varirali na tri dimenzije: boja, veličina i oblik. Zadatak ispitanika bio je kategorizirati podražaje u dvije međusobno isključive kategorije A i B. Nakon svakog

kategoriziranja, od ispitanika je tražena procjena sigurnosti u točnost odgovora na skali od 50 do 100%. Povratna informacija o točnosti izvedbe uslijedila je nakon procjene. Ispitanici su podijeljeni u dvije skupine s obzirom na brzinu usvajanja kategorija: brzi i spori kategorizatori. Za svaku procjenu izračunat je indeks pristranosti, odnosno, odstupanje procjene od točnosti kategorizacije, a analizirane su razlike u prvoj i u posljednjoj fazi učenja pojedinog zadatka. Kod zadatka tipa I javlja se efekt tijeka učenja ($F(2, 44)=43,27, p<0,01$) te značajna interakcija tijeka i brzine učenja ($F(2, 44)=3,51, p<0,05$). Inicijalno se pristranost kod brzih i sporih kategorizatora smanjuje s napredovanjem učenja, no s približavanjem usvajanja kategorija kod sporih kategorizatora ona ostaje podjednaka, dok se kod brzih u potpunosti gubi. Kod zadatka tipa II, u prvoj fazi učenja, javlja se efekt brzine usvajanja kategorija ($F(1, 17)=6,59, p<0,05$), pri čemu brzi kategorizatori pokazuju manju pristranost. U posljednjoj fazi učenja nema efekta brzine, no javlja se efekt tijeka učenja ($F(4, 68)=8,86, p<0,01$), pri čemu se pristranost smanjuje s učenjem. Kod zadatka tipa III ne dobiva se efekt brzine usvajanja kategorija. Međutim, kada se analizira posljednja faza učenja, rezultati ukazuju na efekt tijeka učenja ($F(4, 92)=5,00, p<0,01$) te na značajnu interakciju tijeka i brzine učenja ($F(4, 92)=4,84, p<0,01$). Brži kategorizatori inicijalno pokazuju veću pristranost u odnosu na spore kategorizatore, no s približavanjem usvajanja kategorije kod sporih kategorizatora pristranost ostaje podjednaka, dok se kod brzih kategorizatora u posljednjem bloku značajno smanjuje. Ovim istraživanjem se pokazalo kako se različiti obrasci metakognitivnih procjena, ovisno o kompleksnosti zadataka kategorizacije, javljaju prilikom kategorijalnog učenja, domene koja u kontekstu metakognicije za sada nije dovoljno istražena.

Ključne reči: kategorijalno učenje, kompleksnost zadataka kategorizacije, metakognitivne procjene

ULOGA FOKUSA I PARTITIVNOSTI U IZVOĐENJU
SKALARNIH IMPLIKATURA**Mirjana Mandić i Boban Arsenijević**Departman za srpski jezik, Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu
mandic.mirjana@gmail.com

Istraživanje se bavi razumevanjem iskaza sa kvantifikatorom *neki* u primerima tipa *Neke jabuke su na stolu*. Adekvatna interpretacija datog iskaza u situaciji u kojoj je 5 od 5 jabuka na stolu podrazumeva odbacivanje iskaza kao nepodesnog na osnovu izvedene skalarne implikature *Nisu sve jabuke na stolu*. Skalarna implikatura je indirektno značenje jezičkog iskaza inferirano na osnovu činjenice da je govornik na raspolaganju imao i jači (informativniji, podesniji) iskaz za isti tip sadržaja (*Sve jabuke su na stolu*). Cilj ovog istraživanja je da ispita postoje li specifični jezički faktori koji utiču na uspešno izvođenje implikatura. Polazimo od pretpostavke da kontrastni fokus na kvantifikatoru, kao informacijski udar u iskazu, koji podrazumeva generisanje alternativa za fokalizovani izraz, pospešuje izvođenje implikature i pažnju ispitanika skreće na relevantni izraz za koji treba generisati skalarne alternative. Pretpostavljamo i da upotreba partitivne konstrukcije izdvaja izraz sa kvantifikatorom iz celine, ograničava ga na zadati kontekst i tako olakšava izvođenje implikature.

U istraživanju je učestvovalo 27 odraslih govornika srpskog jezika. Nezavisne varijable su: mesto kontrastivnog fokusa obeleženo velikim slovima (fokus na kvantifikatoru – *NEKE jabuke su na drvetu*, fokus na predikativu – *Neke jabuke su NA DRVETU*, neutralni fokus – *Neke jabuke su na drvetu*); i partitivnost (partitivno – *neke od jabuka* i nepartitivno – *neke jabuke*). Zavisna varijabla je broj odbačenih iskaza (iskaza sa implikaturom). Zadatak ispitanika bio je da verifikuju iskaze sa kvantifikatorom u skladu sa vizuelnim prikazom objekata na slici. Ciljani iskaz sa kvantifikatorom *neki* dat je u kontekstu u kome bi podesnija bila upotreba kvantifikatora *svi* i ispitan je u 8 pokušaja. U istraživanje je uključeno i 8 kontrolnih pokušaja i 4 filera.

Analiza pokazuje značajne osnovne efekte mesta fokusa ($F=3.812$; $df=2$; $p=0.36$) i partitivnosti ($F=18.081$; $df=1$; $p=.000$) i značajnu interakciju između mesta fokusa i partitivnosti ($F=5.063$; $df=2$; $p=0.015$). Fokus na predikativu blokira implikature, dok partitivnost podstiče izvođenje implikature, ali samo kod neutralnog i fokusa na kvantifikatoru.

Semantička ograničenja koja nameće upotreba partitivnih izraza važno su jezičko sredstvo u procesu izvođenja implikatura. Niska proporcija iskaza sa implikaturom sugerise da je značenje kvantifikatora *neki* uslovljeno pragmatikom konteksta i da je kod odraslih govornika srpskog dominantna logička interpretacija, što je u suprotnosti sa nalazima dosadašnjih istraživanja rađenih na drugim jezicima.

Ključne reči: kvantifikator *neki*, kontrastni fokus, partitivnost, skalarne implikature

PRE-SEMANTIČKA PRIRODA JEZIČKOG SIMBOLIZMA: ISPITIVANJE JEZIČKO-SIMBOLIČKIH EFEKATA U SRPSKOM JEZIKU

Jelena Sučević i Vanja Ković

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
jelena.sucevic@gmail.com

Jezički simbolizam pretpostavlja da odnos između zvučanja i značenja reči u jeziku nije u potpunosti arbitran. Kako novije studije ukazuju, jezičko-simbolički efekti nastaju u ranim fazama obrade verbalnog materijala i imaju presemantičku prirodu. Najveći broj dosadašnjih eksperimentalnih studija jezičkog simbolizma zasniva se na ispitivanju ovih efekata prilikom obrade pseudoreči, dok studije koje su imale za cilj da ovaj fenomen ispituju na rečima prirodnog jezika ne daju jednoznačne nalaze. Sa ciljem da se ispita da li se analogni efekti javljaju i prilikom obrade prirodnog jezika, sprovedena su dva eksperimenta. Ispitivano je da li i na koji način izlaganje obli ili uglastih okvira utiče na obradu reči koje zvuče oštro ili meko. Pri tome, razmotren je i potencijalni uticaj značenja reči i stepena njene apstraktnosti na ispitivane efekte, s obzirom na to da njihova uloga do sada nije detaljnije ispitivana. Ukupno 43 ispitanika učestvovala su u dva eksperimenta. U prvom eksperimentu, obli ili oštri okvir prikazivan je u trajanju od 1000 ms, a zatim su unutar okvira prikazivani verbalni stimulusi, a ispitanici su radili zadatak leksičke odluke. Rezultati su pokazali da postoji značajna četvorostruka interakcija oblika okvira, tipičnosti okvira, fonološke strukture i leksičke kategorije ($F(1, 22)=9.76; p<.01$). Naknadnim poređenjima utvrđeno je da se reči koje zvuče oštro obrađuju brže ukoliko su prikazane unutar tipičnog oblog okvira u poređenju sa situacijom kada su prikazane unutar atipičnog oblog

okvira ($t(22)=2.57$; $p<.05$), dok se nereči koje zvuče oštro brže obrađuju ukoliko su prikazane unutar tipičnih uglastih okvira nego kada su prikazane unutar atipičnih uglastih okvira ($t(22)=2.79$; $p<.05$). Drugi eksperiment sproveden je sa ciljem da se ispita da li se dobijeni obrazac rezultata javlja i u situaciji kada se vizuelna i verbalna informacija izlažu istovremeno. Eksperimentalna procedura bila je identična kao u prvom eksperimentu, s tim da su okvir i reč, odnosno pseudoreč, izlagani istovremeno. Rezultati drugog eksperimenta pokazali su da postoji značajan efekat leksičke kategorije ($F(1, 19)=36.43$; $p<.01$) i tipičnosti okvira ($F(1, 19)=7.25$; $p<.05$). Utvrđeno je da je značajna i dvostruka interakcija oblika okvira i zvučanja reči ($F(1,19)=5.47$; $p<.05$), pri čemu se verbalni stimulusi koji zvuče meko brže obrađuju kada su prikazani u uglastom okviru u poređenju sa situacijom kada su prikazani u oblom okviru ($t(19)=2.15$; $p<.05$). Dobijeni nalazi ispitivanja obrade prirodnog jezika potvrđuju da se jezičko-simbolički efekti javljaju u ranim fazama obrade i govore u prilog pretpostavci o pre-semantičkoj prirodi jezičkog simbolizma.

Ključne reči: jezički simbolizam, značenje, srpski jezik

SIMULACIJA POTVRDNIH I ODRIČNIH OPISA AKCIJA U TEKSTU

Nemanja Vaci, Jelena Radanović i Petar Milin

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu, Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju,
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
nemanja5808@gmail.com

Teorije utelovljene kognicije smatraju da se razumevanje akcija u tekstu odvija posredstvom mentalnih simulacija. Čitanje aktivira motorne i senzorne zone mozga koje su angažovane i tokom izvođenja opisanih akcija. Smatra se, takođe, da su mentalne simulacije pod uticajem lingvističkih markera, kao što su negacija, predlozi itd.

Jedna grupa istraživanja pokazuje da negacija produžava vreme čitanja, što se objašnjava uvođenjem dodatnog koraka, tj. objašnjava se simulacijom višeg reda. Druga grupa istraživanja dobija drugačije nalaze, da se brzina obrade potvrdnih i odričnih rečenica ne razlikuje. Objašnjenje koje prati ovakve nalaze govori u prilog supresije mentalne simulacije.

Cilj istraživanja bio je da proveri suprotstavljene nalaze i preispita njihova objašnjenja. Testiran je uticaj negacije na obradu rečenica koje opisuju dve akcije. Sprovedena su dva eksperimenta: u prvom su prikazivane rečenice sa dve akcije koje angažuju različite senzomotorne sisteme, a u drugom eksperimentu rečenice su opisivale akcije istog sistema. Korišćen je zadatak čitanja sopstvenim tempom. Kako su rečenice imale dva dela, u kojima je bila opisana po jedna od akcija, ispitanicima su izlagani delovi rečenice. Manipulisano je oblikom delova rečenice (potvrđan ili odričan). Kada bi pročitali oba dela rečenice ispitanici bi odgovarali na pitanje da li je rečenica smisljena. Zavisne varijable su bile tačnost i vreme reakcije.

Podaci su analizirani linearnim mešovitim modelima. Rezultati pokazuju da je uticaj negacije na simulaciju akcija u interakciji sa eksperimentalnom manipulacijom, tj. menja se u zavisnosti od toga da li se akcije simuliraju u okviru različitih ili istog sistema. U eksperimentu sa akcijama u okviru različitih sistema negacija produžava vreme obrade ($t=2.624$, $df=2633$, $p=.006$), a tačnost se smanjuje ($z=-3.118$, $df=2633$, $p=.001$). Nasuprot tome, kod akcija u okviru istog sistema vreme obrade negirane se izjednačava sa vremenom obrade potvrđne akcije. Konačno, na pitanje o smislenosti cele rečenice brže i tačnije se odgovara kada je njen drugi deo odričan ($t=-2.802$, $df=2429$, $p=.005$; $z=4.432$, $df=2429$, $p=.000$).

Navedeni nalazi pokazuju da negacija menja proces mentalne simulacije, ali i da se u obzir moraju uzeti i širi, kontekstualni faktori. S tim u vezi, prethodno navedeni suprotstavljene nalazi mogu biti posledica specifičnih eksperimentalnih manipulacija. U zavisnosti od toga da li se simulirane akcije nadmeću za kognitivne resurse ili ne, negacija može dovesti do supresije ili simulacije višeg reda.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. ON179033

Ključne reči: utelovljena kognicija, razumevanje rečenica, negacija, akcija

UTICAJ AKCENATA SRPSKOG JEZIKA NA FENOMEN
TAKETE-MALUMA**Lazar Bojičić i Milena Jakić**Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, Institut za srpski jezik SANU
lazar.bojicic42@gmail.com

Ovo istraživanje bavi se uticajem akcenatskog sistema srpskog jezika na fenomen takete-maluma. U dosadašnjim istraživanjima u centru pažnje bili su segmentalni delovi govora (glasovi). Cilj ovog rada je da ispita da li i suprasegmentalni elementi (akcenti) utiču na ovaj fenomen. Akcenatski sistem standardnog srpskog jezika pogodan je za ovakvo istraživanje jer poznaje razlike između dugih i kratkih, kao i razlike između uzlaznih i silaznih akcenata. Istraživanje je rađeno na uzorku od 47 govornika srpskog jezika, uzrasta 15-22 godine, oba pola. Na krajevima petostepene unipolarne skale procene nalazili su se vizuelni stimulusi: oštra figura (vrednost 1) i obla (vrednost 5) preuzete iz ranijih istraživanja. Zadatak ispitanika bio je da procene sličnost sukcesivno prezentovanih auditivnih stimulusa sa oštrom ili oblom figurom. Kao auditivni stimulusi korišćene su trosložne pseudoreči: malola, vovula, krištigzdeks i zikudzorg. Prve dve preuzete su u potpunosti iz ranijih istraživanja, dok su druge dve konstruisane spajanjem dvosložnih (krištig i zikud) i jednosložnih elemenata (zdeks i zorg) takođe preuzetih iz ranijih istraživanja. Na svakom od tri sloga za svaki od dva glasovna sklopa reči, varirana su sva četiri akcenta. Time je dobijeno 24 različite kombinacije vrednosti 4 korišćena faktora: kvantitet akcenta (dug ili kratak), kvalitet akcenta (silazni ili uzlazni), mesto akcenta (prvi, drugi ili treći slog) i glasovni sklop pseudoreči (taketasti ili malumasti). Rezultati su obrađeni analizom varijanse koja je pokazala da postoji statistički značajna razlika između procena stimulusa sa dugim akcentima (sličniji obloj figuri), i stimulusa sa kratkim akcentima (sličniji oštroj figuri) ($F(1,46)=53,03, p<0,001$). Postoji i statistički značajna razlika između stimulusa sa silaznim akcentima (procenjeni kao sličniji taketastom vizuelnom stimulusu) i stimulusa sa uzlaznim akcentima (sličniji malumastom) ($F(1,46)=44,28, p<0,001$). Stimulusi koji su imali akcenat na trećem slogu ocenjeni su kao taketastiji od stimulusa sa akcentom na prva dva sloga ($F(2,45)=3,67, p<0,05$). Efekat akcenta nije uspeo da naruši efekat glasova: dobijena je statistički značajna razlika između taketastih i malumastih pseudoreči ($F(1,46)=130, p<0,001$) nezavisno od toga koji akcenat imaju. Dakle, shodno očekivanju

taketaste pseudoreči procenjene su kao sličnije oštroj figuri, a malumaste kao sličnije obloj. Zaključujemo da na fenomen takete-maluma pored segmentalnog nivoa utiče i suprasedgmentalni, ali je od sekundarnog značaja.

Ključne reči: akcenat, fenomen takete-maluma, kvantitet, kvalitet, suprasedgmentalni nivo

UTJECAJ KVANTIFIKATORA NA MENTALNU REPREZENTACIJU LOGIČKOG SUDA

Pavle Valerjev, Igor Bajšanski i Tanja Gulan
Sveučilište u Zadru, Sveučilište u Rijeci
valerjev@unizd.hr

U logici predikata važnu ulogu imaju kvantifikatori. U logici se uobičajeno koriste 2 kvantifikatora: svi i neki. Pored toga sudovi mogu biti afirmativni ili negativni. Kombinacijom dobivamo 4 moguće forme suda. Međutim, ljudi svakodnevno koriste i druge izraze za izražavanje količine. Prijašnje istraživanje je pokazalo da neki od tih izraza (puno, nekoliko) imaju pozitivan fokus (referiraju na referentni skup), dok drugi (malo) imaju negativni fokus, tj. referiraju na komplementaran skup. U ovom istraživanju cilj je bio staviti kvantifikatore u kontekst logičkog suda i ispitati kakve oni mentalne reprezentacije potiču kod ispitanika. U dvofaktorskom eksperimentu sudjelovalo je 48 ispitanika. Kao podražajni materijal korišteno je 10 sudova. Odabrano je pet kvantifikatora u afirmativnom sudovima (svi, neki, puno, nekoliko, malo) i odgovarajućih pet u negativnim sudovima. Uz svaki sud ponuđeno je 5 stanja slučajeva na koje se sud može referirati. Tih 5 stanja slučajeva predstavljaju odnose iz teorije skupova: 2 tipa podskupa, ekvivalenciju, presjek i različitost. Zadatak ispitanika bio je da pročitaju sud, obrate pažnju na utisak koji im stvara i onda da prema tome na skali postotaka odrede koliko im se koje ponuđeno stanje slučaja čini moguće. Svaki ispitanik je napravio 50 procjena. Redoslijed sudova i stanja slučajeva je rotiran među ispitanicima. Rezultati pokazuju da ispitanici imaju tendenciju da pojednostavljaju moguća značenja suda i da razvijaju jedan dominantan mentalni model. Na taj način dobivamo odstupanja od idealne logičke reprezentacije. Npr., sud "Svi A su B", može biti reprezentiran kao ekvivalencija, no ispitanici to čine s vjerojatnošću od tek 32% i to je

različito od stopostotne logičke norme ($t(47) = -13,099$; $p < ,001$). Nadalje, partikularni sud “Neki A su B” potiče moguću reprezentaciju u kojoj je B podskup od A u tek 40.3% i to je različito od norme ($t(47) = -11,6$; $p < ,001$). Svi partikularni kvantifikatori potiču slične reprezentacije. Ipak, razlike među njima se očituju za moguću reprezentaciju A je podskup od B ($F(3,141) = 5,02$; $p = ,002$), gdje “puno” ima najviše, “neki” i “nekoliko” slične srednje, a “malo” najmanje vrijednosti. Faktor afirmativnost-negativnost je u značajnoj interakciji s faktorima tipova partikularnih kvantifikatora i stanja ($F(12, 516) = 3,76$, $p < ,001$). Zaključno, ispitanici štedljivo reprezentiraju sudove, i to omogućuje pogreške u zaključivanju u slučaju potrebe za manje tipičnom reprezentacijom suda.

Ključne reči: mentalne reprezentacije, mentalni modeli, kvantifikatori, logički sudovi

ZADATAK REPRODUKCIJE PSEUDOREČI KAO MERA FONOLOŠKIH SPOSOBNOSTI DECE

Maja Savić, Darinka Anđelković, Maša Popović i Ana Batas

Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet
Univerziteta u Beogradu, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu
smaya@eunet.rs

Sposobnost ponavljanja pseudoreči stoji u osnovi usvajanja novih reči i razvoja celokupnog jezičkog sistema. Nalazi dobijeni na različitim jezicima pokazuju da su teškoće u ponavljanju pseudoreči značajan pokazatelj mogućeg deficita fonološke memorije i specifičnog jezičkog poremećaja kod dece (*Specific Language Impairment, SLI*). Istraživanje koje izlažemo je deo postupaka za konstrukciju testa fonološkog razvoja predškolske dece. Upoređivana je tačnost reprodukcije pseudoreči kod dece (3, 4, 5, i 6 g) u tri različite situacije varirane po dimenziji jezičke univerzalnosti/specifičnosti. U prvoj su izlagane pseudoreči konstruisane od niza besmislenih slogova strukture CV (konsonant-vokal), i izgovarane su sa ujednačenim naglašavanjem slogova (tzv. kvazi-univerzalne pseudoreči bez prozodije). U drugoj su te iste pseudoreči izgovarane sa prozodijom tipičnom za srpski jezik (kvazi-univerzalne pseudoreči sa prozodijom). U trećoj situaciji pseudoreči su sadržale i slogove sa konsonantskim klasterom na početku sloga i/ili konsonantom na kraju sloga (CCV, CVC, CCVC) (jezički specifične pseudoreči). Zadatak deteta

je bio da reprodukuje zadatu pseudoreč, a reprodukcija je zvučno snimana. To je omogućilo kasniju transkripciju i kodiranje tačnosti prema različitim tipovima grešaka : promena prozodije, izostavljanje sloga, dodavanje sloga, supstitucija glasova, i permutacija glasova ili slogova. Multivarijantna analiza varijanse je pokazala da postoje značajni osnovni efekti uzrasta i jezičke specifičnosti (uzrast : $F/15,381/=2.785$; $p<0.01$; jezička specifičnost: $F/10,252/=8.689$; $p<0,01$), ali da njihova interakcija nije statistički značajna. Sa uzrastom se značajno smanjivala proporcija izostavljenih slogova ($F/3/=7.511$ $p<0.01$), proporcija dodatih slogova ($F/3/=3.092$ $p<0.05$), i supstitucija glasova ($F/3/=7.759$ $p<0.01$), dok se učestanost grešaka prozodije i permutacije nije menjala. Učestanost grešaka je upoređivana i po novoima jezičke specifičnosti. Pokazalo se da su greške supstitucije i permutacije češće kod jezički specifičnih pseudoreči (supstitucija $F/2/=10.739$ $p<0.01$; permutaciju $F/2/=7.858$ $p<0.01$). Kod ovih reči je češća i promena prozodije ($F/2/=24.385$ $p<0.01$), jer su ispitanici kvazi-univerzalne pseudoreči bez prozodije reprodukovala sa jezički specifičnom prozodijom. Rezultati su pokazali da strukturalna i prozodijska svojstva pseudoreči utiču na tačnost reprodukcije, i da deca pokazuju sklonost da kvazi-univerzalnim pseudorečima pripišu jezički specifična prozodijska svojstva.

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. ON179033

Ključne reči: test fonološkog razvoja, reprodukcija pseudoreči, glas, slog, prozodija

KLASIFIKACIJA ANTONIMA NA OSNOVU TESTA ASOCIJACIJA: KVANTITATIVNI KRITERIJUM UMEŠTO INTUICIJE

Milena Jakić i Nada Ševa

Institut za srpski jezik SANU, Institut za pedagoška istraživanja
xmile@beotel.net

Iako je antonimija (odnos suprotnosti među rečima) jedan od značajnijih leksičkih odnosa, za sada ne postoji rečnik antonima srpskog jezika. Dodatno, u našim deskriptivnim rečnicima obeležavanje antonimije najčešće se zasniva na intuicijama leksikografa. Osnovni problem za leksikografe je to što se odnos suprotnosti javlja na kontinuumu od pravih

antonima (*lep-ružan*) do kontekstualno povezanih antonimskih parova (*gust - bistar*, samo o soku). Postavlja se pitanje da li je moguće definisati formalni kriterijum koji bi leksikografima omogućio precizniju klasifikaciju parova kod kojih se javlja odnos suprotnosti. U pokušaju da odgovorimo na ovo pitanje, sproveli smo kontrolisani test asocijacija gde je od 158 ispitanika traženo da navedu najmanje 1, a najviše 3 antonima za svaki od 394 pridevska stimulusa. Na taj način dobijen je *Asocijativni rečnik pridevskih antonima* gde je za svaki stimulus generisano asocijativno polje sa potencijalnim antonimima poređanim prema asocijativnoj frekvenciji. Asocijativna polja kvantitativno su opisana pomoću mera: relativna entropija polja (H_r) i broj značajnih asocijata (broj Z). Stimulusi su dodatno definisani preko opšte frekvencije (FR) iz *Frekvencijskog rečnika srpskog jezika* i broja različitih značenja. Postupkom hijerarhijske klaster analize (Ward metod) izdvojena su četiri klastera pridevskih stimulusa. Diskriminativna analiza ukazala je na tri statistički značajne funkcije, uz pomoć kojih je tačno klasifikovano 91.6% prideva stimulusa. Matrica strukture tih funkcija pokazuje da prva funkcija objašnjava 70.7% varijanse ($\lambda=0,07$, $\chi^2=1041,3$, $df=12$, $p=0,000$, dominantne varijable: H_r polja ($r=-0.58$) i FR pridevskog stimulusa ($r=0.61$)). Druga funkcija objašnjava 19.6% varijanse ($\lambda=0.3$, $\chi^2=436.7$, $df=6$, $p=0,000$), dominantne varijable: broj Z ($r=0.76$) i FR stimulusa ($r=0.49$)). Treća funkcija objašnjava samo 9.7% varijanse ($\lambda=0.7$, $\chi^2=160.2$, $df=2$, $p=0,000$), dominantne varijable: H_r polja ($r=0.94$) i broj Z ($r=-0.76$)). Prvi klaster obuhvata reči sa prosečno niskom H_r polja=0.08, niskim brojem $Z=1.2$ i visokom FR stimulusa =1751.35 (*nov-star*). Drugi klaster čine reči sa značajno višom prosečnom H_r polja=0.17, i niskim brojem $Z=1.4$ (*pozitivan-negativan*), treći klaster čine reči sa visokom prosečnom H_r polja=0.41 i relativno niskim brojem $Z=2.4$ (*zeljast-drvenast*), a četvrti sa visokom prosečnom H_r polja=0.55 i visokim brojem $Z=5.6$ (*krt-čvrst*). Inicijalni rezultati ukazuju da su H_r polja i broj Z mere koje bi mogle da posluže u klasifikaciji antonimskih parova i da bi u rečnike trebalo uključiti stimuluse iz prva tri klastera.

Ključne reči: pridevski antonim, asocijativni rečnik, relativna entropija, leksikografija, klaster analiza

SISTEMI KODOVANJA SIMBOLIČKIH I ANALOGNIH PREDSTAVAU DUGOROČNOJ MEMORIJI

Bojan Lalić i Oliver Tošković

Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica, Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
bolalic@gmail.com

Sistemi kodovanja simboličkih i analognih predstava u dugoročnoj memoriji su opisale dve dominantne teorije u ovoj oblasti. Teorija dvostrukog koda Alana Paivija predviđa da u memoriji postoje dva različita koda, verbalni i neverbalni i da su predstave u dugoročnoj memoriji čuvane u oba od ova dva koda. Sa druge strane, teorija jedinstvenog koda Zenona Pilišina predviđa da u dugoročnoj memoriji postoji samo neverbalni kod i da je on reprezentovan u obliku propozicija, kratkih smislenih rečenica.

Implikacija važenja teorije jedinstvenog koda, s obzrom da predviđa kodovanje u verbalnom kodu (u propozicijama), bila bi da je reakcija na neverbalne stimulse duža, jer bi zahtevala jedan dodatni korak u prepoznavanju stimulusa – dekodovanje slika (iz neverbalnog u verbalni kod, kako bi došlo do upoređenja sa propozicionom predstavom iz dugoročne memorije). Sa druge strane, tako nešto eksplicitno ne predviđa teorija dvostrukog koda i ostavlja mogućnost da brzina reakcije bude ista ili različita na različite vrste stimulusa.

Na uzorku od 30 studenata Prištinskog univerziteta, izvršeno je eksperimentalno istraživanje u kome su studenti dobili zadatak da za svaki od izloženih stimulusa (reči ili slike) odgovore da li pripadaju ili ne predhodno definisanoj kategoriji. U svakom bloku, ukupno je bilo 20 reči i slika koje su pripadale predhodno definisanoj kategoriji i 20 reči i slika koje nisu. Isti pojmovi, reprezentovani i slikama i rečima, su bili u okviru svake od 5 različitih kategorija, ali slučajno raspoređeni.

Merena je brzina reakcije i broj grešaka na svaki zadati stimulus. Ukoliko brzina reakcije na verbalne stimulse ne bi bila manja od brzine reakcije na neverbalne stimulse, onda bi teorija jedinstvenog koda bila opovrgnuta, a samim tim kao alternativna teorija, bila bi prihvaćena teorija dvostrukog koda koja tu mogućnost predviđa.

Na osnovu brzine reakcije i broja grešaka na uzorku, dvofaktorskom analizom varijanse (ANOVA), utvrđeno je da nema značajne razlike u reagovanju na verbalne i neverbalne stimulse ($F=3.382$, $df=1;29$,

$p=.076$), što ide u prilog teoriji dvostrukog koda. Pokazano je i da postoji značajna razlika u brzini reakcije između različitih kategorija stimulusa ($F=40.891$, $df=4;116$, $p<.001$). To ukazuje da nije bitan oblik u kome je materijal dat, već su bitni drugi faktori, bez obzira na oblik datih stimulusa (verbalni ili neverbalni). Takođe, nije utvrđena interakcija po vrsti stimulusa i kategoriji stimulusa ($F=0.842$, $df=4;116$, $p=.501$).

Ovaj rad je pomognut sredstvima Ministarstva za obrazovanje i nauku Republike Srbije, projekat br. ON179033.

Ključne reči: Sistemi kodovanja, simboličke predstave, analogne predstave, teorija jedinstvenog koda, teorija dvostrukog koda.

ZNAČAJ KONCEPTA POVEĆANOG KOGNITIVNOG OPTEREĆENJA U DETEKCIJI LAGANJA

Dr Valentina Baić i Mr Sanja Batić

Kriminalističko policijska akademija, Beograd, DOO „DES“ Novi Sad
sonovanja@gmail.com

Detekcija laganja putem manipulisanja kognitivnim opterećenjem bazirana je na hipotezi, da uvođenje dodatnog zadatka pri davanju iskaza može narušiti performansu osoba koje lažu, jer su njihovi kognitivni kapaciteti već opterećeni samim činom laganja.

Istraživanje je zasnovano na pretpostavci, da će uvođenje dodatnog zadatka biti kognitivno zahtevnije za one koji lažu, usled čega će se u njihovom iskazu pojaviti drugačiji obrasci ponašanja, koji ih bitno razlikuju od osoba koje govore istinu. Ova pilot studija proverava svrsihodnost analize efekta povećanog kognitivnog opterećenja na uspešnost laganja. Koncept se sastoji u uvođenju tzv. uporednog zadatka u vidu jednostavne kompjuterske igrice, prilikom davanja istinitog ili lažnog iskaza, u cilju dodatnog opterećenja njihovog kognitivnog kapaciteta.

U istraživanju je učestovalo 30 ispitanika (15 muškaraca i 15 žena, starosti 21-23 godine), studenata Kriminalističko-policijske akademije. Studenti su u prvoj fazi učestvovali u intervjuu, u kojem su imali zadatak, da izmisle izgled tašne i predmeta, koji su uzeli iz iste. U drugoj fazi, ispitanici su takođe učestvovali u intervjuu, u kojem su imali zadatak da daju istinit iskaz, odnosno da opišu izgled predmeta i tašne iz koje su stvarno uzeli predmet. Prilikom intervjuisanja svaki od ispitanika, koji je lagao ili govorio istinu, bio je istovremeno angažovan kompjuterskom

simulacijom skijanja. Istraživač je u obe faze postavljao ista pitanja tražeći objašnjenje, uz povremeno izražavanje sumnje, u istinitost iskaza. Intervjui su snimljeni video kamerom, koja se nalazila iza leđa istraživača.

Vilkoksonov test ekvivalentnih parova za zavisne uzorke je pokazao, da postoji značajna razlika, u ponašanju osoba u situaciji, kada lažu i kada govore istinu. Ispitanici koji su lagali, odgovarali su kraće na postavljena pitanja ($z=-2,952$, $p<0,01$), i imali su duži period latencije (z vrednost je za pojedina pitanja bio u rasponu od $-3,959$ do $-4,782$). Pored toga, ovi ispitanici su imali i slabije postignuće u kompjuterskoj igrici simulacije skijanja ($z=-3,273$, $p<0,01$).

Ova pilot studija je utvrdila svrsihodnost daljnjeg istraživanja efekta povećanog kognitivnog opterećenja na uspešnost laganja. Međutim, pokazalo se da postoji potreba za usložnjavanjem nacrt istraživanja i ujednačavanja grupa po svim svojstvima, u cilju kontrole efekta uvežbavanja, koji je značajno mogao da utiče na dobijene rezultate.

Ključne reči: obmana, kognitivno opterećenje, detekcija laganja, dvostruki zadaci

PSIHOLOGIJA OBRAZOVANJA

KONCEPT AKADEMSKE SAMOEFIKASNOSTI I VEZA SA ŠKOLSKIM POSTIGNUĆEM

Dubravka Radusinović, Slađana Đukić, Maša Vukčević i Sofija Pajić
Srednja medicinska škola „Beograd”
radusinovic.dubravka@gmail.com

Samoefikasnost predstavlja procenu sopstvenih sposobnosti organizovanja i izvršavanja akcija, potrebnih da bi se ostvario određeni tip aktivnosti (Bandura, 1997). Akademska samoefikasnost podrazumeva procenu vlastitih sposobnosti u okviru akademskih domena (Bandura, 1997; Eccles & Wigfield, 2002; Elias & Loomis, 2002; Gresham, 1988; Linnenbrink & Pintrich, 2002a; Schunk & Pajares, 2002). Ovaj koncept je zasnovan na teoriji samoefikasnosti (Bandura, 1977). Kada je reč o školskom postignuću, pretpostavlja se da je visoka akademska samoefikasnost povezana sa visokim akademskim postignućem.

S obzirom da smo se odlučili da merimo samoefikasnost u akademskom domenu izabrali smo Morgan – Jinksovu skalu za procenu akademske samoefikasnosti (MJSES) jer je dizajnirana da se dobiju informacije o verovanjima o sopstvenoj efikasnosti koja mogu biti povezana sa školskim uspehom. Akademska samoefikasnost je operacionalizovana kao procenjeni nivo akademske samoefikasnosti dobijen primenom modifikovane verzije Skale za procenu akademske samoefikasnosti (MJSES); Skala sadži 30 ajtema. Ispitanici odgovaraju na tvrdnje koristeći četvorostepenu skalu Likertovog tipa. Pokazatelj interne konzistentnosti (pouzdanosti) stavki koji navode autori iznosi 0.82 za skalu u celini (Jinks & Morgan, 1999). Za potrebe istraživanja ona je prevedena uz poštovanje procedure za prevod instrumenata sa stranog jezika (Brislin, 1986.). Pouzdanost prevedene i modifikovane skale u celini (procenjena Kronbahovim koeficijentom alfa) iznosi 0.65.

Na uzorku od 110 učenika četvrtog razreda srednje Medicinske škole u Beogradu, upotrebom Morgan – Jinksove skale za procenu akademske samoefikasnosti (MJSES), ispitali smo nivo akademske samoefikasnosti koja je izražena kao ukupan skor na tri dimenzije – talenat, kontekst i napor. Dodatni zadaci bili su ispitivanje rodni razlika u akademskoj samoefikasnosti i školskom uspehu.

Analiza podataka je pokazala da najveći deo ispitanika (77.3 %) ima umereno visok nivo akademske samoefikasnosti. Utvrdili smo da postoji statistički značajna povezanost između akademske samoefikasnosti i školskog uspeha ($r = 0.682$, $p < 0.01$), bez obzira na rod. Osim toga, utvrdili smo i da postoje statistički značajne razlike između dečaka i devojčica kada je u pitanju uspeh u školi, naime devojčice imaju bolje ocene od dečaka ($F=6,653$, $df= 1$, $p < 0.05$).

Ovo je još jedno u nizu istraživanja koje potvrđuje značajnu povezanost između akademske samoefikasnosti i školskog uspeha i upućuje na potrebu za radom na ojačavanju akademske samoefikasnosti učenika kroz socijalnu persuaziju, modelovanje, povratnu informaciju vezanu za zadatke, ovladavanje veštinama za efikasnije učenje itd.

Ključne reči: akademska samoefikasnost, školski uspeh, rodne razlike

STUDENTSKA EVALUACIJA STUDENTSKE EVALUACIJE

**Ivan Jerković, Dragan Žuljević, Veljko Jovanović i Vesna Gavrilov
Jerković i Dragana Brdarić**

Odsek za psihologiju Filozofski fakultet Novi Sad
ivan.jerkovic@yahoo.com

Evaluacija u visokom obrazovanju zakonska je obaveza visokoškolskih institucija. U jednom delu tog postupka učestvuju i studenti. Zanimalo nas je kako studenti procenjuju kvalitet i svrsishodnost evaluacione procedure u kojoj i sami učestvuju kao ispitanici. Uzorak je činilo 155 studenata Filozofskog fakulteta iz Novog Sada, prosečne starosti 21.4 godine (Mod = 22). Devojke su činile 86.5% uzorka, a prema studijskim grupama, sa odseka za psihologiju je bilo 46.5% ispitanika, sa pedagogije 31.6%, a sa jezičkih grupa (srpski jezik, anglistika i rusinistika) 21.9%. U uzorku su bili zastupljeni studenti svih godina studija, najviše studenti IV godine (41.3%). U uzorku je 5.2% studenata barem jednom obnovilo godinu. Studenti su popunjavali instrument konstruisan za ovo istraživanje. Prvi set pitanja se odnosio na ocenu vrednosti evaluacije generalno, a drugi deo na procenu sadržaja, kvaliteta, organizacije i sprovođenja studentske evaluacije nastavnog procesa. U okviru prvog seta pitanja, 72.9% studenata odgovara da im uopšte nisu poznati rezultati evaluacije u kojoj učestvuju, a samo 1.3% da su potpuno upoznati. 81.3% ispitanika izjavljuje da ne zna način kako da dođe do rezultata evaluacije, a 65.8% studenata tvrdi da nastavnici sa njima ne razgovaraju o rezultatima evaluacije. Dosadašnjim načinom sprovođenja evaluacije 9.7% ispitanika je potpuno zadovoljno, dok je 31.6% ispitanika potpuno nezadovoljno. Ipak na pitanje koliko je evaluacija potrebna i važna još uvek 47.1% ispitanih odgovara da je veoma važna, a samo 7.7% misli da uopšte nije važna. Međutim, samo 7.7% studenata misli da je dosadašnja evaluacija bila korisna, a čak 54.2% studenata je vidi besmislenom. Drugi deo instrumenta obradili smo kao zbir odgovora na skali za 21 tvrdnju što čini zbirnu meru zadovoljstva evaluacijom. Rezultati pokazuju dobru pouzdanost ovog dela instrumenta (Cronbach Alpha = 0.92). Faktorska analiza, a posebno Scree test sugeriše dvofaktorsku strukturu instrumenta (kvalitet evaluacije i studentski pristup evaluaciji). U pogledu zadovoljstva evaluacijom nisu nađene rodne razlike kako za izolovane faktore posebno, tako ni za instrument u celini ($F=1.75$, $p=0.19$). Sa zadovoljstvom evaluacijom nisu bili povezani ni godina studija ($F=0.73$, $p=0.54$), ni

prosek ocena ($r=0.04$, $p=0.65$), ni obnavljanje godine ($F=0.32$, $p=0.57$), ni redovnost pohađanja nastave ($F=0.16$, $p=0.92$), ni prethodno iskustvo sa evaluacijom ($F=2.35$, $p=0.07$). Možemo da zaključimo da, iako vrednost evaluacije nije upitna, njena svrsishodnost se u velikoj meri dovodi u pitanje, s obzirom na nedostatak jasne akcije zasnovane na rezultatima studentske evaluacije.

Ključne reči: evaluacija, visoko obrazovanje, studenti

KOLIKO SU UDŽBENICI ISTORIJE USMERENI NA UČENJE:
KOMPARATIVNA ANALIZA PITANJA I ZADATAKA U
UDŽBENICIMA ISTORIJE ZA VIII RAZRED OSNOVNE ŠKOLE
U SRBIJI

Slobodanka Antić i Ana Pešikan

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, Filozofski
fakultet, Beograd
slobodanka.antic@gmail.com

U radu nas je zanimalo u kojoj meri je aktivno učenje kao zvanično deklarirana obrazovna paradigma u Srbiji (Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, 2009) ugrađeno u nove generacije udžbenika. Aktiviranje učenika u radu sa udžbenikom može se sprovesti načinom prezentovanja sadržaja i aktivnostima koje se traže od učenika. Zadaci su centralna strukturalna komponenta udžbenika za aktiviranje učenika. Analizirali smo zadatke u svim udžbenicima istorije za 8. razred osnovne škole na našem tržištu (3) da bi videli koliko su fokusirani na učenika i učenje. Koristili smo metodu analize sadržaja. Jedinica analize je bio pojedinačni zadatak. Analizirali smo: ukupan broj zadataka; lokaciju u udžbeniku (u uvodu, u toku lekcije ili na kraju lekcije, teme, cele knjige); formu (otvoreni ili zatvoreni tip zadatka, projekatski zadatak, nalog) i mentalne procese koje zadaci pokreću (pamćenje, razumevanje, primena, analiza, sinteza, evaluacija).

Ukupan broj zadataka varira od 73 do 319 (od 0.3 do 1.9 po strani). Pozicija zadataka ukazuje na njihovu funkciju: kada su na početku ili u toku lekcije – podsticanje procesa učenja, a kada su na kraju lekcije, teme ili cele knjige – evaluativna funkcija. U A udžbeniku 78% zadataka je na kraju lekcije, a 22% ima ulogu podsticanja izgradnje znanja učenika (19% u uvodu i 3% u toku lekcije). U B i C udžbenicima svi zadaci imaju

evaluativnu ulogu. U B: 51% je na kraju lekcije, a 49% na kraju teme, u C 100% zadataka je na kraju pojedinih tema.

Po formi, u sva tri udžbenika dominiraju zadaci otvorenog tipa (A,B,C: 67%, 82%, 68%), samo u C ima 31% zadataka zatvorenog tipa; u A,B i C nalozi čine 3%, 17% i 1%; samo u A ima projekatskih zadataka (4,8%). Kada se analiziraju mentalni procesi koje pokreću zadaci, u A, B i C udžbenicima dominiraju zadaci pamćenja (67%, 93%, 65,5%); zadaci razumevanja su znatno ređi (27%, 7%, 34,5%). Jedino u A se sreću zadaci primene i analize znanja (5,6%). Nalozi su uglavnom stereotipni i bez suštinskog povezivanja sa gradivom (*pročitaj, pogledaj*, ali bez specifikacije šta sa tim sadržajem da se uradi, oko 80%).

Nalazi ukazuju da su zadaci u analiziranim udžbenicima prilično uniformni, sličnog tipa i traže dominantno pamćenje. Raznovrsnost zadataka podstiče motivaciju učenika, ali razvija i funkcionalnu pismenost i podstiče učenje sa razumevanjem i fleksibilno korišćenje naučenog. Istorija kao školski predmet ima veoma važne i složene ciljeve, ali gledajući aktivnosti na koje udžbenici pokreću učenike, fokus je na reprodukovanju istorijske faktografije sa veoma malim procentom zadataka razumevanja i retkim, samo u jednom udžbeniku (4.8%) projekatskim zadacima, za koje, međutim, ne postoje pripreme i objašnjenja kako ih treba realizovati.

Dobijeni nalazi govore da su svi udžbenici istorije za 8. razred orijenisani mnogo više na program (sadržaj), a ne na proces učenja tog sadržaja. Ovo ukazuje i na potrebu da se autori udžbenika ojačaju u razumevanju uloge udžbenika u učenju i poznavanju teorijskih i praktičnih pitanja konstrukcije udžbenika.

Ključne reči: analiza udžbenika, udžbenici istorije, pitanja i zadaci, aktivno učenje/nastava

KO SU SREDNJOŠKOLCI KOJI NE UČE: ANALIZA
SOCIODEMOGRAFSKIH KARAKTERISTIKA I TIPIČNIH
DNEVNIH AKTIVNOSTI SREDNJOŠKOLACA U SRBIJI

Jelena Pešić, Marina Videnović i Dijana Plut

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd

pesicjelena011@gmail.com

Mnoga istraživanja pokazuju da su srednjoškolci koji ne uče, u odnosu na svoje vršnjake, pod većim rizikom od negativnih razvojnih ishoda, kao što su napuštanje školovanja, teškoće zapošljavanja i različita antisocijalna ponašanja, poput opijanja ili upotrebe narkotika. U ovom istraživanju, koje je deo šire studije o budžetu vremena srednjoškolaca u Srbiji, bavili smo se upravo grupom mladih koji uče malo ili uopšte ne uče. Zanimalo nas je da li između ove grupe i ostalih srednjoškolaca postoje značajne razlike u pogledu: sociodemografskih karakteristika (pol, uzrast, tip škole, socioekonomski i obrazovni status roditelja), zastupljenosti ostalih dnevnih aktivnosti i rizičnih ponašanja (opijanje i upotreba droga). Primenjena je metoda 24-časovnog vremenskog dnevnika: ispitanici su hronološki, po polučasovnim intervalima, opisali svoje aktivnosti tokom jednog radnog dana. Podaci o sociodemografskim karakteristikama i rizičnim ponašanjima dobijeni su upitnički. Istraživanje je obavljeno na uzorku od 922 srednjoškolca u Srbiji, stratifikovanom po regionu (Beograd, Severna, Centralna i Južna Srbija), uzrastu (I-IV razred) i tipu škole (gimnazije, četvorogodišnje i trogodišnje stručne škole). Na osnovu podataka dobijenih vremenskim dnevnikom, izdvojeni su srednjoškolci koji u opisu dnevnih aktivnosti nisu naveli učenje, a koji su na kontrolnom pitanju potvrdili da se ispitanici dan po aktivnostima ne razlikuje od njihovog tipičnog radnog dana ($N=134$). Analizom varijanse utvrđeno je da u ovoj grupi srednjoškolaca ima značajno više mladića nego devojaka ($\chi^2=26.50$, $df=1$, $p=0.00$), učenika trogodišnjih stručnih škola ($\chi^2=41.55$, $df=2$, $p=0.00$), učenika II i III razreda ($\chi^2=20.877$, $df=3$, $p=0.00$), kao i dece niže obrazovanih roditelja ($\chi^2=9.85$, $df=3$, $p=0.02$; $\chi^2=13.10$, $df=3$, $p=0.00$). Razlike u pogledu visine porodičnih prihoda nisu se pokazale značajnim. Kada je reč o zastupljenosti ostalih dnevnih aktivnosti, u odnosu na svoje vršnjake, srednjoškolci koji ne uče provode manje vremena sami, a više u druženju sa vršnjacima ($t=-6.485$, $df=485$, $p=0.00$), kao i u izlaženju ($t=5.970$, $df=485$, $p=0.00$), zabavljanju ($t=2.819$, $df=485$, $p=0.00$) i sportskim aktivnostima ($t=2.901$, $df=485$, $p=0.00$). Od rizičnih

ponašanja, potvrđena je samo veća sklonost ka opijanju ($t=8,014$, $df=485$, $p=0,00$). Dobijeni rezultati saglasni su nalazima stranih istraživanja, kao i predikcijama teorije socijalne kontrole.

Ključne reči: učenje, srednjoškolci, vremenski dnevnik, rizična ponašanja

KOJU CENU PLAĆAJU SREDNJOŠKOLCI KOJI MNOGO UČE: ANALIZA DNEVNIH AKTIVNOSTI I PERCEPCIJE SOCIJALNIH ODNOSA SREDNJOŠKOLACA U SRBIJI

Marina Videnović, Jelena Pešić i Dijana Plut
Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
mmaki29@yahoo.com

Iako je količina vremena koju mladi provode u učenju povezana sa brojnim pokazateljima pozitivnog razvoja, utvrđeno je da prevelika posvećenost učenju (2.5 h dnevno i više) ima svoju cenu, u vidu veće izloženosti mladih stresu, anksioznosti, dosadi, kao i doživljaju odsustva unutrašnje motivacije i lične investiranosti. Manje je istraživano da li se srednjoškolci koji previše uče odriču i nekih aktivnosti koje su tipične za tinejdžere i važne za njihov socio-emocionalni razvoj. Cilj istraživanja je da utvrdimo da li se srednjoškolci koji provode puno vremena u učenju značajno razlikuju od svojih vršnjaka u pogledu: zastupljenosti ostalih aktivnosti u tipičnom radnom danu i percepciji odnosa sa vršnjacima, roditeljima i nastavnicima. Primenjena je metoda 24-časovnog vremenskog dnevnika: ispitanici su hronološki, po polučasovnim intervalima, opisali svoje aktivnosti tokom jednog radnog dana. Podaci o percepciji socijalnih odnosa dobijeni su upitnički. Istraživanje je obavljeno na uzorku od 922 srednjoškolca u Srbiji, stratifikovanom po regionu (Beograd, Severna, Centralna i Južna Srbija), uzrastu (I-IV razred) i tipu škole (gimnazije, četvorogodišnje i trogodišnje stručne škole). Na osnovu podataka dobijenih vremenskim dnevnikom, izdvojeni su srednjoškolci koji dnevno uče najmanje 2.5 h, a koji su na kontrolnom pitanju potvrdili da se ispitanici dan po aktivnostima ne razlikuje od njihovog tipičnog dana ($N=109$). Diskriminativnom analizom izdvojena je jedna funkcija ($R=0.382$; $\chi^2=75.971$; $df=8$; $p=0.00$), koja pokazuje da ovi srednjoškolci više vremena provode sami, manje izlaze, manje pažnje posvećuju svom izgledu, druže sa vršnjacima i bave sportom. Kada je reč o percepciji

socijalnih odnosa, izdvojena je jedna funkcija ($R=0.318$; $x^2=48.289$; $df=10$; $p=0.00$), koja pokazuje da se ovi srednjoškolci manje opijaju, izloženi su većem pritisku od strane vršnjaka (da se ponašaju drugačije), imaju bolji odnos sa nastavnicima i manje ljubavnih problema. Rezultati pokazuju da je prevelika posvećenost učenju povezana sa manjom zastupljenošću socijalnih aktivnosti, dok nema razlika u pogledu zastupljenosti relaksirajućih aktivnosti (gledanje televizije ili korišćenje računara za zabavu) i ekspresivnih aktivnosti (čitanje, hobi, neakademske vannastavne aktivnosti). Cena koju, izgleda, plaćaju srednjoškolci koji mnogo uče jeste manje učešće u tipičnim socijalnim aktivnostima tinejdžera, a posledično i manja prihvaćenost od strane vršnjaka.

Ključne reči: učenje, srednjoškolci, vremenski dnevnik, vršnjački odnosi

PSIHOLOŠKI ČINIOCI ŠKOLSKOG NEUSPEHA IZ PERSPEKTIVE UČENIKA SA POSEBNIM POTREBAMA I UČENIKA TIPIČNE POPULACIJE

Marina Milivojević i Danijela Ilić-Stošović

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Univerziteta u Beograd
milivojevicmarinam@gmail.com

Neuspeh u školskom učenju najčešće se određuje kao nesklad između postignuća učenika i intelektualnih sposobnosti, zatim kao posledica neusklađenosti između mogućnosti učenika i zahteva koji se pred njega postavljaju, ali i kao posledica delovanja raznovrsnih psihosocijalnih faktora.

Cilj ovog istraživanja, sprovedenog kao pilot studija, jeste da ispita kako učenici samoidentifikuju prisustvo psiholoških činilaca koji dovode do školskog neuspeha. Specifičan cilj je utvrditi koji su psihološki činioци školskog neuspeha najzastupljeniji kod učenika, kao i da li postoji razlika u zastupljenosti ovih činilaca u grupi učenika sa posebnim potrebama u odnosu na učenike tipične populacije. Istraživanjem je obuhvaćeno 80 učenika četvrtog razreda osnovne škole, od koji su 26 identifikovani kao učenici sa posebnim potrebama.

Rezultati istraživanja pokazuju da se školski uspeh učenika sa posebnim potrebama dominantno distribuira u delu skale od 1 (nedovoljan) do 3 (dobar) (65,38% učenika ove grupe), dok se uspeh

učenika tipične populacije dominantno distribuirana u delu skale od 3 (dobar) do 5 (odličan) (100% učenika ove grupe). Nesigurnost u sebe, problemi u porodici, teškoća učenika da se jasno izrazi, trema koju učenik oseća, nezadovoljstvo svojom školom i nestrpljivost i nervoza nastavnika su činioci koji su ispitivani kod učenika. Statistička analiza, pokazuje da učenici sa posebnim potrebama, u nivou statistički visoko značajne razlike ($p=0.000$) u odnosu na učenike tipičnog razvoja, identifikuju nesigurnost u sebe i probleme u porodici, ali i teškoće da jasno izraze svoju ideju i formulišu odgovor ($p=0.001$), kao faktore koji ih ometaju da postignu zadovoljavajući uspeh. Na pitanje koji činioci utiču na postizanje odgovarajućeg uspeha u učenju, učenici sa posebnim potrebama, navode da u velikoj meri na to utiče trema koju učenik oseća (57,69%), nesigurnost u sebe (69,23%) i problemi u porodici (50%), dok učenici tipične populacije nesigurnost u sebe (31,5%), teškoće da se jasno izraze (27,8%) i tremu koju osećaju (20,4%), identifikuju kao faktore.

Navedeni rezultati ukazuju na to da su psihološki činioci rizika za pojavu školskog neuspeha, posmatrajući ih iz perspektive učenika, u znatno većoj meri zastupljeni kod učenika sa posebnim potrebama, ali i da su prisutni kod učenika tipične populacije. Ovo, još jednom ističe neophodnost restruktuiranja inkluzivne škole, a posebna pažnja se mora obratiti na obezbeđenje stručne pomoći učenicima.

Ključne reči: školski neuspeh, psihološki činioci, učenici sa posebnim potrebama

LJUTNJA I BES KOD UČENIKA OSNOVNIH ŠKOLA

Lidija Bukvić, Marija Jovanović i Branislava Popović-Ćitić

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu,

Beograd

lidija_bukvic@yahoo.com

Polazeći od značaja koji poznavanje i korišćenje pravilnih tehnika kontrole ljutnje ima u domenu prevencije konfliktnih situacija u školskom okruženju, postavljeno je kvalitativno istraživanje čiji je cilj ispitivanje nivoa znanja i obaveštenosti učenika o karakteristikama ljutnje i besa, najčešćim razlozima koji dovode do ljutnje i mogućim načinima njene kontrole. Na uzorku od 481 učenika starijih razreda iz 15 beogradskih osnovnih škola, primenjena je, tokom školske 2010/11. i 2011/12. godine,

u okviru projekta Program prevencije problema u ponašanju učenika, metoda fokus-grupnog intervjua. Ukupno su održane 52 rodno homogene fokus grupe koje su, u proseku, brojale po 9 učenika, uzrasta od 10 do 14 godina. Nalazi izvedeni na osnovu sumiranja i analize kvalitativnih izjava ukazuju da se razlozi ljutnje učenika vezuju za ispoljavanje nasilja od strane vršnjaka, izloženost stresnim situacijama, nepravdu i neostvarene želje, pri čemu se, u svim ispitivanim grupama, kao razlog koji provocira najviši nivo ljutnje izdvaja nasilno ponašanje vršnjaka. Sa druge strane, reakcije učenika u situacijama ljutnje ogledaju se, u najvećem broju slučajeva, u ispoljavanju verbalne i fizičke agresije, kako prema direktnom izvoru ljutnje, tako i prema drugim osobama i objektima na koje se ljutnja premešta. U pogledu načina kontrole ljutnje, rezultati pokazuju da učenici najčešće koriste tehnike smirivanja ljutnje, prvenstveno opuštanje, dok se, u daleko manjem broju slučajeva, opredeljuju za tehnike pokazivanja ljutnje putem razgovora. Razlike između ljutnje i besa, u pogledu njihovog intenziteta, trajanja i mogućnosti kontrole, pravilno se percipiraju od strane učenika, uz jasno isticanje da bes nastaje nagomilavanjem ljutnje i da su besne osobe u većoj meri spremne na primenu agresije. Dodatno, učenički crteži besne osobe ukazuju da izlive besa učenici primarno dovode u vezu sa specifičnom facijalnom ekspresijom i ispoljavanjem verbalne i fizičke agresije. Nisu utvrđene rodne i uzrasne razlike u odgovorima učenika. Na osnovu istraživačkih nalaza može se zaključiti da učenici poznaju osnovne karakteristike ljutnje i besa, da ih u najvećoj meri ljuti ispoljavanje nasilja od strane vršnjaka, pri čemu i oni sami na nasilje najčešće odgovaraju ispoljavanjem različitih oblika nasilnog ponašanja. Sa druge strane, učenici nisu u dovoljnoj meri upoznati sa mogućim načinima kontrole ljutnje, te bi preventivne aktivnosti bilo opravdano usmeriti na edukaciju učenika u smislu uvežbavanja primene različitih tehnika kontrole ljutnje.

Ključne reči: ljutnja, kontrola besa, učenici, osnovna škola

UKLJUČENOST RODITELJA U FORMIRANJE MEDIJSKIH NAVIKA DECE OSNOVNO-ŠKOLSKOG UZRASTA

**Lidija Bukvić, Branislava Popović-Ćitić, Mario Stanojević i Vesna
Popović**

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu,
Beograd
lidija_bukvic@yahoo.com

Formiranje medijskih navika u periodu detinjstva i adolescencije posredovano je nizom faktora, među kojima značajno mesto zauzima angažovanje roditelja u izboru, kontroli i superviziji medijskog sadržaja kojima su mladi izloženi. U cilju ispitivanja nivoa uključenosti roditelja u formiranje medijskih navika dece analizirani su podaci prikupljenih tokom primene Programa prevencije problema u ponašanju učenika u školskoj 2009/10 godini. Na uzorku od 707 učenika iz osam beogradskih osnovnih škola, oba pola, uzrasta od 8 do 14 godina, primenjen je upitnik Kids' Take on Media koji ispituje navike dece u korišćenju štampanih i elektronskih medija. Za potrebe ovog rada analiziran je set podataka koji odražavaju nivo uključivanja roditelja u proces oblikovanja navika dece u gledanju televizije. Istraživački rezultati ukazuju da roditelji više od polovine ispitanih učenika (60.1%) samo ponekad gledaju televizijski program zajedno sa svojom decom, pri čemu značajan procenat njih veoma retko ili nikad ne diskutuje sa njima o konkretnom televizijskom sadržaju (47.1%), čak ni kada je reč o nasilju koje je prikazano u televizijskom programu (45.2%). Veoma nizak procenat roditelja (11.3%) vremenski ograničava deci gledanje televizije, i to prevashodno na mlađem uzrastu ($F=12.67$, $df=5$, $p<0.01$), dok nešto više od jedne trećine učenika (36.4%) saopštava da ih roditelji gotovo nikada ne savetuju u pogledu izbora televizijskog programa, posebno ne na starijem uzrastu ($F=8.71$, $df=5$, $p<0.01$). Dodatno, mali je procenat roditelja (7.9%) koji zabranjuju svojoj deci da gledaju određene televizijske emisije, uz sasvim očekivano veće prisustvo zabrana kod mlađe dece ($F=7.30$, $df=5$, $p<0.01$). Osim toga, jedna četvrtina ispitanih učenika (25.5%) smatra da njihovim roditeljima ne bi smetalo da gledaju televizijske sadržaje koji nisu primereni uzrastu dece i adolescenata, pri čemu je ovaj procenat značajno viši ($\chi^2=15.870$, $df=1$, $p<0.01$) kod dečaka (32.5%) nego kod devojčica (17.9%), koje se, sa druge strane, u većem procentu (18.5%) nego dečaci (5%) izjašnjavaju da takve televizijske emisije nikada ne bi ni gledale ($\chi^2=25.805$, $df=1$,

$p < 0.01$). Na osnovu podataka se može zaključiti da roditelji nisu u dovoljnoj meri angažovani u procesu formiranja medijskih navika dece, te da nivo njihove uključenosti opada sa uzrastom dece, pri čemu je potreba za njihovim angažovanjem posebno izražena kod dečaka koji su spremniji da prate televizijski program koji nije prikladan za mlade njihovog uzrasta.

Ključne reči: medijske navike, televizija, roditeljski uticaj, deca, osnovna škola

PRISUSTVO ZAVISNOSTI OD INTERNETA KOD UČENIKA OSNOVNIH ŠKOLA

Marija Marković i Branislava Popović-Ćitić

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu,
Beograd

marija87markovic@yahoo.com

Problem zavisnosti od interneta, kao oblik bihevioralne zavisnosti, predmet je intenzivnog naučnog interesovanja tokom poslednje decenije. Iako još nije uvršćena u zvanične dijagnostičke klasifikacije mentalnih oboljenja, smatra se da zavisnost od interneta, kao poremećaj koji ispunjava sve kriterijume adiktivnog ponašanja, ostvaruje izrazito negativne posledice po socijalno, porodično, edukativno i ekonomsko funkcionisanje ličnosti. U cilju ispitivanja zavisnosti od interneta kod učenika osnovnih škola, sprovedeno je empirijsko istraživanje, tokom aprila 2012. godine, na uzorku od 450 učenika starijih razreda, oba pola, iz pet beogradskih osnovnih škola. Za potrebe procene nivoa zavisnosti od interneta korišćen je instrument Internet Addiction Test – IAT, koji se sastoji od 20 stavki šestostepene Likertove skale sa vrednostima koje se kreću od potpunog odsustva do izrazitog prisustva simptoma zavisnosti od interneta. Pouzdanost interne konzistencije, izražena Kronbah-alfa koeficijentom, iznosila je 0.91. Istraživački rezultati ukazuju da je kod gotovo trećine ispitanih učenika (32.4%) prisutan izvestan nivo zavisnosti od interneta (ukupni skor viši od 30), pri čemu je najviši procenat onih koji pokazuju blagi nivo zavisnosti (21.3%), zatim umereni (10.2%) i svega je četvoro učenika (0.9%) koji pripadaju kategoriji teških zavisnika. Posmatrano prema polu učenika, zabeleženo je da dečaci ostvaruju statistički značajno više skorove na testu internet-zavisnosti nego devojčice, ($t=3.83$, $df=448$, $p < 0.01$), tako da je procenat učenika koji se

mogu smatrati zavisnicima od interneta dva puta veći kod dečaka (43.6%) nego kod devojčica (22%). Dodatno, utvrđeno je da se nivo zavisnosti od interneta povećava sa uzrastom ispitanika ($F=10.90$, $df=3$, $p<0.01$), te da je procenat zavisnih učenika značajno viši u sedmom i osmom razredu (blizu 40%) nego u petom i šestom razredu (oko 25%). Statistički značajne razlike prema polu i uzrastu ispitanika zadržavaju se i unutar kategorija blagog i umerenog nivoa zavisnosti od interneta. Izvedeni zaključci upućuju na potrebu rada kako sa učenicima koji ne pokazuju znake zavisnosti u cilju sprečavanja eventualnog nastajanja problema, tako i sa učenicima koji ispoljavaju simptome zavisnosti od interneta u smislu savetovanja o mogućim oblicima tretmana i upućivanja na relevantne ustanove koje mogu biti od pomoći u redukovanju ili eliminisanju zavisničkog ponašanja.

Ključne reči: zavisnost od interneta, bihevioralna zavisnost, internet, učenici, procena

OSOBI NE LIČNOSTI I STRATEGIJE PREVLADAVANJA STRESA KOD STUDENATA DRUŠTVENIH I BIOMEDICINSKIH NAUKA

Damjana Panić, Dragana Radojković i Mirjana Ignjatović

Departaman za psihologiju, Filozofski fakultet u Nišu

damjana1988@yahoo.com

Sažetak: Važnost osobina ličnosti u procesu prevladavanja stresa dosad je potvrđena u brojnim istraživanjima. Polazeći od pretpostavke da se studenti nesrodnih fakulteta potencijalno razlikuju po osobinama ličnosti i načinu na koji se najčešće suočavaju sa stresom, u ovom radu je razmatrano postojanje razlika između studenata društvenih i biomedicinskih nauka u odnosu na dimenzije ličnosti Zakermanovog AMP modela i strategija prevladavanja stresa Endlera i Parkera. Uzorak je činilo 212 ispitanika ujednačenih po polu (106 studenata društvenih i 106 studenata biomedicinskih nauka). Od instrumenata su korišćeni Zakerman–Kalmanov upitnik ličnosti i Inventar prevladavanja stresnih situacija Endlera i Parkera. Rezultati istraživanja pokazuju da se u osobinama ličnosti ove dve grupe značajno razlikuju jedino na dimenziji Neuroticizam–Anksioznost ($t=2.482$, $df=209$, $p<0.01$), pri čemu studenti društvenih nauka imaju više prosečne skorove. Što se strategija

prevladavanja stresa tiče, značajne razlike su utvrđene na strategiji Suočavanje usmereno na problem ($t=-2.022$, $df=209$, $p<0.05$), gde studenti biomedicinskih nauka pokazuju više skorove i na strategiji Suočavanje usmereno na emocije ($t=2.121$, $df=209$, $p<0.05$), gde više skorove imaju studenti društvenih nauka. Rezultati korelacione analize ukazuju da postoji povezanost između pojedinih dimenzija ličnosti AMP modela i strategija prevladavanja stresa u obe grupe ispitanika. Statistički značajna je korelacija između strategije Suočavanje usmereno na problem i dimenzije Aktivitet i kod studenata društvenih ($r=0.400$, $p<0.01$) i kod studenata biomedicinskih nauka ($r=0.268$, $p<0.01$). Strategija Suočavanje usmereno na emocije značajno korelira sa dimenzijom Agresivnost–Hostilnost kod studenata društvenih ($r=0.279$, $p<0.01$) i kod studenata biomedicinskih nauka ($r=0.221$, $p<0.05$), zatim sa dimenzijom Neuroticizam–Anksioznost kod studenata društvenih ($r=0.606$, $p<0.01$) i kod studenata biomedicinskih nauka ($r=0.631$, $p<0.01$) i sa dimenzijom Socijabilnost kod studenata društvenih ($r=-0.309$, $p<0.01$) i kod studenata biomedicinskih nauka ($r=-0.207$, $p<0.05$). Strategija Suočavanje usmereno na izbegavanje je u značajnoj korelaciji jedino sa dimenzijom Socijabilnost i kod studenata društvenih ($r=0.269$, $p<0.01$) i kod studenata biomedicinskih nauka ($r=0.211$, $p<0.05$). Dobijeni rezultati doprinose boljem upoznavanju psiholoških karakteristika studenata i mogu koristiti psiholozima koji rade na poslovima profesionalne orijentacije.

Ključne reči: Psihobiološki modeli ličnosti, Zakermanov AMP model, stres, strategije prevladavanja stresa, studenti.

MIŠLJENJE I INFORMISANOST TIFLOLOGA O INKLUZIVNOM OBRAZOVANJU

**Branka Jablan, Dragana Stanimirović, Jelena Srbović i Natalija
Drinčić**

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju,
Očna kuća Monokl
jablanb@vektor.net

Pozitivni stavovi i dobra informisanost svih učesnika obrazovnog procesa o inkluzivnom obrazovanju (IO) osnovni su preduslovi da proklamovano pravo svakog deteta na obrazovanje pod istim uslovima, postane i stvarno. Poznavanje stavova redovnih i specijalnih nastavnika

prema IO daje mogućnost boljeg predviđanja njihovog ponašanja i definisanja željenih pravaca promene.

Uloga tiflogologa u obrazovnom procesu je da posredno ili neposredno pruža podršku deci sa oštećenjem vida. U radu ćemo predstaviti rezultate istraživanja koji se odnose na kognitivnu komponentu stavova tiflogologa prema IO. Cilj je bio da utvrdimo nivo njihove informisanosti i pozitivnosti mišljenja o nekim aspektima IO i da li postoje statistički značajne razlike s obzirom na dužinu radnog staža, vrstu radnog mesta, godine starosti, pol i (ne)postojanje permanentnog usavršavanja. Uzorak je činilo 43 tiflogologa (predavači razredne nastave i vaspitači). Subskale upitnika, konstruisanog za ovo istraživanje, imaju adekvatnu pouzdanost (vrednosti Cronbach's alpha za informisanost 0.86, adekvatnost ideje IO 0.65, korisnost 0.89, neophodnost preduslova 0.50, mogućnost realizacije 0.75). Prosečna vrednost za svaku skalu mogla je biti između 1 i 5.

Prosečna vrednost za objektivnu informisanost tiflogologa o IO je 2.43, a za samoprocenu informisanosti o IO je 2.61. Njihovo mišljenje o adekvatnosti ideje IO je vrlo dobro ($M=3.39$), kao i o mogućnosti realizacije ($M=3.40$). Korisnost IO ocenjuju prosečnom ocenom 2.82, a neophodnost preduslova ocenom 3.86.

Značajnost razlika testirana je univarijantnom analizom varijanse (ANOVA). Tiflolozi koji obavljaju posao vaspitača, u odnosu na tifloge – nastavnike, IO smatraju više korisnim ($F=3.766$, $df=42$, $sig=0.034$).

Tiflolozi su iskazali pozitivno mišljenje u pogledu same ideje i mogućnosti implementacije IO, što je dobra osnova za njihovo angažovanje u tom procesu. Kao neophodne preduslove navode: pripremu učitelja i nastavnika u redovnim školama i povećanje njihove stručne kompetencije za rad sa slepom i slabovidom decom, pripremu vršnjaka tipičnog razvoja, akomodaciju prostora i nabavku nastavnih sredstava i pomagala, formiranje stručnih timova. U skladu s tim je i blago negativno mišljenje o korisnosti IO. Ovo mišljenje je negativnije kod nastavnika nego kod vaspitača, što je možda u vezi sa zabrinutošću za radno mesto i nesigurnošću u ostvarivanju novih radnih uloga. Važno je reći i da je neophodno poboljšati informisanost zaposlenih tiflogologa o IO, čega su i sami svesni.

Ključne reči: inkluzivno obrazovanje, tiflogolog, informisanost, pozitivnost mišljenja

ANALIZA SADRŽAJA DVA UDŽBENIKA PSIHOLOGIJE
PRIMJENOM STANDARDA KVALITETA UDŽBENIKA**Jelena Joksimović i Ana Pešikan**

Filozofski fakultet, Beograd

ladyofgrey@t-com.me

Cilj ovog istraživanja je analiza dva udžbenika psihologije u srednjim školama primenom opštih standarda kvaliteta udžbenika. Opšti standardi kvaliteta udžbenika zasnovani su na principima aktivnog učenja/nastave i njihovi autori su Ivan Ivić, Ana Pešikan i Slobodanka Antić. Kao i nastava, i udžbenici bi trebalo da budu usmjereni na učenje, na podsticanje razumevanja, povezivanje znanja, njihovu analizu i primenu. U ovom radu analizirani su: udžbenik koji je već dugo u upotrebi N. Rota i S. Radonjića (1992-2011) i udžbenik novije generacije Ž. Trebješanina (2011). Metodom analize sadržaja udžbenici su analizirani pomoću jedanaest standarda kvaliteta sadržaja i dvanaest standarda kvaliteta didaktičkog oblikovanja udžbenika. Dva ključna aspekta kvaliteta udžbenika su njegov sadržaj i način na koji je taj sadržaj oblikovan u materijal za učenje, pa su zato oni i fokus ovog istraživanja.

Rezultati pokazuju da udžbenik Rot i Radonjić, 1992 (A udžbenik) ima veliki broj ograničenja posebno u standardima kvaliteta sadržaja. Ovaj udžbenik najmanje zadovoljava standard *relevantnosti sadržaja* za učenika, nešto uspješnije ispunjava standard *povezanosti gradiva*. U pogledu standarda kvaliteta sadržaja adekvatnije je dizajniran udžbenik Trebješanin, 2011 (B udžbenik). *Podrška razvoju ličnosti* je, takođe, bolje ostvarena u ovom udžbeniku, jer se na direktniji i relevantniji način obraća učeniku, postavlja intrigantnija i direktnija pitanja i podstiče učenika da sebe preispituje i razvija više nego A udžbenik. Rezultati analize didaktičkog oblikovanja udžbenika pokazuju da oba udžbenika ne koriste veliki broj *metoda* učenja u obrađenim temama i nisu dovoljno uspješni u *načinima prezentovanja vrijednosti*. B udžbenik u većoj mjeri zadovoljava standarde *didaktičke vrijednosti primjera; funkcionalne upotrebe ikoničkih sredstava; raznovrsnosti, smislenosti i zastupljenosti pitanja, naloga i zadataka; podrške kritičkom i stvaralačkom mišljenju* kao i standarde koji se odnose na *načine integracije i organizacije gradiva*.

Iz rezultata istraživanja vidi se da analizirani udžbenici psihologije nedovoljno mentalno angažuju učenike, u didaktičkom smislu nedovoljno uvažavaju karakteristike procesa učenja i nedovoljno koriste i ističu

relevantnost sadržaja za učenika. U odnosu na obe grupe standarda, B udžbenik je, ipak, uspješniji i više je u skladu sa principima aktivnog učenja. Istraživanje pokazuje da, pored toga što daju značajan doprinos teoriji udžbenika, standardi kvaliteta udžbenika su veoma operacionalno sredstvo za analizu kvaliteta udžbenika.

Ključne riječi: standardi kvaliteta udžbenika, udžbenici psihologije, aktivno učenje

IMPLIKACIJE PROCENE RECIPROCITETA PRIJATELJSTVA DETETA SA NAJBOLJIM DRUGOM U RAZREDU

Orhideja Shurbanovska

Univerzitet Sv. Kiril i Metodij Skopje, Filozofski fakultet, Institut za
psihologiju
surbanovska@yahoo.com

Ovaj rad ima cilj da ispita kakve implikacije ima procena reciprociteta prijateljstva sa najboljim prijateljem u razredu, na različita ponašanja i osećanja deteta i mladog adolescenta u školi. Za merenje varijable reciprociteta prijateljstva koristili smo instrument Bunka i Prinsa, konstruisan 1998. Varijable za forme ponašanja deteta u školi ispitivali smo sa sledecim upitnicima: za usamljenost – upitnik autora Ashera konstruisan 1990, za agresivnost - autora Žužula konstruisan 1990, za prosocijalno ponašanje - autora Žužula konstruisan 1990, za percepciju podrške vršnjaka - autora Eisenberga konstruisan 1998 i za zadovoljstvo školom - Ladda i Pricea konstruisan 1987.

U istraživanje su uključene dve grupe ispitanika, učenici trećeg (N=85) i sedmog razreda (N=109) osnovne škole u Skoplju. Stepem reciprociteta prijateljstva procenjivao se u tri kategorije: više dobija u prijateljstvu, jednako dobija i daje (reciprocitet u prijateljstvu) i više daje u prijateljstvu. Pretpostavljamo da reciprocitet prijateljstva deteta sa najboljim prijateljem u razredu značajno smanjuje usamljenost, agresivnost i stidljivost deteta, dok povećava percepciju socijalne podrške i zadovoljstvo deteta školom. Analizom varijanse dobijeni su rezultati koji pokazuju da kod učenika trećeg razreda (devet godina starosti) ne postoji povezanost procene prijateljstva sa ispitivanom formom ponašanja deteta u školi. Verovatno da su još mali da bi procenili reciprocitet prijateljske veze. Kod učenika sedmog razreda (trinaest godina starosti) osećaj

usamljenosti je značajno manji kad dobijaju u prijateljskoj vezi i u reciprocitetnim vezama, dok je značajno veći u vezi u kojoj oni više daju ($F=2,987$, $df=106$, $p<0,05$). Vrsta prijateljske veze nije značajan faktor agresivnog i prosocijalnog ponašanja adolescenta, iako je zapažena tendencija ka višem stepenu agresivnog i manjem stepenu prosocijalnog ponašanja kod učenika koji više ulažu u prijateljstvo nego njihovi prijatelji. Procena prijateljstva ne utiče na stidljivost deteta, ali značajno je povezana sa percepcijom socijalne podrške vršnjaka. Naime, učenici koji dobijaju u prijateljskoj vezi i koji imaju reciprocitetnu prijateljsku vezu doživljavaju veću socijalnu podršku vršnjaka ($F=3,083$, $df=106$, $p<0,05$). Rezultati pokazuju da procena prijateljstva nije značajno povezana sa zadovoljstvom deteta školom. Iz ovih podataka može se zaključiti da je procena prijateljstva, u smislu stepena davanja i dobijanja u prijateljstvu, značajan faktor za usamljenost deteta u razredu i doživljaj socijalne podrške vršnjaka.

Ključne reči: reciprocitet prijateljstva, forme ponašanja deteta u školi

ŠKOLSKI NEUSPEH SREDNJOŠKOLACA IZ PERSPEKTIVE STRUČNIH SARADNIKA

Nikoleta Gutvajn i Slavica Ševkušić
Institut za pedagoška istraživanja, Beograd
ngutvajn@rcub.bg.ac.rs

Školski neuspeh učenika predstavlja kontinuiran problem uprkos brojnim reformama školstva u našoj zemlji, dok je ponavljanje razreda, kao najdrastičniji oblik neuspeha, zastupljenije u srednjoj nego u osnovnoj školi. Iako se pomoć učenicima u rešavanju problema školskog neuspeha uvek smatrala jednim od glavnih zadataka stručnih saradnika u školi, u novijoj pedagoškoj i psihološkoj literaturi malobrojna su istraživanja u kojima se problem školskog neuspeha razmatra iz perspektive stručnih saradnika. Cilj našeg istraživanja je da utvrdimo kako stručni saradnici doživljavaju problem školskog neuspeha, kako ga definišu i kakva su njihova iskustva u radu sa neuspešnim učenicima. Istraživanje smo sprovedeli tokom školske 2011/2012. godine. Uzorak istraživanja je prigodan i čine ga 34 stručna saradnika (14 pedagoga i 20 psihologa) iz 24 srednje škole (gimnazije i stručne škole) iz Srbije. U istraživanju je primenjen polustrukturisani intervju. Opredelili smo se za kvalitativnu

analizu prikupljenog materijala, što omogućava dublji uvid u lična značenja koja stručni saradnici pripisuju školskom neuspehu. Korišćeni analitički postupak predstavlja oblik kvalitativne tematske analize, koja podrazumeva traganje za dominantnim obrascima u prikupljenom materijalu. Glavni rezultati pokazuju da veći broj stručnih saradnika (N=20) definiše školski neuspeh kao udruženo delovanje različitih podсистema (škola, nastavnici, porodica, učenik, društvo u celini), dok ga manji broj definiše kao nesposobnost ili nespремnost pojedinaca da odgovore na zahteve koji se pred njih postavljaju (N=14). Navodeći brojne razloge za neuspeh (f=62), stručni saradnici kao najvažnije izdvajaju faktore koji se odnose na ličnost učenika (f=17), školu (f=16) i porodicu (f=15), dok su manje zastupljeni oni koji se odnose na uticaj vršnjaka (f=6), društva u celini (f=6) i medija (f=2). Zanimljivo je da se među faktorima koji se odnose na školu, kao ključni izdvajaju didaktičko-metodička neosposobljenost nastavnika i njihova nespремnost za saradnju sa stručnim saradnicima. Kada opisuju svoja pozitivna iskustva u radu sa neuspešnim učenicima, kao najuspešnijiu strategiju stručni saradnici navode izradu individualnih planova napredovanja učenika, koje realizuju u saradnji sa razrednim starešinom i predmetnim profesorima. Kao najveće „ometače“ u radu sa neuspešnim učenicima, vide nedostatak saradnje sa njihovim roditeljima i razrednim starešinama. U celini, rezultati istraživanja ukazuju na potrebu za intenziviranjem saradnje između stručnih saradnika, nastavnika i roditelja u prevazilaženju problema školskog neuspeha.

Ključne reči: školski neuspeh, stručni saradnici, srednja škola, kvalitativna analiza.

NEKOGNITIVNI ČINIOCI AKADEMSKOG POSTIGNUĆA KOD BEOGRADSKIH GIMNAZIЈALACA

Vitomir Jovanović i Danijela Petrović
Odeljenje za psihologiju, Univerzitet u Beogradu
vpjovano@f.bg.ac.rs

Nekognitivni konstrukti kao što su lokus kontrole, self-koncept i motivacija u velikoj meri utiču na različite životne ishode, a među njima i na školsko postignuće. Niska motivacija, negativna slika o sebi i naučena bespomoćnost pored toga što predstavljaju karakteristike i dubljih

psiholoških poremećaja (npr. depresije) mogu u velikoj meri uticati na kontekstualno uslovljena ponašanja pojedinca i predstavljati odlike i načine funkcionisanja u određenoj sredini kao što je to škola. Iz perspektive praktičara u obrazovanju (npr. školskog psihologa) podatak da veći deo varijanse nego što je to uobičajeno postignuća gimnazijalaca zavisi od nekognitivnih činilaca može biti znak da određeni učenici postižu manje rezultate zbog obeshrabrenosti unutar školskog konteksta, straha od negativne evaluacije, negativne slike o sebi nastale usled negativnih evaluacija ili smanjene motivacije usled gubitka uverenja da će dobre ocene dovesti do ostvarenja životnih ciljeva. Na uzorku od 297 beogradskih gimnazijalaca iz šest beogradskih gimnazija koji pohađaju treći razred ispitan je odnos između akademskog self-koncepta, lokusa kontrole, postavljanja ciljeva i samoregulisanog učenja i školskog uspeha. Akademski self-koncept je procenjivan Maršovim instrumentom SDQ III (Self Description Questionnaire III), lokus kontrole instrumentom ICI (Internal Control Index), procena ciljeva instrumentom SAAS-R (School Attitude Assessment Survey – Revisited) a samoregulisano učenje Pintričovim instrumentom MSLQ (Motivated Strategies for Learning Questionnaire). Prediktori objašnjavaju 30% prosečne ocene na polugodištu ($R=0,544$; $R^2=0,296$; $F=24,765$; $p=0,000$) a svaki prediktor značajno doprinosi objašnjenju varijabilnosti kriterijumske varijable (standardizovani regresioni koeficijenti se kreću od 0,14 do 3,3 – u apsolutnim vrednostima). Učenici koji imaju negativniju sliku o sebi u okviru akademskog konteksta, koji u većoj meri uzroke neuspeha traže u sebi, koji ne smatraju da je školsko postignuće važno za ostvaranje ciljeva u njihovoj karijeri i koji ne koriste strategije samoregulisanog učenja imaju niži školski uspeh meren kroz prosečan uspeh na polugodištu trećeg razreda gimnazije. Činjenica da 30% školskog uspeha biva objašnjeno nekognitivnim činiocima govori o tome da se radom na motivaciji učenika, obučavanjem učenika ka korišćenju efikasnijih strategija učenja, kao i jačanjem pozitivne slike o sebi unutar školskog konteksta značajno može uticati na pozitivnije obrazovne ishode.

Projekat Ministarstva nauke Republike Srbije, br. 179018: Identifikacija, merenje i razvoj kognitivnih i emocionalnih kompetencija važnih društvu orijentisanom na evropske integracije

Ključne reči: školski uspeh, lokus kontrole, akademski self-koncept, samoregulisano učenje

POVEZANOST STRATEGIJA UČENJA I AKADEMSKOG USPEHA: BEOGRADSKI STUDENTI NAKON BOLONJSKE REFORME

Marija Čolić, Katarina Mrkobrad i Nikola Stevanović

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

mrjcolic@gmail.com

Strategije učenja predstavljaju način na koji se upravlja učenjem, a zasnovane su na poznavanju sopstvenih sposobnosti, razumevanju zadataka, predznanju i određuju se u skladu sa ciljevima učenja. Bigs razlikuje tri strategije: razumevanje, reprodukciju i postignuće. Cilj ovog istraživanja je da se ispita da li su i u kojoj meri strategije učenja kod studenata koji studiraju po bolonjskom sistemu povezane sa akademskim uspehom, kao i da se utvrdi da li postoje razlike u odnosu na nalaze istraživanja koje je sprovedeno pre bolonjske reforme visokog školstva u Srbiji. Uzorak: 568 studenata Beogradskog univerziteta (m: 120; ž: 448) upisanih posle 2006. godine. Postupak: Upitnik za ispitivanje strategija učenja preuzet iz istraživanja S. Mirkov realizovanog školske 2003/04 godine; sastoji se od 4 subskale: strategija razumevanja, reprodukcije, postignuća i odsustvo strategije. Akademski uspeh definisan je preko dve varijable: prosečne ocene i efikasnosti studiranja. Efikasnost studiranja operacionalizovana je deljenjem broja ostvarenih ESPB bodova u toku dosadašnjih studija sa godinama studiranja. Obrada podataka: Povezanost strategija učenja i akademskog uspeha ispitivana je multiplom regresijom i kanoničkom korelacionom analizom. Rezultati: Strategije učenja značajno predviđaju efikasnost studiranja ($R=0,355$; $F(4,563)=20,255$; $p<0,01$), pri čemu je skor na strategiji postignuća jedini značajan prediktor ($\beta=0,326$; $t=7,074$; $p<0,01$). U slučaju predviđanja prosečne ocene na osnovu strategija učenja ($R=0,412$; $F(4,563)=28,759$; $p<0,01$), značajni prediktori su skor na postignuću ($\beta=0,256$; $t=5,706$; $p<0,01$), razumevanju ($\beta=0,167$; $t=3,793$; $p<0,01$), reprodukciji ($\beta=-0,150$; $t=-3,553$; $p<0,01$) i odsustvu strategije ($\beta=-0,084$; $t=-1,982$; $p<0,05$). Kanoničkom korelacionom analizom izdvojene su dve značajne kanoničke funkcije (1. $Rho=0,447$; $\lambda=0,784$; $\chi^2(8)=137,298$; $p<0,01$; 2. $Rho=0,142$; $\lambda=0,980$; $\chi^2(3)=11,420$; $p<0,01$). Prva kanonička funkcija ukazuje na povezanost efikasnosti i visokog proseka sa težnjom ka postignuću, razumevanju, nekorišćenju reprodukcije i sa postojanjem strategije. Druga kanonička funkcija ukazuje na efikasne studente sa nižom prosečnom ocenom koji ne teže

razumevanju, već postignuću i reprodukciji. Zaključak: Strategija postignuća se izdvaja kao najznačajnija za akademski uspeh, što predstavlja osnovnu razliku u odnosu na stari sistem studija.

Ključne reči: strategije učenja, akademski uspeh, bolonjska reforma

POJMOVNA PROMENA KAO MERA EFIKASNOSTI ŠKOLSKOG UČENJA

Vesna M. Petrović

Fakultet pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu

vesnapet@yahoo.com

Pojmovna promena – proces menjanja postojećeg ili početnog pojma (verovanja, ideje ili načina mišljenja), predstavlja jedan od centralnih teorijskih koncepata savremene obrazovne psihologije. U opštem smislu, koncept pojmovne promene se oslanja na dve osnovne ideje – na koncept prethodnog znanja učenika, i na ideju konstruktivizma. Deca od ranog uzrasta, kroz svoje praktično i socijalno posredovano iskustvo, izgrađuju funkcionalna, mada naivna i pojednostavljena znanja o svetu kojih ih okružuje. Većina ovih početnih shvatanja se značajno razlikuje, i nije kompatibilna sa odgovarajućim naučnim objašnjenjima. Ukoliko proces učenja shvatimo kao proces menjanje znanja od početnih, naivnih ideja i objašnjenja, do koherentnog sistema nučnih pojmova, efikasnost ovog procesa možemo da merimo preko identifikovanja i procene promena u ovoj naivnoj osnovi znanja.

U ovom radu je istraživana sadržaj i organizacija naivnih ideja u oblasti predmeta Fizika, i promene koje se na nivou početnih fizičkih ideja ostvaruju pod uticajem nastave iz ovog predmeta.

Uzorak ispitanika čini 40 učenika sedmog razreda osnovne škole. U istraživanju su analizirani odgovori učenika koji su dobijeni putem polustruktuiranog intervjua. Pitanjima u intrvjuu, ispitivana je sposobnost učenika da razumeju i zaključuju o sistemima odnosa između pojma sile kao opšteg pojma, i pojmova trenje, težina i gravitacija (Njutnovi zakoni).

Na osnovu kvalitativnih analiza, u okviru dobijenih odgovora učenika, izdvojen je jedinstven, i u odnosu na odgovorajuća naučna objašnjenja, različit skup naivnih ideja o sili i kretanju. Utvrđeni okvir naivnih ideja, različiti učenici su dosledno koristili da bi objasnili ispitivane fizičke pojave - počevši od jednostavnog pojma zaustavljanja do pojma slobodnog

pada. Analiza učeničkih odgovora u pogledu promena u sadržaju i strukturi početnih objašnjenja pojmova sile i kretanja, pod uticajem nastave, pokazala je da nastava kod većine učenika, u stvari, nije ni pokrenula proces učenja. Nakon izvedena nastave, u 53% odgovora učenika nije otkriven bilo kakav uticaj naučnog shvatanja, ili su u ovim odgovorima, naučni podaci bili asimilovani, i svedeni na početna, naivna shvatanja. U 26.5% učeničkih odgovora, naučni podaci su identifikovani u formi činjeničkih podataka, između kojih ne postoje logičke veze, ili su, čak, naglašeno odsutne. Svega u 20.5%, učenici su pokazali delimično ili naučno tačno razumevanje ispitivanih pojmova i njihovih odnosa.

Ključne reči: naivne ideje, fizički pojmovi, naučni pojmovi, pojmovna promena

PSIHOLOŠKO-PEDAGOŠKO-DIDAKTIČKA PRIPREMA NASTAVNIKA LICEJA U GRČKOJ I NJIHOV PROFESIONALNI RAZVOJ

Milica Marušić

Institut za pedagoška istraživanja, Beograd
millica13@yahoo.com

U sistemu obrazovanja nastavnika u Grčkoj poklanja se posebna pažnja pripremi nastavnika koji realizuju nastavu tehničkih i stručnih predmeta. U tu svrhu osnovane su posebne institucije – visoke škole za pedagoško i tehničko obrazovanje, u okviru kojih se realizuje psihološko-pedagoško-didaktička priprema nastavnika stručnih i tehničkih predmeta kroz jednogodišnji program studija, nakon završenog fakulteta. Na taj način, ovi nastavnici stiču veći obim znanja iz oblasti nauka o vaspitanju i obrazovanju, u odnosu na nastavnike opšte-obrazovnih predmeta. Napori ka uvođenju psihološko-pedagoško-didaktičkih predmeta aktuelni su i u našoj zemlji, i stoga smo smatrali uputnim da ispitamo povezanost ovakvog obrazovanja nastavnika i njihovog profesionalnog razvoja. Istraživanje je zasnovano na empirijsko-pozitivističkoj paradigmi, korišćen je anketni metod, instrument je upitnik mešovitog tipa konstruisan za potrebe ovog istraživanja (pouzdanost: Kronbah alfa=0.70). Uzorak je prigodni, sačinjen od nastavnika liceja, N=116. Profesionalni razvoj je definisan na osnovu Feslerove teorije kao kognitivni, afektivni i konativni odnos prema poslu, karakterističan za određene faze karijernog

ciklusa, a operacionalizovan kroz stepen slaganja ispitanika sa iznetim tvrdnjama, na skali od 1 (uopšte se ne odnosi na mene) do 5 (u potpunosti se odnosi na mene). Neparametrijskim Mann-Whitney U testom utvrđeno je da se profesionalni razvoj nastavnika koji su prošli jednogodišnji program pripreme za rad u nastavi na većini indikatora ne razlikuje od profesionalnog razvoja onih koji je nisu prošli. Ipak, utvrđene su i izvesne razlike: nastavnici koji su prošli navedeni program iskazuju nešto veći stepen razočaranosti u posao (Sig= 0.020, ASa= 2.58, ASb=1.86), osećaju odbojnost prema poslu u malo većem stepenu (Sig= 0.013, ASa= 2.12, ASb= 1.42) i smatraju da im više nije potrebno učenje (Sig= 0.018, ASa=2.85, ASb=2.14). Dakle, uprkos posebnoj pripremi, profesionalni razvoj ove kategorije nastavnika pokazuje nešto nepovoljnije karakteristike. Razlog tome može biti različita motivacija za izbor profesijekod nastavnika opšte-obrazovnih predmeta, koji već prilikom izbora studija često imaju u vidu mogućnost zaposlenja u školi, i nastavnika stručnih predmeta, koji često biraju nastavnički poziv u nedostatku drugih opcija. Uz to, pretpostavljamo da uvođenje psihološko-pedagoško-didaktičkog obrazovanja od početka inicijalnog obrazovanja ima drugačije efekte na kasniji odnos prema profesiji.

Napomena: Članak predstavlja rezultat rada na projektima „Od podsticanja inicijative, saradnje, stvaralaštva u obrazovanju do novih uloga i identiteta u društvu (br. 179034) i „Unapređivanje kvaliteta i dostupnosti obrazovanja u procesima modernizacije Srbije“ (br. 47008), koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (2011-2014)

Ključne reči: psihološko-pedagoško-didaktička priprema, profesionalni razvoj nastavnika, Grčka

POVEZANOST BAZIČNIH CRTA LIČNOSTI I MOTIVACIJE
STUDENATA *NASTAVNIČKIH* FAKULTETA ZA POSAO
NASTAVNIKA

Olja Jovanović, Slaven Bogdanović i Nataša Simić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

olja.jovanovic@f.bg.ac.rs

Cilj istraživanja je da se ispita povezanost između bazičnih crta ličnosti i vrste motivacije za posao nastavnika na uzorku studenata fakulteta koji

nude obrazovanje neophodno za sticanje zvanja nastavnika. U istraživanju je učestvovalo 451 student Univerziteta u Beogradu, od toga 50,3% studenata Filozofskog i Filološkog fakulteta (društveno-humanistički fakulteti), 25,3% studenata Hemijskog i Matematičkog fakulteta (prirodno-matematički fakulteti) i 24,4% studenata Učiteljskog fakulteta. Uzorak je činilo 74,7% studenta ženskog pola i 25,3% studenata muškog pola. Za procenu bazičnih crta ličnosti korišćen je NEO-FFI, kojim su mereni: Neuroticizam, Ekstraverzija, Otvorenost, Saradljivost i Savesnost. Za procenu motivacije za posao nastavnika korišćen je preveden i adaptiran instrument Orientation for Teaching Survey autora Ferela i Danijelsa, koji je pokazao visoku internu konzistentnost (Kronbahova alfa .94). Faktorskom analizom ovog upitnika, pri čemu su faktori ekstrahovani metodom glavnih komponenti i zatim rotirani u Oblimin poziciju, dobijeno je pet interpretabilnih faktora: Uživanje u radu s decom, Postizanje autoriteta s malo uloženog truda, Reforma društva, Lični i profesionalni razvoj, Slobodno vreme i povlastice, kojima se može objasniti 46.1% varijanse. Kanoničkom analizom kovarijansi, sa merama ličnosti u levom i merama motivacije u desnom skupu, ustanovljeno je da postoje umereno jake veze, koje se ostvaruju preko dva para latentnih dimenzija, odnosno kvazikanoničkih funkcija. Povezanost prvog para kvazikanoničkih funkcija ($r = .51$, $p < .001$) izražava tendenciju da se bazične crte ličnosti Saradljivost i Savesnost javljaju zajedno sa motivacijom koja se ogleda u visokom Uživanju u radu s decom i Reformi društva i niskom motivacionom orijentacijom ka Ličnom i profesionalnom razvoju. Druga kvazikanonička funkcija ($r = .28$, $p < .001$) govori o vezi između niske Otvorenosti i niske Saradljivosti sa visoko izraženom motivacijom ka Postizanju autoriteta i ugleda s malo uloženog truda i Slobodnom vremenu i povlasticama. Može se zaključiti da su, u datom kontekstu, bazične crte ličnosti povezane sa vrstom motivacije za posao nastavnika. Matrica interkorelacija pokazuje da su kvazikanoničke funkcije praktično ortogonalne i kada su u pitanju varijable ličnosti ($r = -.048$) i varijable motivacije ($r = .071$). Nepovezanost ovih funkcija ukazuje na postojanje dva međusobno različita mehanizma povezanosti vrste motivacije za posao nastavnika i strukture ličnosti.

Ključne reči: motivacija za posao nastavnika, crte ličnosti, studenti

ZAŠTO ŽELIM DA BUDEM NASTAVNIK? – STRUKTURA
MOTIVACIJE STUDENATA *NASTAVNIČKIH* FAKULTETA ZA
POSAO NASTAVNIKA**Nataša Simić, Slaven Bogdanović i Olja Jovanović**

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

nsimic@f.bg.ac.rs

Cilj rada je ispitivanje strukture motivacije studenata za posao nastavnika. Uzorak je činio 451 student fakulteta koji nude obrazovanje neophodno za posao nastavnika (društveno-humanistički fakulteti (50,3%), prirodno-matematički fakulteti (25,3%), Učiteljski fakultet (24,4%)). Motivacija za posao nastavnika je procenjena adaptiranim upitnikom Orientation for Teaching Survey Ferela i Denijelsa, koji je pokazao visoku internu konzistentnost (Kronbahova alfa 0.94). Prema autorima, faktorsku strukturu ovog upitnika čini šest međusobno nezavisnih faktora koji govore o orijentacijama na *sigurnost*, *služenje društvu*, *interpersonalne odnose*, (intelektualnu) *stimulaciju*, (materijalnu) *dobit i pogodnosti* i na *nastavak* rada u poznatoj sredini. Rezultati konfirmatorne faktorske analize ($\chi^2_{(1036)}=5,159$, $p=.000$; RMR=.317; RMSEA=.098) sugerišu da navedeni model ne objašnjava u dovoljnoj meri podatke dobijene na našem uzorku, te je urađena eksplorativna faktorska analiza prema modelu glavnih komponenti. Na osnovu paralelne i scree-plot analize zadržano je pet faktora koji su rotirani Oblimin rotacijom i koji objašnjavaju 46.1% varijanse. Prvi faktor, *Uživanje u radu s decom*, ukazuje na motivaciju za rad s mladima u prijatnom školskom okruženju. Drugi faktor, *Postizanje autoriteta s malo uloženog truda*, podrazumeva predstavu o nastavniku kao autoritarnoj figuri, a nastavničkom obrazovanju kao relativno lakom. Faktor *Reforma društva* motivaciju za posao nastavnika definiše kao mogućnost pozitivnog uticaja na društvo kroz promovisanje vrednosti znanja. Četvrti faktor, *Lični i profesionalni razvoj*, odnosi se na motivaciju za posao nastavnika usled mogućnosti za celoživotno učenje, napredovanje u karijeri i lični razvoj. Peti faktor, *Slobodno vreme i povlastice*, ukazuje na motivaciju usled mogućnosti za bavljenje različitim aktivnostima zbog više slobodnog vremena i brojnih povlastica. Logička analiza sadržaja ekstrahovanih faktora je pokazala da su se na našem uzorku, od faktora koje predlažu autori upitnika, potvrdili faktori *Reforma društva*, *Slobodno vreme i povlastice*, i samo delimično faktor koji govori o ličnom razvoju. Rezultati

MANOVA testa (Wilks' Lambda=.575, F=20.692, p=.000) sugerišu postojanje razlike u motivaciji motivisanih (n=78) i nemotivisanih studenata (n=68) na skupu ekstrahovanih faktora. Motivisani studenti imaju značajno veće skorove na faktorima *Uživanje u radu s decom* (F=89.433, p=.000) i *Postizanje autoriteta s malo uloženog truda* (F=89.433, p=.000).

Ključne reči: motivacija za posao nastavnika, studenti, „nastavnički“ fakulteti.

DA LI RĀA JEDE EKSER? POTENCIJALNI IZVORI ZABLUDA (MISCONCEPTION) UĀENIKA U TOKU USVAJANJA HEMIJSKIH POJMOVA I ZAKONA

Slobodanka Antić i Mirjana Marković

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, OŠ“Gavrilo Princip“
slobodanka.antic@gmail.com

Proces usvajanja nauĀnih znanja u školskom kontekstu je dug proces u kome se suĀeljavaju neposredno životno iskustvo uĀenika, razumevanje nauĀnih pojmova koji su prethodno uĀeni i novo nauĀno znanje koje se upravo uĀi. Teorijski konceptualni okvir ovog dinamiĀnog konfliĀnog procesa jesu sve konstruktivistiĀke teorije a posebno teorija Lava Vigotskog. U procesu ovladavanja nauĀnim znanjima postoje brojna potencijalno skliska mesta koja mogu da ishoduju zabludama (misconception). Zablude su imlicitna, liĀna, ne-nauĀna tumaĀenja fenomena i zakonitosti iz razliĀitih nauĀnih disciplina koja opstaju uprkos školskom uĀenju.

Usvajanje pojmova i zakonitosti u nastavi hemije traži od uĀenika sposobnost formalnog mišljenja koje Āe im omogućiti simultano razumevanje jednog istog fenomena u makrosvetu (onaj koji mogu da osete Āulima), nevidljivom mikrosvetu atoma i da sve to predstave u simboliĀkoj ravni hemijskim simbolima i jednaĀinama. Zbog toga je uĀenje hemije posebno osetljivo na stvaranje zabluda.

U radu su analizirane greške uĀenika prilikom uĀenja lekcije o Zakonu održanja mase (ZOM) da bi se utvrdili potencijani problemi u njihovom procesu razumevanja. Analizirani su pisani odgovori esejskog tipa 120 uĀenika VII razreda pre i posle uĀenja. U pretestu su ispitivana njihova predznanja vezana za ključne pojmove potrebne za razumevanje ZOM

(fizička i hemijska promena) a u posttestu samo razumevanje ZOM. Jedinica analize je svaki pogrešan iskaz učenika. U analizi su učestvovali stručnjaci za sadržaj hemije i psiholog.

Analizom sadržaja 211 takvih iskaza koji sadrže grešku utvrđeno je nekoliko tipova izvora nerazumevanja koji mogu da budu prepreka usvajanju naučnih pojmova. Ispravno razumevanje ZOM je otežano u situacijama kada je naučno objašnjenje u raskoraku sa neposrednom percepcijom učenika (26.2%) ili njihovom svakodnevnom životnom praksom i iskustvom (16.5%). Poseban problem razumevanju predstavlja svakodnevni jezik u kome se značenje pojedinih reči ili fraza ne uklapa ili je čak suprotno značenju u naučnom iskazu (39.8%), a problem mogu predstavljati i razumevanja koja učenici imaju iz srodnih školskih predmeta i prenose ih nekritično u učenje hemije (17.5%).

Nalazi ukazuju da učenici započinju učenje jedne od ključnih zakonitosti hemije a da već imaju svoja lična, implicitna uverenja koja mogu otežavati pravilno usvajanje naučnog objašnjenja. Efikasan nastavni proces morao bi započeti ekspliciranjem i uvažavanjem ovog dečjeg ugla gledanja i njegovom pažljivom rekonstrukcijom ka tačnom, naučnom razumevanju ZOM.

Ključne reči: zablude, usvajanje naučnih pojmova, nastava hemije, školsko učenje

RELACIJE IZMEĐU EMOCIONALNE INTELIGENCIJE UČENIKA I PERCEPCIJE RADNE EFIKASNOSTI NASTAVNIKA

Krnetaljliljana

Fakultet političkih nauka Banja Luka, Univerzitet Banja Luka
krnetaljliljana@yahoo.com

U radu su analizirane relacije između emocionalne inteligencije (EI) učenika i percepcije radne efikasnosti nastavnika. Polazi se od pretpostavke da emocionalna inteligencija kod učenika, shvaćena kao sposobnost "regulacije emocija kod sebe i drugih", može biti izvor razlika u percepciji radnih aktivnosti nastavnika, koje utiču na uspjeh učenika.

Istraživanje je realizovano na uzorku 1150 učenika završnih razreda osnovnih i srednjih škola u BiH (58,78% učenika osnovnih i 41,22% srednjih škola). Od toga je 51,56% ženskih i 48,43% muških ispitanika, uzrasta od 14 do 19 godina starosti. Korišten je Test emocionalne

inteligencije sa zadovoljavajućim mjernim karakteristikama (Alfa cronbach 0,79). Za ispitivanje percepcije radne efikasnosti nastavnika konstruisana je petostepena skala Likertovog tipa sa 16 tvrdnji o aktivnostima koje su karakteristične za efikasnog nastavnika. Rezultati diskriminativne analize ukazuju da postoje statistički značajne razlike u percepciji radne efikasnosti nastavnika između učenika sa niskom EI i učenika sa visokom EI. Uočeno je kao tendencija da učenici sa visokom EI češće percipiraju da efikasan nastavnik u savremenoj školi treba da “uspješno prenosi znanja”, dok učenici sa niskom EI percipiraju da je najvažnija radna karakteristika efikasnog nastavnika da “Služi učenicima kao uzor”, “Cijeni rad, a ne toleriše nerad”.

Dobijene razlike pokazuju da postoje razlike u percepciji radnih karakteristika efikasnog nastavnika, s obzirom na emocionalnu inteligenciju učenika završnih razreda osnovnih i srednjih škola u BiH.

Ključne riječi: emocionalna inteligencija, percepcija radne efikasnosti nastavnika

RAZVOJNA PSIHOLOGIJA

UVERENJA RODITELJA O RAZVOJU RANE PISMENOSTI – ADAPTACIJA I MOGUĆNOST PRIMENE INVENTARA U SRBIJI

Jelena Radišić i Nada Ševa

Institut za pedagoška istraživanja

jradisic@rcub.bg.ac.rs

Roditelji pomažu razvoj rane pismenosti na različite načine. Dosadašnja istraživanja, koja su uglavnom rađena na engleskom govornom području, ukazuju na pozitivu korelaciju između: a) čitalačkih aktivnosti u kući i uverenja roditelja o razvoju rane pismenosti, i b) razvoja pismenosti i jezika uopšte kod dece. Tako na primer rezultati studija ukazuju da su zajedničko čitanje knjiga i pričanje priča značajan prediktor uspešnog savladavanja čitanja na mlađem školskom uzrastu. Sama aktivnost pruža detetu mogućnost za bogatu jezičku razmenu sa roditeljima kroz koju dete ujedno uči kako da adekvatno koristi apstraktne jezičke simbole.

U fokusu rada je adaptacija instrumenta koji bi omogućio kroskulturalna poređenja u vezi sa uverenjima roditelja o razvoju rane pismenosti. Prigodan uzorak roditelja (N=227, od čega 85% majki), čija deca pohađaju beogradske vrtiće, popunio je adaptiranu verziju Inventara o uverenjima roditelja u vezi sa razvojem rane pismenosti dece uzrasta 2-5 godina (Parent Reading Belief Inventory - PRBI). Inventar (42 stavke Likertovog tipa) je preveden sa engleskog na srpski jezik, a zatim ponovno na engleski kako bi se osigurala preciznost prevoda i prilagođenost jezika našem kulturnom kontekstu. Faktorska struktura instrumenta pretpostavlja postojanje sedam subskala: afekat (pozitivan afekat u vezi sa praksama čitanja), participacija (vrednovanje aktivne participacije deteta tokom čitanja), sredstva (nedostatak sredstava kao prepreka čitanju); efikasnost (roditelj kao edukator); znanje (moralne pouke i znanje koji proizilaze iz čitanja); sredina (kao podsticaj razvoja) i poučavanje čitanja.

U svrhu validacije strukture korišćena je konfirmatorna faktorska analiza (maximum likelihood method). Rezultati SEM analize ukazuju da se ovaj model relativno dobro uklapa u dobijene podatke. Apsolutni χ^2 pokazuje statističku značajnost ($\chi^2=1553.888$, $df=797$, $p<0.000$); dok su vrednosti relativnog χ^2 ($\chi^2=1.950$, $df=797$, $p<0.000$) ispod kritične vrednosti (manji od 2). Takođe, vrednost parametra RMSEA (0.065) ukazuje da je greška koja se pravi na osnovu modela manja od kritične vrednosti (0.05-0.1). Na kraju vrednost CFI (0.682) ipak ukazuje na izvesne razlike u pogledu stepena preklapanja predviđenih i dobijenih podataka. Regresioni parametri ukazuju da su one najveće u segmentu uverenja roditelja u vezi sa doživljajem efikasnosti roditelja kao edukatora. Mogući razlozi utvrđenih razlika biće detaljnije diskutovani kao i mogućnosti primene PRBI-a kod nas.

Ključne riječi: razvoj rane pismenosti, uverenja roditelja, SEM

AFEKTIVNA VEZANOST I PERCEPCIJA LIČNE NEKOMPETENTNOSTI ADOLESCENATA

Bojana Popadić

Filozofski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu

b.popadic@gmail.com

Kompetentnost je konstrukt koji se može objasniti u okvirima znanja, iskustva i vještina pojedinca koje koristi prilikom obavljanja nekog posla.

Dimenzija kompetentnosti identifikovana je u većem broju multidimenzionalnih modela pojma o sebi. Percepcija lične kompetentnosti odraz je vrednovanja sebe. Istraživanja su pokazala da je afektivno vezivanje uključeno u razvoj reflektivne funkcije selfa. Saliven posebno ističe značaj drugih za razvoj selfa. Prema teoriji afektivnog vezivanja, u najranijem djetinjstvu između djeteta i roditelja uspostavljaju se specifične afektivne veze. Na osnovu kvaliteta ovih veza dijete formira unutrašnje radne modele (unutrašnji radni model sebe i model značajnih drugih). Roditeljski odnos koji je brižan, ispunjen ljubavlju, dosljedan i pravedan učiniće da dijete internalizuje pozitivnu sliku o sebi kao i osjećaj kompetentnosti.

Cilj istraživanja odnosi se na ispitivanje mogućnosti predviđanja percepcije lične nekompetentnosti adolescenata na osnovu afektivne vezanosti. Za ispitivanje percepcije lične nekompetentnosti korištena je Bezinovićeva skala (1988) koja je modifikovana i adaptirana za potrebe istraživanja. Upitnik za procjenu afektivnog vezivanja za roditelje i bliske prijatelje (IPPA, Armsden & Greenberg, 1987) u kojem je za potrebe istraživanja ispitivan odnos sa roditeljima. Istraživanje je realizovano na uzorku od šesto ispitanika (385 učenika osnovne i 215 učenika srednje škole).

Relacije između afektivne vezanosti i percepcije lične nekompetentnosti ispitane su primjenom višestruke regresije u kojoj je kriterijumska varijabla percepcija lične nekompetentnosti, a prediktorske varijable: stepen povjerenja, kvalitet komunikacije i stepen otuđenosti. Rezultati ukazuju na značajnu povezanost percepcije lične nekompetentnosti sa skupom prediktorskih varijabli ($R=.510$, $p<.01$), pri čemu statistički značajan parcijalni doprinos predikciji skora na dimenziji percepcija lične nekompetentnosti daju dimenzije: povjerenje u majku ($\beta=-.375$, $p<.01$), povjerenje u oca ($\beta=-.194$, $p<.01$) i otuđenost od oca ($\beta=.110$, $p<.05$). Rezultati ukazuju na to da stepen povjerenja u oca i majku, kao i otuđenost od oca, značajno doprinose predikciji percepcije lične nekompetentnosti adolescenata, u smislu da manje povjerenje u roditelje vodi percepciji nekompetentnosti, te da se na osnovu otuđenosti od oca može predvidjeti nekompetentnost adolescenata. S obzirom na to da je percepcija nekompetentnosti značajan segment pojma o sebi uviđa se značaj kvaliteta odnosa sa značajnom figurom za koju je dijete vezano za razvoj identiteta adolescenta.

Ključne reči: afektivna vezanost, lična nekompetentnost, adolescencija

PROMENE U PERCEPTIVNIM SPOSOBNOSTIMA UČENIKA
OD 9 DO 15 GODINE

Blagoje Nešić

Filozofski fakultet u Prištini sa sedištem u Kosovskoj Mitrovici

blagojenesic@yahoo.com

Uvidom u pojedine modele o strukturi intelekta može se zapaziti da perceptivne sposobnosti imaju status primarnog (Terston, 1938), bazičnog (Frenč, 1963), izolovanog faktora (Volf, 1980) ili faktora prvog reda. Takođe, u svim modelima ukazuje se na mogućnost vaspitljivosti ovih sposobnosti. Stoga, cilj eksperimenta je praćenje: 1) trenda razvojnih promena u perceptivnim sposobnostima učenika od 9 do 15 godine i 2) da li se dešavaju transferne promene u njima. Definisane su kao: *sposobnost identifikacije elemenata koji su utisnuti u odgovarajući materijal, uočavanja razlika u oblicima i dimenzijama likova i brzina zapažanja sličnosti i razlika između elemenata*. Korišćeni su testovi: a) ucrtavanje modela – P₁, b) percepcija oblika – P₂ c) identični elementi – P₃, d) klasifikacija figura – P₄. Svi imaju solidne metrijske karakteristike.

Istraživanje je obuhvatilo po 33 učenika u obe grupe. Obavljena su četiri merenja. Između prvog i drugog u e-grupi realizovan je e-program (algoritmizacija saznavnih funkcija i logičko perceptivne igre). Analizom značajnosti promena (t-test) utvrđeno je :

1) statistički značajno napredovanje k-grupe za period od 6 godina: (test P₁: (Dk=7,3939, t=6,3736, p .01); P₂: (Dk=9,0000, t=4,2016, p .01); P₃: (Dk=9.8182, t=4,8422, p .01); P₄: (Dk=3,1680, t=2,3134, p .05).

2) statistički značajno bolje napredovanje e-grupe (De) od k-grupe (Dk) u godini kada je bilo e-programa: e-grupa: test P₁: (De=4,0909, t=3,9396, p .01); P₂: (De=6,0606, t=4,3790 p .01); P₃: (De=7,0606, t=5,4471, p .01); P₄: (De=2,7272, t=3,1660, p .01). k-grupa: test P₁: (Dk=1,7576, t=2,3083, p .05); P₂: (Dk=1,5152, t=1,1347, p -); P₃: (Dk=1,0303, t=0,8416, p -); P₄: (Dk=0,7517, t=0,7328, p -). U svim testovima razlike razlika (De-Dk) su u korist e-grupe.

3) statistički značajno bolje napredovanje e-grupe (De) od k-grupe (Dk) i u narednoj godini razvoja - po završetku e-programa: e-grupa: test P₁: (De=2,8788, t=2,2063, p .05); P₂: (De=2,3030, t=1,7455 p -); P₃: (De=2,8778, t=2,2340, p .05); P₄: (De=3,7576, t=4,0257, p .01). k-grupa: test P₁: (Dk=0,9393, t= 0,9484, p -); P₂: (Dk=1,1212, t=0,7295, p -); P₃:

($D_k=0,3030$, $t=0,1956$, p -); P_4 : ($D_k=0,6054$, $t= 0,5073$, p -). U svim testovima razlike razlika (D_e-D_k) su u korist e-grupe.

Zaključci: 1. postoji uzlazni trend razvoja perceptivnih sposobnosti od 9 do 15-te godine, što ukazuje na prirodne razvojne promene, 2. na razvoj perceptivnih sposobnosti može se značajno uticati e-programom što ukazuje na transferne promene i 3. efekti e-programa postoje i u narednoj godini razvoja što ukazuje na produžene transferne promene.

Ključne reči: perceptivne sposobnosti, prirodne razvojne promene, transferne promene, produžene transferne promene.

POL I UZRAST ADOLESCENATA KAO FAKTORI VEZANOSTI ZA MAJKU I OCA

Ksenija Krstic

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
kkrstic@f.bg.ac.rs

Jedna od ključnih ideja teorije vezivanja jeste da prvi obrazac afektivne veze sa majkom oblikuje sve kasnije međuljudske odnose do adolescencije i zrelog doba. Međutim, u savremenim pristupima o vezivanju, a posebno u okviru kros-kulturne perspektive sve se više zamerki upućuje klasičnoj teoriji vezanosti koja naglašava primat i jedinstvo afektivne veze sa majkom, a s druge strane ističu se postojanje i značaj istovremenih višestrukih afektivnih veza sa značajnim drugim osobama (otac, brat-sestra, prijatelj, partner). Sve je veći broj istraživanja koja ispituju značaj afektivne veze deteta sa različitim značajnim osobama, kao i međusobnu podudarnost obrazaca vezanosti. Empirijski je potvrđen značaj vezanosti za oca, prijatelje i partnera, za različite aspekte psihološkog funkcionisanja i to na svim uzrastima od detinjstva do ranog zrelog doba. U ovom istraživanju ispitivani su obrasci vezanosti adolescenata dva uzrasta za majku i oca. Istraživanjem je obuhvaćeno 878 adolescentna uzrasta 14 i 17 godina. Za ispitivanje obrazaca vezanosti korišćen je Inventar iskustava u bliskim vezama, paralelne verzije za majku i oca. Na osnovu ovog instrumenta za svakog ispitanika dobijene se kategorije obrazaca vezanosti (siguran, preokupirani, izbegavajući ili neorganizovani) za oba roditelja. Utvrđeno je da u uzorku postoje skoro sve kombinacije obrazaca vezanosti ali nisu sve kombinacije podjednako česte i da učestalost kombinacija sigurnih i nesigurnih obrazaca vezanosti za roditelje zavisi od pola i

uzrasta adolescenata. Utvrđeno je da 66.4% ispitanika ima siguran obrazac vezanosti u oba odnosa. Ukupno 74% ispitanika ima siguran obrazac vezanosti za majku, a 18% izbegavajući. Na oba uzrasta devojčice su češće sigurno vezane za majku od dečaka. Kod dečaka sa uzrastom opada broj sigurno vezanih, a raste broj izbegavajućih obrazaca vezanosti sa majkom. U odnosu sa ocem utvrđen je manji broj sigurno vezanih (61.4-67.5%). Među sigurno vezanim ispitanicima u odnosu sa ocem, nema razlike ni po uzrastu ni po polu. Kod devojčica nema značajnih razlika u raspodeli obrazaca vezanosti. Sa uzrastom kod dečaka raste broj izbegavajuće vezanih u odnosu sa ocem, na račun preokupiranih. Rezultati su diskutovani u kontekstu promena u odnosima dečaka i devojčica sa roditeljima tokom adolescencije, kao i u kontekstu značaja vezanosti za različite osobe za psihosocijalno funkcionisanje adolescenata.

Ključne reči: Adolescenti, pol i uzrast, roditelji, obrasci afektivne vezanosti

PERCEPCIJA KARAKTERISTIKA KONFLIKATA SA RODITELJIMA U ADOLESCENCIJI

Danijela S. Petrović

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu
dspetrov@f.b.ac.rs

Odnosi sa roditeljima u adolescenciji postaju u većoj meri distancirani, izazovni, obeleženi konfliktima i nezadovoljstvom. Imajući na umu da adolescenti nastoje da povećaju svoju autonomiju, izvesna doza konflikta sa roditeljima je neizbežna i sasvim očekivana. Može se čak reći da konflikti sa roditeljima doprinose zdravom razvoju u adolescenciji. Prema pojedinim autorima postojanje konflikta između adolescenata i njihovih roditelja je ne samo poželjno, već i neophodno u cilju postizanja jasnog identiteta. Međutim, retko je ispitivano u kojoj meri se, u adolescenciji, konflikti sa majkom razlikuju od konflikata sa ocem.

Zbog toga je ovaj rad imao za cilj da utvrdi razlike u percepciji pojedinih aspekata konflikta s obzirom na to da li se adolescent sukobio sa majkom ili sa ocem. Ispitivani su sledeće karakteristike konflikata: sadržaj i iniciranje konflikta, važnost predmeta sukoba i druge strane u sukobu, strategije rešavanja sukoba, afektivni ton, trajanje i ishod sukoba, postkonfliktna interakcija i neposredni efekat sukoba. U ovom istraživanju

ispitivani su aktuelni konflikti adolescenata sa roditeljima uz pomoć metode retrospekcije konfliktnih epizoda. Podaci su prikupljeni uz pomoć *Inventara konfliktnih sadržaja* i *Upitnika o karakteristikama konflikta*. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 530 adolescenata.

Rezultati pokazuju da se adolescenti sukobljavaju zbog različitih razloga sa majkom i sa ocem. Adolescenti se u većoj meri sukobljavaju sa majkom zbog ličnih preferencija i izbora, kućnih poslova i školskih obaveza, dok je kršenje konvencija češći poligon sukobljavanja sa ocem ($\chi^2 = 42,2$, $df=9$, $p < 0.01$). Adolescenti u većoj meri u konfliktima sa ocem nastoje da postignu ono što žele, dok je u konfliktima sa majkom traganje za obostranim rešenje najzastupljenija strategija rešavanja sukoba, iza koje, takođe sledi instiranje na sopstvenim zahtevima ($\chi^2 = 11.64$, $df=5$, $p < 0.05$). Nakon sukoba sa majkom adolescenti u većoj meri nastavljaju sa razgovorom nego nakon sukoba sa ocem ($\chi^2 = 6,22$, $df=1$, $p < 0.01$). Mada se i sukobi sa majkom i sukobi sa ocem pretežno doživljavaju kao neugrožavajući po kvalitet postojećeg odnosa, adolescenti u većoj meri opažaju da je došlo do poboljšanja odnosa nakon sukoba sa majkom, dok se s druge strane u većem procentu smatra da je u sukobu sa ocem došlo do narušavanja odnosa ($\chi^2 = 21,35$, $df=3$, $p < 0.01$).

Rezultati dobijeni u ovom istraživanju potvrđuju nalaz da je istrajavanje na ostvarenju sopstvenih želja preovlađujuća strategija rešavanja sukoba u odnosima sa roditeljima, što je u skladu sa osnovnim razvojim zadatkom u adolescenciji – osvajanjem autonomije. U odnosu na konflikte sa ocem, sukobe sa majkom u adolescenciji odlikuje veća doza spremnosti da se pronađe obostrano zadovoljavajuće rešenje, češći nastavak interakcije i veći stepen poboljšanja odnosa nakon konflikta, što bi ukazivalo na specifičnu ulogu koju majka ima u adolescenciji.

Projekat Ministarstva nauke Republike Srbije: Identifikacija, merenje i razvoj kognitivnih i emocionalnih kompetencija važnih društvu orijentisanom na evropske integracije, ev. broj 179018

Ključne reči: adolescencija, aktuelni konflikti, roditelji, metoda retrospekcije konfliktnih epizoda

SOCIJALNA PSIHOLOGIJA

**PRISUTNOST SUICIDALNIH IDEJA S OBZIROM NA
ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM I DOŽIVLJAJ ANOMIJE****Dijana Sulejmanović¹ i Jonathan Spychala²**¹Univerzitet u Banjoj Luci, Filozofski fakultet; ²Université de Rennes 2
dijanas_87@yahoo.com

U radu se bavimo ispitivanjem prediktivne vrijednosti zadovoljstva životom i doživljaja društvene anomalije u odnosu na prisutnost suicidalnih ideja kod muškaraca i žena. Uzorak je prigodni, dobrovoljački i prikupljen pomoću tzv. snowball metode, a sadržavao je 252 ispitanika uzrasta od 18 do 40 godina, koji su bili ujednačeni prema polu i stepenu obrazovanja. Instrumentarij korišten u istraživanju je obuhvatio Skalu zadovoljstva životom, Skalu anomalije te Upitnik pozitivnih i negativnih suicidalnih ideja, a ispitanicima je bio dostupan u online verziji. Podaci su obrađeni dvofaktorskom univarijatnom analizom varijanse i multiplom regresionom analizom. Dobiveni rezultati ($F= 11.99$, $df= 2$, $p< .001$) pokazuju da prediktori objašnjavaju 8.8% varijanse te zadovoljstvo životom i doživljaj anomalije u društvu predstavljaju značajne prediktore prisutnosti suicidalnih ideja, pri čemu je opšte zadovoljstvo životom u negativnom odnosu sa prisutnošću suicidalnih ideja, a doživljaj anomalije u pozitivnom odnosu. Nisu utvrđene razlike kod muškaraca i žena s obzirom na ispitivane varijable. Dobiveni rezultati su od značaja za osmišljavanje programa prevencije suicidalnog ponašanja kod mladih iz nekliničke populacije, a mogu se objasniti utjecajem globalne ekonomske krize na percepciju ličnog zadovoljstva te potvrđuju važnost stabilnosti društva za funkcionisanje pojedinca, što je u skladu sa postavkama Durkheimove psihosocijalne teorije suicida.

Ključne reči: suicidalnost, suicidalne ideje, zadovoljstvo životom, anomalija, polne razlike

IZRAŽENOST ETNOCENTRIZMA, NACIONALIZMA KAO PRIPADNOST GRUPI, KOSMOPOLITIZMA I DOGMATIZMA GIMNAZIJALACA IZ MOSTARA, BANJA LUKE I SARAJEVA

Srdjan Puhalo

Prime Communications, Banja Luka

puch@inecco.net

Osnovni problem ovog istraživanja je da na empirijski način utvrdi da li se srednjoškolci iz Mostara, Sarajeva i Banja Luke međusobno razlikuju u stepenu izraženosti etnocentrizma, nacionalizma kao pripadnosti grupi, kosmopolitizma i dogmatizma. Ova tri grada su izabana jer su oni politički, ekonomski i kulturni centri za neku od tri etničke grupe koje žive u BiH. Za potrebe ovoga rada ispitali smo 342 učenika i učenica, trećih razreda gimnazije u novembru 2010. i aprilu 2011. godine. Važno je naglasiti da u svakoj od gimnazija dominiraju učenici jedne etničke pripadnosti, u Mostaru su to Hrvati, Sarajevu Bošnjaci, a u Banja Luci Srbi, a da se nastava izvodi prema tri različita plana i programa.. Dobijeni rezultati pokazuju postoji statistički značajna razlika ($F= 6.638$; $df= 2$; $p=0,001$) u stepenu izraženosti etnocentrizma kod srednjoškolaca koji su učestvovali u istraživanju. Etnocentrizam je najviše izražen kod srednjoškolaca iz Banja Luke a potom kod njihovih vršnjaka iz Mostara. Etnocentrizam je najmanje izražen kod sarajevskih srednjoškolaca. Gimnazijalci se međusobno značajno razlikuju ($F= 7.056$; $df= 2$; $p=0,001$) i kod nacionalizma kao pripadnosti grupi. Ova vrsta nacionalizma je najviše izražena kod srednjoškolaca iz Mostara dok su srednjoškolci iz Banja Luke i Sarajeva imali identične skorove. Postoji statistički značajna razlika u stepenu prihvatanja kosmopolitizma ($F= 7.009$; $df= 2$; $p=0,001$), među ispitanim srednjoškolcima. Kosmopolitizam je najviše izražen kod srednjoškolaca iz Sarajeva a slijede srednjoškolci iz Banja Luke i Mostara. Pronađena je i statistički značajna razlika između srednjoškolaca iz tri grada s obzirom na izraženost dogmatizma ($F= 10.889$; $df= 2$; $p=0,000$). Dogmatizam je najviše prisutan kod srednjoškolaca iz Mostara a slijede sarajevski srednjoškolci. Najmanje dogmatizma nalazimo kod ispitanika iz Banja Luke. Neki oblik nacionalizma izraženiji u onim etničkim grupama koje sebe opažaju kao ugrožene ili marginalizovane u BiH. Kosmopolitizam kao ideologija najviše je prisutan i propagiran od strane bošnjačke političke elite i otuda i najveće prihvatanje od strane srednjoškolaca iz Sarajeva. Dogmatizam je generalno veoma izražen kod

svih ispitanika, ali je teško reći zbog čega je više izražen kod srednjoškolaca iz Mostara i Sarajeva, u odnosu na njihove vršnjake iz Banja Luke.

Ključne reči: etnocentrizam, nacionalizam kao pripadnost grupi, kosmopolitizam, dogmatizam, Bosna i Hercegovina.

KAKO GIMNAZIJALCI U BOSNI I HERCEGOVINI
PERCIPIRAJU LJEPOTU DJEVOJAKA S OBZIROM DA LI
POZNAJU NJIHOVU ETNIČKU PRIPADNOST ILI NE

Srđan Puhalo

Prime Communications, Banja Luka

puch@inecco.net

U ovom istraživanju smo pošli od pretpostavke da će poznavanje etničke pripadnosti djevojaka sa fotografija uticati na percepciju njihove ljepote, tj. da će se djevojke opažati kao ljepše ako su iste etničke pripadnosti kao i ispitanici. Ta razlika u percepciji će se najbolje opaziti preko veličine razlike između ocjena u prvom i drugom testiranju, tj. kroz veličinu razlike u ocjenama djevojaka na fotografijama kada ispitanici nisu poznavali njihovu etničku pripadnost i kada su na osnovu imena i prezimena mogli da pretpostave iz koje etničke grupe dolaze. Za našu analizu je važno da vidimo da li su te razlike pozitivne ili negativne i da li postoji razlika između ispitanika u kontrolnoj i eksperimentalnoj grupi. U slučaju kada je razlika negativna to znači da su ispitanici u drugom krugu ocjenjivali djevojke kao ljepše u odnosu na prvi krug. U istraživanju je učestvovalo 342 učenika i učenica, trećih razreda gimnazije, koji su u dva navrata, novembar 2010. i aprilu 2011. godine, procjenjivali ljepotu djevojaka. Dobijeni rezultati na gimnazijalcima iz Mostara pokazuju da se eksperimentalna i kontrolna grupa međusobno značajno razlikuju samo na jednoj fotografiji (od 9 ponuđenih fotografija), a na toj fotografiji se nalazila djevojka sa srpskim imenom i prezimenom. U Banja Luci i Sarajevu nije pronađena niti jedna razlika između eksperimentalne i kontrolne grupe. U najvećem broju slučajeva u sva tri grada djevojke sa fotografija su u drugom krugu procjenjene kao ljepše, u odnosu na prvo procjenjivanje. Dobijeni podaci nam jasno govore da poznavanje etničke pripadnosti djevojaka sa fotografija ne utiče na opažanje njihove ljepote, što je suprotno sa rezultatima koji su dobijeni u sličnim inostranim

istraživanjima. Stiče se utisak da etnička podjeljenost u BiH, koja se najbolje vidi kroz izraženu etničku distancu i stereotipe o svojoj i drugim etničkim grupama stanovnika BiH, ne utiče u velikoj mjeri na socijalnu percepciju, tj. opažanje ljepote pripadnica drugih etničkih grupa.

Ključne reči: percepcija ljepote, etnička pripadnost, gimnazijalci, Bosna i Hercegovina.

FAKTORSKA STRUKTURA LIČNIH I DRUŠTVENIH CILJEVA KOD STUDENATA BEOGRADSKOG UNIVERZITETA

Nebojša Petrović i Bora Kuzmanović

Filozofski fakultet, Odeljenje za psihologiju

npetrovi@f.bg.ac.rs

U istraživanju izvedenom na 481 studentu sa 6 fakulteta Beogradskog Univerziteta ispitivan je stepen prihvatanja (sa 5 ocena) 18 ličnih i 18 društvenih ciljeva. Između ostalog, utvrđena je faktorska struktura postupkom analize glavnih komponenti i varimaks rotacije. U skupu ličnih ciljeva izolovano je u matrici strukture 5 relevantnih faktora. Prvi je nazvan društveni uspeh jer su njime zasićeni društvena moć (.76), popularnost (.72), postignuće (.68) i ugled (.56). Drugi je težnja za sigurnošću jer uključuje sigurnost (.71), ljubav (.64), materijalni standard (.46) i prijateljsku podršku (.45). Treći je prosocijalna orijentacija koji okuplja altruizam (.77), savesnost (.60) i društveno angažovanje (.58). Četvrti je hedonistička orijentacija koji ponajpre uključuje hedonizam (.85) i uzbudljiv život (.66). Peti kao bipolaran definišu samoaktualizacija (.72) i podredjivanje (-.66). U skupu društvenih ciljeva izolovano je 6 faktora. Prvi je nazvan tradicionalističko-patriotska orijentacija jer uključuje ciljeve: državni i teritorijalni integritet (.83), tradicija i običaji (.76) i jačanje odbrambenih snaga (.73). Drugi se odnosi na humano društvo jer okuplja ideju o humanijim odnosima (.73), ekološke ciljeve (.71), borbu protiv kriminala i korupcije (.61) i dobre međunacionalne odnose (.54). Treći se odnosi na demokratsko i prosperitetno društvo, a može se nazvati i socijaldemokratskom orijentacijom jer korelira sa ciljevima: demokratija (.74), životni standard (.61), razvoj nauke i kulture (.60), socijalna jednakost (.47) i socijalna prava (.44). Četvrti se može označiti opisno kao privatizacija (.84) i ulazak u EU (.75). U izvesnoj meri je povezan sa idejom demokratije (.34) i dobrih međunacionalnih odnosa

(.34). Peti bi se verovatno mogao smatrati ostatkom autoritarno-komunističke orijentacije jer njegov glavni sadržaj čini kombinacija: vladavina jedne partije (.73), zaposlenost (.62) i socijalna prava (.55) kao što su besplatno obrazovanje i zdravstvo. Najzad, šesti faktor čini tržišna privreda uz elemente odgovarajućeg ambijenta: borba protiv kriminala i korupcije (.49) i stabilna pravna država (.38).

Ovaj rad je jedan iz niza radova o strukturi ciljeva na raznim uzorcima. Ovakvo proučavanje strukture ima značaj jer vodi ka objašnjenju važnih teorijskih dilema poput toga da li su ciljevi i vrednosti stabilniji i imaju li primarnost nad stavovima. Druga značajna svrha jeste pravljenje što jasnije distinkcije između socijetalnih, odnosno društvenih i individualnih ciljeva.

Ključne reči: ciljevi, vrednosti, lični, društveni, struktura

SLOBODNO VREME MLADIH: OBRASCI PONAŠANJA I KREATIVNE AKTIVNOSTI

Zora Krnjaić i Ivana Stepanović Ilić

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu

zkrnjaic@f.bg.ac.rs

Kreativne aktivnosti i ponašanja su među najmanje istraživanim oblicima ponašanja mladih tokom slobodnog vremena i među najmanje zastupljenima. Zbog značaja koje one imaju za razvoj mladih zanimalo nas je da utvrdimo: (1) koliko se mladi bave pojedinim kreativnim aktivnostima, (2) povezanost obrazaca ponašanja tokom slobodnog vremena i bavljenja kreativnim aktivnostima (3) povezanost različitih kreativnih aktivnosti i sociodemografskih varijabli. Istraživanje je obavljeno upitnikom o slobodnom vremenu konstruisanom za ovu priliku. Uzorak čini 2426 srednjoškolaca iz 26 škola u 9 gradova Srbije. Ispitivane kreativne aktivnosti su: (1) hobi (pisanje, crtanje i slikanje, muzika, dizajniranje, izrada umetničkih predmeta, tehnika); (2) hor kao tipična vannastavna aktivnost u srednjim školama, (3) kreativne vanškolske aktivnosti (ples, folklor, gluma). Na osnovu 30 varijabli o različitim aspektima provođenja slobodnog vremena faktorskom analizom izdvojeno je 5 faktora (tipični obrasci ponašanja): orijentacija na intelektualne sadržaje, orijentacija na sport, sklonost lakoj zabavi, sklonost izlascima, orijentacija na muziku i kompjutere. Za svaki obrazac izdvojene su dve

grupe ispitanika: oni čiji je skor iznad 75 percentila (za koje je dati obrazac ponašanja tipičan) i ispitanici sa skorom ispod 25 percentila. Ove dve grupe poredene su u pogledu bavljenja različitim kreativnim aktivnostima. Zastupljenost kreativnih aktivnosti registrovana je deskriptivnim statističkim merama, dok su ANOVA i χ^2 korišćeni za utvrđivanje njihove povezanosti sa obrascima ponašanja u slobodno vreme, kao i sa demografskim varijablama. Utvrđeno je da se mladi retko bave kreativnim aktivnostima u slobodno vreme. Najzastupljenije aktivnosti su: bavljenje muzikom (6.3%), hor (6.1%), ples (6.1%), pisanje (5.7%), slikanje i crtanje (5.6%). Akademski obrazac ponašanja tokom slobodnog vremena povezan je sa svim tipovima kreativnih aktivnosti. Mladi koji na taj način provode slobodno vreme više se bave kreativnim aktivnostima od onih koji nisu akademski orijentisani. Ostali obrasci ponašanja povezani su samo sa nekim od kreativnih aktivnosti, a od demografskih varijabli sa kreativnim aktivnostima najizrazitije koreliraju porodične varijable (obrazovni, ekonomski i kulturni status). Rezultati ukazuju da je za praktikovanje i razvoj kreativnih aktivnosti mladih, pored razvijenih akademskih interesovanja, neophodna i izloženost specifičnim kulturno-potpornim sredstvima u porodičnom kontekstu.

Ključne reči: mladi, slobodno vreme, kreativne aktivnosti, obrasci ponašanja, demografske varijable

KAKO IZMERITI SOCIJALNO POŽELJNO ODGOVARANJE: ADAPTACIJA PAULUSOVOG TESTA “PRECENJIVANJA ZNANJA“

**Bojana Kašiković, Ivana Jerotijević, Sara Novaković, Katarina
Mijatović i Iris Žeželj**

Filozofski fakultet, Beograd
bojanicak@gmail.com

Iako se većina psiholoških istraživanja oslanja na samoprocene ispitanika, jasno je da kod ovih mera postoji problem konstruktne validnosti – nije izvesno u kom stepenu su "iskrivljene" usled sklonosti ispitanika da odgovaraju u skladu sa društvenim konvencijama. Od šezdesetih godina do danas razvijen je niz tehnika za identifikovanje sklonosti ka socijalno poželjnom odgovaranju. Tehniku “precenjivanja znanja“ (eng. over-claiming technique) razvili su Paulus i Brus (Paulhus &

Bruce, 1990; 2003) sa idejom da dobiju nezavisnu meru za koju neće biti potrebno poređenje sa kriterijumom (spoljašnjim ili intrapsihičkim). Zadatak ispitanika u njihovom testu je da procene u kojoj meri su im poznati pojmovi iz različitih oblasti opšte kulture. Pošto je određen udeo pojmova u testu (između 20 i 50%) izmišljen, mera u kojoj ispitanici ocene da su upoznati sa njima indikator je tendencije ka socijalno poželjnom odgovaranju. Cilj ovog istraživanja bio je da se izvrši adaptacija Paulusovog testa precenjivanja znanja za srpski uzorak i procene njene metrijske karakteristike. U prvoj fazi kreiran je uzorak pojmova iz 10 oblasti (jezik, istorija, umetnost, književnost, filozofija i dr.). Kao uzor za postojeće pojmove korišćeni su pojmovi iz zbirke zadataka za Testove opšte informisanosti za prijemni ispit na Filozofskom fakultetu u Beogradu, dok su lažni pojmovi konstruisani tako da po strukturi i zvučnosti podsećaju na realno postojeće pojmove (npr: "ontofaktura", "ezoterijska dedukcija", "pseudo – glagol" itd.) . Preliminarnu verziju instrumenta sa 200 stavki, od kojih je 30% bilo izmišljeno, u elektronskoj formi, putem interneta je popunilo 294 ispitanika starosti između 15 i 62 godine ($M = 23.8$, $SD = 4.69$). U uzorku se našlo 72.8% žena i 27.2% muškaraca. U trenutku popunjavanja upitnika 1.4% ispitanika je imalo završenu osnovnu školu, 68.7% srednju, 26.9% fakultet, i 3.1% postdiplomske studije. Instrument je pokazao vrlo visoku pouzdanost (Kronbah Alfa = .98). Analizom glavnih komponenti ustanovljeno je da postoje dva faktora odgovorna za precenjivanje u prirodnim i društvenim naukama koji objašnjavaju 68.93% varijanse. U poslednjoj fazi istraživanja napravljena je finalna verzija adaptacije instrumenta - kraća verzija u kojoj je zadržano 150 pojmova sa najvišom varijansom. U njoj je udeo izmišljenih pojmova 20%, a pouzdanost ostaje na istom nivou (Kronbah Alfa = .97). Ocene poznatosti za obe grupe pojmova kreću se u rasponu od 1 do 5, dok aritmetičke sredine iznose 2.33 za nepostojeće i 3.69 za postojeće pojmove. Rezultati ukazuju na tendenciju ispitanika ka precenjivanju, kao i na individualne razlike u ovoj sklonosti. Iako složenija za konstrukciju, ova skala je jednostavnija za primenu od klasičnih tehnika detekcije socijalno poželjnog odgovaranja koje zahtevaju poređenje sa kriterijumom, što sve govori u prilog njenoj upotrebljivosti.

Ključne reči: socijalno poželjno odgovaranje, precenjivanje, "overclaiming", adaptacija instrumenta

UTICAJ POVROTNE INFORMACIJE O UČINKU I DIREKTNOSTI PROCENE NA POREĐENJE SA PROSEČNIM DRUGIM

Kristina Mirković, Jelena Sučević, Maša Marinković i Iris Žeželj
Filozofski fakultet Beograd
sejtri@gmail.com

Većina ljudi sklona je da smatra da je bolja od proseka kada su u pitanju poželjne osobine. Iako ovo može biti tačno kada je jedna osoba u pitanju, ukoliko posmatramo populaciju u celini, teško da je moguće da većina osoba bude iznad proseka. Ovaj vid pristrasnosti u socijalnom poređenju naziva se "efektom natprosečnosti". U dva ogleda ispitivali smo da li različiti tipovi povratnih informacija o učinku utiču na poređenje sa prosečnim drugim. U prvom ogledu je učestvovalo 120 ispitanika, u drugom 60. Ispitanici su radili test prostorne orijentacije, predstavljen kao važan pokazatelj intelektualnih sposobnosti. Nakon svakog zadatka, ispitanici su dobijali informaciju o tačnosti: "uspešna" grupa je navodno 15 od 20 zadataka uradila tačno, "neutralna" 10 od 20, "neuspešna" 5 od 20, a kontrolna grupa nije dobila povratnu informaciju. U drugom ogledu nije bilo grupe sa pozitivnom povratnom informacijom. Nakon testa ispitanici su poredili svoj učinak sa učinkom dva tipa mete: prosečnim studentom i prosečnim pripadnikom populacije. Zadatak poređenja je formulisan direktno (jedna tvrdnja kojom je ispitivana procena vlastitog učinka u odnosu na učinak mete) i relativno (kao razlika procena ličnog i učinka mete na odvojenim tvrdnjama). Pri direktnom poređenju sa pripadnikom populacije, efekat natprosečnosti javio se u "uspešnoj" (prosečno precenjivanje u broju rešenih zadataka iznosilo je $M=3.66$, $t(27)=4.89$, $p=.00$) i "neutralnoj" grupi ($M=1.73$, $t(29)=2.54$, $p=.02$). Pri odvojenom poređenju sa prosečnim studentom ova tendencija se javila jedino u "uspešnoj" grupi ($M=2.14$, $t(27)=3.98$, $p=.00$), dok se statistički značajno potcenjivanje javilo u "neuspešnoj" ($M=-4.86$, $t(25)=-2.38$, $p=.02$) i kontrolnoj ($M=-3.4$, $t(29)=-4.64$, $p=.00$) grupi. U drugom ogledu informacija o polovičnom učinku dovela je do "efekta nadprosečnosti" u situaciji sa direktnim poređenjem u odnosu na obe mete (student: $M=1.56$; $t(17)=2.23$; $p=.039$; pripadnik populacije: $M=3.12$; $t(17)=4.08$; $p=.00$). Pri odvojenom poređenju sopstvenog i učinka prosečnog studenta, javilo se potcenjivanje u kontrolnoj ($M=-1.89$, $t=-2.5$, $p=.02$) i "neuspešnoj" ($M=-3.9$, $t=-6.43$, $p=.00$) grupi, kao i potcenjivanje u odnosu na pripadnika

populacije u "neuspešnoj" grupi ($M=-2.3$, $t=-3.03$, $p=.00$). Čini se da je samoprocena povoljnija ukoliko je povratna informacija pozitivnija i poređenje sa metom izvršeno na neposredniji način. Potcenjivanje koje se javlja u kontrolnoj grupi, kao i precenjivanje u "neutralnoj" moglo bi se objasniti strogošću uslova ispitivanja i težinom zadataka.

Ključne reči: kognitivne pristrasnosti, efekat nadprosečnosti, direktno i relativno socijalno poređenje

EMOCIONALNO STANJE ODRASLIH OSOBA SA INVALIDITETOM

Anita Kovačić i Marina Milivojević

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

anitakovacic987@hotmail.com

Emocije imaju značajnu ulogu u životu pojedinca, one unose zadovoljstvo u njegovo svakodnevno iskustvo i služe kao motivacija za akciju, ali mogu i da deluju negativno na sve ukupno funkcionisanje ličnosti. Efekti emocija na fizičko stanje mogu da budu vrlo štetni, naročito kada su emocije snažne i česte. Suviše česti i intezivni emocionalni ispadi imaju negativan uticaj na socijalno prilagođavanje. Cilj ovog istraživanja je dobijanje uvida u pojedine aspekte emocionalnog stanja osoba sa invaliditetom, pre svega odraslih osoba sa invaliditetom, koje borave u ustanovi socijalne zaštite. Istraživanje je sprovedeno u Beogradu 2012. godine u domu za odrasla invalidna lica. Uzorak za istraživanje čini 35 odraslih osoba sa motoričkim poremećajima. U svrhu prikupljanja podataka korišćen je upitnik konstruisan za potrebe ovog istraživanja. Ispitanici su svoje slaganje sa tvrdnjama izrazili na lestvici likertovog tipa. S obzirom na mali uzorak dobijeni podaci su obrađeni korišćenjem deskriptivne statistike (aritmetička sredina sa standardnom devijacijom, frekvencije i procenti). Istraživanje je pokazalo da ispitanici svoje emocionalno stanje ne mogu u potpunosti proceniti, ali možemo primetiti da je od negativnih raspoloženja pretežno zastupljena napetost ($AS=3,69$), nervoza ($AS=3,43$) i zabrinutost ($AS=3,23$). Ispitanici su više zadovoljni ($AS=3,51$) nego srećni ($AS=3,40$), dok je veći broj ispitanika siguran u sebe i negira tvrdnju nesigurnosti ($AS=1,86$). Odrasle osobe sa invaliditetom se susreću sa mnogim problemima i poteškoćama te su često osuđene na socijalnu izolaciju i zavisnost od drugih ljudi, što dovodi do

povlačenja u sebe, negativnih emocija, depresije i celokupnog nezadovoljstva životom.

Ključne reči: odrasle osobe sa invaliditetom, emocionalno stanje, ustanova socijalne zaštite, zadovoljstvo životom.

OSOBI NE LIČNOSTI I MUZIČKE PREFERENCIJE MLADIH

Gorjana Koledin i Igor Vujović

Filozofski fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Katedra za
psihologiju
gorjana.koledin@yahoo.com

Predmet istraživanja je ispitivanje relacija između osobina ličnosti i muzičkih preferencija mladih. Muzičke preferencije su definisane kao stabilan i dugoročan odnos prema muzici ili muzičkim žanrovima. Osobine ličnosti analizirane su u svjetlu Zakermanovog Alternativnog petofaktorskog modela. Mjerene su sve dimenzije iz modela i to: impulsivno traženje senzacija, neuroticizam-anksioznost, agresivnost-hostilnost, aktivitet i socijabilnost. Cilj istraživanja je utvrditi kojim osobinama ličnosti se mogu opisati osobe koje preferiraju različite muzičke žanrove. Istraživanje je realizirano na uzorku od 198 studenta Filozofskog fakulteta u Istočnom Sarajevu. Primjenjena je petostepena skala za ispitivanje muzičkih preferencija, konstruisana za potrebe istraživanja. Metrijske karakteristike skale su zadovoljavajuće. Postupak prikupljanja podataka je tekao tako što su ispitanicima puštane po dvije pjesme koje su predstavljale svaki od 15 ispitivanih muzičkih žanrova. Nakon toga, ispitanici su na skali od 1 do 5 procjenjivali koliko često slušaju tu vrstu muzike. Za ispitivanje osobina ličnosti primjenjen je upitnik traženja senzacija autora Zakermana i Kalmana. Korišteni statistički postupak je Spirmanov koeficijent korelacije. Statistički značajna povezanost identifikovana je između sljedećih dimenzija i muzičkih žanrova: Impulsivno traženje senzacija korelira sa heavy metal ($r=-,158$, $p<,05$), punk ($r=-,164$, $p<,05$), duhovnom muzikom ($r=,189$, $p<,01$), etno muzikom ($r=,154$, $p<,05$), hip-hop ($r=-,143$, $p<,05$) i reggae ($r=-,169$, $p<,05$); Neuroticizam je povezan sa turbo folk ($r=-,176$, $p<,05$) i pop muzikom ($r=-,146$, $p<,05$); Aktivitet je u korelaciji sa blues ($r=-,247$, $p<,01$), jazz ($r=-,183$, $p<,01$), klasičnom muzikom ($r=-,167$, $p<,05$) i funk ($r=-,142$, $p<,05$); Socijabilnost korelira sa blues ($r=-,212$, $p<,05$) i heavy

metal ($r=-,233$, $p<,01$). Ispitanici koji su skloniji tražnju afektivnih uzbuđenja i preferiranju nepredvidivih situacija češće slušaju heavy metal, punk, hip-hop i reggae muziku, dok ispitanici kod kojih je ova dimenzija snižena češće slušaju duhovnu i etno muziku. Ispitanici za koje je karakteristična emocionalna napetost, zabirnutost, strašljivost, te opsesivna neodlučnost češće slušaju turbo folk i pop muziku. Oni koji imaju povišenu dimenziju aktiviteta (potreba za generalnom aktivnošću) češće preferiraju blues, jazz, funk i klasičnu muziku, dok ekstraverniji ispitanici, skloniji druženju i netoleranti na socijalnu izolaciju češće slušaju blues i heavy metal.

Ključne reči: muzičke preferencije, osobine ličnosti

POVEZANOST SAMOSTIŠAVANJA I STAVOVA O RAVNOPRAVNOSTI POLOVA

Marija Mladenov, Ivana Jocić i Milan Stošić

Filozofski fakultet, Niš
mladenovmarija@gmail.com

Ova studija bavi se ispitivanjem povezanosti samostišavanja i stavova o ravnopravnosti polova kod studenata oba pola. D. K. Džek je razvila teoriju samostišavanja prema kojoj žene izgrađuju koncept sebe na osnovu iskustva u vezama sa bitnim osobama. Kada te veze ne mogu da se održe, samopoštovanje pada i narušava se identitet. Pokušaji da se one ostvare mogu da dovedu do formiranja ekstremne vrste kognitivne sheme – konstrukta samostišavanja. On podrazumeva pasivnost, skrivanje osećanja i stavova kod žena u intimnoj vezi u cilju zadovoljenja potreba partnera čak i onda kada je to ponašanje u suprotnosti sa njenim potrebama i željama. Smatra se dokazanim da između polova nema značajne razlike u sposobnostima i da su razlike u vrednostima, interesima i nekim osobinama ličnosti posledica shvatanja o tome kakva treba da bude žena, a kakav muškarac i kako treba da se ponašaju. Iako u većini zemalja žene imaju ista prava kao i muškarci, i dalje su prisutna shvatanja o podređenoj ulozi žena u društvu. Instrumenti: Skala samostišavanja (Silencing the Self Scale – STSS) D. K. Džek (31 stavka, petostepena skala), Skala stavova o ravnopravnosti polova (Sex-Role Egalitarianism Scale – SRE) Bira i saradnika, modifikovana od strane Raboteg-Šarić i Ravlić (64 tvrdnje, petostepena skala). Uzorak čini 55 studenata muškog i 55 ženskog pola,

starosti 20 do 22 godine. Utvrđena je srednja negativna korelacija između samostišavanja i stavova o ravnopravnosti polova, sa izraženijim stavom o neravnopravnosti polova, raste tendencija ka samostišavanju ($r=-0.55$, $p<0.01$). Na poduzrcima studenata muškog ($r=-0.45$, $p<0.01$) i ženskog pola ($r=-0.29$, $p<0.05$) je dobijena korelacija istog smera. Razlika između studenata muškog i ženskog pola postoji kako u stepenu samostišavanja ($t=6.48$, $df=108$, $p<0.01$), tako i u stavovima o ravnopravnosti polova ($t=-6.52$, $df=108$, $p<0.01$). Studenti muškog pola su skloniji samostišavanju u romantičnoj vezi iako imaju izraženije stavove o neravnopravnosti polova, tj. podređenoj ulozi žene. Na osnovu dobijenih rezultata, zaključuje se da su osobe koje polove smatraju neravnopravnim ili ravnopravnim u manjoj meri sklonije samostišavanju u bliskim odnosima. Ovaj podatak bi se kod studentkinja mogao objasniti prihvatanjem polne uloge žena u patrijarhalnoj sredini, one koje smatraju da imaju manje prava nego muškarci sklonije su samostišavanju u odnosu sa partnerom. Moguće je da upitnik o samostišavanju nije validan za populaciju muškaraca, što nije provereno.

Ključne reči: samostišavanje, ravnopravnost polova, pol

ISPITIVANJE STEREOTIPA O PRIPADNICIMA SRPSKOG, KINESKOG, AMERIČKOG I RUSKOG NARODA

Nataša Kostić i Šuajb Solaković

Filozofski fakultet Pale

natasa.kostic@paleol.net

Stereotipi predstavljaju generalizacije i uprošćene opise pripadnika drugih grupa. Istraživanje je sprovedeno s ciljem ispitivanja stereotipa o pripadnicima srpskog, kineskog, američkog i ruskog naroda. Prethodna istraživanja su pokazala da će među članovima iste grupe postojati visoka podudarnost u osobinama koje oni pripisuju drugim grupama. Pored toga, pokazalo se da su autostereotipi pozitivniji, nego heterostereotipi, kao i to da neposredan kontakt sa grupama ili informisanje ljudi može dovesti do promjene postojeće slike o drugim grupama. Predmet ovog istraživanja je ispitivanje distribucije stereotipa prema Amerikancima, Kinezima, Rusima i Srbima. Korištena je lista od 24 pridjeva gdje su ispitanici na skali od četiri stepena procjenjivali koliko se svaki od navedenih pridjeva odnosi na prosječnog pripadnika navedenog naroda. Specifičnost istraživanja je

ex-post facto metoda ispitivanja stereotipa prema Kinezima. Naime, istraživači su imali mogućnost da izvrše prikupljanje podataka neposredno nakon predavanja kineskog ambasadora održanog na fakultetu, a tema je bila predstavljanje kratke istorije ekonomskog razvoja Kine. Uzorak su sačinjavali studenti srpske nacionalnosti (N = 116) raspoređeni u dvije grupe i to oni koji su prisustvovali (N1 = 48) i koji nisu prisustvovali (N2 = 68) predavanju kineskog ambasadora. Ispitanici Kineze procjenjuju uglavnom pozitivnim atributima: vrijedni, pametni, ljubazni, vole druge narode, ponosni, kulturni, hrabri. Amerikance procjenjuju kao ponosne, da ne vole druge narode, hladne, miroljubive. Autostereotipi prema pripadnicima srpske nacionalnosti i stereotipi prema Rusima su pozitivni na većini ponuđenih atributa. Utvrđena je razlika u procjeni stepena prisutnosti pojedinih atributa s obzirom na to da li su ispitanici prisustvovali predavanju kineskog ambasadora.

Ključne reči: stereotipi, ex-post facto

UPOREDNA ANALIZA SIMULIRANJA EMOCIJA KOD SREDNJOŠKOLACA SA OŠTEĆENJEM VIDA I NJIHOVIH VRŠNJAKA TIPIČNOG RAZVOJA

**Dragana Stanimirović¹, Branka Jablan¹, Natalija Drinčić¹ i Jelena
Srbović²**

¹Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju;

²Očna kuća Monokl
gaga.stani@gmail.com

Za adekvatnu neverbalnu komunikaciju važno je dobro percipiranje neverbalnih znakova, prilagođavanje njihovom značenju i vešto ispoljavanje emocija i stavova neverbalnim znacima. Ove socijalne veštine omogućavaju zadovoljavanje potrebe srednjoškolaca za pripadanjem vršnjačkoj grupi, ostvarivanjem emocionalne veze i drugih socijalnih uloga. Oštećenje vida se u literaturi opisuje i kao komunikaciona barijera (nedostatak kontakta očima, siromaštvo facijalne i telesne ekspresije), te se nameće pitanje kako drugi ljudi opažaju adekvatnost neverbalnog izražavanja emocija kod osoba sa oštećenjem vida. Cilj istraživanja bio je utvrditi da li postoje razlike između srednjoškolaca sa oštećenjem vida (E grupa) i srednjoškolaca bez razvojnih smetnji (K grupa), kao i unutar eksperimentalne grupe s obzirom na pol, stepen oštećenja vida, vreme

nastanka oštećenja vida, red rođenja, tip porodice, oblik obrazovanja i opšti školski uspeh u pogledu procene uspešnosti simuliranja emotivnih stanja neverbalnim znacima. Uzorak je činilo po 33 srednjoškolca E i K grupe. Grupe su ujednačene po parovima, po polu i uzrastu ispitanika. Zadatak ispitanika bio je da u 3 strukturirane situacije (izgovaranje 2 rečenice i niza samoglasnika) simuliraju 7 emotivnih stanja: sreća, tuga, bes, gađenje, iznenađenje, strah i neutralno stanje. Na osnovu video zapisa 3 nezavisna procenjivača vršila su procenu uspešnosti simuliranja na 9-stepenoj skali (od - 4 do + 4). Vrednosti Spirmanovog koeficijenta pokazuju da je saglasnost među procenjivačima bila visoka ($\rho_{1,2}=0.916$, $\rho_{2,3}=0.837$, $\rho_{1,3}=0.836$). Pokazalo se da su razlike između aritmetičkih sredina grupa, proveravane t-testom statistički značajne ($t=2.861$, $df=64$, $p<0.01$), kao i da je razlika između srednjih vrednosti obeležja po grupama velika ($\eta^2=0.113$). Razlike između aritmetičkih sredina unutar eksperimentalne grupe, proveravane t-testom nisu bile statistički značajne. Možemo zaključiti da su srednjoškolci sa oštećenjem vida manje uspešni u simuliranju emotivnih stanja nego njihovi vršnjaci tipičnog razvoja. Trebalo bi izvršiti detaljniju analizu za koja emotivna stanja su vezane teškoće.

Ključne reči: oštećenje vida, simuliranje emotivnih stanja, neverbalno izražavanje emocija, socijalne veštine

RELACIJE IZMEĐU OSOBINA LIČNOSTI I INTERPERSONALNE ORIJENTACIJE STUDENATA

Snežana Živković i Olja Kočalo

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Istočnom

Sarajevu

snekili2009@hotmail.com

Predmet istraživanja je utvrđivanje relacija između osobina ličnosti i interpersonalne orijentacije. Interpersonalna orijentacija odnosi se na stavove osobe prema generalizovanim drugima, a riječ je o orijentaciji prema ljudima, od ljudi i protiv ljudi. Interpersonalna orijentacija najviše je određena prirodom odnosa djece i mladih sa značajnim drugima. Mizantropija je mržnja prema ljudima; negativno moralno vrednovanje ljudi kao polazište moralnog držanja. Filantropizam je propovjedanje o dobroj ljudskoj prirodi, koja podrazumijeva samilost i ljubav prema

bližnjem i čovječanstvu, a prema životu stav vedrine i optimizma. Cilj istraživanja je ispitivanje osobina ličnosti kao psiholoških izvora interpersonalne orijentacije studenata. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 110 studenta Univerziteta u Istočnom Sarajevu. Za ispitivanje osobina ličnosti korišten je upitnik traženja senzacija (Zakerman, 2002), koji sadrži pet dimenzija ličnosti: impulsivno traženje senzacija, neuroticizam, agresivnost, aktivitet i socijabilnost. Za ispitivanje interpersonalne orijentacije korištena je skala interpersonalne orijentacije (Bezinović, 2002). Skala se sastoji od dva faktora – pozitivne (filantropske) orijentacije i negativne (mizantropske) orijentacije. Pouzdanost za skalu filantropske orijentacije iznosi $\alpha=0.88$, a za skalu mizantropske orijentacije $\alpha=0.83$. Za utvrđivanje razlika među ispitanicima u odnosu na osobine ličnosti i interpersonalnu orijentaciju korišten je Hi-kvadrat test. Na osnovu dobijenih rezultata može se zaključiti da su statistički značajne razlike između ispitanika identifikovane u odnosu na filantropsku orijentaciju i neuroticizam (Hi-kvadrat=6.364, df=1, p=0.012) i socijabilnost (Hi-kvadrat=6.364, df=1, p=0.012). Statistički značajne razlike između ispitanika su identifikovane u odnosu na mizantropsku orijentaciju i neuroticizam (Hi-kvadrat=19.652, df=1, p=0.000), agresivnost (Hi-kvadrat=7.187, df=1, p=0.007) i socijabilnost (Hi-kvadrat=4.495, df=1, p=0.034). Iako su dobijene statistički značajne razlike između ovih osobina ličnosti i interpersonalne orijentacije, rezultate je poželjno ispitati i na većem uzorku.

Ključne reči: osobine ličnosti, interpersonalna orijentacija

POVEZANOST INTERNET ZAVISNOSTI SA SOCIJALNOM I EMOCIONALNOM USAMLJENOŠĆU KOD KORISNIKA DRUŠTVENE MREŽE FEJSBUK

Tijana Grujic

Osnovna škola Sveti Sava, Plemetina
tiksi1987@live.com

Problem ovog istraživanja je ispitati da li postoji povezanost između internet zavisnosti i socijalne i emocionalne usamljenosti kod korisnika društvene mreže Fejsbuk. Pod internet zavisnošću podrazumevamo impulsivnu težnju za upotrebom interneta, praćenu gubitkom kontrole, preokupiranostu i kontinuiranom upotrebom bez obzira na ispoljene

posledice u ponašanju. Emocionalna usamljenost je definisana kao usamljenost zbog nepostojanja ili gubitka privrženosti u odnosima sa porodicom ili ljubavnim partnerom, dok je socijalna usamljenost rezultat percepcije vlastite neintegrisanosti, odnosno nedovoljne uključenosti u različite socijalne mreže. Subjekti ovog istraživanja su bili korisnici društvene mreže Fejsbuk, ukupno 199, oba pola (96 muskaraca, 106 zena), uzrasta od 14 do 45 godina. Za procenu internet zavisnosti korišćen je upitnik o ponašanju vezanim za internet (IRBQ) koji sadrži 41 aitem, dok se skala socijalne i emocionalne usamljenosti sastoji iz tri subskele kojima se zasebno ispituju usamljenost u domenima prijateljskih odnosa, odnosa sa porodicom i ljubavnih veza. Relacije su ispitane primenom Spirmanovog koeficijenta korelacije. Rezultati su pokazali značajnu korelaciju između internet zavisnosti i usamljenosti u porodici ($r= 0.38$, $p<0.01$), kao i sa usamljenošću u ljubavi ($r=0.36$, $p<0.01$). Rezultati nisu pokazali povezanost internet zavisnosti sa usamljenošću u prijateljskim odnosima, kao ni sa demografskim varijablama (pol, obrazovanje, uzrast i mesto stanovanja). Ovakvi rezultati mogu biti uslovljeni sa više faktora. Dugotrajna upotreba interneta zahteva višečasovno provođenje pored računara, u "virtuelnom svetu", što smanjuje prostor za komunikaciju sa drugim ljudima pa i sa članovima porodice. Društvene mreže, poput Fejsbuka, omogućavaju interaktivnu komunikaciju među ljudima, ali samo sa onima koji takođe upotrebljavaju društvene mreže, dok redukuju sa ljudima koji ne koriste internet. Prekomerna upotreba računara ograničava osobu na tzv. "virtuelnu interakciju", koja nema prave aspekte komunikacije, posebno u ljubavnim odnosima koji zahtevaju mnogo više od razmena informacija preko društvenih mreža. Putem društvenih mreža se komunicira sa velikim brojem prijatelja, dok se sa porodicom i ljubavnim partnerima to retko čini, te otud ispitanici koji prekovremeno koriste internet pate od porodične usamljenosti i usamljenosti u ljubavi, ali ne i od usamljenosti u prijateljskim odnosima.

Ključne reči: Internet, zavisnost, usamljenost, Fejsbuk

EFEKAT ASIMETRIČNE DOMINACIJE U POTROŠAČKIM
IZBORIMA**Biljana Jokić¹ i Ivana B. Petrović²**¹Zavod za proučavanje kulturnog razvitka; ²Odeljenje za psihologiju,
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
biljana@zaprokul.org.rs

Efekat asimetrične dominacije identifikovan je i empirijski potvrđen u ponašanju potrošača i to u situacijama kada kupac nema jasne preferencije, a dve osnovne opcije u setu imaju “konfliktne” vrednosti: jedna je jaka na jednom atributu, a slaba na drugom, a druga obratno. Pokazalo se da uvođenje treće opcije (“mamca”), može značajno uticati na preferencije opcija iz osnovnog seta. Dodavanje opcije mamca (sa najslabijim vrednostima), zapravo treba da istakne sličnu opciju iz osnovnog seta, koja postaje dominantna. Na primer, ako opcija A ima bolji kvalitet, ali i veću cenu nego opcija B, i ako hoćemo da opcija A bude birana češće, onda možemo dodati C koja ima isti kvalitet kao A, ali je još skuplja. Mi smo ispitivali da li se efekat asimetrične dominacije javlja prilikom izbora izložbi, koncerata i kulinarskih ponuda. Istraživanje je izvedeno u maju 2012. godine na uzorku posetilaca muzeja tokom manifestacije “Noć muzeja” (N=371). Eksperimentalni dizajn bio je 2 (pozicija mamca: dominira opcija A ili dominira opcija B) x 3 (tip događaja: izložba ili koncert ili kulinarstvo). Varijabla pozicija mamca je bila neponovljena, a tip događaja ponovljena po ispitaniku. Za svaki tip događaja ponudene su po tri opcije: A – kvalitetniji program, ali komplikovaniji pristup (npr. nepristupačna lokacija, čekanje u redu, gužva); B – manje kvalitetan program, ali jednostavniji pristup; C (mamca) u jednoj verziji upitnika ima takve vrednosti da ističe opciju A (podjednako kvalitetan program, ali još komplikovaniji pristup u odnosu na A), a u drugoj verziji ističe opciju B (još manje kvalitetan program, a isti pristup kao B). Ispitanici su birali po jednu opciju za svaki tip događaja. Rezultati pokazuju da se u zavisnosti od vrednosti mamca, preferencije osnovnih opcija značajno menjaju u slučajevima izbora izložbe (Chi=4.624, df=1, p<0.05) i koncerta (Chi=4.246, df=1, p<0.05), dok u slučaju izbora kulinarskih ponuda nema značajne razlike (Chi=0.127, df=1, ns). Nalazi našeg istraživanja pokazuju da uvođenje mamca može uticati na izbor osnovnih opcija u potrošačkim izborima, ali ne nužno. Jedno od objašnjenja neujednačenih rezultata može biti u vezi sa samim tipom događaja, a treba naglasiti i to da su opcije

izbora u slučaju kulinarskih ponuda bile predstavljene verbalnim opisima, dok su opcije izbora druga dva događaja opisane numeričkim vrednostima. S obzirom na to da u istraživanjima preovlađuju numerički opisi, potrebni su dodatni ogledi sa verbalnim opisima.

Ključne reči: efekat asimetrične dominacije, izbor, preferencije, domen odlučivanja

KOLIKO JE NAPORNA SARADNJA? UTICAJ FIZIČKOG NAPORA NA PROCENU SOCIJALNE DISTANCE

Olivera Ilić¹ i Jelena Radanović²

¹Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu;

²Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Filozofski fakultet,

Univerzitet u Novom Sadu

olivera.ilic@f.bg.ac.rs

Poslednjih godina brojna istraživanja vraćaju se ideji o utelovljenoj (embodied) obradi socijalnih informacija. Inspirisani nalazima istraživanja koja pokazuju da je procena fizičke distance pod uticajem fizičkog napora koji se ulaže pri savladavanju određene udaljenosti, i onih koja pokazuju da se udaljenost cilja (fizička distanca) procenjuje manjom ukoliko put prelazimo sa prijateljem, nego ukoliko to radimo sa strancem, cilj ove studije bio je testiranje povezanosti socijalne distance i fizičkog napora. Sprovedena su dva eksperimenta u kojima su kao stimuli korišćeni socijalni objekti (fotografije studenata više evropskih univerziteta) i neživi objekti (crteži kamenolikih objekata). U prvom eksperimentu ispitanici (N1 = 40) su procenjivali spremnost na saradnju, kao i prijatnost socijalnih i neživih objekata na sedmostepenoj, odnosno petostepenoj skali, dok je u drugom eksperimentu (N2 = 40) mereno vreme reakcije binarnog izbora (prijatan/neprijatan, saradivao bih/ne bih saradivao). U dve normative studije (N3 = 58; N4 = 45), dobijene su procene privlačnosti osoba na fotografijama i socijalne distance prema univerzitetima/zemljama iz kojih navedene osobe dolaze. U oba eksperimenta osnovna manipulacija bila je prisustvo fizičkog napora tokom obavljanja eksperimentalnog zadatka (dva uslova: sa naporom i bez napora), čija je validnost proverena na zasebnom uzorku studenata ($t = -4.98$, $df = 19$, $p = .000$). U prvom eksperimentu, privlačnost se, očekivano, pokazala kao značajan prediktor procene spremnosti na saradnju ($\beta = 0.58$, $SE = 0.07$, $t = 8.58$, $p = .000$),

za razliku od socijalne distance prema zemlji porekla. Međutim, nije bilo razlike u proceni socijalne distance između ispitanika koji su zadatak obavljali sedeći u fizički napornom položaju i ispitanika koji su sedeli u prirodnom položaju. Ekperimentalna manipulacija nije imala uticaja ni na procenu prijatnosti - ni socijalnih, ni neživih objekata. Iako je u drugom eksperimentu korišćena osetljivija mera (vreme reakcije prinudnog izbora), dobijen je isti obrazac rezultata. Jedino je privlačnost osoba na fotografijama uticala na procenu socijalne distance ($\beta = -0.05$, $SE = 0.02$, $t = -2.40$, $p = .01$). Drugim rečima, prisustvo fizičkog napora tokom obavljanja zadatka nije dovelo do promene u proceni socijalne distance. Prikazani rezultati ne potkrepljuju ideju o direktnoj vezi između telesnih stanja i socijalne kognicije.

Ključne reči: socijalna distanca, fizički napor, utelovljena socijalna kognicija

EMOTIVNI KONTEKST UTIČE NA EFEKTIVNOST TV REKLAME

Slavko Alčaković¹, Janko Međedović² i Veljko Đurić³

¹Univerzitet Singidunum, Beograd; ²Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd; ³Fakultet za pravne i poslovne studije "Dr Lazar Vrkatić", Novi Sad
salcakovic@gmail.com

TV reklama je već decenijama najmoćnije sredstvo za promociju roba i usluga. Persuazivna superiornost TV reklame nad ostalim vrstama oglašavanja prvenstveno počiva na njenoj sposobnosti da prenese emociju. Mada je očigledno da prethodno emotivno stanje svakako utiče na izazivanje novih emocija, zanimljivo je da se danas, na inače prebogatom svetskom medijskom tržištu, pri kupovini TV medijskog prostora uopšte ne vodi računa o emotivnom kontekstu u kome će biti emitovana TV reklama. Postoji, dakle, opšta prećutna saglasnost da je sasvim svejedno da li se neka TV reklama emituje tokom programa koji izaziva negativne, pozitivne ili neutralne emocije. U želji da ispitamo dejstvo emotivnog konteksta na efektivnost TV reklame ispitanike smo pre gledanja TV reklama za dva vodeća domaća brenda piva izlagali standardizovanim dražima (International Affect Picture System) koje izazivaju pozitivne (prva grupa, $n = 40$) ili negativne emocije (druga grupa, $n = 40$). Provera

uspešnosti eksperimentalne manipulacije je pokazala da je skor ispitanika kod kojih je bila indukovana pozitivna emocija zaista bio značajno veći na skali pozitivnog afekta ($t=25.27$, $df=78$, $p<0.01$) dok je negativan afekt bio više izražen u drugoj grupi ispitanika ($t=-29.18$, $df=78$, $p<0.01$). Eksperimentalni podaci su analizirani pomoću multivarijacione analize kovarijance u kojoj su emotivni kontekst i reklamirani brend postavljeni kao fiksni faktori, crte empatije kao kovarijati a namera da se proizvod kupi, dopadljivost reklamiranog brenda i dopadljivost TV reklame kao zavisne varijable. Rezultati su pokazali da empatija i vrsta reklamiranog brenda nisu značajno povezani sa zavisnim varijablama. S druge strane, pokazalo se da je prethodno izlaganje pozitivnim emocijama imalo povoljan efekat na multivarijacioni kompozit svih zavisnih varijabli ($\lambda=0.24$; $F=75.34$; $df=3,71$; $p<0.01$) kao i na svaku pojedinačnu zavisnu varijablu. Prethodno izlaganje različitim emotivnim kontekstima imalo je najjači uticaj na nameru da se proizvod kupi ($\epsilon^2= 0.73$; $F=197.09$; $df=1,73$; $p<0.01$), zatim na procenu dopadljivosti brenda ($\epsilon^2= 0.65$; $F=134.87$; $df=1,73$; $p<0.01$) i procenu dopadljivosti reklame ($\epsilon^2= 0.57$; $F=98.05$; $df=1,73$; $p<0.01$). Ovi nalazi snažno podržavaju tezu o važnosti emotivnog konteksta pri evaluaciji persuzivnog efekta TV reklama. Time se otvara pitanje o neophodnosti razmatranja emotivnog konteksta pri kupovini televizijskog medijskog prostora.

Ključne reči: TV oglašavanje, emotivni kontekst, International Affect Picture System, efektivnost oglasne poruke

SELF – DEFICITI I STILOVI SOCIJALNE DOMINACIJE KAO PREDIKTORI ODNOSA PREMA FIRMIRANOJ GARDEROBI

Leposava Vukičević

Fakultet za pravne i poslovne studije "Dr Lazar Vrkatić", Novi Sad
leposavavukicevic@open.telekom.rs

Osnovni problem ovog istraživanja je ispitivanje povezanosti manifestacija self – deficita, stila socijalne dominacije i odnos prema upadljivoj potrošnji kod mladih. Odnos prema upadljivoj potrošnji ispitivan je preko odnosa prema firmiranoj garderobi, primenom našeg standardnog upitnika - Skalom CC. Ispitivanje je izvršeno na uzorku od 200 beogradskih srednjoškolaca. U okviru istraživanja od mernih instrumenata korišćena je Skala CC, Skala lažnog predstavljanja, Skala

socijalne anksioznosti (SA – 32), Skala sklonosti ka crvenjenju i Skala stilova socijalne dominacije RSPQ. Potvrđena je pouzdanost korišćenih skala, a faktorskom analizom ispitivana je njihova latentna struktura. Uočeno je da je *Stidljivost*, *Važnost mišljenja drugih* i *Sklonost ka crvenjenju*, značajno pozitivno povezana sa faktorom *Kompenzacija* ($r = 0.382$, $p < 0.01$, $r = 0.387$, $p < 0.01$, $r = 0.337$, $p < 0.01$). *Dominantno liderstvo* značajno korelira sa sklonošću ka firmiranoj garderobi kao sredstvu izazivanja poštovanja drugih ($r = 0.375$, $p < 0.01$). *Gradenje koalicija*, kao stil socijalne dominacije, značajno je povezano sa sklonošću ka firmiranoj garderobi kao sredstvu izazivanja određene samopotvrde ($r = 0.309$, $p < 0.01$) i privlačnosti u očima drugih ($r = 0.270$, $p < 0.01$). Ostvarene korelacije bile su osnov za ispitivanje prediktivnog odnosa primenom hijerarhijske multiple regresione analize. Prvi skup prediktora činile su manifestacije emocionalnih deficita, a drugi stilovi socijalne dominacije. Oba skupa prediktora zajedno objašnjavaju 24.5% varijanse faktora Privlačnost kao kriterijumske varijable, 40.2% varijanse faktora *Poštovanje*, 21.9% varijanse faktora *Prestiž*, 30.7% varijanse faktora *Kompenzacija* i 36.1% varijanse faktora *Samopotvrda*. Pri čemu se *Dominantno liderstvo* ističe kao najznačajniji prediktor svih kriterijumskih varijabli. Ovim istraživanjem potvrđeni su i prošireni nalazi prethodnih, koji govore to tome da u osnovi ovakog oblika ponašanja sa jedne strane stoji strah od odbacivanja, potreba za pripadanjem ali i da ono takođe može da predstavlja način uspostavljanja dominacije nad drugima. Bilo da je reč o tome da pojedinci ovaj statusni simbol koriste da bi se uklopili u grupu ili ovladali njome, sve ukazuje na to da ovakav oblik ponašanja ima kompenzatornu ulogu u odnosu na onoga ko ga čini.

Ključne reči: upadljiva potrošnja, self – deficiti, stil socijalne dominacije, prediktori.

NEUROTICIZAM, IRACIONALNA UVERENJA I NAČIN
PROVOĐENJA SLOBODNOG VREMENA KAO PREDIKTORI
ODREĐENIH OBLIKA AGRESIJE

**Leposava Vukičević, Milica Grujić, Danka Popović, Dragica
Mihajlović i Uros Velić**

Fakultet za pravne i poslovne studije "Dr Lazar Vrkić", Novi Sad
leposavavukicevic@open.telekom.rs

U ovom istraživanju, bavili smo se utvrđivanjem predikcije nekih oblika agresije na osnovu izraženosti neuroticizma, iracionalnih uverenja i načina provođenja slobodnog vremena kod srednjoškolskih adolescenata. Ispitivanjem je obuhvaćen uzorak od 275 ispitanika, učenika gimnazija i srednjih stručnih škola iz Beograda, starosti između 15 i 19 godina. Uzorak je prema kriterijumu odabira škola prigodan i neslučajan i činili su ga učenici sledećih srednjih škola: VII, XII i XIV beogradske gimnazije, Elektrotehničke škole "Rade Končar" i Trgovačke škole. Za potrebe ovog rada korišćene su Skala Neuroticizma, odnosno izolovana dimenzija Neuroticizma iz upitnika NEO – Pi R, Skala iracionalnih uverenja GABS – 37, Skala procene načina provođenja slobodnog vremena SV – 30 i Bas-Perijev Upitnik agresije. Dimenzije neuroticizma, oblici iracionalnih uverenja i načini provođenja slobodnog vremena zajedno objašnjavaju 40.6% varijanse Besa kao kriterijumske varijable, 24.4% varijanse Fizičke agresije, 46.5% varijanse Hostilnosti i 28.3% varijanse Verbalne agresije. Najznačajniji prediktori agresije su Anksioznost, Hostilnost, Depresivnost, Apsolutistički zahtevi prema sebi, Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi i Obezvredivanje. Dobijeni podaci govore o tome da Apsolutistički zahtevi prema sebi vode ka fizičkoj i verbalnoj agresiji. Anksioznost i Hostilnost kao dimenzija neuroticizma vodi ka besu i verbalnoj agresiji. Depresivnost, Iracionalna uverenja po pitanju ljubavi i Obezvredivanje vode ka hostilnosti. Provođenje slobodnog vremena u svrhu svog obrazovanja i kulturnog uzdizanja ne vodi ka agresiji. Vulnerabilnost kao dimenzija neuroticizma se takođe pojavila kao značajan prediktor besa, fizičke i verbalne agresije, ali u negativnom smislu. Adolescenti koji se nasilnički ponašaju nastoje da izgledaju superiorno, što je često maska kojom prikrivaju bol, osećaj neprilagođenosti, nepoverenje i strah. Moguće je da je agresija manifestovana kao verbalna, fizička, bes ili hostilnost način skretanja pažnje na sebe, poziv za pomoć.

Ključne reči: agresija, neuroticizam, iracionalna uverenja, slobodno vreme, srednjoškolski adolescenti.

KO JE MONTY HALL I ZAŠTO STALNO POBJEĐUJE? ULOGA AFEKTA PRI PROSUĐIVANJU U ZADACIMA UVJETNE VJEROVATNOĆE.

Emir Efendić i Saša Drače

Filozofski Fakultet u Sarajevu, Odsjek za Psihologiju
emir654@hotmail.com

Monty Hall dilema (MHD) je primjer sistematskog narušavanja racionalnosti pri prosuđivanju. U MHD osobe biraju između tri opcije, samo jedna od kojih krije nagradu. Nakon inicijalnog izbora, jedna od ne odabranih opcija se otkriva kao ona koja ne krije nagradu. Osobama je potom ponuđeno da ostanu ili pri svom inicijalnom izboru ili da zamjene prvobitni odabir. Vjerovatnoća osvajanja nagrade je veća ($2/3$) ukoliko se zamjeni, no osobe ekskluzivno biraju ostajanje što vodi suboptimalnim rezultatima. Oslanjajući se na teoriju dualnog procesiranja CEST (Cognitive Experiential Self Theory), hipotetizirano je da afekt kompromitira uradak na MHD. Prema CEST, eksperimentalni sistem, asociran sa afektom, je u upotrebi pri susretu sa prosudbenim zadacima. Oslanjajući se na afekt, osobe ostaju pri svom prvobitnom izboru naspram zamjenjivanju jer asociraju pozitivniju reakciju kada ostanu naspram zamjeni (neovisno od ishoda). Kako bi testirali potencijalnu ulogu afekta u donošenju odluke, 51 student psihologije sa Univerziteta u Sarajevu ($M = 20.6$, $SD = 1.23$) sudjelovao je u iteriranoj, kompjuteriziranoj, verziji MHD. Jedna od grupa radila je zadatak sa normalnim distribucijama vjerovatnoće ($2/3$ šanse za osvajanje nagrade ukoliko se zamjeni inicijalni izbor) dok je druga (namještena), radila verziju sa obrnutim distribucijama i.e. $2/3$ šanse za osvajanje nagrade ukoliko se ostane. Glavna zavisna varijabla bila je strategija ostajanja koja je u direktnoj vezi sa uradkom (nagradom). Uvedena je manipulacija kognitivnog opterećenja (KO) jer su prijašnja istraživanja pokazala, da se osobe u uvjetima KO oslanjanju na afekt. Ispitanicima je rečeno da moraju biti što brži pri odlučivanju. Treća grupa, radila je zadatak u standardnim uvjetima. (viz. normalne distribucije; bez KO). Ukoliko afekt igra bitnu ulogu, očekivano je da bi KO trebalo dovesti do većeg ostajanja u odnosu na grupu koja je obavljala

zadatak u standardnim uvjetima. Međutim, s obzirom na distribuciju vjerovatnoće, ispitanici u namještenoj (KO) grupi bi trebali imati najbolje rezultate dok bi ispitanici koji su radili zadatak sa normalnim distribucijama (KO) imali najlošiji uradak. U skladu sa CEST, osobe u uvjetima KO su značajno više ostajale pri svom inicijalnom izboru od ispitanika u standardnoj grupi (bez KO). U samom učinku dobiven je jasan linearni opadajući trend (normalna/KO < standardna < namještena/KO). Dobiveni rezultati predstavljaju značajan pomak ka mogućem objašnjenju paradoksalnog efekta MHD.

Ključne reči: Teorije Dualnog Procesiranja, Prosuđivanje, Afekt, Monty Hall Dilema

IMPLICITNI I EKSPPLICITNI STAVOVI PREMA KONZUMIRANJU ZDRAVIH I NEZDRAVIH NAMIRNICA U ISHRANI

Maša Pavlović i Iris Žeželj
Filozofski fakultet u Beogradu
masha.pavlovic@gmail.com

Izbori koje ljudi prave u domenu ishrane mogu biti vođeni eksplicitnim, ali i implicitnim stavovima prema različitim vrstama namirnica. Ciljevi istraživanja su bili utvrđivanje implicitnih i eksplicitnih stavova studenata prema konzumiranju normativno nezdravih i zdravih vrsta namirnica – slatkiša i voća, kao i ispitivanje međusobnog odnosa ovih stavova. Uzorak je činilo 136 studenata Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu (29 muškaraca i 107 žena). Implicitni stavovi prema konzumiranju nezdravih namirnica i zdravih namirnica su mereni testom implicitnih asocijacija ($\alpha=.69$). Korespondentni eksplicitni stavovi su registrovani putem šest sedmostepenih skala semantičkog diferencijala ($\alpha=.73$). Pokazalo se da studenti u proseku ispoljavaju blagu implicitnu preferenciju prema slatkišima u odnosu na voće ($t(135) = -5.57, p < .001$), dok na eksplicitnom nivou statistički značajno pozitivnije evaluiraju konzumiranje voća u odnosu na slatkiše ($t(135) = -16.49, p < .001$). Preciznije, na eksplicitnom nivou studenti su ocenili da je zdravije ($t(135) = -22.99, p < .001$), bolje ($t(135) = -12.78, p < .001$), pametnije ($t(135) = -19.76, p < .001$) i pozitivnije ($t(135) = -11.36, p < .001$) koristiti voće u ishrani u poređenju sa slatkišima, ali je unos slatkiša takođe

ocenjen podjednako privlačnim i prijatnim kao i unos voća. Uprkos razlikama u implicitnim i eksplicitnim stavovima među njima je utvrđena i značajna povezanost ($r=.29$, $p < .001$). Primenom regresione analize u kojoj su prediktori bili diferencijalni skorovi na skalama semantičkog diferencijala, a kriterijum IAT mera pokazalo se da samo skala privlačno-neprivlačno predstavlja značajan prediktor IAT skora ($\beta=-.31$, $t(135)= -3.32$, $p=.001$; $R^2= .14$, $F(6, 129)= 3.55$, $p= .003$). Navedeni rezultati idu u prilog teorijskoj pretpostavci da se eksplicitni stavovi u većoj meri oslanjaju na promišljanje, da su oni češće socijalno poželjni, dok su implicitni stavovi zasićenji afektom, automatski i ne moraju biti u skladu sa normama koje društvo propagira. Drugim rečima, pozitivni stavovi prema nezdravoj ishrani, budući da nisu u skladu sa važećim normama, odnosno onim što se promovise kao zdravo, u većoj meri se ispoljavaju na implicitnom nego na eksplicitnom nivou.

Ključne reči: Test implicitnih asocijacija, implicitni stavovi, eksplicitni stavovi, ishrana

ISPITIVANJE SOCIJALNIH ODNOSA U INKLUZIVNOM ODELJENJU I METODE ZA NJIHOVO POBOLJŠANJE

Ivana Vulić, Bojana Simić i Vedrana Radosavljević

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Odeljenje za psihologiju
ivanavulic89@gmail.com

U ovom kvalitativnom akcionom istraživanju postavljen je cilj poboljšanja socijalnih odnosa u jednom odeljenju četvrtog razreda beogradske osnovne škole, sa 23 učenika. Posebna pažnja posvećena je trojici učenika koji se u odeljenju izdvajaju, jedan od njih jer je učenik sa posebnim obrazovnim potrebama, a druga dvojica jer imaju neprilagođene odnose sa drugim učenicima. Cilj istraživanja je poboljšanje njihovog socijalnog statusa u odeljenju pomoću serije ciljanih intervencija tokom nastave, korišćenjem metoda kooperativnog učenja. Za tu svrhu, korišćeni su rezultati sociometrijskog ispitivanja kako bi se formirale neuravnotežene grupe učenika po principima Hajderove teorije balansa. Nakon toga, urađeno je 4 časa-intervencije usmerenih ka podsticanju saradnje u okviru odeljenja. Tokom svakog časa, posmatrana je, i putem ček-lista registrovana interakcija učenika što je, pored rezultata sociometrijskog ispitivanja, služilo formiranju grupa za svaku narednu

intervenciju. Ponovnim merenjem sociometrijskog statusa i analizom promene u grupnoj interakciji, utvrđeno je da je došlo do poboljšanja socijalnih odnosa učenika u odeljenju. To se pre svega odrazilo kroz smanjenje broja dece koji pomenuta tri učenika navode kao negativan izbor u sociometriji. Za jednog učenika broj negativnih izbora smanjio se sa 8 na 5 negativnih izbora ($IO_{pretest}=0.364$; $IO_{postest}=0.227$) dok se za drugog učenika ovaj broj smanjio sa 3 na 2 ($IO_{pretest}=0.136$; $IO_{postest}=0.091$). Još jedan pokazatelj poboljšanja je učestalije izražavanje prilagođenih oblika ponašanja ovih učenika, registrovanih uz pomoć ček-listi (poboljšanje je iznosilo 25-50% za različite indikatore ponašanja). Dakle, rezultati pokazuju da je moguće uticati na socijalne odnose učenika u odeljenju i poboljšati ih, ali da je ovome potrebno pristupiti s velikim oprezom, kako ne bi došlo do konflikata između učenika. U radu je evaluirana uloga sociometrije i grupnog rada u nastavi i njihova primenljivost u školskoj praksi. Može se zaključiti da su obe metode korisne – sociometrija predstavlja obiman izvor informacija o učenicima, a grupni rad način da se te informacije iskoriste u cilju poboljšanja odnosa u odeljenju.

Ključne reči: socijalni odnosi u odeljenju, sociometrija, grupni rad, saradnja

LATENTNA STRUKTURA NACIONALNOG IDENTITETA STUDENATA

Dorđe Petronić

Filozofski Fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Odsjek za
psihologiju
patrona123@gmail.com

Predmet istraživanja definisan je kao ispitivanje latentne strukture nacionalnog identiteta. Nacionalni identitet podrazumeva lični osjećaj pripadnosti naciji. Pripadnici jedne nacije dijele određene karakteristike i norme ponašanja, određene odgovornosti prema ostalim pripadnicima te nacije i određene odgovornosti za djela pripadnika iste nacije. Cilj istraživanja je da se faktorskom analizom rezultata, koji su dobijeni na skali za ispitivanje nacionalnog identiteta, utvrde latentne dimenzije nacionalnog identiteta studenata. Istraživanjem su obuhvaćeni studenti jer je ova populacija bila najpogodnija za ispitivanje, a istovremeno je i

reprezentativna jer su studenti odrasle osobe, sa već formiranim nacionalnim identitetom kao relativno stabilnom karakteristikom. Uzorak istraživanja činilo je 150 ispitanika, studenata Univerziteta u Istočnom Sarajevu. Po svojoj prirodi uzorak je prigodni. Nacionalni identitet mjereno je skalom nacionalnog identiteta koju su konstruisali Čorokalo i Kamenov, 1998 godine. Skala je Likertovog tipa raspona od 1 do 5. Sastoji se od 27 tvrdnji. Autori navode da je koeficijent pouzdanosti skale 0,80. Pomoću Bartleovog testa (Bartlett's Test of Sphericity=1966,118, Sig.=,000) ustanovljeno je da ima smisla primjenjivati metodu glavnih komponenti, dok vrijednost KMO (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) iznosi 0,881. Izdvojeno je 6 faktora koji objašnjavaju 63,52% ukupne varijanse. Faktor 1: Nacionalna pripadnost, simbol povezanosti, požrtvovanosti i ponosa; Faktor 2: Svijest o nacionalnoj kulturnoj baštini; Faktor 3: orijentacija ka drugim nacijama; Faktor 4: Favorizovanje vlastite nacije; Faktor 5: Individualizam naspram kolektivizma; Faktor 6: kozmopolizam. Daljom analizom, izdvojena su dva faktora drugog reda: Faktor a) nacionalna opredjeljenost naspram kozmopolizma; Faktor b) izdvojenost vlastite nacije iz konteksta drugih nacija. Dobijeni rezultati pokazuju da ispitanici sa jedne strane smatraju da je pripadanje naciji nešto što je pozitivno, i da za sebe veže plemenita osjećanja, kao što su požrtvovanost, ponos, pripadanje. Smatraju, takođe da njihova nacija ima bogatu kulturnu baštinu vrijednu poštovanja. Sa druge strane ispoljavaju osjećanja pacifizma, tolerancije prema drugim nacijama, smatraju da ljude ne treba primarno da karakteriše propadnost određenoj naciji, nego pripadnosti ljudskom rodu uopšte, dakle, izražavaju svoj kozmopolitski stav.

Ključne reči: nacija, nacionalni identitet, latentne strukture

MOGUĆNOST PROCENE LIČNOSTI BRENOVA POMOĆU 6 ŠIROKIH CRTA LIČNOSTI

Marko Živanović, Elena Stojimirović, Sofija Čerović i Teodora Đokić
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
markozivanovic13@gmail.com

Ličnost brenda predstavlja set ljudskih crta ličnosti koje su primenljive i relevantne za brend. Rezultati dosadašnjih faktorsko-analitičkih studija su nedosledni u pogledu broja i prirode faktora, a mali broj njih polazi od

dimenzija predloženih u okviru modela Velikih pet. Postavlja se pitanje da li je i na koji način moguće koristiti deskriptore namenjene proceni ličnosti ljudi prilikom procene ličnosti brendova. Takođe, ukoliko je u te svrhe moguće koristiti deskriptore Velikih pet, postavlja se pitanje da li ovaj teorijski model iscrpljuje prostor ličnosti brenda. Cilj istraživanja je utvrđivanje faktorske strukture pridevskih deskriptora Velikih pet dimenzija ličnosti prilikom procene ličnosti brendova, kao i provera šestofaktorske strukture ličnosti brenda. Uzorak stimulusa činilo je 120 brendova, za koje je prethodno utvrđeno da su ispitanicima izrazito poznati, dok je uzorak procenjivača činilo 120 studenata. Za procenu ličnosti brenda korišćena je skraćena verzija pridevske skale Velikih šest, koja se sastoji od 24 deskriptora crta, (Neuroticizam ($\alpha=.74$), Ekstraverzija ($\alpha=.80$), Otvorenost ($\alpha=.83$), Savesnost ($\alpha=.89$), Saradljivost ($\alpha=.92$), Poštenje ($\alpha=.87$)). Nazivi zajedno sa logoima brendova izlagani su ispitanicima slučajnim redosledom, a njihov zadatak je bio da na skali Likertovog tipa procene u kojoj meri svaki od prideva opisuje date brendove. Svaki ispitanik procenio je po 12 brendova, što je rezultiralo sa 10 procena za svaki brend. Procene za svaki brend uprosečene su po ispitanicima. Na agregiranim merama primenjena je Maximum likelihood ekstrakcija sa Promax rotacijom. S obzirom na teorijska očekivanja o broju faktora koji na obuhvatan način opisuju ličnost analiza je sprovedena 2 puta. Prva faktorska analiza, koja je sprovedena na 20 deskriptora Velikih pet rezultirala je petofaktorskim rešenjem (83.33% objašnjene varijanse). U ovom slučaju dobjena je očekivana faktorska struktura: Saradljivost (39.05%), Savesnost (21.87%), Otvorenost (12.99%), Ekstraverzija (5.14%) i Neuroticizam (4.29%). Druga faktorska analiza, koja je sprovedena na 24 prideva rezultirala je šestofaktorskim rešenjem (84.92% objašnjene varijanse), sa faktorima: Nepoštenje (41.25%), Savesnost (20.08%), Otvorenost (11.59%), Neuroticizam (5.28 %), Ekstraverzija (3.73%) i Saradljivost (2.98%). Rezultati ukazuju na to da je brend moguće opisati u terminima bazične strukture ličnosti analognim onim kojima se opisuje ličnost ljudi.

Ključne reči: ličnost brenda, brand personality, Velikih pet, crte ličnosti

INTERGENERACIJSKI KONTAKT I PREDRASUDE PREMA
STARIMA KOD DECE**Ivana Ćirović i Maša Pavlović**Institut za pedagoška istraživanja, Beograd; Odeljenje za psihologiju,
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
cirovicivana@gmail.com

Prethodna istraživanja sugerišu da predrasude prema starima mogu biti uspešno redukovane posredstvom pozitivnog intergeneracijskog kontakta. Pretpostavlja se da intergrupni kontakt ostvaruje pozitivne efekte preko dva ključna faktora: kvantiteta (učestalost, broj uključenih osoba) i kvaliteta (karakteristike socio-emocionalne klime kontakta). Cilj ovog istraživanja bio je da se utvrdi odnos između implicitnih i eksplicitnih stavova dece prema starima i kvaliteta i kvantiteta kontakta koji deca ostvaruju sa svojim babama, dedama i drugim važnim starim osobama. U istraživanju je učestvovalo 64 desetogodišnje i 81 četrnaestogodišnje dece oba pola. Implicitni stavovi prema starima ispitani su pomoću Testa implicitnih asocijacija adaptiranog za primenu na deci (ChildIAT), dok su eksplicitni stavovi mlade dece ispitani pomoću Skale dečijih stavova prema starima ($\alpha=.688$) i Semantičkog diferencijala ($\alpha=.857$). Na starijoj deci primenjena je Frabonijeva skala ejdžizma ($\alpha=.812$) i Semantički diferencijal ($\alpha=.813$). Priroda intergeneracijskog kontakta ispitana je pomoću inventara u kome su se deca izjašnjavala o: 1) učestalosti viđanja, 2) fizičkoj udaljenosti, 3) stepenu bliskosti i 4) stepenu uživanja u kontaktu sa svakom od baba i deda, i još dve važne stare osobe sa kojima je dete u prošlosti ostvarivalo ili i dalje ostvaruje značajnu interakciju. Na obe uzrasne grupe utvrđen je sličan obrazac korelacija. Kvalitet, ali ne i kvantitet kontakta sa starima korelira sa eksplicitnim stavovima. Deca koja osećaju veći stepen bliskosti i više uživaju u interakciji sa važnim starim osobama, imaju i povoljnije eksplicitne stavove prema starima kao grupi (desetogodišnjaci: uživanje i skala stava $r=-.471$, $p<.001$, bliskost i skala stava $r=-.309$, $p<.001$; četrnaestogodišnjaci: uživanje i Frabonijeva skala $r=-.366$, $p=.001$, uživanje i semantički diferencijal $r=-.368$, $p=.001$, bliskost i Frabonijeva skala $r=-.239$, $p=.035$, bliskost i semantički diferencijal $r=-.305$, $p=.006$). Broj opisanih starih osoba predstavlja jedinu meru kontakta koja je korelirala sa implicitnim stavovima prema starima i to kod starije dece ($r=-.23$, $p=.036$). Nalazi sugerišu da prilikom strukturisanja situacije intergeneracijskog kontakta naglasak treba staviti

na socio-emocionalne aspekte koji će interakciju sa starima učiniti prijatnim i intimnim iskustvom. Nalazi ukazuju i na ograničeni uticaj pozitivnih individualnih iskustava sa starima na implicitne preferencije.

Ovaj rad je nastao u okviru projekata koji se finansiraju od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (2011-2014) (Brojevi projekata 47008, 179018 i 179034)

Ključne reči: predrasude prema starima, deca, intergeneracijski kontakt, test implicitnih asocijacija

SOCIAL DISTANCE BETWEEN DIFFERENT ETHNIC GROUPS IN KOSOVO AS PERCEIVED BY KOSOVO ALBANIAN AND KOSOVO SERB ADOLESCENTS

Hana Klimesova¹ i Nebojsa Petrovic²

¹Charles University, Prague; ²Filozofski fakultet, Beograd
hana.klimes@gmail.com

In the presented research we deal with a problem of intergroup relations between young Albanians and Serbs living in Kosovo. In order to obtain comparable data we used one of the most common measures – Bogardus scale of social distance. Data was collected on a random sample of 299 Albanians and 200 Serbs, both male and female, average age 17.24. Albanian sample consists of respondents from ethnically homogeneous towns, as well as from those living in areas around the enclaves. Serbs were recruited from Serbian enclaves south of river Ibar as well as from what is internationally referred to as Mitrovica North. Majority of our respondents were under five years old when the 1999 war broke out. Despite physical/ territorial proximity with the other group they have lived all their lives in almost absolute separation from other. All their lives have been happening in the midst of political turmoil and strong disputes between the two ethnic groups. The scale of social distance is operationalized by six relations towards the other: the other to live in one's country, to live in one's street, to work together, to be friends, a member of one's family to marry the other, to go into marriage with the other myself. We examined social distance between the 2 main ethnic groups (Serbs and Albanians), as well as their respective social distance towards minority groups living in Kosovo: Bosniaks, Gorani, Roma/Askhalia and Turks (all of the minority groups being predominantly Muslim). Results

show very high level of social distance between young Serbs and Albanians. Only 16% of Albanians agree to accept Serbs to live in their country, and 12% in their street. Marriage relations with Serbs accept only per 3%. But it is interesting that, oppositely from previous research, respondents accept more other group as colleagues (28%) and friends (23%). There is a mirror situation, with even less percentage of acceptance, in Serbian sub-sample. Only 10.5% accept Albanians as citizens of their country, and only 6% as neighbors in their street. Albanians as colleagues and friends has been accepted by 13% of Serbs from our sample, and only 1,5-2% of respondents from this sample accept marriage with Albanians. However, to fully understand the meaning of data on friendship, we need to understand the cultural, religious, traditional dimensions of friendship per se. Given the importance of community and traditional values for Albanians, friendship might not be such a strong measure of social distance as we assume, more an expression of pragmatism. Also, data on mixed marriages is in line with situation in Kosovo during Yugoslav times. The distance toward minority groups is lower in both sub-samples, but still very high even in comparison with other research done in other post-conflict post-Yugoslav zones, e.g. Bosnia. Those distances are different and depend on many situational, cultural and religious factors.

Ključne reči: social distance, Kosovo, Serbs, Albanians, conflict

ODNOS MLADIH SA TERITORIJE VOJVODINE PREMA SOPSTVENOM REPRODUKTIVNOM ZDRAVLJU

Sanja Batić¹ i Milisav Milinković²

¹Filozofski fakultet Novi Sad; ²UG "Crvena linija"

sanja.batic@gmail.com

Istraživanja ukazuju na trend rasta seksualne aktivnosti mladih praćene psihosocijalnom i fiziološkom nezrelošću što je čini uzrokom problema u njihovom daljnjem reproduktivnom zdravlju. U ovom radu je cilj bio da se istraži seksualnost i upućenost mladih u zaštitu reproduktivnog zdravlja kod nas. Prigodnim uzorkom je obuhvaćeno 2960 mladih u periodu srednje adolescencije (prosečan uzrast ispitanika je 16,93 godine) sa teritorije AP Vojvodine. Korišćen je složen upitnik sastavljen od testa znanja o seksualnim bolestima, tvrdnji koji se tiču dosadašnjeg seksualnog

iskustva i Skale za procenu stava prema aspektima seksualnog ponašanja kreirane na osnovu analize dosadašnjih istraživanja. Skala stavova prema raznim vrstama seksualnog ponašanja i primeni zaštitnih sredstava sačinjena je od 21 tvrdnje praćene petostepenim Likertovim skalama. Test znanja se sastojao u oceni tačnosti 17 tvrdnji o načinima prenošenja seksualnih bolesti i zaštiti reproduktivnog zdravlja. Faktorskom analizom odgovora (MGK, Promaks rotacija) na Skali za procenu stava prema aspektima seksualnog ponašanja identifikovana su 4 faktora značajna prema Cattellovom scree testu i kriterijumu interpretabilnosti. Prvi faktor je nazvan Seksualno rizično ponašanje obuhvata 20,180% ukupne varijanse, najviša zasićenja imaju stavke koje se tiču prihvatljivosti seksa bez ljubavi, promiskuiteta i korišćenja zaštite od seksualnih bolesti. Drugi faktor, Predrasude prema muško-ženskim odnosima obuhvata 7,484% ukupne varijanse, zasićen je stavkama koje se tiču stava prema pornografiji i ženskoj seksualnosti. Treći faktor, Negativan stav prema homoseksualnosti obuhvata 7,161% ukupne varijanse, a tiče se negativne ocene homoseksualnosti i ne prihvatanja prava homoseksualaca na lični izbor. Četvrti faktor je nazvan Prihvatanje odgovornosti za reproduktivno zdravlje obuhvata 6,358% ukupne varijanse i operacionalizuje podržavanje praktikovanja sigurnog seksa i podjednake odgovornosti i muškaraca i žena u seksualnom odnosu. Osobe koje imaju viši nivo znanja o zaštiti reproduktivnog zdravlja imaju manje izražene predrasude o muško-ženskim odnosima ($\rho S = -0,324$, $p \leq 0,01$) i manje negativan stav prema homoseksualcima ($\rho S = -0,143$, $p \leq 0,01$), manje preferiraju seksualno rizično ponašanje ($\rho S = -0,177$, $p \leq 0,01$), a više prihvataju odgovornost za reproduktivno zdravlje ($\rho S = 0,254$, $p \leq 0,01$). Rezultati istraživanja ukazuju da je programe za edukaciju mladih o zaštiti reproduktivnog zdravlja potrebno strukturisati tako da pored edukacije o zaštiti reproduktivnog zdravlja uključe i obrazovanje mladih o pitanjima rodne ravnopravnosti jer se ispostavilo da mladi koji imaju više predrasuda o muško-ženskim odnosima imaju i veći problem sa rizičnim ponašanjem, amajući nivo znanja o zaštiti reproduktivnog zdravlja.

Ključne reči: mladi, reproduktivno zdravlje, seksualnost, rizično ponašanje

DIGITALNO NASILJE MEĐU UČENICIMA OSNOVNIH I
SREDNJIH ŠKOLA U SRBIJI: OBLICI I UČESTALOST**Dobrinka Kuzmanović^{1,2} i Dragan Popadić³**

1Fakultet za medije i komunikacije, Departman za psihologiju, Beograd;
2Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd; 3Filozofski fakultet,
Beograd
dkuzmano@f.bg.ac.rs

Osim što pruža brojne mogućnosti za učenje i razvoj, savremena tehnologija opskrbljuje mlade čitavim arsenalom oruđa za socijalnu okrutnost. Zbog toga se sve češće govori o novoj vrsti nasilja, tzv. digitalnom nasilju (eng. cyberbullying), pod kojim se podrazumeva namerno i ponavljano ispoljavanje agresije prema drugima putem elektronskih uređaja (mobilnog telefona, kompjutera, kamere i sl.). Najvažnije specifičnosti digitalnog nasilja u odnosu na tradicionalne oblike nasilja jesu: visok stepen anonimnosti nasilnika, stalna dostupnost žrtve, beskonačna publika i trajnost učinjenog. Digitalno nasilje se može ispoljiti u različitim oblicima, najpoznatiji su: uznemiravanje SMS porukama i telefonskim pozivima, snimanje mobilnim telefonom ili kamerom, uznemiravanje mejlovima, različiti vidovi uznemiravanja na socijalnim mrežama i internetu itd. Istraživanje digitalnog nasilja sprovedeno je tokom novembra 2012. godine u 17 osnovnih i 17 srednjih škola iz Srbije (uzorak je stratifikovan po regionu, tipu škole i veličini mesta). U istraživanju je učestvovalo 3 786 učenika (2272 učenika osnovnih i 1514 učenika srednjih škola). Cilj istraživanja je bio da se utvrdi da li su učenici skloni rizičnom ponašanju na internetu i koliko često su u poslednjih godinu dana bili u ulozi žrtve, nasilnika i svedoka digitalnog nasilja. Najveći broj ispitanih učenika u poslednjih godinu dana nije bio izložen uznemiravanju putem digitalnih medija. Ipak, nema nijednog oblika digitalnog nasilja kome niko od ispitanih učenika nije bio izložen. Skoro svi oblici digitalnog nasilja zastupljeniji su među srednjoškolcima nego među osnovcima. Najčešći oblici digitalnog nasilja su uznemiravanje telefonskim pozivima (doživelo ga je, jednom ili više puta, 21% starijih osnovaca i 26% srednjoškolaca) i SMS porukama (16% starijih osnovaca i 23% srednjoškolaca). Kod uznemiravanje SMS porukama razlika između učenika osnovne i srednje škole je statistički značajna ($\chi^2=24.4$; $p=0.000$). Devojčice su češće od dečaka izložene uznemiravanju telefonskim pozivima ($\chi^2=15.8$; $V=0.10$; $p=0.003$).

Uznemiravanju na socijalnim mrežama bilo je izloženo 18% učenika starijih razreda osnovne škole i 17% učenika srednje škole. Najređe zastupljeni oblici digitalnog nasilja su snimanje mobilnim telefonom ili kamerom (9% mlađih i 11% starijih) i uznemiravanje mejlovima (po 4% mlađih i starijih učenika). Učenici su spremniji da priznaju da su bili žrtve digitalnog uznemiravanja nego da su oni sami uznemiravali druge. Najviše učenika, 7% u osnovnim i 8% u srednjim školama, priznalo je da su, jednom ili više puta u poslednjih godinu dana, bili u ulozi nasilnika, tj. da su uznemiravali druge telefonom (pozivima ili porukama). Dečaci češće nego devojčice uznemiravaju druge telefonskim pozivima ($\chi^2=18.8$; $V=0.08$; $p=0.001$). Svaki treći srednjoškolac i svaki drugi osnovac video je ili čuo da je neko od njegovih drugova ili drugarica uznemiravan putem telefona ili interneta ($\chi^2=29.0$; $p=0.000$). Na osnovu dobijenih podataka možemo da zaključimo da je digitalno nasilje prisutno među učenicima osnovnih i srednjih škola u Srbiji. Škola ima izuzetno važnu ulogu u prevenciji zloupotrebe digitalnih uređaja i rešavanju problema digitalnog nasilja.

Ključne reči: digitalno nasilje, učenici kao žrtve, nasilnici i svedoci digitalnog nasilja

KARAKTERISTIKE I KORELATI STAVOVA I PONAŠANJA FUDBALSKIH NAVIJAČA U BIH

Srdan Dušanić i Siniša Lakić

Filozofski fakultet Univerziteta u Banjaluci
dusanic@teol.net

Problem našeg istraživanja je da detaljnije ispitamo strukturu stavova i ponašanja navijača, njihov odnos prema samom navijanju, emocije navijača, odnos prema drugim navijačima, rizična ponašanja, uticaj porodice, važnost socijalnih identiteta itd. Ispitivali smo i da li se na osnovu stavova i ponašanja može izvršiti i određena tipizacija navijača te u kojoj mjeri njihovo ponašanje može biti određeno sociopsihološkim faktorima poput samopoštovanja, porodičnih odnosa, iskustva sa nasiljem, rodnih normi, etnocentrizmom. Istraživanje je izvršeno preko upitnika na uzorku od 142 navijača iz banjalučke i zapadnohercegovačke regije (87,4 % je muškog pola, a 12,6% ženskog pola). Prosječni uzrast ispitanika je bio 22,5 godine. Upitnik koji je korišten je sadržavao pitanja i skale o

stavovima i ponašanjima navijača ali i skale samopoštovanja, kvaliteta porodične interakcije, etnocentrizma, nasilja i rodnih odnosa. Rezultati istraživanja pokazuju da ispitanici navijači posjete oko 20-ak utakmica godišnje. Oko 82% zna sve navijačke pjesme kluba; 57% je plakalo na utakmici od sreće ili žalosti; za 51% je tuča tokom utakmice najveće uzbuđenje; 66% kaže da ostali članovi porodice takođe navijaju za isti klub; oko 55% kaže da navijanje daje smisao njihovom životu; preko 70% kroz ljubav prema klubu izražava i ljubav prema svojoj naciji ili gradu; 53% kaže da je sa prijateljima fizički napalo navijače drugog kluba itd. Faktorskom analizom skale navijanja su ustanovljena dva faktora "ljubav prema klubu" i "agresivno navijanje". Klasterizacijom na faktorskim skorovima dobijena su 4 podtipa koje smo nazvali: 1. agresivni navijači (izražena ljubav prema klubu ali i agresivno ponašanje); 2. huligani (nezainteresovanost za klub, izražena agresivnost); 3. simpatizeri (umjereno vole klub, niska agresivnost); 4. vatreni navijači (strastveno navijaju i vole klub ali nisu agresivni). Zbog veličine poduzoraka u daljoj obradi smo poredili samo grupe agresivnih navijača i simpatizera. Rezultati su pokazali da agresivni navijači u odnosu na simpatizere imaju: značajno veće iskustvo sa navijačkim nasiljem iz pozicije nasilnika ($t(122)=5,65$, $p<0.01$) i žrtve ($t(122)=5,74$, $p<0.01$), veće samopoštovanje ($t(107)=2,39$, $p<0.05$), veći etnocentrizam ($t(115)=6,28$, $p<0.01$), te neravnopravnije rodne norme ($t(114)=6,19$, $p<0.01$). Nema značajnih razlika u porodičnim odnosima i ranim iskustvom sa nasiljem.

Ključne riječi: navijači, nasilje, stavovi.

UTICAJ STANJA GLADI I SITOSTI NA PREFERENCIJU ZDRAVIH I NEZDRAVIH NAMIRNICA

Tara Bulut, Marija Trkulja i Marija Olga Žišić Mogbolu

Filozofski fakultet u Beogradu

tara.deimos@gmail.com

Fenomenom "toplo/hladni empatijski raskorak" (engl. hot/cold empathy gap) se označava uticaj trenutne visceralne pobuđenosti na proces donošenja odluka o budućim akcijama. Tako, npr, seksualno uzbuđeni muškarci su bili skloniji seksualno rizičnom ponašanju iako su prethodno, u stanju neuzbuđenosti, naveli da bi koristili mere prevencije rizika. U ovom istraživanju ispitivali smo kako trenutno stanje gladi utiče

na izbor hrane koja će se konzumirati u budućnosti. Pretpostavili smo da će ispitanici u tzv. toplom afektivnom stanju (glad) preferirati nezdrave (visoko procesirane, kalorične) namirnice, i obrnuto, u tzv. hladnom afektivnom stanju (sitost) ispitanici će preferirati zdrave namirnice (prirodne, nisko kalorične). U istraživanju je učestvovalo 36 studentkinja Filozofskog fakulteta u Beogradu. Stimulusni set činilo je 8 fotografija zdrave i 8 fotografija nezdrave hrane. Stimulusi su izabrani na osnovu rezultata preliminarnog istraživanja u kojem su ispitanici procenjivali da li je određena hrana zdrava ili nezdrava. Takođe, neke fotografije su izlagane sa deklaracijom ("prirodno" i "procesirano"). Fotografije su prikazivane u parovima. Nacrt je bio dvofaktorski. Prvi faktor je bio postojanje deklaracije o procesiranosti namirnice (nivoi: "sa" i "bez" deklaracije). Drugi faktor se odnosio na to iz kojeg stanja ispitanici daju predviđanja (nivoi: gladan i sit). Ispitivanje je sprovedeno u 2 seanse. U prvoj seansi su procenjivali koju bi namirnicu iz para pojeli kroz nekoliko dana, a u drugoj su procenjivali koju bi namirnicu u datom momentu pojeli. Ispitanici su podeljeni u četiri grupe: 1. Gladni u prvoj seansi, siti u drugoj, izlagane fotografije bez deklaracije; 2. Gladni u prvoj seansi, siti u drugoj, izlagane fotografije sa deklaracijom; 3. Siti u prvoj seansi, gladni u drugoj, izlagane fotografije bez deklaracije; 4. Siti u prvoj seansi, gladni u drugoj, izlagane fotografije sa deklaracijom. ANOVA za ponovljena merenja je rađena odvojeno za situacije gladi i sitosti u prvoj seansi. Zavisna varijabla bio je skor izračunat kao zbir izbora zdrave hrane. Rezultati su pokazali da faktor deklaracije nije značajan ni u jednoj analizi. Faktor sitosti-gladi je bio značajan jedino u slučaju ispitanika koji su u prvoj seansi bili siti, $F(3,14)=15.605$, $p<.001$. Naime, siti ispitanici su predvideli da će u situaciji kada budu gladni preferirati zdraviju hranu nego što su je zaista preferirali. Ovi rezultati nisu u potpunosti u skladu sa ranijim nalazima koji pokazuju da ispitanici i u tzv. vrućim stanjima pokazuju greške u predviđanju. Naši rezultati ukazuju da gladni ispitanici (toplo stanje) dobro predviđaju koju će vrstu hrane preferirati u situaciji kada budu siti, dok kod sitih ispitanika (hladno stanje) dolazi do efekta toplo/hladnog empatijskog raskoraka.

Ključne reči: toplo/hladni empatijski raskorak, stanje gladi, preferencija tipa hrane, deklaracija na namirnicama

PRIRODA KOGNITIVNOG PROCESA KOJI JE U OSNOVI
ODGOVARANJA NA STAVKE U PAULUSOVOJ TEHNICI
PRECENJIVANJA ZNANJA

**Ivana Jerotijević, Bojana Kašiković, Maša Marinković, Sara
Novaković**

Filozofski fakultet, Beograd
bojanicak@gmail.com

Socijalno poželjno odgovaranje je sklonost ispitanika da modifikuje svoje odgovore tako da više odgovaraju važećim društvenim konvencijama. Tehnika precenjivanja znanja (eng. the overclaiming technique) razvijena je (Paulhus & Bruce, 1990; 2003) sa idejom da se umanju mogućnost da ispitanici simuliraju, daju očekivane odgovore: po svojoj formi, instrument je sličan testovima opšte informisanosti - ispitanik ocenjuje u kojoj meri je upoznat sa različitim pojmovima iz domena nauke i umetnosti, dok je određeni udeo pojmova izmišljen. Stoga, tvrdnja dobre upoznatosti sa nepostojećim pojmovima, tj. precenjivanje sopstvenog znanja, predstavlja indikator tendencije ka socijalno poželjnom odgovaranju. Cilj našeg istraživanja bila je provera prirode kognitivnog procesa koji stoji u osnovi precenjivanja znanja – da li je reč o spontanoj, automatskoj tendenciji koja se javlja u uslovima kada ispitanik ima ograničeno vreme i kognitivne resurse za davanje odgovora, ili je reč o svesnom, promišljenom procesu. U tu svrhu, upoređivali smo u kojoj meri ispitanici precenjuju u situaciji u kojoj imaju priliku da promisle o odgovoru, i u situacijama u kojima se od njih zahteva da brže reaguju ili im se kognitivni resursi angažuju paralelnim zadatkom. Srpsku verziju upitnika precenjivanja znanja od 150 stavki ukupno je radilo 68 studenata psihologije, slučajno raspoređenih u četiri grupe: sa različitim vremenskim ograničenjem za davanje odgovora na pojedinačnu stavku (1.5s ili 4s) i sa ili bez dodatnog kognitivnog zadatka (prebrojavanje zvukova emitovanih u pozadini). Meru socijalne poželjnosti predstavljao je indeks pristrasnosti: srednja vrednost zbira prosečnih vrednosti odgovora na postojeće i nepostojeće pojmove, dok je kao mera tačnosti računata razlika između prosečne vrednosti odgovora na postojeće i nepostojeće pojmove. Analiza varijanse ukazala je da postoji glavni efekat vremenskog ograničenja: grupa koja je za odgovaranje imala na raspolaganju 1.5s imala je značajno viši indeks pristrasnosti ($M = 3.49$, $SD = .507$) od grupe kojoj je dato 4s po pitanju ($M = 3.09$, $SD = .544$), $F(1,$

64) = 9.011, $p = .004$. Glavni efekat dodatnog kognitivnog opterećenja, kao ni interakcija faktora nije utvrđena. Uprkos izostanku glavnog efekta paralelnog zadatka, rezultati sugerišu da je precenjivanje znanja relativno automatska sklonost ispitanika, za koju nije potrebno strateško promišljanje već je naprotiv više izražena kada treba da odgovaraju brzo, bez prethodnog kognitivnog angažmana.

Ključne reči: socijalna poželjnost, samopredstavljanje, precenjivanje znanja, automatski procesi, kognitivno opterećenje

ZNAJU LI ODRASLI ŠTA DECA RADE NA INTERNETU?

Dragan Popadić, Dobrinka Kuzmanović

Filozofski fakultet u Beogradu, Fakultet za medije i komunikacije,
Departman za psihologiju, Beograd; Institut za psihologiju, Filozofski
fakultet, Beograd
dpopadic@f.bg.ac.rs

Cilj istraživanja je bio da utvrdi koliko odrasli imaju uvid u to kako deca provode vreme na internetu. Podaci su uzeti iz istraživanja sprovedenog tokom novembra 2012. godine u 17 osnovnih i 17 srednjih škola iz Srbije (uzorak je stratifikovan po regionu, tipu škole i veličini mesta) na uzorku od 2.991 učenika (1.477 učenika 6. i 8. razreda osnovne škole i 1514 učenika srednjih škola), 2.380 njihovih roditelja i 1.379 nastavnika, koji su popunjavali anonimne upitnike vezane za korišćenje digitalnih tehnologija. Rezultati, najpre, ukazuju na veoma rasprostranjeno korišćenje interneta među učenicima. Internet ne koristi svega 4,6% učenika, a svakodnevno ga koristi 61,2%. Odrasli zaostaju za decom: među nastavnicima, 5% ne koriste internet, a svakodnevno ga koristi 43,1%, a među roditeljima 14% ne koriste internet a svakodnevno ga koristi 25,8%. Učenici su pitani koliko često upražnjavaju 11 aktivnosti na internetu. Roditelji su pitani šta misle koliko često njihovo dete upražnjava svaku od tih aktivnosti, a nastavnici su procenjivali koliko vremena većina učenika provodi u tim aktivnostima. Učenici najčešće koriste internet da bi posećivali socijalne mreže (75% njih svakodnevno ili skoro svakodnevno), pa da bi gledali spotove i filmove, pa da bi surfovali po internetu. Rangovi učestalosti pojedinih aktivnosti, dobijeni na osnovu odgovora učenika, visoko koreliraju sa rang listom dobijenom na osnovu procena roditelja (Spearmanov $r=0,92$), što pokazuje da roditelji odlično poznaju koje

aktivnosti njihova deca češće a koje ređe rade na internetu (što ne znači da imaju uvid i u sadržaj tih aktivnosti). Procene nastavnika su bile manje tačne ($r=0,64$), i zavisile su od kompjuterskog znanja nastavnika: procene nastavnika koji se slabo razumeju u kompjutere korelirale su sa ponašanjem učenika $r=0,36$, a procene onih koji se odlično razumeju $r=0,71$. Slaganje između procena roditelja i nastavnika iznosilo je $r=0,73$. Korelacije između odgovora dece i procene njihovih roditelja za svaku aktivnost ponaosob kretale su se u intervalu od 0,30 do 0,54. Roditelji su dosledno potcenjivali učestalost svih detetovih aktivnosti na internetu, bilo da im je svrha obrazovanje, zabava ili komunikacija (t-test svuda značajan na 0,00), sem procene komunikacije emailovima. Nastavnici su precenjivali relativnu učestalost igranja igrice (1. mesto po učestalosti na njihovoj a 5. mesto na učeničkoj listi) a potcenjivali relativnu učestalost surfovanja (7. mesto na njihovoj a 3. na učeničkoj listi) i učenja (9. mesto na njihovoj a 4. na učeničkoj listi).

Nastavnici su, više nego roditelji, skloni da na internet gledaju kao na sredstvo zabave za decu. Generalno, odrasli potcenjuju u kojoj meri deca koriste internet za informisanje i zadovoljavanje radoznalosti.

Ključne reči: korišćenje interneta, deca, roditelji, nastavnici

PSIHOLOGIJA RADA

ODNOS IZMEĐU ZLOSTAVLJANJA NA RADU I ŽELJE DA SE NAPUSTI ORGANIZACIJA: MODERATORSKA ULOGA PERCEPIRANE ORGANIZACIONE PODRŠKE

Milica Vukelić, Svetlana Čizmić i Ivana Petrović

Odeljenje za psihologiju, Institut za psihologiju, Filozofski fakultet
Univerziteta u Beogradu
mbvukeli@f.bg.ac.rs

Zlostavljanje na radu predstavlja koncept koji je više od dve decenije u fokusu istraživača širom Evrope. Uprkos različitim pristupima definisanju, većina istraživača i teoretičara se slaže da se zlostavljanje na radu može definisati kao sistematska izloženost negativnim postupcima koja ima negativne posledice na žrtvu i vodi je u inferiornu poziciju. Zlostavljanje na radu ima brojne negativne efekte po pojedinca i organizaciju. Jedan od

efekata koji pogađa i poslodavce i zaposlene i koji je evidentiran u velikom broju istraživanja jeste želja da se napusti organizacija. Percipirana organizaciona podrška predstavlja koncept koji opisuje specifična uverenja zaposlenog o meri u kojoj poslodavac brine o njegovoj dobrobiti i vrednuje njegova postignuća. S obzirom da predstavlja specifičan vid brige o zaposlenima, organizaciona podrška može da bude veoma važan resurs u umanjivanju negativnih efekata zlostavljanja. Cilj ovog istraživanja bio je da se na uzorku zaposlenih iz Srbije ispita moderatorska uloga percipirane organizacione podrške na odnos između zlostavljanja na radu i želje da se ode.

Uzorak je činilo 1998 zaposlenih (od toga 55% žena). Prosečna starost ispitanika je bila 44 godine, a prosečni radni staž 20 godina. Većina ispitanika potiče iz kompanija javnog (55%) i privatnog sektora (31%). Za istraživanje zlostavljanja na radu korišćena je Revidirana forma upitnika o negativnim postupcima (Negative Act Questionnaire – Revised, NAQ-R) Einarsena i saradnika. Korišćen je i Ajzenbergerov Upitnik za ispitivanje percipirane organizacione podrške (Survey of Perceived Organizational Support).

Hijerarhijskom regresijom utvrđeno je da percipirana organizaciona podrška značajno moderira odnos između zlostavljanja na radu i želje da se ode ($R^2_{adj} = .239$; $F_{2,1561} = 247.0$, $p < 0.001$, stepwise metod). Detaljnijim pregledom prirode ove povezanosti, utvrđeno je da je odnos između izloženosti zlostavljanju na radu i želje da se ode najjači u grupi onih kod kojih je zabeležena najniža organizaciona podrška ($R^2_{adj} = .251$; $F_{1,175} = 59.871$, $p < 0.001$), a manji u grupi onih kod kojih je zabeležena umerena ($R^2_{adj} = .088$; $F_{1,929} = 90.784$, $p < 0.001$) i visoka percipirana organizaciona podrška ($R^2_{adj} = .150$; $F_{1,441} = 78.72$, $p < 0.001$). Dobijeni nalazi imaju značajne implikacije za dalja istraživanja prediktora želje da se organizacija napusti u situaciji zlostavljanja na radu. *Istraživanje je deo Projekta 179018 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.*

Ključne reči: želja da se napusti organizacija, zlostavljanje na radu, percipirana organizaciona podrška.

UTICAJ LJUDSKOG FAKTORA NA PROCES
ORGANIZACIONIH INOVACIJA U SRBIJI**Zlatko Bodrožić**Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
zbodrozi@f.bg.ac.rs

U Srbiji postoje primeri uspešnih istraživanja koja su se bavila razvojem organizacionih inovacija u kompanijama. Međutim, ne zna se dovoljno o tome koji faktori utiču, bilo negativno bilo pozitivno, na proces organizacionih inovacija. Cilj ovog istraživanja je analiza uticaja ljudskog faktora na proces organizacionih inovacija u dva različita projekta restrukturiranja organizacija. Teorijski okvir ovog istraživanja čine kulturno-istorijski pristup i teorija delatnosti Vigotskog i Engeströma. Metodološki okvir je Engeströмова istraživačko-razvojna DWR (Developmental Work Research) metodologija. Ovde dajemo komparativnu analizu dva slučaja u kojima se koristila DWR metodologija: projekat organizacione inovacije u sektoru produkcije i projekat organizacione inovacije u sektoru prodaje jedne kompanije. Glavni instrumenti koji su korišćeni jesu polustrukturirani intervjui koji su vođeni sa rukovodstvom organizacije i zaposlenima, kao i opservacija važnih sastanaka. Rezultati pokazuju da su posle razvojnih projekata u oba sektora implementirani novi, timski modeli organizacije rada. Posle implementacije, procesi u oba sektora kompanije su postali znatno efikasniji. Međutim, u sektoru prodaje je postojala veća potreba za upravljanjem ljudskim resursima nego u sektoru produkcije. Komparativna analiza razlika u dva projekta dovela je do hipoteze da su glavni razlozi takve potrebe, različite karakteristike kadrova u sektorima. Između ostalog, kod kadrova u sektoru produkcije postoji veća intrinzična motivacija u vezi sa poslovnim zadacima nego kod kadrova u sektoru prodaje, što je uticalo pozitivno na proces organizacionih inovacija u tom sektoru. Zaključak je da ljudski faktor značajno utiče na proces organizacionih inovacija i da je zbog toga važno da se od samog početka u njih integriše upravljanje ljudskim resursima.

Ključne reči: DWR metodologija, upravljanje ljudskim resursima

SUBJEKTIVNA DOBROBIT: INTERPERSONALNE I INTRAPERSONALNE DIMENZIJE I FIZIČKO ZDRAVLJE

Mirosava Đurišić-Bojanović

Filozofski fakultet u Beogradu

mdjurisic@rcub.bg.ac.rs

Napor da se postigne ravnoteža između aktivnosti i uspešno prilagodi različitim životnim, privatnim i profesionalnim zahtevima, kao i da se realizuju sopstvene potrebe može rezultirati doživljajem lične dobrobiti ali i psihofizičkim disbalansom. Predmet našeg ispitivanja tiče se ispitivanja međurelacija subjektivne dobrobiti, procene sebe i drugih i fizičkog zdravlja. Problem istraživanja formulisan je preko sledećih pitanja: (1) Da li postoji veza između psiholoških indikatora dobrobiti i fizičkog zdravlja?(2) Da li identifikovani indikatori posreduju odnos između adaptacije/afirmacije i fizičkog zdravlja? Istraživanje je dizajnirano kao korelacioni nacrt a izvedeno je 2012. na uzorku studenata Filozofskog fakulteta u Beogradu (N = 110). Za ispitivanje subjektivne dobrobiti kao kompozitnog višedimenzionalnog fenomena korišćena je Bojanovićeva kompozitna Skala subjektivne dobrobiti koja se sastoji se od 29 subskala: Auto percepcija, Percepcija drugih, Dominacija, Percepcija životnog uspeha, Percepcija izuzetnog životnog uspeha, Netolerisanje neizvesnosti, Pozitivna očekivanja, Aktivitet, Životni plan, Percepcija drugih kao neprijatelja, Sociopatske tendencije, Depresija, Narcisizam, Autodeterminacija, Dezintegracija, Tolerancija neizvesnosti, Sklonost ka izolaciji, Nerealizovana očekivanja, Destruktivnost, Negativna percepcija sveta, Svet kao uređeno mesto, Percepcija neuspešnog života, Neuspešna autodeterminacija, Iracionalni stavovi, Pozitivna percepcija sveta, Netolerantnost, Prihvatanje različitih mentalnih mapa. Upitnik Fizičko zdravlje sastoji se od dva dela: bolesti, subjektivna procena zdravlja. Pouzdanost subskala merena Cronbach's Alpha kreće se .74 do .88. Pirsonovom linernom korelacijom dobijena je značajna negativna veza između indikatora dezintegracija i fizičko zdravlje ($r = -.294$ $p < .05$) i značajna negativna veza između indikatora depresija i fizičko zdravlje ($r = -.372$ $p < .01$). Metodom analize glavnih komponenti izdvojena su četiri faktora: 1. destruktivna orijentacija, 2. generalno nezadovoljstvo sobom i ljudima, 3. prilagodljivost, 4. ambicioznost. Faktori 1. destruktivna orijentacija, 3. prilagodljivost, i 4. ambicioznost, nisu dali značajnu povezanost sa fizičkim zdravljem. Međutim, nalazi sugerišu da postoji

značajna negativna veza između faktora 2. generalno nezadovoljstvo sobom i ljudima i fizičkog zdravlja ($r=-.339$ $p<.01$). U radu je diskutovana interpersonalna i intrapersonalna dimenzija dobijenih rezultata.

Ključne reči: subjektivna dobrobit, interpersonalne i intrapersonalne dimenzije dobrobiti, psihofizičko zdravlje, adaptacija

ZADOVOLJSTVO POSLOM RADNIKA ZAPOSLENIH U JEDNOJ PROIZODNOJ RADNOJ ORGANIZACIJI

**Natalija Vidaković, Katarina Kaluđerović, Svetlana Spasić i Milanko
Čabarkapa**

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu
mcabarka@f.bg.ac.rs

Istraživanje zadovoljstva poslom je klasična, ali i stalno aktuelna tema, u psihologiji rada i organizacije. Menadžeri i organizatori proizvodnje mogu imati značajne koristi od informacija koje se tiču zadovoljstva poslom njihovih zaposlenih. Mnoge studije su pokazale da je zadovoljstvo poslom povezano sa motivacijom i zalaganjem na radu, što se odražava i na radne performanse i stabilnost zaposlenih.

Ovo istraživanje se bavi zadovoljstvom na poslu radnika zaposlenih u jednoj proizvodnoj radnoj organizaciji u oblasti metalske industrije. Pored sticanja uvida u opšte stanje zadovoljstva svih zaposlenih, planirano je da se izvrši posebna komparativna analiza zadovoljstva poslom između zaposlenih u administraciji i radnika u neposrednoj proizvodnji. Za ispitivanje zadovoljstva poslom korišćen je JSS-Spectorov upitnik, koji meri ukupno zadovoljstvo poslom i njegovih devet domena. Pored radne pozicije, kao nezavisne varijable, korišćene su i kategoričke varijable: pol i uzrast, dok je zavisnu varijablu pretstavljao ukupni skor na upitniku i skorovi na njegovim pojedinačnim domenima. Pored deskriptivne statistike, za obradu podataka korišćena je multifaktorska analiza varijanse.

Rezultati su pokazali da radna pozicija, tj. funkcija značajno utiče na zadovoljstvo poslom, u tom smislu da su zaposleni u administraciji nezadovoljniji od radnika zaposlenih u proizvodnji, ($F=5.503$, $df=1$, $p=0.022$), što je suprotno većini dosadašnjih istraživanja. Takođe, pokazano je da pol i uzrast zasebno ne utiču značajno na zadovoljstvo, dok je njihova kombinacija pokazala značajne efekte ($F=3.558$, $df=2$,

p=0.034), pri čemu su najzadovoljniji muškarci uzrasta od 30-40 godina, a najmanje zadovoljne žene starosti od 40-50 godina. Dobijene su i značajne razlike za pojedine kategorije zaposlenih, ne samo na skoru opšteg zadovoljstva poslom, već i na nekim od pojedinačnih domena upitnika.

Ključne reči: zaposleni, zadovoljstvo poslom, radna pozicija

SAVREMENI ISTRAŽIVAČKI TRENDOVI U ORGANIZACIJSKOJ PSIHOLOGIJI

Alma Jeftić¹, Milanko Čabarakapa² i Mirosava Đurišić-Bojanović²

¹Program za psihologiju, Fakultet umjetnosti i društvenih nauka, Internacionalni Univerzitet u Sarajevu; ²Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
alma.jeftic@gmail.com

Glavni cilj istraživanja bio je analiza sadržaja i metoda u radovima objavljenim u vodećim naučnim časopisima u oblasti primjenjene i organizacijske psihologije, Sloan Management Review (SMR), the Journal of Applied Behavioral Science (JABS) i Systems Research and Behavioral Science (SRBS), u periodu od 2008. do 2012. godine. Analizirani su sažeci originalnih naučnih i preglednih radova iz oblasti industrijske i organizacijske psihologije. Pregledana su ukupno 574 sažetka, od toga je 270 (47.04%) ispunjavalo uvjete za dalju analizu (93 iz SRBS, 85 iz JABS i 92 iz SMR). U obradi je korištena analiza sadržaja. Izvršeno je kodiranje radova prema modificiranoj verziji taksonomije Cascia i Aguinisa koja definira oblast industrijske i organizacijske psihologije u 15 područja. Prema navedenoj taksonomiji kodirano je 270 sažetaka. Kodiranje je izvršeno na temelju frekventnosti pojave određenih metoda pomenutih u okviru sažetaka radova, a prema metodološkom okviru predloženom od Caspera i saradnika, kao i osnovnih kriterija za odabir metoda Fajgelja i Mejovšeka. Korištene su sljedeće kategorije: analiza sadržaja, studija slučaja, fokus grupe, survey/anketa, intervju, posmatranje/opservacija (kvalitativna istraživanja), i, eksperiment, kvazi-eksperiment, analiza sadržaja, korelacije (kvantitativna istraživanja), te meta-analiza. Analizom su utvrđene najfrekventnije teme: upravljanje promjenama, razvoj organizacije, upravljanje znanjem i organizacijski identitet (6.94%), prediktori uspješnosti (6.44%), utjecaj vođe (5.23%), ponašanje potrošača (4.88%) i procjena izvedbe (4.18%). Najfrekventnije metode su sljedeće:

pregled literature (35.55%), studija slučaja (22.96%), survey (17.03%), opservacija (6.67%) i intervju (5.55%). Zaključili smo da frekventnije ispitivanje određenih tema reflektuje zahtjeve poslovnog okruženja i orijentaciju ka rješavanju praktičnih organizacionih problema. Porast primjene kvalitativnih metoda mogla bi sugerirati implicitnu istraživačku pretpostavku o značajnijoj kompatibilnosti principa i metoda kvalitativne metodologije prirodi psiholoških fenomena. Zaključak je da najfrekventnije teme predstavljaju relativno novije trendove u okviru organizacijske psihologije u kojima se „ukrštaju“ psihologija i menadžment. Rezultati analize mogli bi biti osnova daljih komparativnih ispitivanja stanja naučne produkcije u oblasti psihologije rada kod nas.

Ključne reči: organizacijska psihologija, analiza sadržaja, frekventnost, kodiranje, istraživački trend

IZBOR POSLA U ZAVISNOSTI OD VREMENSKE I SOCIJALNE DISTANCE OD ISHODA ODLUKE

Biljana Jokić¹ i Ivana B. Petrović²

¹Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd; ²Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
biljana@zaprokul.org.rs

Istraživanja o izboru posla pokazuju da ima razlika u težini koja se pripisuje pojedinim aspektima posla pri izboru za sebe i savetu za druge. Razlike se beleže i u zavisnosti od vremenske udaljenosti od ishoda odluke: da li se poslovni angažman očekuje u bliskoj ili udaljenoj budućnosti. Rezultati nisu konzistentni u pogledu opažene vrednosti pojedinih aspekata posla: po nekima, intrinzički aspekti imaju veći značaj kad se bira za sebe, a po drugim autorima kad se bira za druge. Otvoreno je i pitanje da li su mehanizmi promene preferencija isti sa povećanjem vremenske i sa povećanjem socijalne distance. Našim istraživanjem, obuhvaćena su oba tipa distance, a opcije su opisane (suprotnim) vrednostima na četiri atributa: A – zanimljiv posao, u skladu s profesionalnim interesovanjima, ali relativno mala plata i relativno nepovoljna lokacija; B – dosadan posao, nije u vezi za profesionalnim interesovanjima, ali prilično visoka plata i povoljna lokacija. Istraživanje je realizovano u martu 2012. godine na uzorku studenata Filozofskog fakulteta u Beogradu (N=112). Eksperimentalni dizajn je bio 2 (tip

distance: vremenska ili socijalna) x 2 (nivo distance: blizu ili daleko). Oba faktora bila su neponovljena po ispitaniku. Vremenska distanca blizu određena je kao izbor za sutra, a daleko kao izbor za 6 meseci; socijalna blizu kao izbor za sebe, a daleko kao savet kolegi. Ispitanici su birali jednu od dve ponuđene opcije, A ili B. Rezultati pokazuju da je na većoj vremenskoj distanci od ishoda odluke značajno veća privlačnost posla sa boljim intrinzičkim vrednostima ($\chi^2=5.606$; $df=1$; $p<0.05$). Ovaj nalaz ide u prilog tumačenjima o opaženom značaju “centralnih” aspekata (u koje spadaju intrinzički), čija opažena vrednost raste sa povećanjem distance. Međutim, sa povećanjem socijalne distance nema značajnih razlika: izbori posla za sebe i za druge su isti ($\chi^2=0.001$, $df=1$; ns). To je u suprotnosti sa pretpostavkom o delovanju istih mehanizama u slučaju vremenske i socijalne distance. Rezultati su takođe u neskladu sa nalazima istraživanja o davanju saveta, po kojima ima razlika u izborima za sebe i savetima za druge, iako ne uvek u istom smeru. Ove nesaglasnosti mogle bi da se tumače u odnosu na razlike u opcijama koje se nude u istraživanjima: broj atributa (dva, tri ili četiri), opis opcija (numerički ili verbalni) i vrednosti na atributima (ekstremne ili umerene).

Ključne reči: izbor posla, preferencije, odlučivanje, vremenska distanca, socijalna distance

EFEKTI PROKASTRINACIJE I ZADOVOLJSTVA POSLOM NA RADNU ISCRPLJENOST

Biljana Jaredić, Dragana Stanojević i Olivera Radović

Univerzitet u Prištini, Filozofski fakultet

biljkaja@gmail.com

Kada se govori o stresu na radu pa i njegovim posledicama kao što je radna iscrpljenost obično se izdvajaju dva klastera faktora, jedan se odnosi na individualne karakteristike zaposlenog i drugi koji se tiče samih karakteristika posla i radne organizacije. Mi smo u ovom istraživanju pošli od individualnih karakteristika i to od prokastrinacije kao jednog kognitivno-bihejvioralnog konstrukta i zadovoljstva poslom koji prema Guzini predstavlja jedan generalizovani stav prema poslu koji sadrži tri komponente: kognitivnu, afektivnu i konativnu (Guzina, 1980). Laj prokastrinaciju definiše kao “ iracionalnu tendenciju da se odlože zadaci koji bi trebalo da budu završeni“(Lay, 1986).

Osnovni problem istraživanja je ispitivanje povezanosti između prokastrinacije, zadovoljstva poslom i radne iscrpljenosti. Razumevanje radne iscrpljenosti i činioca koji su sa njim povezani doprineće predupređivanju istog. Ovaj rad je nastao u okviru projekta „Kosovo i Metohija između nacionalnog identiteta i evrointegracija” Evidencioni broj: 47023. Za obradu podataka korišćena je deskriptivna statistika, t-test i Pirsonov koeficijent korelacije. Uzorak je prigodan i činilo ga je 150 radnika na prostoru Kosova i Metohije. Korišćeni instrumenti: WB (Work Burnout; Kristensen, Borritz, Villadsen, & Christensen, 2005) je skala koja meri fizičku i psihološku iscrpljenost u vezi sa poslom i sastoji se od 7 tvrdnji sa petostepenim formatom odgovora. Skalu prokastrinacije konstruisao je Laj (Lay 1986). Skala je petostepena Liktertovog tipa. Sastoji se od 20 ajtema koji mere opštu sklonost prokastrinaciji. Za ispitivanje zadovoljstva poslom primenjena je JSS (Spector, 1985) skala, to je skala koja se sastoji iz 36 ajtema i meri 9 aspekata zadovoljstva poslom, a to su plata, napredovanje, rukovođenje, beneficije, nagrađivanje, radnu proceduru, saradnici, priroda posla i komunikacija.

Radna iscrpljenost je negativno statistički značajno povezana sa platom ($r < 0,01$ $r = -,48$), napredovanjem ($r < 0,05$ $r = -,21$), benefitima ($r < 0,01$ $r = -,29$), nagrađivanjem ($r < 0,01$ $r = -,42$), saradnicima ($r < 0,05$ $r = -,21$) i generalnim zadovoljstvom poslom ($r < 0,05$ $r = -,21$). Postoji pozitivna i značajna korelacija između iscrpljenosti na poslu i prokastrinacije ($r < 0,05$ ukupna $r = ,28$, emocionalna $r = ,37$), fizička iscrpljenost nije se pokazala statistički značajnom. Zadovoljstvo poslom i prokastrinacija su povezani samo u nekim parametrima ($r < 0,05$ rukovođenje $r = -,23$, radna procedura $r = -,45$, saradnici $r = -,32$).

Povezanost između zadovoljstva poslom i iscrpljenosti može da ukaže na to da je subjektivno blagostanje na poslu povezano sa mnogim faktorima koji utiču na zdravlje ljudi. Prema nekim istraživačima, a što smo potvrdili i u našem istraživanju, prokastrinacija ima negativan efekat na organizaciju, a jedan od njenih dejstava je i na radni stres (pa samim tim usled dugotrajnog stresa i na iscrpljenost) i na subjektivno blagostanje vezano sa poslom (zadovoljstvo poslom) (Ekundayo, et al. 2010). Kako prokastrinacija može imati različite efekte na individualnom planu, tako može imati i na organizacionom pa je zadatak za menadžere da je identifikuju, otkriju uzroke i naprave plan za njeno prevazilaženje.

Ključne reči: prokastrinacija, zadovoljstvo poslom, radna iscrpljenost.

PREDIKTIVNA VALIDNOST LIČNOSTI BRENDA: STAV PREMA BRENDU I VREDNOST BRENDA

Marko Živanović, Sofija Čerović, Elena Stojimirović i Teodora Đokić
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
markozivanovic13@gmail.com

Ličnost brenda predstavlja set ljudskih crta ličnosti koje su primenljive i relevantne za brend. Iako je pripisivanje karakteristika ličnosti brendu dobro dokumentovano u literaturi, postavlja se pitanje kakva je prediktivna validnost ličnosti brenda, odnosno da li procena brenda u terminima ličnosne strukture može predvideti stav prema brendu, sa jedne strane, i procenjenu vrednost brenda, sa druge strane. Cilj istraživanja je utvrđivanje relativnog doprinosa dimenzija ličnosti brenda baziranog na modelu Velikih 6 u predviđanju stava prema brendu, kao i predikciji procenjene vrednosti brenda. Uzorak stimulusa činilo je 120 brendova, za koje je prethodno utvrđeno da su ispitanicima izrazito poznati. Kako bi se dobila pouzdana mera ličnosti brendova, svaki brend procenjen je od strane 10 nezavisnih procenjivača, a procene za svaki brend uprosečene su po ispitanicima. Za procenu ličnosti brenda korišćena je pridevska skala Velikih 6 dimenzija ličnosti (Neuroticizam ($\alpha=.74$), Ekstraverzija ($\alpha=.80$), Otvorenost ($\alpha=.83$), Savesnost ($\alpha=.89$), Saradljivost ($\alpha=.92$), Poštenje ($\alpha=.87$)), koja se sastoji od 24 deskriptora crta (2 pozitivnog, 2 negativnog pola po crti). U proceni stava prema brendu učestvovalo je 54 ispitanika, koji su svaki brend procenjivali odgovaranjem na pitanje kakav je vaš stav prema brendu na skali Likertovog tipa (1 - izrazito negativan stav, 5 - izrazito pozitivan stav). Mere stava za svaki brend, takođe, su uprosečene po ispitanicima. Vrednost brenda određena je indeksom vrednosti brenda (ukupna vrednost brenda na tržištu, izražena u milionima dolara), koja je bila dostupna za subuzorak od 35 brendova. Procenat objašnjene varijanse stava crtama ličnosti brenda iznosi 57% ($F(6,113)=24.852, p<.01$). Kao značajni prediktori valence stava prema brendu izdvajaju se crte Saradljivosti ($\beta=0.357, p<.01$), Otvorenosti ($\beta=0.347, p<.01$), Neuroticizma ($\beta=0.345, p<.01$) i Savesnosti ($\beta=0.189, p<.05$). Procenat objašnjene varijanse vrednosti brenda iznosi 43% ($F(6,28)=3.499, p<.01$). U ovom slučaju kao značajni prediktori izdvajaju se faktor Otvorenosti ($\beta=0.632, p<.05$) i faktor Savesnosti ($\beta=0.354, p<.05$). Rezultati ovog istraživanja ukazuju na to da ličnost brenda nema samo deskriptivnu vrednost, već da određeni profil ličnosti brenda može predvideti stav

prema brendu, kao i njegovu tržišnu vrednost. Ovakvi nalazi predstavljaju korisnu smernicu za strateško upravljanje identitetom brenda.

Ključne reči: ličnost brenda, brand personality, stav prema brendu, vrednost Brenda

RAZLIKE U DOMINANTNIM KARAKTERISTIKAMA LIČNOSTI DOMAĆIH I STRANIH BRENDOVA

Sofija Čerović, Marko Živanović i Milica Erić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

sofija.cerovic@yahoo.com

Marketinški stručnjaci putem odabira i koordinacije različitih elemenata marketinškog miksa nastoje da formiraju određenu ličnost brenda. Profil ličnosti brenda predstavlja set ljudskih crta ličnosti koje potrošači pripisuju brendu i pod uticajem je različitih strategija koje marketinški stručnjaci koriste kako bi upravljali impresijom koju potrošači imaju o brendu. U ovom istraživanju ispitivane su razlike u profilu ličnosti brenda između domaćih i stranih brendova. Tačnije, cilj istraživanja bio je proveriti da li postoje razlike u izraženosti različitih crta ličnosti domaćih i stranih brendova. Uzorak brendova činilo je 22 domaća i 22 strana brenda, uparenih po kategorijama proizvoda kojima pripadaju. Uzorak od 40 ispitanika procenio je svaki od brendova na pridevskoj skali 6 širokih crta ličnosti (Neuroticizam ($\alpha=.74$), Ekstraverzija ($\alpha=.80$), Otvorenost ($\alpha=.83$), Savesnost ($\alpha=.89$), Saradljivost ($\alpha=.92$), Poštenje ($\alpha=.87$)), koja se sastoji od 24 deskriptora crta (2 pozitivnog, 2 negativnog pola crte, 4 po crti). Kako bi se dobila pouzdana mera ličnosti brendova, svaki brend procenjen je od strane 10 nezavisnih procenjivača, a procene za svaki brend uprosečene su po ispitanicima. Da bi se stekao uvid u dominantnost različitih karakteristika brenda, na ovim merama izračunati su ipsativni skorovi 6 dimenzija ličnosti brenda. Rezultati su pokazali da je izraženost crte Saradljivosti u odnosu na ostale crte značajno veća u grupi domaćih brendova u odnosu na inostrane ($t=2.390$, $df=42$, $p<.05$), dok je izraženost crte Otvorenosti u odnosu na ostale crte značajno manja kod domaćih u odnosu na inostrane brendove ($t=2.587$, $df=42$, $p<.05$). Ukoliko se ličnost brenda interpretira u terminima upravljanja impresijom koju potrošači formiraju o brendu, izraženost crte predstavlja aspekt ličnosti koji je definišući za dati brend. Rezultati ukazuju na to da domaći i inostrani

brendovi potenciraju različite karakteristike brenda, što implicira i da se njihove marketinške strategije razlikuju. Ostaje da se utvrdi opravdanost korišćenja različitih marketinških strategija i njihova povezanost sa karakteristikama potrošača.

Ključne reči: ličnost brenda, brand personality, domaći i strani brendovi

QUALITY OF WORKING LIFE IN MACEDONIA: COMPARATIVE STUDY BETWEEN PUBLIC AND PRIVATE SECTOR

Frosina Denkova i Sofija Arnaudova
Filozofski fakultet, Skopje, Makedonija
frosinadenkova@gmail.com

The aim of this study was to examine whether there are differences in the quality of working life among Macedonian workers employed in the private and public sectors. The paper used data from two surveys: A convenient sample from 2007-2012 (N = 278) from the study of Quality of working life realized by Institute of social work and social policy and a sample from 2005 year (N = 1011) included in the European survey on working conditions carried out by the European Foundation for the improvement of living and working conditions.

Instruments that were administered were Questionnaire for job satisfaction (Sverko and Galic, 2007) in the study of the Social work and social policy department and a Questionnaire survey of the European Working Conditions (EWCS, 2005) in the second survey.

Collection of data in both samples was individually and carried out through interviews.

The results of the first study suggested the existence of certain differences in the quality of working life between the private and public sectors. In the private sector, as well as better were proved aspects of opportunities for advancement ($t=2,456$, $p<0,01$), good and fair earnings ($t=2,032$, $p<0,05$), capable leadership ($t=2,545$, $p<0,01$), good working conditions ($t=2,112$, $p<0,05$) and opportunities to participate in decision-making ($t=2,131$, $p<0,05$), and in the public sector has proved that employees are more accomplished with job security ($t=-2,446$, $p<0,01$).

Results of the other study indicated similar trends in the quality of working life as well as in the first study. In the private sector employees have better opportunities for achievement ($t=3,245$, $p<0,01$), good earnings ($t=1,945$, $p<0,05$), participation in decision making ($t=2,445$, $p<0,01$), and taking a vacation ($t=2,645$, $p<0,01$). In the public sector better results have been proved in interesting aspects of the job ($t=-3,245$, $p<0,01$) and a secure job ($t=-2,156$, $p<0,05$).

Based on the results of these two studies, we can conclude that the quality of life in Macedonia is better in the private sector, and that it takes a lot more to do to improve the quality of working life in the public sector.
Key words: Quality of working life, Macedonia, differences, public and private sector

PSIHOLOGIJA LIČNOSTI I PSIHOMETRIJA

OSOBINE LIČNOSTI, SAMOPOŠTOVANJE I PROCJENA LIČNE KOMPETENTNOSTI KOD USPJEŠNIH I MANJE USPJEŠNIH SPORTISTA

Džanan Berberović

Kazneno-popravni zavod Tuzla
dzananberberovic@gmail.com

Ovo istraživanje nastojalo je odgovoriti na pitanje da li se uspješni sportisti razlikuju od manje uspješnih u osobinama ličnosti (ekstraverzija, neuroticizam, psihoticizam), nivou samopoštovanja i procjeni lične kompetentnosti. Kao uspješni sportisti smatrani su oni koji su u dosadašnjem bavljenju sportom postigli zapažene rezultate (najmanje na državnim takmičenjima). Manje uspješnima smatrani su ostali, koji se aktivno bave sportom, ali nisu postigli zapažene rezultate. Uzorak se sastojao od ukupno 67 sportista, s prosječnom dobi $M=21.2$ ($SD=1.3$) godina, od čega 14 ženskog i 53 muškog pola. Identifikovano je ukupno 39 uspješnih (6 ženskog i 33 muškog pola) i 28 manje uspješnih sportista (8 ženskog i 20 muškog pola). Za ispitivanje osobina ličnosti korišten je Ajzenkov upitnik ličnosti (EPQ), za ispitivanje nivoa samopoštovanja Rozenbergova skala samopoštovanja (RSS), a za ispitivanje lične kompetentnosti korištena je Bezinovićeve skala mjerenja lične

nekompetentnosti (BSMLN). Uspješni i manje uspješni sportisti nisu se značajno razlikovali u osobinama ličnosti ekstraverzije ($t=-.88$, $df=65$, $p>.05$), neuroticizma ($t=1.43$, $df=65$, $p>.05$), psihoticizma ($t=.11$, $df=65$, $p>.05$) kao ni u nivou samopoštovanja ($t=-.64$, $df=62$, $p>.05$). Međutim, značajna razlika između ove dvije grupe pronađena je u percepciji lične (ne)kompetentnosti, $t=2.31$, $df=62$, $p<.05$, jer uspješni sportisti bolje procjenjuju vlastitu kompetentnost ($M=15.03$; $SD=3.82$) od manje uspješnih sportista ($M=17.70$; $SD=5.46$). Zaključuje se da su zapaženi rezultati u sportu više povezani s procjenom lične kompetentnosti, nego s osobinama ličnosti i nivoom samopoštovanja. Oni sportisti koji procjenjuju ličnu kompetentnost kao višu, skloniji su da postižu bolje rezultate u sportu od onih koji istu procjenjuju kao nižu. Velika je vjerovatnoća da je mala veličina uzorka uticala na to da se na većini skala ne dobiju značajne razlike.

Ključne reči: ekstraverzija, neuroticizam, psihoticizam, samopoštovanje, lična kompetentnost

PROFILISANJE KORISNIKA FACEBOOK-A

Bojana Bodroža i Tamara Jovanović

Institut za pedagoška istraživanja, Beograd, Departman za geografiju,
turizam i hotelijerstvo, Prirodno-matematički fakultet, Novi Sad
bojana.bodroza@gmail.com

Istraživanje je sprovedeno sa ciljem da se utvrdi da li se korisnici Facebooka (FB) mogu svrstati u grupe na osnovu obrazaca ponašanja na ovom sajtu i da li se razlike između tih grupa mogu opisati preko osobina ličnosti. Uzorak je obuhvatio $N=804$ korisnika FB (prosečna starost 24 godine sa rasponom od 15 do 62 godine; 20,5% muškaraca). Primenjen je Upitnik ponašanja na FB (FBQ) koji meri sledeće dimenzije: Kompenzacija, Samoprezentacija, Socijalizacija i traženje seksualnih partnera, Zavisnost, Virtuelni identitet, Igranje igrice i Negativan stav prema FB. Za merenje osobina ličnosti primenjeni su Upitnik Velikih pet, Kratka skala traženja senzacija i Skala straha od negativne evaluacije. Hijerarhijska klaster analiza (metoda povezivanja između grupa, kvadrirane Euklidove distance), u kojoj su dimenzije upitnika FBQ činile prediktore, sugerisala je postojanje četiri klastera. Zatim je primenjena nehijerarhijska klaster analiza sa zadata četiri klastera. Na osnovu

inicijalnih centara klastera, četiri grupe korisnika FB mogu se opisati kao 1) oni koji FB koriste umereno, bez sklonosti ka samoprezentaciji i imaju pozitivan stav prema njemu; 2) neangažovani korisnici koji imaju niske skorove na većini dimenzija upitnika FBQ (kompenzacija, samoprezentacija, socijalizacija, zavisnost, igranje igrice i virtuelni identitet) i imaju izrazito negativan stav prema FB; 3) korisnici koji pokazuju simptome zavisnosti od FB i koriste ga u socijalizacijske i kompenzacijske svrhe i radi igranja igrice; i 4) oni koji su veoma lično uključeni u korišćenje FB-a, doživljavaju ga kao nosioca ličnog identiteta i nastoje da ostave pozitivan utisak na druge (visok skor na virtuelnom identitetu i samoprezentaciji). Kanoničkom diskriminativnom analizom je ispitivano da li između dobijenih klastera korisnika FB postoje razlike u osobinama ličnosti. Dobijene su dve značajne diskriminativne funkcije ($\lambda=,818$, $R=,399$, $p<,001$ i $\lambda =,973$, $R=,153$, $p<,05$). Prva diskriminativna funkcija sugerše da treći klaster, u poređenju sa drugim, odlikuju viša socijalna anksioznost i niža savesnost. Druga diskriminativna funkcija pokazuje da prvi klaster odlikuju izraženija sklonost traženju senzacija i viša savesnost u odnosu na četvrti klaster. Rezultati istraživanja sugeršu da je moguće profilisati grupe korisnika FB, kao i da osobine ličnosti delimično mogu objasniti razlike u ponašanju korisnika ove društvene mreže. Socijalna anksioznost i niska savesnost prave distinkciju između neangažovanog korišćenja i “zavisničkog” korišćenja FB. Traženje senzacija i savesnost razlikuju lično uključene korisnike koji svoj FB profil doživljavaju kao deo ličnog identiteta i korisnike koji FB koriste umereno. Napomena: Rezultat rada na projektima br. 179034, 47008 i 176020, finansiranim od strane MPNTR R. Srbije.

Ključne reči: Facebook, društvene mreže, Velikih pet, traženje senzacija, socijalna anksioznost

ODNOS POTREBE ZA KOGNICIJOM, EPISTEMIČKOG STILA I PRETJERANOG SAMOPOUZDANJA

Višnja Omrcen, Vesna Gunjača, Mia Rukavina i Igor Bajšanski
Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za psihologiju
visnja.omrcen@gmail.com

Potreba za kognicijom (NFC, prema eng. „need for cognition”) definiše se kao sklonost osobe da se posveti i uživa u razmišljanju. Epistemički stil

definira se kao korišteni ili preferirani proces donošenja odluka ili rješavanja problema koji proizlazi iz osobne implicitne teorije znanja. Pretjerano samopouzdanje odnosi se na precjenjivanje vlastitih vještina, znanja ili prosuđivanja. Ovaj se efekt javlja kod različitih vrsta zadataka, a u više istraživanja pokazano je da postoje stabilne individualne razlike u stupnju pretjeranog samopouzdanja. Iako istraživanja na ovu temu nema, pretpostavili smo da će NFC i epistemički stil biti značajni prediktori pretjeranog samopouzdanja. Pretpostavili smo da će NFC biti negativno povezana s pretjeranim samopouzdanjem te sa standardnim epistemičkim stilom, i pozitivno s s intelektualnim epistemičkim stilom. Osim toga, pretpostavili smo i da će intelektualni stil biti negativno povezan s pretjeranim samopouzdanjem, dok će standardni stil biti pozitivno povezan. U istraživanju je sudjelovao 81 (69 žena i 12 muškaraca, prosječna dob bila je 20 godina) student psihologije. Ispitanici su ispunjavali NFC Scale i EPI (Epistemic Preference Indicator; Eigenberger, Critchley i Sealander, 2007) te su rješavali 87 zadataka općega znanja i procjenili su svoju izvedbu na svakom zadatku. Za svakog ispitanika izračunati su indeksi relativne i apsolutne točnosti procjena, pri čemu se indeks apsolutne točnosti odnosi na pretjerano samopouzdanje. Utvrđena je značajna negativna povezanost između NFC i standardnog epistemičkog stila ($r = -0.53$, $p < 0.01$) te pozitivna povezanost s intelektualnim epistemičkim stilom ($r = 0.50$, $p < 0.01$) dok je povezanost s mjerom relativne točnosti procjena granična ($r = 0.23$, $p = 0.05$). Utvrđena je i slaba povezanost između intelektualnog epistemičkog stila i relativne točnosti ($r = 0.30$, $p = 0.01$). NFC, standardni i intelektualni epistemički stil objašnjavaju 10.82% varijance točnosti odgovora ($R = 0.33$, $F(3, 74) = 2.87$, $p < 0.05$) pri čemu je NFC značajni prediktor točnosti odgovora ($B = 0.003$, $t = 2.39$, $p < 0.05$). Zaključno, potvrđene su hipoteze o povezanosti između NFC i standardnog i intelektualnog epistemičkog stila. Iako su NFC i epistemički stil u određenom stupnju povezani s različitim aspektima izvedbe na zadatku za ispitivanje pretjeranog samopouzdanja (točnost odgovora i relativna točnost procjena), nisu potvrđene hipoteze o njihovoj povezanosti s pretjeranim samopouzdanjem.

Ključne reči: potreba za kognicijom, standardni i intelektualni epistemički stil, pretjerano samopouzdanje

ODNOS PERFEKCIONIZMA I TENDENCIJE UPOREĐIVANJA
SA DRUGIMA KOD STUDENATA**Iva Petrović i Milica Pavlović**Filozofski fakultet u Nišu, Departman za psihologiju
sweetsho@gmail.com

Odnos perfekcionizma i tendencije upoređivanja s drugima sve češće predstavlja glavnu temu istraživanja velikog broja naučnika i istraživača crta ličnosti. S obzirom da perfekcionizam predstavlja težnju za nepogrešivošću u većini aspekata života, zanimljivo je istražiti da li se ova tendencija odnosi na dostignuća pojedinca samo u ličnoj sferi ili pak savršenija dostignuća u odnosu na druge pojedince. Perfekcionista postavlja sebi visoke zahteve, radi veoma savesno i odgovorno, trudeći se da dosegne postavljene ciljeve, koji dovode do osećanja zadovoljstva i jačanja samopouzdanja, pa se perfekcionizam opisuje i kao potreba za visokim postignućem i tendencija za samoaktuelizacijom. Tendencija upoređivanja sa drugima odnosi se na upoređivanje sopstevnih osećanja, misli, sposobnosti i znanja sa tuđim. U određenim granicama, to je sasvim normalna i uobičajena tendencija koja se može sresti kod velikog broja osoba, a naročito je naglašena u adolescentnom i mladalačkom dobu. Međutim, preterano upoređivanje i takmičenje sa drugima vodi izolaciji od jedinstvene i samodovoljne prirode individue. Kao posledica toga javlja se često osećaj inferiornosti, ljubomore, zavisti, besa i straha. Ono što prethodi toj prenatlačenoj reakciji jeste procena u obliku projekcije da su drugi ti koji su odgovorni za ta negativna osećanja. Otuda dolazi neprijateljstvo i averzija prema drugima. Red rođenja ima veliku ulogu u životu i ponašanju pojedinca. Dugo je proučavan njegov odnos sa različitim crtama ličnosti. Prema rezultatima novijih istraživanja tendencija upoređivanja sa drugima povezana je sa perfekcionizmom, pa se može pretpostaviti da drugorođena i kasnije rođena deca imaju izraženiju tendenciju da se upoređuju s drugima pa stoga izraženiju težnju ka perfekcionizmu od prvorođenih.

Instrumenti koji su korišćeni u istraživanju su Burnsova skala perfekcionizma i Skala sklonosti upoređivanja sa drugima. Uzorak je prigodan i činilo ga je 100 studenata ujednačenih po polu, završnih godina studija (prosek godina 24) Filozofskog fakulteta u Nišu. Problem istraživanja bio je ispitivanje odnosa između perfekcionizma i tendencije upoređivanja sa drugima na studentskoj populaciji. U ovom istraživanju

varijabla red rođenja operacionalizovana je preko sledećih kategorija: prvorodena, drugorodena, trećerodena i kasnije rođena deca. U okviru varijable dužina studiranja definisane su tri kategorije 5-6 godina, 7-8 godina i preko 9 godina studiranja. Rezultati koje smo dobili pokazuju da su glavne ispitivane varijable u pozitivnoj korelaciji ($r=0.279$, $p<0.01$), dok pol ($t=0.137$, $df=99$, $p>0.05$), red rođenja ($\chi^2=0.828$, $df=2$, $p>0.05$) i dužina studiranja ($\chi^2=0.427$, $df=2$, $p>0.05$) nisu bili u vezi sa perfekcionizmom studenata. Pretpostavljamo da je veličina uzorka mogući razlog izostanka statistički značajnih razlika u ispitivanim varijablama među prvorodenom i kasnije rođenom decom. Možemo zaključiti da studenti sa izraženim perfekcionizmom nastoje da se češće upoređuju sa drugima, za razliku od onih kod kojih crta perfekcionizma nije toliko izražena.

Ključne reči: perfekcionizam, tendencija upoređivanja sa drugima, studenti.

ODNOS SAMOEFIKASNOSTI I NIVOVA SAMOPOŠTOVANJA KOD STUDENATA

Milica Pavlović i Iva Petrović

Filozofski fakultet u Nišu, Departman za psihologiju
milicapavlovic@sbb.rs

Samoefikasnost i samopoštovanje predstavljaju na prvi pogled srodne koncepte, čiji odnos nije do kraja istražen. Naime, rezultati brojnih istraživanja daju suprotne nalaze o odnosu ovih konstrukata. Naime, dok su se u određenim istraživanjima ispitivani fenomeni bili u visokoj pozitivnoj korelaciji, rezultati drugih istraživanja pokazali su da među navedenim konstruktima postoji veoma slaba ili čak uopšte ne postoji bilo kakva povezanost. Interesanto je bilo proveriti da li će na studentskoj populaciji procena sopstvene efikasnosti biti u vezi sa nivoom samopoštovanja, s obzirom da se ona može i indirektno posmatrati kroz dužinu studiranja, u smislu da studenti koji duže studiraju potencijalno procenjuju sebe manje efikasnim od onih koji studiraju kraće vreme. Na osnovu rezultata istraživanja pretpostavili smo da se devojke i mladići neće razlikovati u navedenim konstruktima, dok bi prvorodena od kasnije rođene dece, mogla pokazivati više nivoe samopoštovanja i samoefikasnosti.

Samoefikasnost predstavlja procenu pojedinca o sopstvenim sposobnostima organizovanja i izvršavanja akcija koje su potrebne kako bi se ostvario određeni pretpostavljeni tip aktivnosti. Što je aktivnost važnija osobi to će uspeh u njenom obavljanju predstavljati intenzivniji doživljaj samoefikasnosti.

Samopoštovanje je rezultat formiranog pojma o sebi, vrednovanja i evaluacije sebe na pozitivan ili negativan način. Visoko mišljenje o sebi zasnovano je na globalnoj proceni sopstvene ličnosti, koja se obično zasniva na ličnim osobinama, sposobnostima ili postupcima. Rozenberg je definisao samopoštovanje kao globalan i jednodimenzionalan konstrukt koji se odnosi na procenu sopstvene vrednosti i poštovanja prema sebi. U istraživanju je korišćen Rozenbergov upitnik samopoštovanja i Skala opšte samoefikasnosti. Nastojali smo da ispitamo odnos između samoefikasnosti i nivoa samopoštovanja na uzorku od 100 studenata oba pola Filozofskog fakulteta u Nišu. Rezultati koje smo dobili idu u prilog naše pretpostavke da će studenti koji procenjuju da sa više uspeha obavljaju određene aktivnosti i ostvaruju svoje ciljeve pokazivati više nivoa samopoštovanja. Korelacija između ovih glavnih varijabli bila je pozitivna ($r=0.419$, $p<0.001$). Što se tiče varijabli koje smo kontrolisali u istraživanju, pokazalo se da one nisu povezane sa osećanjem samopoštovanja i procenom sopstvene efikasnosti. Nisu dobijene razlike u nivou samopoštovanja kod studenata različitog pola ($t=0.034$, $df=99$, $p>0.05$), reda rođenja ($\chi^2=1.004$, $df=2$, $p>0.05$), ni onih koji studiraju različito vreme ($\chi^2=0.042$, $df=2$, $p>0.05$). Takođe, nisu se pokazale statistički značajnim ni razlike u proceni samoefikasnosti između mladića i devojaka ($t=-0.686$, $df=99$, $p>0.05$), onih koji studiraju različito vreme ($\chi^2=0.697$, $df=2$, $p>0.05$), niti onih koji su rođeni kao prvo, drugo ili treće dete ($\chi^2=0.713$, $df=2$, $p>0.05$). Možemo zaključiti da studenti, bez obzira na pol, dužinu studiranja i red rođenja, pokazuju više nivoa samopoštovanja, ukoliko procenjuju da su efikasniji u obavljanju različitih aktivnosti do kojih im je stalo.

Ključne reči: samopoštovanje, samoefikasnost, studentska populacija.

ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM, OPTIMIZAM I PESIMIZAM NA STUDENTSKOJ POPULACIJI

Milica Pavlović i Iva Petrović

Filozofski fakultet u Nišu, Departman za psihologiju

milicapavlovic@sbb.rs

Zadovoljstvo životom predstavlja veoma složen i kompleksan konstrukt, koji obuhvata različite domene. To je koncept koji je podložan promenama tokom životnog veka pojedinca. Zavisi kako od spoljnih, objektivnih okolnosti, tako i od određenih unutrašnjih osobina i kapaciteta pojedinca. U brojnim istraživanjima je dobijeno da su osobe koje procenjuju spoljašnje okolnosti kao pozitivnije, zadovoljnije sopstvenim životom. Međutim, sve češći su nalazi koji idu u prilog pretpostavke da su od spoljnjih zapravo mnogo značajniji unutrašnji faktori, pa osobe koje imaju jake unutrašnje pozitivne kapacitete i određene crte ličnosti, pokazuju veće zadovoljstvo životom, čak i u odnosu na pojedince kojima su spoljašnji faktori daleko bolji i kvalitetniji. Ovi rezultati su nas podstakli da ispitamo odnos između zadovoljstva životom i jednog od važnih unutrašnjih kapaciteta osobe – crta optimizam i pesimizam. Takođe, nas je interesovalo da li će se muški i ženski ispitanici razlikovati u proceni zadovoljstva sopstvenim životom, s obzirom na rezultate istraživanja koji bi mogli ići u prilog pretpostavke da će žene zbog izraženije sklonosti ka depresiji i anksioznosti, imati slabije izraženo zadovoljstvo životom.

Zadovoljstvo životom Pavot i saradnici definišu kao globalnu evaluaciju neke osobe o svom životu. Penezić ističe da zadovoljstvo životom predstavlja kognitivnu evaluaciju celokupnog sopstvenog života, kroz koju svaki pojedinac procenjuje svoj život. Scheier i Carver su optimizam/pesimizam definisali kao generalizovano očekivanje pozitivnih ili negativnih ishoda aktivnosti. Seligman definiše optimizam prema načinu na koji ljudi tumače sopstvene uspehe i poraze. Optimisti misle da se na poraz može uticati, dok pesimisti vide poraz kao posledicu ličnog nedostatka koji im uvek donosi nesreću. Problem ovog istraživanja je ispitivanje odnosa između zadovoljstva životom, optimizma i pesimizma kod studenata. Korišćeni instrumenti su Skala zadovoljstva životom i Skala optimizma – pesimizma (O-P skala). Obe skale u brojnim istraživanjima pokazale su visoke koeficijente pouzdanosti tipa unutrašnje konzistencije. U našem istraživanju Cronbach alpha koeficijent je za prvu

iznosio 0.85 a za drugu 0.92. Uzorak je prigodan i čini ga 100 studenata oba pola Filozofskog fakulteta u Nišu. Rezultati koje smo dobili pokazuju da je nivo zadovoljstva životom studenata u vezi kako sa optimizmom ($r=0.724$, $p<0.001$), tako i sa pesimizmom ($r=-0.691$, $p<0.001$). S obzirom na visoke korelacije koje su dobijene, možemo pretpostaviti da se crte ličnosti optimizam i pesimizam mogu posmatrati kao različite mere i domeni jednog globalnog konstrukta – zadovoljstva životom. Međutim, nije se pokazalo da postoji razlika u nivou zadovoljstva životom kod studenata različitog pola ($t=-0.904$, $df=99$, $p>0.05$).

Možemo zaključiti da optimistični studenti pokazuju viši nivo, dok je za pesimistične karakterističan niži nivo zadovoljstva životom. Polne ne utiče na postignuti nivo osećanja zadovoljstva životom.

Ključne reči: zadovoljstvo životom, optimizam/pesimizam, red rođenja, pol, studenti.

AFEKTIVNA VEZANOST I PROCJENA OSJETLJIVOSTI NA POTKREPLJENJE

Jelena D. Malinić

Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Filozofski fakultet Pale
malinic@paleol.net

Problem istraživanja je da se ispita odnos između obrazaca afektivne vezanosti (afektivno izbjegavanje i afektivna anksioznost) i procjene osjetljivosti na potkrepljenje.

Afektivna vezanost odnosi se na specifičan odnos između majke i djeteta koji se formira u najranijem djetinjstvu i traje kroz cijeli život. Da bi smo sigurno funkcionisali kroz cijeli život potrebno je da se u najranijem djetinjstvu ostvare povjerenje u dostupnost i podršku osobe za koju smo vezani u tom najranijem periodu. Na osnovu niza laboratorijskih istraživanja sa životinjama i tragajući za neurofiziološkim korelatima koji leže u osnovi procesa reagovanja na nagradu i kaznu došlo se do zaključka da Sistem bihevioralne aktivacije (BAS), Sistem bihevioralne inhibicije (BIS) i Borba/Bježanje sistem (FFS) predstavljaju bazične dimenzije ličnosti. Cilj istraživanja odnosi se na utvrđivanje razlika između skorova na pojedinačnim dimenzijama afektivne vezanosti, afektivnog izbjegavanja i anksioznosti i procjene osjetljivosti na potkrepljenje. Uzorak se sastojao od 304 ispitanika uzrasne dobi od 16 do

27 godina, od čega su 168 ženskog, a 136 muškog pola. Primjenjeni statistički postupak je Spirmanov koeficijet koleracije. Instrumenti koji su korišćeni u ovom radu su: ASQ- Tehnika za procjenjivanje afektivne vezanosti, namjenjen adolescentima i odraslima. Prednost mu je što procjenjuje afektivnu vezanost generalno, a ne u sklopu ljubavnih iskustava koja neki od adolescenta nisu imali i UOP- Upitnik za procjenu osjetljivosti na potkrepljenje.

Rezultati pokazuju da su između dimenzije afektivnog izbjegavanja i sistema BIS, Borba/Bježanje sistem i Blokiranje identifikovane statistički značajna povezanost: Blokiranje ($r=,228$ $p<0,01$); Borba ($r=,181$ $p<0,05$); BIS ($r=,308$ $p<0,01$); Bježanje ($r=,215$ $p<0,01$), kao i između dimenzije afektivne anksioznosti i sistema: Blokiranje ($r=,431$ $p<0,01$); BIS ($r=,529$ $p<0,01$); Bježanje ($r=,414$ $p<0,01$) i BAS ($r=-,414$ $p<0,01$).

Rezultati pokazuju da niže skorove na dimenziji afektivnog izbjegavanja i afektivne anksioznosti ostvaruju ispitanici koji su sposobni da ostanu prisebni u opasnim situacijama i spremni su da odreaguju bez obzira na stepen doživljene opasnosti, miroljubljivi su, neagresivni i sklone da izbjegavaju nove situacije, bez obzira na njihovu privlačnost. Odnosno, prihvatanje i niska anksioznost u najranijim periodima života razvijaju sposobnost reagovanja i suočavanja sa opasnošću na racionalnom nivou svijesti.

Ključne riječi: afektivna vezanost, osjetljivost na potkrepljenje

UPITNIK ZA PROCENU TEMPERAMENTA I KARAKTERA ZA ADOLESCENTE (ATCI)

Tamara Džamonja Ignjatović, Marko Milanović, Vesna Dukanac i Dragan Svrakić

Fakultet političkih nauka, Beograd, Filozofski fakultet, Beograd, Institut za mentalno zdravlje, Beograd, Washington University, St Louis, USA
tamdzam@eunet.rs

Upitnik za procenu temperamenta i karaktera (TCI) zasniva se na Klondžerovom Psihobiološkom, sedmodimenzionalnom modelu ličnosti i namenjen je proceni ličnosti odraslih, a adaptiran je i za procenu dece (JTCI). U ovom radu, prikazane su karakteristike upitnika za procenu adolescenata namenjenog uzrastu od 15 do 18 godina. Bilo je potrebno premostiti „jaz“ u proceni ličnosti između dece i odraslih, s obzirom na

potrebe u praksi, gde nedostaju instrumenti za procenu mladih ovog uzrasta, iako je ovaj period kritičan za finalizaciju razvoja strukture ličnosti ali i razvoja poremećaja ličnosti. Na osnovu prethodnih istraživanja i fokus grupa sa adolescentima razvijena je kratka verzija upitnika (ATCI-46). Upitnik je sadržajno, jezički i po dužini, sa svega 46 ajtema, prilagođen uzrastu adolescenata. Cilj istraživanja bio je da se ispituju struktura i psihometrijske karakteristike ATCI-46. Ispitano je 535 učenika (225; 42.1%) i učenica (310; 57.9%) srednjih škola, uzrasta 15 i 16 godina iz tri grada u Srbiji: Beograda, Novog Sada i Zaječara. Dobijeni rezultati pokazuju da ATCI-46 ima bolju internu konzistentnost (Crombach alpha .66 -.80.) od prethodnih verzija ovog upitnika, posebno kada se ima u vidu da skale imaju svega 5-6 ajtema. Za ispitivanje strukture instrumenta korišćena je konfirmatorna faktorska analiza (CFA). Na osnovu indeksa fitovanja možemo da zaključimo da je potvrđena trodimenzionalna struktura karaktera (CFI=.93, TLI=.91, RMSEA=.04 i SRMR=.04), pri čemu $\chi^2(N=535,338)=751.24$, $p<.001$, a χ^2/df iznosi 2.22. Analizom temperamenta pokazalo se da dimenziju Potrage za novinama bolje objašnjava dvofaktorsko rešenje sa odvojenim dimenzijama Impulsivnost i Istraživačka radoznalost (AIC2F_NS=887.2), u odnosu na jednodimenazionalno (AIC1F_NS=1149.6). Obzirom da dimenzija temperamenta ima veći broj manifestnih varijabli, korelirane faktore, prosek faktorskih opterećenja iznosi .54, a uzorak je srednje veličine, vrednosti indeksa fitovanja su prihvatljive (CFI=.87, TLI=.85, RMSEA=.05 i SRMR=.06), pri čemu $\chi^2(N=535,131)=233.15$, $p<.001$, a χ^2/df iznosi 1.78. Na osnovu rezultata možemo zaključiti da je potvrđena osnovna struktura modela sa izuzetkom Potrage za novinama, gde se izdvajaju Impulsivnost i Istraživačka radoznalost kao posebni faktori. Ovo, kao i dužina instrumenta govori o tome da ATCI-46 predstavlja koristan instrument, koji može da obezbedi osnov za brzu i pouzdanuprocenuličnostiadolescenata.

Ključne reči: temperament, karakter, upitnik TCI, adolescenti, struktura i razvoj ličnosti

POVEZANOST SKLONOSTI KA RIZIKU I DIMENZIJA AFEKTIVNE VEZANOSTI NA UZORKU STUDENATA

**Vladimir Jovanović, Ljubica Jovanović, Nenad Ružić i Vojin
Simunović**

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet u Beogradu
vladimir.rocky@gmail.com

Više naučnih radova u koje smo imali uvid je u svoj fokus stavilo povezanost afektivne vezanosti i određenih oblika rizičnog ponašanja. U pročitanoj literaturi nismo naišli na istraživanje kojim bi se ispitala povezanost između generalne tendencije ka riziku i afektivne vezanosti u Srbiji. Nailazili smo na istraživanja koja su uspešno pokazivala vezu između afektivne vezanosti i rizičnog ponašanja, ali je pretežni deo tih istraživanja vršen na grupama koje bi se mogle okarakterisati kao „ranjive“ – maloletne trudice, seksualne manjine, delikventi itd. S obzirom da je upitnik koji smo koristili za ispitivanje sklonosti ka riziku normiran na studentskom uzorku, smatrali smo da bi bilo dobro ispitati u kakvom su odnosu ove varijable baš na tom uzorku. Za merenje afektivne vezanosti, korišćeni su ECR (Brenan i saradnici, 1998) i UPIPAV-R (Hanak, 2004); dok je sklonost ka riziku merena pomoću upitnika RISK TAKING (Jovanović A. i saradnici, 2012). U istraživanju su valjani podaci dobijeni od 152 studenta različitih fakulteta u Beogradu, od kojih je 111 subjekata ženskog i 41 muškog pola. Prosečna starost ispitanika je 21,3 (SD=3). Dobijeni podaci su analizirani pomoću Pirsonove korelacije između dimenzija afektivne vezanosti i ukupnog skora na sklonosti ka riziku. Dobijene su nulte korelacije između RISK TAKING-a i obe dimenzije ECR-a, kao i između RISK TAKING-a i svih dimenzija UPIPAV-a, sa izuzetkom straha od gubitka sigurnosne baze, koja sa ukupnim skorom na RISK TAKING-u korelira $-0,254$ ($p < 0.05$). Na osnovu dobijenih podataka, smatramo da se može zaključiti da studentskom uzorku veza između ovih konstrukata ne postoji. Sprovedena je i regresiona analiza u kojoj su kao prediktori korišćene dimenzije afektivne vezanosti, a kao kriterijum sklonost ka riziku. Nijedna dimenzija se nije pokazala kao dobar prediktor, osim straha od sigurnosne baze, sa Beta koeficijentom $-0,194$ ($p < 0.05$). Iznenaduje izostanak povezanosti između negativnog modela sebe (sa UPIPAV-a) i anksioznosti sa ECR-a sa jedne i sklonosti ka riziku sa druge strane, kao i slabost veze između straha od gubitka spoljašnje baze sigurnosti i sklonosti ka riziku. Konstatujemo da

individualne razlike kod studenta na sklonosti ka riziku nisu povezane sa njihovim obrascima afektivne vezanosti. Smatramo da nesklad između naših i prethodnih nalaza potiče iz različitosti u populacijama koje su bile u fokusu – studenti većinom ne spadaju u „ranjive grupe“ kod kojih je afektivna vezanost značajan prediktor sklonosti ka riziku.

Ključne reči: dimenzije afektivne vezanosti, tendencija ka rizičnom ponašanju, strah od gubitka spoljašnje baze sigurnosti

PRIRODA POVEZANOSTI PROFESIONALNOG SAMOPOŠTOVANJA SA LOKUSOM KONTROLE I ZADOVOLJSTVOM POSLOM

Marija Čolić, Marija Paunović i Natalija Čopić

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

colic.marija4@gmail.com

Profesionalno samopoštovanje, lokus kontrole i zadovoljstvo poslom predstavljaju jedne od ključnih fenomena u današnjem poslovanju, od značaja i za same organizacije, kao i za zaposlene. Profesionalno samopoštovanje predstavlja concept kojim se izražava stepen u kojem osoba ceni, odnosno vrednuje profesiju kojom se bavi. Pored značaja profesionalnog samopoštovanja za obrazovanje stručnih kadrova, kao i za radni kontekst, ne postoje sistematska istraživanja u Srbiji koja se bave ovom temom. Cilj ovog istraživanja bio je utvrđivanje prirode povezanosti između profesionalnog samopoštovanja, lokusa kontrole i zadovoljstva poslom. Uzorak je činilo 112 zaposlenih ispitanika, uzrasta 18-50 godina, od kojih je 57% žena, dok 43% zaposlenih radi u privatnom sektoru. Za procenu profesionalnog samopoštovanja korišćena je Skala profesionalnog samopoštovanja, za lokus kontrole Skala lokusa kontrole – Eksternalnost, dok je zadovoljstvo poslom ispitivano Skalom za zadovoljstva poslom. Zbog velike varijabilnosti u uzrastu ispitanika, primenjena je parcijalna korelacija kako bi se utvrdilo da li postoji povezanost između konstrukata, pri čemu je kontrolisan uticaj uzrasta. Rezultati su ukazali na negativnu parcijalnu korelaciju između profesionalnog samopoštovanja i lokusa kontrole ($r = -.349$, $p < .01$), pozitivnu parcijalnu korelaciju između profesionalnog samopoštovanja i zadovoljstva poslom ($r = .583$, $p < .01$), dok između zadovoljstva poslom i lokusa kontrole nije pronađena statistički značajna povezanost. Ovakvi nalazi sugerišu da osobe koje

imaju niže profesionalno samopoštovanje imaju i spoljašnji lokus kontrole, pa je njima u izvesnom smislu lakše da pronađu, za njih smislen, spoljašnji uzrok za eventualno nezadovoljstvo na poslu, ne pridavanje značaja svojoj radnoj poziciji, jednom rečju da pronađu drugog krivca za svoju nezadovoljavajuću situaciju. Sa druge strane, osobe koje imaju više profesionalno samopoštovanje izveštavaju da su i zadovoljnije poslom kojim se bave, pa je verovatno da uspevaju da pronađu smisao u poslu koji obavljaju, pa su posledično i ispunjenije na taj način, pozitivnije vide sebe na datoj radnoj poziciji.

Ključne reči: profesionalno samopoštovanje, lokus kontrole, zadovoljstvo poslom

LOKUS KONTROLE: ZAVISNOST OD STAROSTI, OBRAZOVANJA I GODINA RADNOG STAŽA ZAPOSLENIH

Natalija Čopić, Marija Čolić i Marija Paunović

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

natalija.copic@yahoo.com

Lokus kontrole predstavlja koncept koji je dosta istraživan u oblasti opšte psihologije, dok se u novije vreme on izučava i u radnom kontekstu. Cilj ovog istraživanja bio je utvrđivanje lokusa kontrole, odnosno da li se on može okarakterisati kao unutrašnji ili spoljašnji u odnosu na starost, nivo obrazovanja i godine radnog staža ispitanika. Uzorak je činilo 112 zaposlenih ispitanika, od kojih je 43% muškaraca. S obzirom na zavisne varijable ispitanika imali smo sledeću distribuciju, godine starosti: 18-25 (23%), 26-38 (47%), 39-50 (21%), preko 50 (9%); obrazovanje: srednja škola (29%), fakultet (58%), master/doktorske studije (13%); godine radnog staža: 1-15 (71%), 16-30 (15%). Ovakva podela je izvršena kako bi se utvrdile razlike između grupa, u odnosu na lokus kontrole, koje su na taj način napravljene. Kao merni instrument za procenu lokusa kontrole korišćena je Skala lokusa kontrole - Eksternalnost. Rezultati su ukazali da na Skali lokusa kontrole postoji statistički značajna razlika u odnosu na godine radnog staža ($t=-3.104$, $df=95$, $p=.003$), starost ($F(3, 108)=4.545$, $p=.005$), i obrazovanje ($F(2, 109)=4.076$, $p=.020$). Srednje vrednosti govore o tome da osobe koje imaju preko 16 godina radnog staža, imaju spoljašnji lokus kontrole izraženiji nego zaposleni sa manje od 15 godina radnog iskustva ($AS(1-15)=26.9$; $AS(16-30)=33.29$). Primenom

naknadnog Scheffe testa može se uočiti da ispitanici od 18-25 godina starosti ($AS=25.23$) imaju unutrašnji lokus kontrole više zastupljen nego ispitanici koji pripadaju starosnoj grupi od 39-50 godina ($AS=32.43$; ($p=.002$). Takođe, kada se primeni Scheffe test na varijablu obrazovanje, dobija se statistički značajna razlika ($p=.032$) između ispitanika koji imaju završenu srednju školu ($AS=31.16$) i koji imaju završen master ili doktorske studije ($AS=24.4$), tako da ispitanici sa srednjom školom imaju izraženiji spoljašnji lokus kontrole. Kao objašnjenje nalaza da stariji radnici poseduju spoljašnji lokus kontrole, možemo pretpostaviti da su oni tokom istorije organizacije u kojoj rade bili svedoci da mnoge stvari ne zavise od njih samih i prisustvovali su mnogim neuspešnim pokušajima preuzimanja kontrole, pa su tako vremenom razvili uverenje da stvari u istoj ne zavise od njih samih i nisu u njihovoj moći. Dobijeni rezultati upućuju na zaključak koji ukazuje na to da ispitanici starosti od 39 do 50 godina statistički značajno više traže razlog za dešavanje nekih događaja u spoljašnjim faktorima, za razliku od ispitanika do 25 godina starosti. Takođe, i nivo obrazovanja je uticao na to da li je dominantan lokus kontrole unutrašnji ili spoljašnji, tako da obrazovaniji ispitanici smatraju da puno toga zavisi od njih samih, od njihovog rada i truda, za razliku od ispitanika sa završenom srednjom školom, koji više preferiraju status pojedinca koji ne može mnogo da utiče na zbivanja oko sebe.

Ključne reči: lokus kontrole, godine radnog staža, obrazovanje

PERSONALITY PREDICTORS OF PREVALENCE AND INCIDENCE OF DIABETES MELLITUS IN THE NHANES I FOLLOW-UP STUDY

Iva Čukić i Alexander Weiss

Department of Psychology, School of Philosophy, Psychology and
Language Sciences, The University of Edinburgh
icukic@staffmail.ed.ac.uk

Objective. Prevalence of diabetes mellitus is rising worldwide, causing an initiative for prevention strategies and early detection of at-risk individuals. In addition to traditionally recognized risk factors such as age, high body mass index (BMI), hypertension, and ethnicity, we propose that stable individual psychological characteristics, namely personality traits, may also play an important role in the onset of this disease, since studies

showed their associations with these risk factors and other relevant health outcomes. Therefore, we propose that personality traits may have two-fold influence on diabetes mellitus, both direct, and indirect - through the abovementioned precursors. Methods. Two samples were derived from the NHANES I Follow-up Study, one cross-sectional (n=9093), and one prospective (n=8451). Binary logistic regression models that adjusted for age, sex, ethnicity, BMI and hypertension were used to assess the roles of neuroticism, extraversion, openness to experience, Type A, and depression on type 1 diabetes in a cross-sectional study and on type 2 diabetes in both a cross-sectional and prospective study. Finally, an SEM model estimated effects of personality traits in the onset of type 2 diabetes in the prospective study. Results. In the cross-sectional study, neuroticism was a risk factor for prevalence of type 1 diabetes (OR = 1.31, $p < 0.01$, 95% CI [1.05, 1.64]). Openness to experience was protective for type 1 diabetes (OR = 0.73., $p < 0.01$, 95% CI [0.61, 0.88]); and depression a risk factor for type 2 diabetes (OR =1.22, $p < 0.001$, 95% CI [1.09, 1.37]). In the prospective analysis, neuroticism was protective (OR =1.07, $p < 0.001$, 95% CI [0.94, 1.22]), and depression a risk factor for development of type 2 diabetes (OR = 1.22, $p < 0.05$, 95% CI [1.08, 1.37]). The SEM showed significant direct effect of neuroticism on diabetes, and multiple indirect effects of psychological variables included through the related risk factors. Conclusions. Anxiety facet of diabetes may act as a protective, and depression facet as a risk factor for type 2 diabetes. Personality traits may also indirectly influence development of the disease through BMI, hypertension, and smoking.

Ključne reči: diabetes mellitus, personality, prospective, cross-sectional

OSOBINE LIČNOSTI I SUOČAVANJE SA STRESOM KOD RUKOMETAŠA I RUKOMETAŠICA

Matija Mesić i Nataša Šimić

Studentsko savjetovalište Sveučilišta u Zadru, Odjel za psihologiju,
Sveučilište u Zadru
matijamesic10@gmail.com

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati neke osobine ličnosti i strategije suočavanja sa stresom kod rukometaša i rukometašica s obzirom na

njihovu poziciju u igri i duljinu staža u klubu za koji igraju. U ispitivanju su sudjelovali igrači muških (N=73) i ženskih (N=77) rukometnih klubova, dobi od 14 do 35 godina (M=17.68, sd=3.87), koji su popunjavali Eysenckove inventare ličnosti (EPQ-R upitnik i Upitnik impulsivnosti), te Upitnik suočavanja sa stresnim situacijama (CISS) autora Endlera i Parkera. Primijenjen je i upitnik sociodemografskih podataka, koji je konstruiran u svrhu ovog istraživanja. Korištenjem jednosmjerne analize varijance dobivena je statistički značajna razlika između rukometaša i rukometašica u osobinama ličnosti i načinima na koje se suočavaju sa stresnim situacijama. Rukometašice su emocionalno nestabilnije (F=9.909, df=1, p=0.001), impulsivnije (F=4.373, df=1, p=0.038) i empatičnije (F=9.104, df=1, p=0.003). U usporedbi s rukometašima, značajno više odabiru izbjegavanje (F=5.785, df=1, p=0.017) i socijalnu diverziju (F=3.925, df=1, p=0.049) kao strategije suočavanja sa stresom. Kada je riječ o suočavanju usmjerenom na problem, ova strategija se najčešće koristila u situaciji pred utakmicu (F=6.273, df=2, p=0.002). Međutim, nisu nađene značajne razlike u osobinama ličnosti s obzirom na poziciju igrača u igri. Rukometaši/-ce sa više iskustva (koji treniraju rukomet više od pet godina), postizale su i značajno više rezultate na skalama ekstraverzije (F=4.686, df=1, p=0.032) i psihoticizma (F=6.963, df=1, p=0.009), a niže na skali neuroticizma (F=4.973, df=1, p=0.027) od rukometaša/ica koji rukomet treniraju manje od pet godina. Nisu dobivene značajne razlike u načinima suočavanja sa stresom između iskusnijih i manje iskusnih rukometaša/-ica.

Ključne reči: osobine ličnosti, strategije suočavanja sa stresom, rukomet

PROFIL LIČNOSTI MUZIČARA

Blanka Bogunović

Fakultet muzičke umetnosti, Univerzitet umetnosti u Beogradu, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

bbogunovic@rcub.bg.ac.rs

Pored muzičkih sposobnosti kao uslova bez koga se ne može postići uspeh u bavljenju muzikom izvesno je da određeni dinamički sklop ličnosti doprinosi značajno umetničkom i profesionalnom razvoju. Istraživanje o kome se saopštava ima nameru da odgovori na jedno od

često postavljanih pitanja: da li se može govoriti o posebnoj strukturi ličnosti kao delu predispozicija za uspešno bavljenje muzikom ili je ona izgrađena kao posledica dugogodišnjeg “odgovora” na specifične i visoke zahteve profesije? Teorijski okvir istraživanja predstavlja petofaktorski model ličnosti koji je retko korišćen u istraživanjima ličnosti muzičara. Istraživanje je imalo za cilj da ispita: a) da li postoje razlike između muzičara i nemuzičara u odnosu na dimenzije ličnosti merene NEO-P-R-om; i b) postojanje specifičnog zajedničkog profila ličnosti muzičara na tri uzrasna nivoa (učenici, studenti i profesionalni muzičari). Uzorak čini 678 ispitanika, muzičara (N=366) i nemuzičara (N=312), podeljen je na tri uzrasne grupe: učenici (N=232), studenti (N=226) i profesionalni muzičari/odrasli (N=220), prosečnog uzrasta od 16.4 do 37.0 godina, muškog (N=227) i ženskog (N= 451) pola. Kao merni instrument korišćen je Revised NEO Personality Inventory (NEO PI-R) (Costa & McCrae, 1992). Obrada je izvršena primenom trosmerne multivarijantne analize sa interakcijom tri faktora: muzičar/nemuzičar, uzrast i pol, dok su zavisni varijable: Neuroticizam, Ekstraverzija, Otvorenost, Saradljivost i Savesnost. Rezultati multivarijantne analize pokazuju statistički značajnu razliku između grupa muzičara i nemuzičara na sledećim dimenzijama: Otvorenost ($F=53.63$, $df=1$, $p<0.000$), Saradljivost ($F= 8.48$, $df=1$, $p<0.004$) i Savesnost ($F=4.65$, $df=1$, $p<0.03$). Postoji interaktivni efekat između grupa muzičar/nemuzičar i uzrast, značajan na dimenzijama Otvorenost ($F=3.193$, $df=2$; $p<0.020$) i Ekstraverzija ($F=3.095$, $df=2$; $p<0.046$). Ovi nalazi sugerišu da bazičan profil dimenzija ličnosti muzičara sadrži Otvorenost ka novim iskustvima, a u kombinaciji sa visokom Savesnošću i visoki nivo aspiracije i samodisciplinu, u cilju postizanja akademskog i profesionalnog uspeha. Pored toga, muzičari su senzibilni, blagi, poverljiviji i iskreni. Oni koji se duže bave muzikom imaju više skorove na Otvorenosti i Introverziji. Može se zaključiti da se adaptacija na specifične zahteve dugoročnog obrazovnog i profesionalnog angažovanja u muzičkim aktivnostima odražava na profil ličnosti muzičara.

Ključne reči: ličnost muzičara, petofaktorski model ličnosti, uzrasne razlike

VALIDNOST MERA VERBALNOG PONAŠANJA U PROCENI
BAZIČNIH DIMENZIJA LIČNOSTI**Goran Knežević i Ljiljana Lazarević**Odeljenje za psihologiju, Beograd, Institut za psihologiju, Beograd
gknezevi@f.bg.ac.rs

Skorašnja istraživanja ukazuju na potencijal kvantitativnih mera verbalnog ponašanja u proceni bazičnih dimenzija ličnosti. Na uzorku od 99 studenata Univerziteta u Beogradu, u polu-strukturisanom intervjuu prikupljene su mere verbalnog ponašanja. Ispitanici su imali zadatak da se predstave, odnosno opišu sebe, daju viziju svoje budućnosti i napišu kratku priču u kojoj je bilo potrebno da upotrebe pet određenih reči, pri čemu je svaki zadatak bio vremenski ograničen. Za obradu verbalnog ponašanja korišćen je softver LIWC2007. Mere verbalnog ponašanja iz tri pomenuta uzorka govora su agregirane, a zatim su na osnovu pregleda literature i korelacione analize dizajnirane kompozitne mere za procenu Velikih pet. Dizajnirane lingvističke mere su imale nižu ili prihvatljivu pouzdanost: .64 (Saradljivost), .68 (Otvorenost), .77 (Savesnost), .79 (Neuroticizam) i .82 (Ekstraverzija). Kako bi se ispitala kovergentna i diskriminativna validnost lingvističkih mera, korišćeni su podaci sa inventara NEO PI-R (samoprocena i prosek dve procene bliskih drugih). Sve putanje u strukturnom modelu (testiran je multi-crta multi-metod model koreliranih crta i koreliranih unikviteta) od lingvističkih mera ka latentnim faktorima bazičnih dimenzija ličnosti su bile značajne, a model je pokazao odličan fit ($\chi^2(51)=66.01$, $p=0.07$; RMSEA=0.045 (90% CI RMSEA 0.0-0.082), SRMR=0.070, i CFI=0.97). Prosečne korelacije mono-crta hetero-metod su bile .383, mono-metod hetero-crta .242, a hetero-crta hetero-metod .133. Rezultati su pokazali da se na osnovu mera verbalnog ponašanja, čak i u tematski strukturiranim situacijama, može vršiti validna procena bazičnih pet dimenzija ličnosti.

Ključne reči: lingvističke mere, LIWC 2007, Velikih pet, NEO PI-R, multi crta multi metod

MAKIJAVELIZAM I TIPOVI LJUBAVNIH VEZA

Valentina Palašti, Veljko Đurić i Vesna Gojković

Fakultet za pravne i poslovne studije "Dr Lazar Vrkić", Novi Sad

valentina.palasti@fpps.net

Makijavelizam podrazumeva sklonost ka korišćenju manipulacije kao socijalne strategije, a ispoljava se kao cinizam, varanje, laganje i nepoverenje u druge ljude; uz odsustvo empatije. Odlikuje ljude koji žele moć i kontrolu nad drugim ljudima, i ne biraju sredstva da dođu do cilja. Između ostalog, makijavelizam je dovođen u vezu sa profesionalnim uspehom, političkim opredeljenjem i inteligencijom. Želeli smo da ispitamo da li se opisane interpersonalne strategije primenjuju i u ljubavnim vezama. Uzorku od 200 učenika i studenata oba pola prosečne starosti od 20.5 godina zadata je skala za merenje makijavelizma MACH IV koja definiše četiri faktora: pozitivno i negativno vidjenje ljudske prirode i pozitivne i negativne interpersonalne taktike. Tipovi ljubavnih veza su mereni skalom ljubavnih stavova LAS koja definiše šest tipova: Eros kao erotsku ljubav, Maniu kao nesigurnu ljubav, Pragma kao racionalnu ljubav, Agape kao nesebičnu ljubav, Storge kao prijateljsku ljubav i Ludus kao manipulativnu ljubav. Utvrđene su značajne korelacije između makijavelizma i pojedinačnih tipova ljubavnih veza. Makijavelisti izbegavaju ljubavne veze koje podrazumevaju altruizam (Agape: $r=-.25$, $df=198$, $p<0.001$) i prijateljstvo (Storge: $r=-.20$, $df=198$, $p<0.001$), oni u ljubavi "igraju igre" (Ludus: $r=0.36$, $df=198$, $p=0.004$). Isto tako, utvrđene su polne razlike u odnosu na ljubavne stilove. U poređenju sa ženama, muškarci su u ljubavnim vezama skloniji da manipulišu i varaju (Ludus: $t=3.41$, $df=198$, $p<0.001$), dok su žene sklonije da biraju partnera prema principu šoping liste (Pragma: $t=2.61$, $df=198$, $p=0.01$) i na osnovu erotske privlačnosti (Eros: $t=3.70$, $df=198$, $p=0.001$). Muškarci i žene su u jednakoj meri makijavelisti ($t=1.43$, $df=198$, $p=0.16$), ali muškarci u većoj meri koriste manipulativne strategije (pozitivna taktika: $t=2.24$, $df=198$, $p=0.002$; negativna taktika: $t=2.67$, $df=198$, $p=0.009$). Ovi nalazi ukazuju da je makijavelizam struktuirano ponašanje, jer se očitava i u ljubavnim vezama, posebno onim koje omogućavaju emocionalnu i seksualnu manipulaciju partnerom.

Ključne reči: makijavelizam, tipovi ljubavnih veza, LAS, MACH IV

ANKSIOZNOST KOD MLADIH NA KOSOVU I METOHIJI

Miljana Pavićević

Katedra za psihologiju, Filozofski fakultet, Kosovska Mitrovica
miljanapavicevic@yahoo.com

Istraživanje anksioznosti je u mnogome olakšano Spilbergerovim definisanjem razlike između stanja i crte anksioznosti. Prema toj definiciji, crta anksioznosti se odnosi na postojanje stabilnih individualnih razlika u sklonosti da se odgovori stanjem pri anticipaciji pretećih situacija. Crta anksioznosti predstavlja stabilniju dispoziciju, a konzistentnost anksioznog reagovanja odnosi se na širi spektar situacija i na vremensku stabilnost ove sklonosti.

Predmet istraživanja je bio da ispitamo da li postoji povezanost anksioznosti kao crte sa pojedinim sociodemografskim varijablama. Cilj istraživanja je da utvrdimo stepen ispoljenosti crte anksioznosti kod mladih na Kosovu i Metohiji, kao i da utvrdimo povezanost anksioznosti kao crte i sociodemografskih varijabli. Uzorak su činili mladi sa Kosova i Metohije, njih ukupno 198 ($n=198$, 139 ispitanica i 59 ispitanika), uzrasta od 19 do 29 ($AS=22,39$, $SD= 2,30$). Najveći procenat ispitanika je srednjeg obrazovnog nivoa (33,2%) a nešto manji procenat ispitanika je visokog obrazovnog nivoa (31,9%), najveći procenat ispitanika je neudato/neoženjeno (65,1%), nezaposleno (56,3%), a materijalno stanje svoje porodice ispitanici procenjuju kao prosečno (36,6%). U istraživanju je korišćena skala AT29 za procenu anksioznosti kao crte i Upitnik sociodemografskih varijabli.

Dobijeni sirovi skorovi za anksioznost kao crtu za ceo uzorak, i posebno za muške i ženske ispitanike se pretvaraju u T-skorove. Ukoliko je T-skor do vrednosti 34, reč je o izrazito niskoj ispoljenoj crti anksioznosti, od 35-44 nisko ispoljena crta anksioznosti, 45-55 prosečno ispoljena crta anksioznosti, 56-65 visoko ispoljena crta anksioznosti i preko 66 izrazito visoko ispoljena crta anksioznosti. Kategorije su ustanovljene na osnovu prosečnog T-skora od 46,91 i $SD=8,35$. Rezultati našeg istraživanja pokazuju da muški ispitanici imaju visoko ispoljenu crtu anksioznosti (T-skor= 59), a ženski ispitanici imaju prosečno ispoljenu crtu anksioznosti (T-skor = 55). Ovako dobijeni rezultati se razlikuju od

rezultata prethodnih istraživanja koji pokazuju veći stepen anksioznosti u korist ženskih ispitanika. Ispitanici u celini imaju visoko ispoljenu crtu anksioznosti (T-skor = 57). Dobijeni rezultati su u skladu sa rezultatima ranijih istraživanja na ovom području koja pokazuju da je visoka izraženost crte anksioznosti posledica života na kriznom području. Nisu dobijene statistički značajne razlike anksioznosti kao crte i sociodemografskih varijabli (godine starosti, obrazovni nivo, bračni status, zaposlenje, materijalno stanje porodice).

Ključne reči: anksioznost kao crta, mladi, sociodemografske varijabe.

IS A MEANINGFUL LIFE A SATISFYING ONE?

Marija Shterjovska i Elena Achkovska Leshkovska

Ss. Cyril and Methodius University Skopje

stermar86@gmail.com

Well-being and meaning in life are two crucial and most investigated topics in positive psychology because every human being is concerned with them and pursuits to reach them. Unfortunately, up to now few studies have been carried out in this field in the Republic of Macedonia. The purpose of the present study was to investigate the relationship of meaning in life and subjective well-being among Macedonian university students, as well as to determine the sources of meaning in life. Participants were 171 psychology students aging from 18 to 27 who completed Meaning in Life Questionnaire (MLQ) measuring two dimensions: presence of meaning in life and search of meaning in life. The cognitive aspect of subjective well-being was measured with Satisfaction with Life Scale (SWLS), while the affective one was measured with Positive affect and Negative affect Schedule (PANAS). Also participants were asked to list three sources that provide meaning in their lives. The Pearson Correlation was used to estimate the relationship between each dimension of the two variables and Multiple Regressions to test the predictors of subjective well-being. The results showed that students with higher presence of meaning in life were more satisfied with their lives ($r=0.53$, $df=169$, $p<0.01$), had more positive affects ($r=0.34$, $df=169$, $p<0.01$) and less negative ($r=-0.23$, $df=169$, $p<0.01$) and overall their level of subjective well-being was higher in comparison to those with lack of presence of meaning in their lives ($r=0.550$, $df=169$, $p<0.01$). Furthermore,

presence of meaning in life appeared to be significant predictor of subjective well-being ($F(1,17)=73.20$, $p<0.01$, $R^2=0.30$), explaining 55% of the variance. The data for the sources of meaning in life revealed that most of the participants listed family as the most important source (77%), followed by love (53%), friends (44%), education (15%), work (11%) happiness (9%) and self (8 %). Thus, meaningful life appeared to be a satisfying one, mostly due to the good relationship with the significant others. This study confirms the eudemonic view of the well-being concept, noting that pursuing meaningful and pleasurable activities can significantly raise one's levels of well-being.

Ključne reči: subjective well-being, meaning in life, sources of meaning in life

VALIDNOST IMPLICITNIH MERA U PROCENI STAVOVA

Ana Orlić, Ljiljana B. Lazarević i Goran Knežević

Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Beograd, Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju, Beograd, Institut za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd, Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet Beograd
anaorlic@gmail.com

Novija istraživanja su pokazala da je ponašanje determinisano svesnim i automatskim procesima. U proceni stavova poslednjih godina se sve više koriste implicitne mere, koje su usmerene na procenu automatskih procesa i u kojima se od ispitanika ne traži direktna evaluacija stavskog objekta. Cilj rada je bio da se ispita konvergentna validnost različitih implicitnih mera za procenjivanje stavova prema homoseksualnosti.

Uzorku od 70 ispitanika studenata psihologije zadati su Test Implicitnih Asocijacija (IAT), zadatak afektivnog primovanja, konotativni diferencijal, i instrument za procenu eksplicitnih stavova H25. Stimulusi u IAT-u i zadatku afektivnog primovanja su bile fotografije homoseksualnih i heteroseksualnih parova i pridevi koji reprezentuju pozitivne i negativne emocije, pri čemu su za obe implicitne mere stimulusi bili identični. Instrument konotativnog diferencijala se sastoji iz 15 parova opozitnih prideva kojima su procenjivani stavovi prema seksualnom odnosu sa osobom istog i suprotnog pola. Instrument H25 sastoji se od 25 stavki namenjenih proceni različitih aspekata stava prema homoseksualnosti.

Analizom varijanse u zadatku afektivnog primovanja dobijeni su efekti interakcije ($F(1,66)=16.46$, $p<0.01$) koja ukazuje na to da postoji facilitacija reči pozitivne valence i inhibicija reči negativne valence kada im prethodi fotografija heteroseksualnog para. Razlika u vremenu reakcije na pozitivne i negativne reči kada im prethodi fotografija homoseksualnog para nije dobijena. U IAT-u vrednosti D mere ukazuju na pozitivan odnos prema heteroseksualnosti. Razlike u stavovima na konotativnom diferencijalu su statistički značajne, pri čemu su ispitanici pokazali izrazito pozitivan stav prema seksualnom odnosu sa osobom suprotnog pola ($t(66)=-19.8$, $p<0.01$). Prosečne vrednosti na eksplicitnoj meri takođe ukazuju na pozitivan stav prema heteroseksualnosti.

Interkorelacije skorova dobijenih na različitim merama stava su pokazale da afektivno primovanje nije u značajnoj vezi sa ostalim tehnikama. Za razliku od toga, IAT je u značajnoj vezi sa eksplicitnom ($r=.458$, $p<0.01$) i sa emocionalnom ($r=.405$, $p<0.01$) i kognitivnom komponentom stava merenom konotativnim diferencijalom ($r=.283$, $p<0.05$). Dobijeni rezultati su ukazali na bolju konvergentnu validnost IAT-a u odnosu na afektivno primovanje. Takođe, rezultati sugerišu da su različitim tehnikama zahvaćeni različiti aspekti stava, čak i kada su za neke od njih korišćeni identični stimulusi.

Ključne reči: implicitne mere, eksplicitne mere, stavovi, validnost

UGODNOST I USKLAĐENOST NEGATIVNOG AFEKTA S AKTIVACIJOM AUTONOMNOG ŽIVČANOG SUSTAVA

Asmir Gračanin i Tamara Milovanović

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Rijeci. Klinički bolnički centar
Rijeka
asmirg@gmail.com

Cilj eksperimenta bio je ispitati ulogu crte ugodnosti u odnosu subjektivnog iskustva negativnog afekta (NA) i promjena u simpatičkoj i parasimpatičkoj aktivaciji tokom laboratorijske indukcije emocija. U istraživanju je sudjelovalo 99 ispitanica, studentica različitih fakulteta Sveučilišta u Rijeci. Negativne emocije su inducirane upotrebom jednog standardiziranog emocionalnog filmskog isječka dok je za mjerenje temeljne razine simpatičke aktivacije korišten emocionalno neutralni isječak. Tokom gledanja filmskih isječaka kao indikatori simpatičke

aktivacije mjerene su elektrodermalna aktivacija i amplituda perifernog pulsa, a kao indikator parasimpatičke aktivacije mjerena je visokofrekventna varijabilnost rada srca. Podaci o subjektivnom iskustvu NA prikupljeni su pomoću upitnika sastavljenog za potrebe ovog istraživanja, neposredno nakon prezentacije emocionalnog isječka. Ugodnost je mjerena upitnikom NEO-PI-R (Costa i McCrae, 2005). Utvrđeno je postojanje značajne interakcije NA i Ugodnosti na parasimpatičku aktivaciju ($F(1,84) = 4.18$; $\eta^2 = 0.05$; $p < 0.05$). Ispitanice s nižim rezultatom na skali Ugodnosti nisu pokazale promjenu u parasimpatičkoj aktivaciji između neutralnog i emocionalnog filmskog isječka, te je takav obrazac reagiranja jednak bez obzira na doživljeni stupanj NA. Nasuprot tome, ispitanice koje su visoko na Ugodnosti, pokazale su povećanje parasimpatičke aktivacije ako su imale snižen NA, a njezino smanjenje ako su imale povišen NA. Sličan obrazac utvrđen je i za promjene u simpatičkoj aktivaciji koja na očekivani način prati promjene u NA samo kod ispitanica koje imaju viši rezultat na Ugodnosti ($F(1,90) = 4.60$; $\eta^2 = 0.05$; $p < 0.05$). Interpretacija rezultata temeljena je na činjenici da je sposobnost empatije jedna od glavnih komponenti dimenzije ugodnosti. Ljudi niskih rezultata na Ugodnosti imaju poteškoća u ostvarivanju kvalitetnih socijalnih interakcija i često ulaze u konflikte. Uzrok tome može biti neuspješno prepoznavanje i uživljavanje u tuđe emocije, što je obilježje niske empatije. Manjak sposobnosti za empatiju mogao bi, između ostaloga, proizlaziti upravo iz neusklađenosti subjektivnog iskustva vlastitih emocionalnih procesa i njihove fiziološke komponente.

Ključne reči: ugodnost, negativni afekt, aktivacija parasimpatikusa i simpatikusa

STRUKTURA ČEK-LISTE ZA PROCENU PSIHO PATIJE KOD OSUĐENIKA U SRBIJI

**Boban Petrović, Janko Međedović, Jelena Želeskov-Đorić, Maja Savić
i Tatjana Mentus**

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, Filološki
fakultet, Beograd, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju,
Beograd
bobanpetrovi@gmail.com

Ček-lista za procenu psihopatije (PCL-R) Roberta Harea je dugo jedan od najčešće korišćenih instrumenata za procenu psihopatije. Međutim, pitanje strukture i broja latentnih dimenzija ovog instrumenta, kao i pitanje njihovog međusobnog odnosa, još uvek nije rešeno. Odgovori na ova pitanja od velike su važnosti za procenjivanje psihopatije.

Cilj ovog rada je utvrđivanje strukture PCL-R kod osuđenih lica u Srbiji. U istraživanju je, na dobrovoljnoj bazi, učestvovao 181 ispitanik prosečne starosti 35.65 godina (SD=10.29). Ispitanici su selektovani iz osuđeničke populacije Kazneno popravnog zavoda u Sremskoj Mitrovici i Požarevcu. U istraživanju je primenjena PCL-R skala.

Na podacima je prvo primenjena eksploratorna faktorska analiza (EFA), pri čemu su faktori ekstrahovani na osnovu metode maksimalne verodostojnosti, a zatim rotirani u promaks poziciju. Broj značajnih faktora utvrđen je primenom optimizovane paralelne analize (PA). Konfirmatornom faktorskom analizom (KFA) su proveravani modeli sa jednim, dva, tri i četiri faktora, u svim slučajevima i sa hijerarhijskom i sa koreliranom latentnom strukturom.

Rezultati EFA su pokazali mogućnost ekstrakcije najviše 5 faktora, sa svojstvenim vrednostima 4.80, 2.42, 1.61, 1.04 i 1.02, koji objašnjavaju nešto više od 60% varijanse. Optimizovana PA pokazala je da je optimalno zadržati 3 faktora. Pomoću CFA ispitana je podesnost trofaktorskog, ali i drugih rešenja. Primena CFA pokazala je da ni jedan od 7 testiranih modela ne fituje dovoljno dobro podacima, pri čemu su 1-faktorski i 2-faktorski model potpuno nezadovoljavajući. Najprihvatljivijim se pokazao 4-faktorski model sa koreliranim faktorima, mada i on sa nedovoljno dobrim indeksima podesnosti ($CMIN_{(129)}=311,733$ ($p=.000$), $CFI= 0.80$, $RMSEA= 0.07$). Na osnovu rezultata se može zaključiti da psihopatija nije jednodimenzionalni konstrukt, niti je hijerarhijski organizovana, a rezultati su na liniji onih

nalaza koji idu u prilog rešenjima sa 4 korelirana faktora. Međutim, ovi se nalazi moraju uzeti s rezervom, jer, iako EFA pokazuje relativno jasna rešenja u skladu sa teorijskim očekivanjima, i CFA pokazuje relativno visoka zasićenja i korelacije između faktora u testiranim modelima, njihova podesnost podacima nije dovoljno dobra. To dovodi u pitanje i sam model, nalaže da se instrument proveri kroz metode teorije stavskog odgovora (TSO), a ukazuje i na potrebu da se predloži drugačiji strukturni model koji će adekvatnije fitovati podacima dobijenim od osuđenika u Srbiji.

Ključne reči: psihopatija, procena, struktura, PCL-R, osuđenici

EKSPLORACIJA ODNOSA IZMEĐU PSIHOPATSKIH KARAKTERISTIKA MERENIH SAMOPROCENOM I REJTINZIMA

**Janko Mededović, Boban Petrović, Maja Savić i Jelena Želeskov-
Đorić**

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, Filološki
Fakultet, Beograd
janko.medjedovic@fmk.edu.rs

Istraživanja psihopatije u Srbiji realizovana u poslednjih nekoliko godina pokazala su da postoji nedostatak kongruentnosti između inherentnih psihopatskih karakteristika ličnosti (Interpersonalni stil i Afektivitet) merenih samoprocenom i pomoću rejtinga. Takođe, pokazano je da ove karakteristike imaju različite izvore u bazičnim crtama ličnosti, kada se mere različitim metodama. Ovo istraživanje imalo je za cilj da ispita replikabilnost prethodno dobijenih nalaza i da dodatno ispita odnos mera psihopatije dobijenih različitim metodama sa kriminalnim recidivom.

U istraživanju je učestvovao 181 ispitanik prosečne starosti 35.65 godina (SD=10.29). Ispitanici su bili dobrovoljci iz osuđeničke populacije Kazneno popravnog zavoda u Sremskoj Mitrovici i Požarevca. Rejting mere psihopatije prikupljene su pomoću PCL-R skale, a mere samoprocene dobijene su pomoću upitnika SRP3. Bazične crte ličnosti ispitane su upitnikom HEXACO-PI-R. Iz dosijea osuđenika prikupljeni su podaci o broju dela, pravnosnažnih osuda i penalnom recidivu ispitanika.

Analiza korelacija između mera psihopatije dobijenih rejtingom i samoprocenom pokazala je zadovoljavajuće povezanosti između svih mera

psihopatije osim povezanosti Interpersonalnog stila merenog rejtinga sa merama samoprocene. Ovaj faktor ne pokazuje značajne korelacije niti sa jednom merom samoprocenjene psihopatije osim sa Kriminogenim tendencijama ($r=0.23$; $p<0.01$). Interpersonalni stil meren pomoću rejtinga ne pokazuje značajne povezanosti niti sa jednom crtom iz bazične strukture ličnosti, za razliku od svih ostalih mera psihopatije na kojima se dobijaju teorijski očekivane korelacije sa ličnošću. Međutim, ovaj faktor pokazuje se kao značajan prediktor sva tri indikatora recidiva i to u regresionim modelima u kojima je kontrolisano variranje svih ostalih mera psihopatije. On najviše učestvuje u predikciji broja krivičnih dela ispitanika ($\beta=0.22$; $p<0.01$), zatim broja pravnosnažnih presuda ($\beta=0.21$; $p<0.01$) i na kraju broja izdržanih zatvorskih kazni ($\beta=0.16$; $p<0.05$). Nalazi dobijeni u istraživanju mogu se interpretirati na dva načina. Prvo objašnjenje odnosi se na mogućnost da dva instrumenta ne dele isti predmet merenja iako su konstruisani sa tom intencijom. Drugo objašnjenje se odnosi na karakteristike same psihopatije: ispitanici koji imaju visoko izražene psihopatske crte nemaju sposobnost da adekvatno opišu svoje karakteristike ličnosti zbog emotivne površnosti i zaravnjenosti.

Ključne reči: psihopatija, metodi procene, recidiv, ličnost

KORIŠTENJE MOBITELA TOKOM VOŽNJE

Vladimir Obradović i Radmila Magušić

Visoka poslovna škola Libertas, Zagreb

vladimir.obradovic@zg.t-com.hr

Korištenje mobitela u toku vožnje predstavlja rizično opasno ponašanje po sigurnost prometa koje je u porastu posljednjih godina. Istraživačke studije ukazuju da korištenje mobitela neosporno izaziva „trenutačnu sljepoću“ i da se vrijeme reagiranja produžava .

Cilj istraživanja bio je utvrditi koliko i kako vozači tokom vožnje koriste mobilni telefon i što na to bitno utječe.

Problem istraživanja sadržajno je određen s pitanjem; „ Koje su bitne determinante rizičnog ponašanja što ga ispoljavaju vozači koji koriste mobilni telefon tokom vožnje?“

Metodološki pristup

Za pribavljanje podataka koristili smo *web upitnik* na koji smo dobili odgovore od N=630 ispitanika koji su nam odgovorili na 32 pitanja sadržajno usmjerena na načine korištenja mobitela tokom vožnje. Ovaj prigodni uzorak osigurao je razmjerno adekvatnu zastupljenost ispitanika po dobi, spolu i godinama vozačkog staža, a svojom kvantitetom omogućio korektnu primjenu diskriminativnih, logističko regresijskih i cluster analiza.

Rezultati istraživanja ukazuju da većina vozača sa različitim intenzitetom i čestinom koristi mobitel tokom vožnje. Razlike po spolu, dobi i vozačkom stažu su *statistički značajne*. Tako na primjer muški vozači statistički značajno više čitaju poruke u toku vožnje (chi kvadrat =28,487 uz df=2 p=.000) nego ženski vozači. Ista tendencija javlja se između mladih i starijih vozača (chi kvadrat=31,006, df=6 , p=.000). Od rezultata multivarijantnih analiza interesantno je spomenuti utvrđivanje 5 jasno interpretabilnih clustera koji ukazuju na empirijski induktivno dobivenu tipologiju vozača . Općenito, možemo zaključiti da korištenje mobitela u toku vožnje generira takove oblike rizičnog (razgovara) do vrlo opasnog ponašanja (piše poruke, fotografira i snima) i utječe na nekritičnost u prosuđivanju mogućih opasnosti. S obzirom da je u izrazitom porastu korištenje mobitela i GPS uređaja tokom vožnje, posebno od mladih neiskusnih i nekritičnih vozača, to ovu opasnu radnju treba kroz podizanje prometne kulture s jedne strane, i potpunije evidentiranje uz oštrije sankcioniranje s druge strane, modificirati i suzbijati.

Ključne riječi: mobitel, vozači, rizično ponašanje, prekršaj, kazneno djelo

VALIDACIJA UPITNIKA LIČNOSTI BFI-10 – KRATKE FORME INVENTARA VELIKIH PET

Mina Pejić

Departman za psihologiju, Fakultet za medije i komunikaciju, Univerzitet
Singidunum

mina.hagen@gmail.com

Situacije u kojima je neophodna efikasna, valjana, ali istovremeno i vremenski ne previše zahtevna procena ličnosti, veoma su česte u naučnim

psihološkim istraživanjima i u uslovima praktičnog rada psihologa. U skladu sa navedenim potrebama, u novije vreme razvijen je određeni broj veoma kratkih instrumenata za procenu ličnosti. Postavlja se, međutim, pitanje u kojoj meri se ovim kratkim i vremenski nezahtevnim instrumentima mogu dobiti valjane, odnosno upotrebljive procene ličnosti u poređenju sa procenama do kojih se dolazi standardnim i uobičajeno dugim inventarima ličnosti. Odluka o tome da li u situacijama, kada smo suočeni sa vremenskim ograničenjima, umesto dugog i psihometrijski validiranog inventara ličnosti upotrebiti kratku formu upitnika za procenu ličnosti – treba da bude zasnovana na rezultatima koji su dobijeni empirijskom validacijom kratke forme upitnika. U ovom istraživanju proveravana je validnost desetoajtemskog upitnika BFI-10, namenjenom proceni crta ličnosti modela Velikih pet. Ispitivanje je obavljeno na uzorku od 112 ispitanika (85.7% ženskog pola i 14.3% muškog pola, prosečne starosti 20 godina) i njihovih bliskih osoba (n=203). Proveravana je pouzdanost instrumenta, kao i konvergentna, divergentna i eksterna validnost. Koeficijenti pouzdanosti skala, izračunati metodom interne konzistencije, iznosili su: .64 (Ekstraverzija), .21 (Saradljivost), .52 (Savesnost), .57 (Neuroticizam), .31 (Otvorenost). Skale Otvorenost i Saradljivost pokazale su nižu pouzdanost od ostalih. Validnost je proveravana interkorelacijama, korelacijom sa upitnikom za procenu sličnih konstrukata NEO PI-R (prosečna korelacija = .61), kao i korelacijama mera samoprocene sa procenama od strane dve bliske osobe, jedne muškog pola (prosečna povezanost između istih skala iznosi .32) i jedne ženskog pola (prosečna korelacija iznosi .42). Razmatrajući dobijene interkorelacije uočili smo da su od ukupno deset njih tri niže od .40 i statistički značajne, a prosečno su iznosile .13. Kako prosečne interkorelacije u američkom i nemačkom uzorku prosečno iznose .11, a najviše interkorelacije između skala NEO PI-R upitnika prelaze vrednost .40, možemo reći da dobijene vrednosti govore u prilog diskriminativne validnosti upitnika. Eksterna validnost potvrđena je korelacijom upitnika sa upitnikom za procenu svakodnevnog ponašanja. Rezultati pokazuju da je instrument validan, te ga je uz poboljšanje skala Otvorenost i Saradljivost, moguće koristiti za grubu procenu bazičnih crta ličnosti u situacijama koje zahtevaju korišćenje izuzetno kratkih skala.

Ključne reči: model Velikih pet, Kratki instrumenti, Pouzdanost, Valjanost

PRIMENA METODE SAMOUZORKOVANJA I POSTUPKA
 „UNIVERZALNOG NOŽA“ NA PRIMERU KANONIČKE
 DISKRIMINACIONE ANALIZE

Danka Purić i Goran Opačić

Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
 dpuric@f.bg.ac.rs

Metoda samouzorkovanja (bootstrapping) i postupak „univerzalnog noža“ (jackknifing) spadaju u širu klasu postupaka poduzorkovanja kojima se iz postojećeg dostupnog uzorka ispitanika kreira veći broj novih poduzoraka, čime se dobijaju empirijske distribucije statistika od istraživačkog interesa. Najčešća varijanta postupka „univerzalnog noža“ podrazumeva pravljenje N novih poduzoraka tako što sve jedinice osim jedne ulaze u poduzorak, zbog čega se ovaj postupak ponekad naziva i metodom „izostavi jednog“. U slučaju samouzorkovanja se pak kreira veliki broj novih uzoraka (obično oko 1000), jednake veličine kao i izvorni uzorak, nasumičnim biranjem opserviranih podataka sa vraćanjem, odnosno sa zamenom. Jedina pretpostavka koju je potrebno napraviti prilikom korišćenja metoda poduzorkovanja jeste da podaci koje imamo u razumnoj meri predstavljaju populaciju iz koje su uzeti.

Na primeru kanoničke diskriminacione analize prikazaćemo kako upotreba postupaka poduzorkovanja može u značajnoj meri izmeniti dobijene ocene parametara. Uzorak od 213 adolescenata popunio je inventar Gensel3 kojim se meri 10 faceta self-koncepta. Adolescenti su svrstani u jednu od tri grupe prema tipu porodice: smrt oca / živi sa majkom, razvod braka / živi sa majkom i nuklearna intaktna porodica. Izdvaja se jedna značajna kanonička korelacija ($r = .385$, $p < .01$), a procenat tačnog klasifikovanja momaka u tip porodice na osnovu self-koncepta je 53.2%. Kako distribucije faceta self-koncepta blago odstupaju od normalnosti, a Box's M test je značajan, rezultate treba interpretirati sa oprezom.

Kako su metoda samouzorkovanja i postupak univerzalnog noža implementirani u IBM SPSS paket, moguće ih je primeniti u okviru diskriminacione analize, pri čemu se rezultati dveju metoda odnose na različite aspekte analize. Primena metode samouzorkovanja pokazuje da za sve kanoničke koeficijente interval pouzdanosti od 95% obuhvata nulu, odnosno da postoji verovatnoća veća od prihvaćenog nivoa statističke greške od .05 da su ovi koeficijenti realno nepostojeći. Uz primenu

postupka „univerzalnog noža“ procena tačne klasifikacije ispitanika u kategorije zavisne varijable pada za gotovo 10%, na 45.8%. Možemo zaključiti da primena metoda poduzorkovanja pruža dragocene dodatne informacije o preciznosti izvedene analize, te da ih je poželjno koristiti u situacijama kada znamo ili sumnjamo da neka od pretpostavki neophodnih za primenjivanje željenog postupka analize nije ispunjena.

Ključne reči: poduzorkovanje, samouzorkovanje, metoda „univerzalnog noža“, uzorkovanje, kanonička diskriminaciona analiza

METRIJSKE KARAKTERISTIKE MILONOVOG KLINIČKOG INVENTARA ZA ADOLESCENTE

**Marko Kalanj, Jelena Radosavljev Kirćanski, Milica Pejić i
Aleksandar Peulić**

Institut za mentalno zdravlje, Beograd, Departman za psihologiju,
Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum;
marko.kalanj@gmail.com

U radu će biti prikazane metrijske karakteristike Milonovog kliničkog inventara za adolescente (Millon Adolescent Clinical Inventory-MACI). MACI se sastoji od 160 binarnih (tačno/netačno) ajtema. Namijenjen je kliničkoj populaciji uzrasta 13-19 god. Sadrži skale: 4 obrazaca odgovora, 12 obrazaca ličnosti, 8 adolescentne problematike i 7 kliničkih sindroma. Skale obrazaca ličnosti u velikoj meri korespondiraju sa personalnim stilovima u odrasloj dobi, tj. sa poremećajim ličnosti po DSM-IV klasifikaciji. Skale adolescentne problematike usmerene su na procenu subjektivnih osećanja značajnih za adolescenciju, a skale kliničkih sindroma se odnose na relativno prolazna stanja, obično situaciono pokrenuta. Upitnik smo primenili na 124 ispitanika, starosti 13-19 god, dispanzerski i hospitalno lečenih na Institutu za mentalno zdravlje u Beogradu, u periodu 2011-2012.god. Mere pouzdanosti (Kronbahova α), reprezentativnosti (KMO ψ_1), i homogenosti (prosečna korelacija ajtema h_1 , Momirovićeva mera h_2) izračunate su preko programa RTT10G. Skale obrazaca ličnosti imaju zadovoljavajuću pouzdanost (raspon α =.76-.91, prosek α =.83), dobru reprezentativnost (raspon ψ_1 =.83-.95, M =.89), ali relativno nisku homogenost (raspon h_1 =.09-.25, M =.14; raspon h_2 =.18-.50, M =.35). Skale adolescentne problematike imaju pouzdanost u rasponu α =.57-.90, M =.76, samo skala seksualnog diskomforta ima

nezadovoljavajuću pouzdanost ($\alpha = .57$); mere reprezentativnosti su zadovoljavajuće (raspon $\psi_1 = .81-.94, M = .86$), a homogenosti niske (raspon $h_1 = .03-.22, M = .12$; raspon $h_2 = .21-.54, M = .37$). Skale kliničkih sindroma imaju zadovoljavajuću pouzdanost, u rasponu $\alpha = .71-.89, M = .80$, dobru reprezentativnost (raspon $\psi_1 = .95-.83, M = .89$), a mere homogenosti (raspon $h_1 = .07-.28, M = .17$; raspon $h_2 = .22-.55, M = .43$) su naročito niske za 3 skale: delikventnih predispozicija ($h_1 = .07$), impulsivnosti ($h_1 = .09$), i anksioznosti ($h_1 = .07$). Analiza sadržaja skala i ajtema ukazuje da postoji određen broj ajtema čiji sadržaj nije jasno povezan sa pretpostavljenim predmetom merenja, a koji nisko koreliraju sa ostalim ajtemima i/ili totalnim skorom.

Od 27 skala, 26 je pokazalo zadovoljavajuću pouzdanost; mere reprezentativnosti su dobre, dok su mere homogenosti relativno niske. Smatramo da MACI može biti primenljiv u dijagnostičke svrhe, ali da je potreban oprez pri interpretaciji skorova na skalama koje nisu unidimenzionalne, te da se neke skale mogu poboljšati izbacivanjem ajtema za koje se ispostavilo da nisu povezani sa predmetom merenja.

Ključne reči: MACI, adolescenti, psihometrijske karakteristike

KLINIČKA PSIHOLOGIJA

POREĐENJE KOHEZIVNOSTI, ADAPTIBILNOSTI I ZADOVOLJSTVA PORODICOM KAO KARAKTERISTIKA PORODIČNOG FUNKCIONISANJA, PORODICA SA ČLANOM OBOLELIM OD DIJABETESA TIP 2 I ONIH BEZ HRONIČNOG BOLESNIKA

Mina Pejić

Departman za psihologiju, Fakultet za medije i komunikaciju, Univerzitet Singidunum

mina.hagen@gmail.com

Adaptacija na dijabetes tip 2 zahteva od osobe da usvoji mnoge nove obrasce ponašanja sa ciljem uspešnog kontrolisanja toka bolesti. Uspešno kontrolisanje nivoa šećera zavisi od interakcije bioloških, ponašajnih, kognitivnih, porodičnih varijabli kao i od zdravstvenog sistema. Promena u načinu življenja pogađa ne samo obolelog, već i ceo sistem kojem on

pripada, naročito njegovu aktuelnu porodicu. Ali nisu svi porodični sistemi podjednako uspešni u ovim zadacima prilagođavanja. U našem istraživanju želeli smo da ispitamo postoje li specifične karakteristike po kojima se funkcionisanje porodica u kojima je jedan od članova roditeljskog podsistema oboleo od dijabetesa tipa 2 razlikuje od funkcionisanju porodica u kojima nema obolelih od hroničnih bolesti. Takođe, želeli smo da utvrdimo da li postoje specifične karakteristike po kojima se funkcionisanje porodica sa osobom obolelom od dijabetesa razlikuje u zavisnosti od toga da li je stanje bolesti stabilno ili nestabilno. Istraživanje je sprovedeno na 32 porodice dijabetičara i 161 porodici bez hroničnih bolesnika. Karakteristike funkcionisanja bile su utvrđivane Upitnikom za ispitivanje porodične adaptabilnosti i kohezivnosti FACES IV. Porodice dijabetičara u odnosu na one bez hroničnih bolesnika, imale su statistički značajno viši skor za skali Haotičnost ($t(191)=-2.134$; $p<.05$). Zatim smo međusobno uporedili komparativnu grupu, porodice sa stabilnim i sa nestabilnim dijabetičarem. Rezultati multivarijacione analize varijanse pokazali su da postoje značajne razlike između grupa (Vilksova $\lambda (16, 366)=.825$; $p<.01$) na sledećim skalama za procenu porodičnog funkcionisanja: Razjedinjenost ($F(2)=4.849$; $p<.01$), Haotičnost ($F(2)=5.756$; $p<.01$) i Zadovoljstvo porodicom ($F(2)=4.058$; $p<.05$). Post hoc testovima utvrđeno je da porodice sa nestabilnim u odnosu na porodice sa stabilnim dijabetičarem imaju značajno viši skor na skalama Razjedinjenost ($p<.05$) i Haotičnost ($p<.05$), a niži na skali Zadovoljstvo porodicom ($p<.05$). Porodice sa članom sa nestabilnim dijabetesom u odnosu na komparativnu grupu takođe imaju značajno niže skorove na skalama Razjedinjenost ($p<.05$) i Haotičnosti ($p<.01$). Između komparativne grupe i porodica sa članom sa stabilnim dijabetesom, nisu postojale statistički značajne razlike u skorovima dobijenim na skalama upitnika FACES IV. Možemo zaključiti da porodice u kojima je jedan od članova roditeljskog podsistema oboleo od dijabetesa tipa 2 jesu disfunkcionalnije u odnosu na porodice u kojima nema obolelih od hroničnih bolesti. Uz to, stepen disfunkcionalnosti je značajno veći kod porodica sa članom sa nestabilnim dijabetesom nego sa stabilnim dijabetesom. Dobijeni rezultati potvrđuju početne hipoteze istraživača i takođe su u skladu sa rezultatima prethodnih istraživanja iz ove oblasti.

Ključne reči: porodica, dijabetes tip 2, FACES IV, biopsihosocijalni model, zdravstvena psihologija

POLNE RAZLIKE U SEKSUALNOJ KOMPULZIVNOSTI,
DEPRESIVNOM STANJU I ANKSIOZNOSTI KOD
NEHETEROSEKSUALNO ORIJENTISANIH STUDENATA**Džanan Berberović**

Kazneno-popravni zavod Tuzla

dzananberberovic@gmail.com

Ranija istraživanja ukazala su na postojanje određenih razlika u prisustvu i nivoima pojedinih psihopatoloških fenomena između žena i muškaraca heteroseksualne orijentacije, dok su polne razlike kod neheteroseksualno orijentisanih ostale slabo istražene. U ovom istraživanju, na uzorku od 119 studenata iz Srbije i BiH koji su sami odredili svoju seksualnu orijentaciju kao biseksualnu ($N=76$, $N_z=46$; $N_m=30$) ili homoseksualnu ($N=43$; $N_z=19$, $N_m=24$), istražene su razlike između neheteroseksualno orijentisanih žena i muškaraca u seksualnoj kompulzivnosti, depresivnom stanju i anksioznosti (kao crti). Seksualna kompulzivnost mjerena je Skalom seksualne kompulzivnosti (SSK), depresivno stanje Bekovim inventarom depresije (BDI), a anksioznost Spilbergerovim inventarom anksioznosti kao crte (STAI-T). Dvofaktorska ANOVA je sprovedena kako bi se istražio uticaj pola i neheteroseksualne orijentacije na seksualnu kompulzivnost, depresivno stanje i anksioznost kao crtu. Interakcija pola i neheteroseksualne orijentacije pokazala se značajnom ($p<.05$) samo u seksualnoj kompulzivnosti, $F(1, 115)=5.08$, ali ne i kod depresivnog stanja i anksioznosti kao crte. Zaseban uticaj pola takođe je bio jedino značajan u seksualnoj kompulzivnosti $F(1, 115)=24.963$, $p=.000$, ali ne i kod ostala dva psihopatološka fenomena, dok se zaseban uticaj neheteroseksualne orijentacije nije pokazao značajnim ni u jednom ispitivanom psihopatološkom fenomenu. Biseksualni muškarci postižu značajno više nivoe seksualne kompulzivnosti ($M=22.67$; $SD=9.345$) od biseksualnih žena ($M=17.827$, $SD=8.232$), $t=2.354$, $p<.05$. Za razliku od homoseksualnih žena, među kojima u ovom istraživanju nije identifikovan niti jedan klinički značajan slučaj seksualne kompulzivnosti, među homoseksualnim muškarcima je to mnogo ozbiljniji problem, $\chi^2=9.148$; $df=1$, $p<.05$. S druge strane, neheteroseksualni muškarci i žene ne razlikuju se značajno ni u depresivnom stanju ni u anksioznosti kao crti. Zaključuje se da se razlike između žena i muškaraca neheteroseksualne orijentacije javljaju jedino u

pogledu seksualne kompulzivnosti, ali ne i depresivnosti i anksioznosti kao crti.

Ključne reči: seksualna kompulzivnost, depresivno stanje, anksioznost kao crta, seksualna orijentacija

A PROSPECTIVE STUDY ON THE RELATIONSHIP BETWEEN BULLYING BEHAVIOR AND DIFFICULTIES IN PSYCHOLOGICAL ADJUSTMENT

Kristina Sesar, Arta Dodaj i Marijana Barišić

Centre for Mental Health, Široki Brijeg Health Care Center, Bosnia and Herzegovina, Department of Psychology, University of Mostar, Bosnia and Herzegovina
ksesar@gmail.com

A number of studies have shown that involvement in bullying behavior is associated with substantial adverse effects on psychological health, but it is not unclear which come first, involvement in bullying behavior or psychological symptoms. The aim of this study was to investigate whether involvement in bullying behavior (as bullies, victims and bully/victims) precedes psychological symptoms or whether these symptoms precede involvement in bullying behavior. The study uses longitudinal data from 536 children aged 11 to 15 years, who completed School Relationship Questionnaire and Youth Self-Report on both occasions of data collection. The baseline measurements were taken in the fall of 2008 and follow-up measurements in the spring of 2009 in elementary schools in the Široki Brijeg municipalities. The results show that children involved in bullying behavior had a significantly higher risk for development of psychological difficulties like anxiety and depression (OR=5.93; P=0.002), withdrawn (OR=3.67; P=0.010), somatic problems (OR=3.59; P=0.025), social problems (OR=4.34; P=0.008), thoughts problems (OR=3.11; P=0.028), attention problems (OR=5.29; P=0.009), and delinquent behaviors (OR=5.43; P=0.001) compared with children who were not involved in bullying behavior. Difficulties in psychological adjustment at the beginning of the year do not represent a risk factor for involvement in bullying during the year. Obtained results indicate that involvement in bullying behavior causes an increase in difficulties in psychological adjustment. For the psychologist and health practitioners, these findings

stress the importance of establishing whether bullying plays a contributing role when a child exhibits such symptoms.

Key words: Bullying behavior, Prospective study, Psychological adjustment

RELACIJE AFEKTIVNE VEZANOSTI, PORODIČNOG KONTEKSTA I RANIH MALADAPTIVNIH ŠEMA KOD MLADIH ODRASLIH

Tijana Mirović i Aleksandra Hadžić Krnetić

Fakultet Muzičke Umetnosti, Beograd Filozofski fakultet, Banja Luka
tijana.mirovic@gmail.com

Rad se bavi relacijama porodičnog konteksta, kognitivnih stilova i afektivne vezanosti kod odraslih osoba u razvojnoj fazi koju karakteriše tranzicija od porodice porekla ka sopstvenoj porodici.

Cilj ovog istraživanja je bio da se na uzorku mladih odraslih (N=225), koji imaju 25-35 godina ispita međusobna povezanost između porodičnog konteksta, ranih maladaptivnih šema i afektivne vezanosti.

Porodični kontekst je operacionalizovan primenom FACES IV upitnika za procenu porodice. Rane maladaptivne šeme (RMS) merene su kraćom formom Jangovog upitnika SQ-SF za procenu 15 shema. Afektivna vezanost merena je primenom revidirane verzije upitnika ECR-R, koja meri dve dimenzije - izbegavanje bliskih odnosa (operacionalizuje unutrašnji radni model -URM drugih) i anksioznost oko gubitka bliskosti (operacionalizuje URM sebe).

Rezultati regresione analize pokazuju da su varijable porodičnog konteksta značajni prediktori dimenzije anksioznosti oko gubitka bliskosti ($R^2=0,110$; $F(8)=3,345$; $p<0,01$), objašnjavajući 11% njene varijanse, dok se kao pojedinačno značajni upravno srazmerni prediktori pojavljuju Kohezivnost ($\beta=0,313$; $p<0,01$) i Razjedinjenost ($\beta=0,256$; $p<0,01$).

Varijable porodičnog konteksta predstavljaju i značajne prediktore dimenzije izbegavanja bliskosti ($R^2=0,119$; $F(8)=3,640$; $p<0,01$), objašnjavajući 12% njene varijanse, dok se kao pojedinačno značajni upravno srazmerni prediktor pojavljuje Umreženost ($\beta=0,257$; $p<0,01$).

Izraženost 15 RMS predstavlja značajne prediktore za dimenziju anksioznosti oko gubitka bliskosti ($R^2=0,318$; $F(15)=6,482$; $p<0,01$), objašnjavajući 32% njene varijanse, dok se kao pojedinačno značajni

upravo srazmerni prediktori pojavljuju Napuštanje ($\beta=0,214$; $p<0,01$), Vulnerabilnost ($\beta=0,267$; $p<0,01$), dok Neuspeh predstavlja obrnuto srazmeran prediktor ($\beta=-0,220$; $p<0,01$).

Izraženost 15 RMSŠ predstavlja značajne prediktore za dimenziju izbegavanja bliskosti, ($R^2=0,341$; $F(15)=7,207$; $p<0,01$), objašnjavajući 34% njene varijanse. Kao pojedinačno značajni upravo srazmerni prediktori pojavljuju se Defektnost ($\beta=0,317$; $p<0,01$), Emocionalna inhibiranost ($\beta=0,508$; $p<0,01$), Nedovoljna samokontrola ($\beta=0,164$; $p<0,05$), a Podređivanje predstavlja obrnuto srazmerni prediktor ($\beta=-0,392$; $p<0,01$).

Zaključujemo da varijable porodičnog konteksta i RMSŠ predstavljaju značajne prediktore za obe dimenzije afektivne vezanosti.

Ključne reči: porodični kontekst, rane maladaptivne šeme, afektivna vezanost, mladi odrasli

USMJERAVANJE PAŽNJE KOD PACIJENATA SA SINDROMOM IRITABILNOG CRIJEVA

Sanda Pletikosić, Mladenka Tkalčić, Dražen Domijan i Mia Šetić

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet u Rijeci
spletikosic@ffri.hr

Prema biopsihosocijalnom modelu, usmjeravanje pažnje na bolne senzacije igra važnu ulogu u etiologiji sindroma iritabilnog crijeva. Kronična bol kod pacijenata rezultira fokusiranjem pažnje na bol koja zatim dovodi do pojačavanja doživljaja boli i simptoma IBS-a. Cilj ovog istraživanja je bio ispitati promjene u distribuciji vizualne spacijalne pažnje u osoba sa sindromom iritabilnog crijeva. Provedena su dva mjerenja koristeći klasični Navonov zadatak „globalno/lokalno” koji ispituje usmjerenost pažnje na globalnu konfiguraciju podražaja (globalna percepcija) ili na detalje (lokalna percepcija). U predistraživanju je sudjelovalo 29 osoba s dijagnozom sindroma iritabilnog crijeva i 32 zdrave osobe kao kontrolna grupa. U glavnom istraživanju sudjelovalo je 27 osoba s dijagnozom sindroma iritabilnog crijeva. U drugom su ispitivanju sudionici dodatno ispunili upitnike koji mjere neuroticizam, anksioznost kao crtu ličnosti i visceralnu anksioznost. Rezultati prvog istraživanja su uputili na izostanak tipičnog efekta globalne prednosti kod oboljelih osoba ($t(28)= -0,32$, $p > .05$) koji je očekivano prisutan u

kontrolnoj skupini ($t(31) = -2.38, p < .05$). U drugom istraživanju nije potvrđen nalaz o izostanku globalne prednosti kod oboljelih osoba ($t(26) = -4.53, p < .001$), međutim, dobivena je zanimljiva negativna korelacija između indeksa globalne prednosti (razlika između vremena reakcije u globalnom i lokalnom zadatku) i neuroticizma ($r = -.41, p < .05$). Osobe visoke na neuroticizmu pokazuju manji indeks globalne prednosti, odnosno pokazuju veću sklonost usmjeravanja na detalje. Do sličnog rezultata došli su i Yovel i sur. (2005) proučavajući pažnju kod opsesivno-kompulzivnih osoba. S druge strane, nije se pokazala značajna povezanost između indeksa globalne prednosti i anksioznosti kao crte ($r = -.14, p > .05$) te visceralne anksioznosti ($r = .30, p > .05$) što pokazuje da anksioznost ne utječe na izvedbu u ovom zadatku. Rezultati istraživanja ukazuju na moguće smjernice za intervenciju s oboljelima od IBS-a koristeći tehnike relaksacije ili distribucije pažnje koje bi smanjile fokusiranost na bol, a time i smanjile intenzitet simptoma bolesti. Također, u budućim istraživanjima potrebno je uključiti veliki uzorak zdravih ispitanika kako bi se provjerilo da li se slična korelacija između neuroticizma i indeksa globalne pažnje javlja i u općoj populaciji ili je ona specifična samo za pacijente s IBS-om.

Ključne riječi: sindrom iritabilnog crijeva, globalna/lokalna pažnja, neuroticizam, anksioznost

EFEKAT PSIHOLOŠKOG I BIOLOŠKOG OPISA SHIZOFRENIJE NA SOCIJALNU DISTANCU

Irena Bošković, Danilo Garović i Zdenka Novović

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Odsek za psihologiju
irena.boskovic@gmail.com

Psihološka objašnjenja shizofrenije u poslednjim decenijama postaju ponovo aktuelna u okviru kognitivne psihopatologije, a jedna od ključnih prednosti ovog pristupa je pretpostavka da smanjuju stigmatu i socijalnu distancu, koja je bitan problem u svakom društvu. Istraživanje je sprovedeno u cilju ispitivanja socijalne distance prema osobama sa dijagnozom shizofrenije u zavisnosti od datog psihološkog ili biološkog opisa iste. Početni uzorak je činilo 110 učenika srednje škole, da bi nakon eliminisanja potencijalno pristrasnih ispitanika (bliskih sa shizofrenim osobama) konačan uzorak činilo 95 srednjoškolaca (42.1% muškarci)

prosečne starosti 16.48 godina. Dve grupe ispitanika su čitale opise shizofrenog pacijenta u kojima je poremećaj objašnjen psihološkim činiocima ($n_1=42$) ili biološkim mehanizmima ($n_2=53$). Nakon toga su popunjavali Bogardusovu skalu socijalne distance, adaptiranu za ispitivanje distance u odnosu na mentalne poremećaje. Nema statistički značajnih razlika u ukupnoj socijalnoj distanci u zavisnosti od opisa shizofrenije ($t\text{-test}=0.94$; $df=93$; $p=0.35$) kao ni među polovima ($t\text{-test}=-1.09$; $df=93$; $p=0.27$). Pomoću dvofaktorske MANOVA-e smo ispitali razlike na pojedinačnim stavkama socijalne distance u odnosu na opis i pol. Dobijen je značajan efekat interakcije (Wilks lambda=0.79; $F(10,82)=2.17$; $p=0.027$). Univarijatni podaci pokazuju značajne razlike na stavkama „Da li bi Vam bilo u redu da Vam je Aca komšija?“ ($F=5.62$; $p=0.020$), „Da li biste pristali da Vam Aca (ili devojka slična Aci) bude cimer/ka na ekskurziji?“ ($F=14.89$; $p=0.00$), „Da li biste dali Aci na čuvanje svog mlađeg brata/sestru/rođaka?“ ($F=7.01$; $p=0.01$) i „Da li biste se družili sa Acom?“ ($F=10.72$; $p=0.01$). Na datim stavkama aritmetičke sredine pokazuju da devojke koje su dobile psihološki opis prave manju socijalnu distancu nego one kojima je dat biološki opis. Izuzetak je prva stavka na kojoj devojke prave manju distancu kada su dobile biološki opis, dok se momci manje distanciraju na većini ajtema u slučaju ovog opisa nasuprot psihološkog. Dobijeni rezultati sugerišu da postoji tendencija da se devojke manje distanciraju od osoba sa dijagnozom shizofrenije ako im se ona opiše putem psiholoških faktora dok se momci manje distanciraju ukoliko objašnjenje uključuje biološke faktore. Mogući razlozi ovakvih nalaza će biti razmotreni.

Ključne reči: socijalna distanca, psihološko objašnjenje shizofrenije, biološko objašnjenje shizofrenije

KORELACIJE IZMEĐU ZADOVOLJSTVA PORODICOM, RIZIČNOG PONAŠANJA, POZICIJE U DRUŠTVU I AKADEMSKOG USPEHA KOD SREDNJOŠKOCA

Dragana Stanojević, Olivera Radović i Biljana Jaredić

Filozofski fakultet u Kosovskoj Mitrovici

dragana_dj2004@yahoo.com

Rizični oblici ponašanja se smatraju čestom pojavom u adolescentnom uzrastu. Kao značajni činioci razvoja mladih u ovom periodu navode se

porodica, škola i vršnjaci. Osnovni cilj ovog istraživanja je bio utvrditi smer i intenzitet povezanosti između zadovoljstva porodicom i rizičnog ponašanja srednjoškolaca, kao i odnos tih varijabli sa opažanjem svog položaja u krugu vršnjaka i školskim uspehom. Drugi cilj nam je bio ispitati koji tipovi rizičnog ponašanja su najzastupljeniji na ovom uzrastu. Naš uzorak je činilo 433 ispitanika trećeg i četvrtog razreda srednjih škola iz Centralne Srbije i sa Kosova i Metohije. Ispitanici su bili uzrasta 16 do 18 godina ($M= 17,47$, $SD= 0,69$), 54,7% je bilo muškog pola. Srednjoškolci iz Srbije (Kraljevo i Arandjelovac) su činili 48% uzorka, a ispitanici sa KiM 52% (27% sa severa KiM, 25% iz Gračanice). Koristili smo samoopisne tehnike: Skalu zadovoljstva porodicom (FAS), Skalu rizičnog ponašanja, anketu o tipovima rizičnog ponašanja i kratak upitnik o demografskim karakteristikama ispitanika, školskom uspehu i broju bliskih prijatelja. Dobijeni rezultati ukazuju na to da zadovoljstvo porodicom negativno korelira sa rizičnim ponašanjem ($r= -.187$, $p< .01$), a pozitivno sa opažanjem broja prijatelja ($r= .149$, $p< .01$) dok rizično ponašanje negativno korelira sa školskim uspehom ($r= -.276$, $p< .01$). Srednjoškolci iz Srbije i sa KiM se ne razlikuju značajno po zadovoljstvu svojom porodicom, ali su razlike dobijene u odnosu na rizično ponašanje ($t= -3.987$, $df= 430$, $p< .01$). Što se tiče tipova rizičnog ponašanja, najveći procenat srednjoškolaca koristi alkohol (81,7%), a za njim sledi: korišćenje duvana (32%), nezaštićeni seksualni odnosi (27,3%) učešće u tučama (23,1%), korišćenje lakih droga – marihuana i hašiš (8,5%) i teških droga (0,5%). Rezultati dobijeni u ovom istraživanju mogu ukazati na značaj porodice kao protektivnog faktora u odnosu na rizično ponašanje srednjoškolaca. Ispitivanje tipova rizičnog ponašanja govori o rasprostranjenosti upotrebi alkohola i duvana u ovom delu populacije mladih.

Ključne reči: zadovoljstvo porodicom, rizično ponašanje, broj prijatelja, akademski uspeh, srednjoškolci

ANKSIOZNOST KAO CRTA I STANJE PRED NATJECANJE I SIMPTOMATOLOGIJA POREMEĆAJA U HRANJENJU NA UZORKU DJEVOJAKA KOJE SE BAVE ESTETSKIM SPORTOVIMA

Koraj Ivana

Filozofski fakultet u Rijeci

ivanakoraj@yahoo.co.uk

Cilj ovog istraživanja je ispitati postoji li povezanost između psiholoških osobina koje su karakteristične za osobe s poremećajem u hranjenju, kao i povezanost anksioznosti kao crte i kao stanja pred natjecanje sa simptomatologijom poremećaja u hranjenju na uzorku estetskih sportašica. Dosadašnja istraživanja ukazuju da objašnjenju potonjih, osim općih rizičnih faktora pridonose i faktori vezani uz sport. Anksioznost na početku natjecanja može dovesti sportaše u rizik od razvoja patologije vezane uz hranjenje, a u funkciji kontroliranja straha i poboljšanja izvedbe. Cilj je bio testirati ove hipoteze i na hrvatskom uzorku kako bi se uvidjelo postoji li potreba za provođenjem preventivnih programa. 106 ispitanica koje se bave estetskim sportovima (gimnastikom, sinkroniziranim plivanjem, klasičnim i suvremenim baletom te ostalim plesovima) ispunilo je upitnik s demografskim podacima, prilagođenu verziju *Inventara anksioznosti kao stanja i crte* te prilagođenu verziju *Upitnika za procjenu poremećaja u hranjenju*. Hijerarhijskom regresijskom analizom utvrđeno je da model koji sadrži anksioznost kao crtu i anksioznost kao stanje značajno objašnjava 12.79% varijance želje za mršavošću i nezadovoljstva tijelom ($F_{(2,74)} = 5,43, p < 0,01$) pri čemu se značajnim prediktorom pokazala anksioznost kao crta ($\beta = 0,29, p < 0,05$). Ipak taj model ne objašnjava značajno varijancu bulimičnih simptoma ($F_{(2,73)} = 2,42, p > 0,05$). Model koji povrh anksioznosti kao stanja i crte sadrži i psihologijske karakteristike osoba s poremećajem u hranjenju ($\Delta F_{(3,69)} = 4,61, p < 0,01$) značajno objašnjava 34,64% varijance želje za mršavošću i nezadovoljstva tijelom ($F_{(7,69)} = 5,22, p < 0,01$). Osim toga ovaj model značajno objašnjava 42,62 % varijance bulimičnih simptoma ($F_{(7,68)} = 7,21, p < 0,01$) ($\Delta F_{(3,68)} = 8,62, p < 0,01$). Unutar tog modela značajnim prediktorom za nezadovoljstvo tijelom i želju za mršavošću pokazalo se nepovjerenje prema drugima ($\beta = -0,26, p < 0,05$) i interoceptivna svjesnost ($\beta = 0,49, p < 0,01$). Interoceptivna svjesnost pokazala se i značajnim prediktorom bulimičnih simptoma ($\beta = 0,70, p <$

0,01). Dakle što je viša anksioznost kao crta, interoceptivna svjesnost i što je manje nepovjerenje prema drugima izraženiji su želja za mršavošću i nezadovoljstvo tijelom pri čemu interoceptivna svjesnost i nepovjerenje prema drugima imaju inkrementalnu valjanost povrh anksioznosti kao crte. Bulimični simptomi izraženiji su što je veća interoceptivna svjesnost.

Ključne riječi: poremećaji u hranjenju, estetski sportovi, anksioznost kao crta, anksioznost pred natjecanje

MUŠKA HOMOSEKSUALNOST, POREMEĆAJI DEFINISANI DRUGOM OSOM DSM IV I LJUBAVNI STILOVI

Marina Ristić, Veljko Đurić i Vesna Gojković

Fakultet za pravne i poslovne studije "Dr Lazar Vrkić", Novi Sad
marinaristicmmm@gmail.com

Brojne studije ukazuju na veću učestalost poremećaja definisanih prvom osom DSM IV kod osoba homoseksualne orijentacije. To se najčešće ne tumači kao intrinzična osobina homoseksualne orijentacije, već kao posledica seksualnog sazrevanja i života u, najčešće, osuđujućoj užoj i široj društvenoj sredini. U ovom radu želeli smo da ispitamo da li postoje razlike između osoba heteroseksualne i homoseksualne orijentacije u odnosu na poremećaje definisane drugom osom DSM IV koje smo merili primenom strukturiranog kliničkog intervjua SCID II, zadatog u Likertovoj formi. Istovremeno, zanimalo nas je da li se osobe homoseksualne i heteroseksualne orijentacije razlikuju u pogledu preferencije ljubavnih stilova procenjenih skalom LAS koja meri šest tipova ljubavi: Eros kao erotsku ljubav, Pragma kao racionalnu ljubav, Mania kao nesigurnu ljubav, Agape kao nesebičnu ljubav, Storge kao prijateljsku ljubav i Ludus kao manipulativnu ljubav. Ispitano je 48 muškaraca koji su sebe identifikovali kao osobe homoseksualne i 52 muškarca koji su sebe identifikovali kao osobe heteroseksualne orijentacije. Svi ispitanici su u trenutku ispitivanja, prema sopstvenom iskazu, bili u partnerskom odnosu. Grupe su bile dobno ujednačene, prosečna starost za ceo uzorak je bila 35 godina. Nema podataka o ranijem mentalnom statusu ispitanika. Multivarijantnom analizom rezultata dobijena je diskriminativna funkcija koja je ukazivala na statistički značajnu razliku između kompozitnih odgovora dveju grupa na SCID II (Vilksova lambda = 0.66, hi-kvadrat = 39.11; $p < 0.001$) i koja je

omogućila ispravnu klasifikaciju u 79% slučajeva. *Post hoc* analizom utvrđeni su značajno viši skorovi homoseksualne grupe u odnosu na dimenzije upitnika koje, pretpostavljeno, mere sledeće poremećaje ličnosti: zavisni ($t = 3.10$; $df = 98$; $p = .002$), histrionični ($t = 5.64$; $df = 98$; $p < .001$), narcisticistički ($t = 5.24$; $df = 98$; $p < .001$) i granični ($t = 4.50$; $df = 98$; $p < .001$). Multivarijantnom analizom odgovora na skali LAS nije dobijena značajna diskriminativna funkcija. Mada naši nalazi ne podržavaju tezu o razlici u preferenciji ljubavnih stilova između muškaraca homoseksualne i heteroseksualne orijentacije, oni svakako govore u prilog teze da se osobe homoseksualne i heteroseksualne orijentacije značajno razlikuju, ne samo u prevalenci kliničkih sindroma definisanih prvom osom, već i u stepenu ispoljavanja indikatora koji su kodirani drugom osom poremećaja ličnosti DSM IV.

Ključne reči: homoseksualnost, ljubavni stilovi, DSM IV, SCID II, LAS

POVEZANOST DISFUNKCIONALNIH KOGNICIJA I EMOCIJA SA STEPENOM BRAČNOG SKLADA

Severina Filipović, Tatjana Vukosavljević Gvozden i Goran Opačić
Filozofski fakultet u Beogradu
severinafilipovic@yahoo.com

S obzirom na veliki broj razvoda u našoj zemlji i inostranstvu, od velike je važnosti bolje upoznati činioce koji mogu uticati na narušavanje stabilnosti i kvaliteta bračnog odnosa. Istraživanje se bavi ulogom kognitivnih i emocionalnih faktora u bračnom odnosu iz perspektive Racionalno-emotivne bihejvioralne terapije. Osnovni cilj je utvrđivanje povezanosti između iracionalnih uverenja postuliranim u okviru REBT pristupa, emocija anksioznosti, besa i depresije i stepena bračnog sklada. Istraživanje je dizajnirano kao neeksperimentalno, korelacionog tipa. Pretpostavljeno je da stepen bračnog sklada opada u zavisnosti od izraženosti iracionalnih uverenja i emocija anksioznosti, besa i depresije kod bračnog para. Stepen bračnog sklada meren je Skalom prilagođenosti dijade (DAS), iracionalnia uverenja Skalom opštih stavova i uverenja (GABS), anksioznost je merena Spilbergerovim upitnikom crte anksioznosti (STAI-T), bes Spilbergerovim upitnikom crte besa (STAXI-T), a depresija Bekovim inventarom depresije (BDI). Uzorak istraživanja

je obuhvatio 100 bračnih parova uzrasta 20-64 godine ($M=41,8$) iz više gradova u Srbiji. Kao jedinica analize je uzet par, i kao krajnji skorovi su uzete aritmetičke sredine skorova partnera. Nad podacima je sprovedena hijerarhijska regresiona analiza, pri čemu je u prvom koraku analiziran efekat iracionalnih uverenja, a u drugom dodatni efekat tri emocije. S obzirom na visoku međusobnu korelaciju prediktora, analizirana je multikolinearnost, pri čemu je utvrđeno da se ona nalazi u dozvoljenim okvirima za svaki prediktor. U prvom koraku je nadjeno da je iracionalna uverenja objašnjavaju 14% varijanse zavisne varijable ($R^2=0,14$, $df=99$, $p<0,05$). Uvođenjem emocija u model dolazi do značajnog povećanja procenta objašnjene varijanse za 15% ($R^2=0,29$, $df=99$, $p<0,05$). Analizom pojedinačnih doprinosa svake od emocija, utvrđeno je da uvođenje depresivnosti u model ne doprinosi značajno objašnjenju varijanse kriterijuma, što se može objasniti njenom korelacijom sa ostalim prediktorskim varijablama. Analizom β koeficijenata utvrđeno je da najači efekat na bračni sklad ima anksioznost ($\beta=-0,23$, $p<0,05$). Dobijeni nalazi su u skladu sa REBT teorijom bračnog poremećaja, kao i sa prethodnim istraživanjima, koja govore o negativnom uticaju iracionalnih uverenja i negativnih emocija na kvalitet braka. Rezultati ovog istraživanja ukazuju da disfunkcionalni način mišljenja i negativne emocije predstavljaju značajan faktor skladnosti bračnog odnosa.

Ključne reči: bračni sklad, iracionalna uverenja, anksioznost, depresija, bes

POVEZANOST OPAŽENOG KVALITETA BRAKA SA DISFUNKCIONALNIM UVERENJIMA O INTIMNOJ VEZI

Severina Filipović, Tatjana Vukosavljević Gvozden i Goran Opačić

Filozofski fakultet u Beogradu

severinafilipovic@yahoo.com

Istraživanje se bavi načinom na koji osobe opažaju i procenjuju svoj brak u zavisnosti od specifičnih disfunkcionalnih uverenja i standarda koje imaju u vezi sa intimnom vezom. U novije vreme u okviru različitih kognitivno-bihejvioralnih terapija parova i porodice posvećuje se značajna pažnja kognitivnim procesima specifičnim za partnerski odnos. Naglasak se, pri tome, stavlja na disfunkcionalno mišljenje, tj. na iracionalna uverenja koja igraju značajnu ulogu u oblikovanju i održavanju intimnih

odnosa. Istraživanja su potvrdila da ova uverenja imaju značajan negativan uticaj na kvalitet partnerskih odnosa. Cilj ovog istraživanja je da utvrdi povezanost između opaženog kvaliteta braka i disfunkcionalnih uverenja koja partneri imaju u vezi sa intimnom vezom. Pretpostavljeno je da će osoba opažati svoj brak kao manje kvalitetan ukoliko ona sama i njen partner imaju više disfunkcionalnijih uverenja. Disfunkcionalna uverenja o intimnoj vezi merena su Upitnikom uverenja o vezi (RBQ), a opaženi kvalitet braka individualnim skorom na Skali prilagođenosti dijade (DAS). Uzorak je obuhvatio 100 bračnih parova iz Srbije uzrasta 20-64 godine ($M=41,8$). Dobijeni rezultati su donekle neočekivani. Nad podacima su sprovedene 2 hijerarhijske regresione analize, jedna za muševce i jedna za žene, gde su u prvom koraku prediktor sopstvena disfunkcionalna uverenja, a u drugom partnerova. U uzorku žena, potvrđena je pretpostavka da će opaženi kvalitet braka biti manji ukoliko osoba ima izraženija disfunkcionalna uverenja, ($R^2=0,053$, $df=99$, $p<0,05$; $\beta= -0,26$, $p<0,05$), ali se uvođenjem partnerovih uverenja u model pokazalo da ona ne doprinose razlikama u opaženom kvalitetu braka ($R^2=0,002$, $df=99$, $p=0,64$). U uzorku muškaraca, pokazalo se suprotno – sopstvena disfunkcionalna uverenja nemaju efekat na opaženi kvalitet braka ($R^2=0,024$, $df=99$, $p=0,12$), dok se uvođenjem partnerkinih uverenja u model povećava procenat objašnjene varijanse, mada ova promena ne dostiže kriterijum značajnosti, iako mu se približava ($R^2=0,057$, $df=99$, $p=0,059$). Ovakvi rezultati nisu u skladu sa prethodnim istraživanjima koja su vršena u inostranstvu i ukazuju da muškarci i žene iz našeg uzorka na različit način tumače i doživljavaju partnerski odnos, i da su usmereni na njegove različite aspekte. Ovaj nalaz zahteva dalju proveru i objašnjenje koje mogu pružiti naredna istraživanja.

Ključne reči: kvalitet braka, disfunkcionalna uverenja o intimnoj vezi

POVEZANOST STILOVA AFEKTIVNE VEZANOSTI I DOMINANTNIH NIVOVA MEHANIZAMA ODBRANE

Vedrana Berlekovic
Filozofski fakultet
vedrana.berlekovic@gmail.com

Iako na osnovu brojnih teorijskih radova, pre svega psihoanalitičkih autora, kao i na osnovu teorije afektivnog vezivanja Dž. Bolbija, možemo

zaključiti o postojanju povezanosti između kvaliteta afektivne vezanosti i odbrambenih mehanizama, veoma je mali broj istraživanja koja su se bavila samim odnosom ova dva fenomena. Na osnovu većine postojećih studija ostaje nam da samo posredno zaključujemo o prirodi ove veze. Cilj ovog rada je upravo ispitivanje postojanja i kvaliteta veze između stilova afektivne vezanosti i dominantnih nivoa mehanizama odbrane. Osnovna hipoteza ove studije glasi da će se osobe koje pripadaju različitim obrascima afektivne vezanosti razlikovati po tome u kom stepenu koriste različite mehanizme odbrane, pri čemu će sigurni stil afektivne vezanosti biti dominantno povezan sa zrelim nivoom mehanizama odbrane, dok će nesigurni obrasci biti povezani sa neurotičnim i primitivnim odbrambenim mehanizmima. Istraživanje je obavljeno na uzorku od 115 ispitanika iz Beograda uzrasta od 24 do 35 godina. U istraživanju su korišćene varijable Obrazac afektivnog vezivanja i Nivoi zrelosti mehanizama odbrane. Prvu promenljivu čine četiri kategorije: siguran, bojažljiv, preokupiran i odbacujući stil. Modaliteti su definisani preko skorova na subskalama revidirane verzije Upitnika za procenu afektivnog vezivanja UPIPAV-R (Hanak, 2004). Druga varijabla se meri postignućem na tri subskale DSQ-40 upitnika (Bond et al., 1983) pri čemu svaki nivo definiše određena grupa mehanizama odbrane. U radu su primenjene metode deskriptivne statistike, tri jednofaktorijalne analize varijanse za proveru osnovne hipoteze istraživanja, dok je klaster analiza korišćena kako bi se na osnovu rezultata dobijenih na sedam skala instrumenta UPIPAV dobile kategorije afektivne vezanosti. Rezultati istraživanja govore u prilog hipoteza istraživanja s obzirom na to da se sigurno vezani ispitanici u odnosu na nesigurno vezane osobe razlikuju po upotrebi zrelih mehanizama odbrane ($F=7,372$, $df=2$, $p<0.05$). Preokupirani stil afektivne vezanosti karakteriše upotreba i neurotičnih i primitivnih mehanizama odbrane ($F=7,904$, $df=2$, $p<0.05$), dok je za odbacujuću grupu ispitanika karakteristična upotreba primitivnih stilova odbrane ($F=17,955$, $df=2$, $p<0.05$). Dobijeni rezultati su u skladu sa navedenim teorijskim postavkama, kao i sa relevantnim istraživanjima. S obzirom na sve navedeno možemo zaključiti da postoji povezanost između kvalitet afektivne vezanosti i prevalencije upotrebe mehanizama odbrane tri dominantna nivoa zrelosti.

Ključne reči: teorija afektivnog vezivanja, stilovi afektivne vezanosti, nivoi mehanizama odbrane, UPIPAV-R

EFEKAT NEPOSREDNOG SOCIJALNOG KONTAKTA SA
KORISNIKOM PSIHIJATRIJSKIH SLUŽBI NA
STIGMATIZUJUĆE STAVOVE SREDNJOŠKOLACA

Ana Perović, Milena Arandelović, Sonja Pavun i Olivera Novaković
Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet, Beograd
anaperovitj@gmail.com

Stigmatizujući stavovi prema korisnicima psihijatrijskih službi (KPS) otežavaju pružanje adekvatne pomoći ovoj populaciji i smanjuju kvalitet života. U istraživanju je učestvovalo 96 učenika srednje škole oba pola, uzrasta od 17 do 19 godina. Oni su podeljeni u tri grupe, prvu (N=32) i drugu eksperimentalnu (N=29) i kontrolnu (N=35) grupu na osnovu odeljenja u kome se nalaze. Cilj je bio ispitati da li je eksperimentalnim antistigma intervencijama moguće postići značajan efekat na stigmatizujuće stavove učenika prema KPS. Razlika između dve primenjene intervencije je što je prva (EG1), osim edukativne prezentacije na temu mentalnog zdravlja i društvenog položaja KPS, podrazumevala i neposredan socijalni kontakt sa korisnikom (EG2). Obe eksperimentalne grupe su imale istu prezentaciju, ali je ona održana za svaku grupu posebno. Za potrebe istraživanja konstruisan je "Upitnik za merenje stavova o KPS" koji obuhvata subskale Stereotipna uverenja (SU), Predrasude (P) i Stigmatizujuće ponašanje (SP) prema KPS. Dve skale korišćenog mernog instrumenta su pokazale zadovoljavajuću pouzdanost, pri čemu je Krombahov alfa koeficijent iznosio 0.818 za skalu P i 0.924 za skalu SU, dok je treća skala SP pokazala jako nisku pouzdanost od 0.402. Test ispitivanje je obavljeno neposredno nakon primenjenih intervencija, a ispitivanje kontrolne grupe koja nije imala nikakvu intervenciju je obavljeno u isto vreme. Retest prve i druge eksperimentalne grupe je urađen nakon mesec dana. Pokazan je jasan uticaj medija na stigmatizujuće stavove jer su ispitanici koji su medije naveli kao najpouzdaniji izvor informisanja o KPS imali najintenzivnije stigmatizujuće stavove, u odnosu na učenike koji su se oslanjali na druge izvore informisanja ($F(2;91) = 12.28, p=0.00$). Efekat prve intervencije se pokazao statistički značajnim na uzorku učenika srednje škole, što nije slučaj sa drugom intervencijom ($F(2;91)=13,863, p=0,00$). Rezultati ponovljenih merenja ukazuju i na veću trajnost efekta prve intervencije, uz napomenu da je mesec dana nakon intervencija, u EG1 dodatno opao intenzitet skorova ($F(1;29)=13,473, p=0,00$), dok u EG2 ova promena nije

bila značajna ($F(1;28)=3,089$, $p=0,09$). Takođe, EG1 je imala značajno niže skorove od kontrolne ($F(2;91)=19,887$, $p=0,000$), a između druge i kontrolne grupe nije bilo značajnih razlika. Rezultati ukazuju na to da je primena edukativne radionice uz lično upoznavanje sa KPS efikasan oblik borbe protiv stigme mentalnog poremećaja.

Ključne reči: mentalni poremećaj, stigmatizujući stavovi, destigmatizacija, korisnici psihijatrijskih službi

FONDACIJA KATARINA MARIĆ: PRIJAVLJENI DIPLOMSKI RADOVI

Fond Katarina Marić osnovali su, u znak sećanja, rodbina i prijatelji naše koleginice koja je tragično izgubila život 15. aprila 2003 godine.

Fond je 2007. godine prvi put raspisao konkurs za najbolji diplomski rad iz psihologije odbranjen u toj godini. Na skupu „Empirijska istraživanja u psihologiji“ biće prezentovani radovi koji su ušli u uži izbor za nagradu, a po završetku prezentacije predsednica Fondacije dr Ljiljana Marić dodeliće nagradu za rad koji je stručna komisija, sačinjena od nastavnika i saradnika Odeljenja za psihologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu, procenila kao najbolji. Ove godine nagrada se dodeljuje šesti put i odnosi se na radove odbranjene tokom 2012. godine.

Pozivamo učesnike skupa da svojim prisustvom uveličaju ovaj događaj.

VEZANOST, EMPATIJA I EMOCIONALNA INTELIGENCIJA MALOLETNIH PRESTUPNIKA

Sonja Milojević

Filozofski fakultet, Beograd
milojevic.sonja@gmail.com

Predmet ovog rada bio je utvrđivanje specifičnosti emocionalnog razvoja delinkvenata, odnosno dimenzija njihove vezanosti, razvijenosti kapaciteta za empatiju i emocionalnu inteligenciju i pokušaj da se iznesu preporuke za preventivnu i kliničku praksu. Učesnici istraživanja bili su prestupnici uzrasta od 15 do 17 godina ($N=46$). Ispitivanje je sprovedeno u Vaspitno-

popravnom domu u Kruševcu, gde su individualno ispitani maloletni delinkventni sa svih odeljenja, osuđeni za prekršaje različite težine, od krađa do ubistava. Kontrolna grupa (N=55) formirana je od dece istog uzrasta i nivoa obrazovanja. Svi ispitanici bili su muškog pola. Za procenu dimenzija vezanosti korišćen je upitnik Experiences in Close Relationship Revised, verzija za decu i adolescente. Emocionalne inteligencija procenjivana je upitnikom Trait Emotional Intelligence Questionnaire, prilagođenom za adolescente, dok je kognitivna komponenta empatije merena dečjom verzijom instrumenta Mind in the Eyes. Nalazi diskriminacione funkcije potvrđuju osnovnu pretpostavku o razlikama među adolescentima sa i bez krivičnog dela ($r=0,68$; $\chi^2(8)=48,57$; $p=0,00$). Rezultati pokazuju da delinkventi ostvaruju više skorove na izbegavanju i anksioznosti u odnosu i s majkom i s ocem ($p<0,01$). Značajno niže skorove ($p><0,01$) delinkventi dobijaju na faktorima EI: dobrobit, emocionalnost i samokontrola. Konačno, ostvaruju i niže skorove na kognitivnoj komponenti empatije ($p><0,05$). Rezultati pokazuju da delinkventi imaju negativniji model sebe i roditelja, da slabije prepoznaju, saopštavaju i kontrolišu svoja osećanja i da će imati negativniju sliku svoje budućnosti u odnosu na kontrolnu grupu. Dobijena povezanost vezanosti i emocionalne inteligencije sa pojavom antisocijalnog ponašanja, pruža smernice za identifikaciju i preventivni rad sa „decom pod rizikom“ i njihovim roditeljima. Konačno, kada su u pitanju implikacije za tretman maloletničkog prestupništva, postoji potreba da se u proces rehabilitacije uvedu psihološke intervencije usmerene na integraciju traume, uspostavljanje kontrole afekata i razvoj kapaciteta za mentalizaciju i empatiju.

Ključne reči: delinkvencija, vezanost, empatija, emocionalna inteligencija

TEŽNJE OSOBA SA NEGATIVNIM SAMOPOIMANJEM: SAMOPOTVRĐIVANJE ILI SAMOOSNAŽIVANJE?

Anja Ivanović

Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd
anjicken@gmail.com

Ovaj rad se bavio ispitivanjem motivacije ljudi u situaciji samoprocenjivanja i evaluacije sopstvene ličnosti od strane druge osobe.

U radu su ispitivane implikacije dve suprotstavljene teorije: teorije samoosnaživanja (eng. Self-enhancement theory: Sedikides & Strube, 1997) i teorije samopotvrđivanja (eng. Self-verification theory: Swann, 1983). Teorija samoosnaživanja počiva na shvatanju da ljudi teže interakcijama sa osobama koje ih vide u pozitivnom svetlu, bez obzira na njihovu postojeću sliku o sebi. Teorija samopotvrđivanja zasniva se na pretpostavci da ljudi preferiraju da ih drugi vide onako kako oni sami sebe vide, čime potvrđuju postojeću sliku o sebi. Ove dve teorije slažu se u pogledu osoba koje imaju pozitivnu sliku o sebi – one će težiti pozitivnim interakcijama; razilaze se u pretpostavkama za osobe sa negativnom slikom o sebi, koje prema teoriji samopotvrđivanja preferiraju interakcije sa osobama koje ih vide negativno, u cilju očuvanja koherentnog i stabilnog znanja o sebi. Pristupili smo istraživanju kako bismo videli koji motiv će se jače ispoljiti u situaciji dobijanja pozitivne odnosno negativne evaluacije sopstvene ličnosti. Dodatno, želeli smo da ispitamo uticaj fokusa fidbeka – kada se evaluacija odnosi na centralnu (važnu) ili perifernu (nevažnu) osobinu. Istraživanje se sastojalo iz eksperimenta u kom su ispitanici sebe procenjivali na globalnom nivou i na specifičnim sposobnostima, nakon čega su dobili negativne ili pozitivne (fiktivne) povratne informacije, o centralnoj ili perifernoj osobini. Zavisne varijable odnosile su se na procenu želje za interakcijom sa evaluatorom i procenu njegovih karakteristika. Rezultati naše studije govore u prilog teorije samoosnaživanja: ispitanici su preferirali interakciju sa evaluatorom od kog su dobili pozitivan fidbek, i njega su ocenjivali kao objektivnijeg, pouzdanijeg i adekvatnijeg u proceni. Pritom je ova preferencija bila izraženija kada se evaluacija odnosila na centralnu osobinu (u poređenju sa onom o perifernoj). Iako postoje brojni empirijski dokazi o značaju motiva samoosnaživanja, razmotrili smo i ograničenja ovog pristupa, kao i faktore koji su mogli uticati na ispoljavanje upravo ovog motiva, a ne motiva samopotvrđivanja.

Ključne reči: samoevaluacija, samopotvrđivanje, samoosnaživanje, slika o sebi, socijalna interakcija, fidbek

LIČNI ČINIOCI, KOGNITIVNA PROCENA STRESA I AKADEMSKO POSTIGNUĆE KOD STUDENATA

Miša Avramović

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić, Novi Sad
misa.avramovic@gmail.com

Uvod. Trenutno stanje oblasti koja se bavi proučavanjem ispitnog stresa i anksioznosti je takvo da istraživači za svoj teorijski okvir uzimaju ili Spielbergerovu teoriju ispitne anksioznosti ili Lazarusovu kognitivno-relacionu teoriju stresa. Pri tome i jedna i druga teorija imaju svoje prednosti i nedostatke koji bi njihovim objedinjavanjem u velikoj meri bili razrešeni. Ciljevi rada. Teorijski cilj istraživanja bio je da se na osnovu dobijenih rezultata razmotre mogućnosti za dalje približavanje teorije ispitne anksioznosti kognitivno-relacionoj teoriji stresa. Specifični ciljevi istraživanja bili su: 1. Analiza kauzalne strukture predloženog modela odnosa između različitih ishoda kognitivne procene; 2. Utvrđivanje povezanosti ishoda kognitivne procene stresa i relevantnih ličnih činilaca kao skupova podataka; 3. Utvrđivanje najboljih prediktora ishoda kognitivne procene stresa, među analiziranim ličnim činiocima; 4. Odabir najboljih prediktora akademskog postignuća studenata iz grupe ličnih činilaca. Metod. U istraživanju je učestvovalo 336 prigodno odabranih studenata osnovnih i master studija iz Beograda i Novog Sada, od čega je njih 287 u potpunosti popunilo bateriju testova. Za prikupljanje podataka upotrebljeni su sledeći merni instrumenti: Mera kognitivne procene stresa; Inventar ispitne anksioznosti; Skala generalizovane samoefikasnosti; Skala samoefikasnosti u pripremi ispita, Skala obrazovnih aspiracija; Skala ispitnih aspiracija. Rezultati. Predloženi model procesa kognitivne procene stresa je dobio jaku empirijsku potvrdu. Kanonička korelaciona analiza rezultirala je sa dva značajna kanonička faktora koji su, u skupu kognitivnih procena stresa, interpretirani kao podstičuća i ometajuća anksioznost, a u grupi ličnih činilaca, kao potencijali za aktivaciju i pasivizaciju osobe. Sumarno, kao najbolji prediktori kognitivnih procena stresa pokazali su se: situaciono-specifična crta ispitne anksioznosti, obrazovne aspiracije i samoefikasnost u pripremi ispita. Kao najbolji prediktori akademskog postignuća studenata izdvojili su se: obrazovne aspiracije, ispitne aspiracije i samoefikasnost u pripremi ispita. Zaključak. Na osnovu dobijenih rezultata date su sledeće preporuke za dalje približavanje Spielbergerove teorije ispitne anksioznosti, kognitivno-

relacionoj teoriji stresa: 1. Spielbergerova teorija ispitne anksioznosti bi se trebalo proširiti uvođenjem dodatnih kognitivnih procena stresa; 2. Situaciono-specifičnoj crti ispitne anksioznosti bi prilikom analize ispitne anksioznosti trebalo dodati i druge lične činioce koji utiču na kognitivnu procenu stresa; 3. Uvođenje dodatnih ličnih činilaca iz domena posvećenosti i verovanja bi teoriji ispitne anksioznosti značajno povećalo i moć predikcije akademskog postignuća; 4. Nove operacionalizacije konstrukta ispitne anksioznosti bi trebalo da uzmu u obzir podele indikatora i po vrsti i po funkciji. Na osnovu empirijski dobijenih rezultata istraživanja date su i preporuke relevantne za istraživačku, preventivnu i savetodavnu praksu.

Ključne reči: ispitna anksioznost, ispitni stres, lični činioci, kognitivna procena stresa, postignuće studenata.

ODNOS KREATIVNOSTI I TENDENCIJE KA PSIHOPATOLOGIJI U SVETLU MODELA DELJENE VULNERABILNOSTI

Ivana Novakov

Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad
ivananovakov@sbb.rs

U ovom radu prikazano je istraživanje koje se bavilo pitanjem povezanosti kreativnosti i psihopatologije. Polazna osnova za izbor varijabli bio je model Deljene vulnerabilnosti, koji objašnjava odnos između kreativnosti i mentalne bolesti. Kao potencijalni činioci povezivanja i diskriminacije u studiju su bile uključene sledeće varijable: inteligencija, radna memorija, kognitivna fleksibilnost, latentna inhibicija, otvorenost ka iskustvu i sklonost ka sinestetskim iskustvima. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 151 ispitanika, starosti od 18 do 22 godine. Ispitanike su činili učenici Gimnazije, Srednje umetničke škole, studenti Odseka za slikarstvo i učenici Srednje ekomoske škole iz Novog Sada. Primenjeni su zadaci sa Instrumenta za ispitivanje divergentne produkcije, Radivoja Kvašćeva, upitnik prisustva psihopatoloških simptoma CORE – OM, Ravenove progresivne matrice za napredne (set II), skala Otvorenosti ka iskustvu sa Inventara velikih pet (BFI), adaptirana verzija Testa pravljenja traga (TMT) i subtest Šifra sa VITI-ja. U svrhu ovog istraživanja konstruisani

su i instrumenti za merenje tendencije ka sinestetskim iskustvima i latentne inhibicije. Dobijene su značajne korelacije između originalnosti i sledećih subskala: Anksioznost, Trauma i generalno prisustvo psihopatoloških Simptoma. Pokazalo se da kreativnije osobe postižu značajno bolje rezultate na testu inteligencije, manifestuju veću otvorenost ka iskustvu i sinestetskim doživljajima, postižu više skorove na subskali Depresije i Traume, dok osobe sa izraženim patološkim simptomima manifestuju sniženu latentnu inhibiciju. Analizom glavnih komponenti ekstrahovana su tri faktora koja reprezentuju varijable kojima se objašnjava odnos između kreativnosti i psihopatologije. Izdvojeni faktori uvedeni su u multiplu regresionu analizu, koja je pokazala da se kao značajan prediktor kreativnosti ističe faktor Sklonosti ka novim i neobičnim iskustvima (otvorenost ka iskustvu i sinestezija), dok se kao marginalno značajan prediktor ističe faktor Kognitivne efikasnosti (visoka inteligencija i snižena latentna inhibicija.). Kao značajan prediktor psihopatologije (u negativnom smeru) izdvojio se faktor Zadržavanja i manipulacije informacijama (slabi kapaciteti radne memorije i niska kognitivna fleksibilnost), dok se kao marginalno značajan prediktor izdvaja faktor Sklonosti ka novim i neobičnim iskustvima. Rezultati generalno pružaju podršku postavkama modela Deljene vulnerabilnost, ali otvaraju i nova pitanja za buduća istraživanja u ovoj oblasti.

Ključne reči: kreativnost, originalnost, psihopatologija, latentna inhibicija, sinestezija, model Deljene vulnerabilnosti, inteligencija, kognitivna fleksibilnost

RAZVOJ SRPSKE VERZIJE REČNIKA ZA AUTOMATSKU ANALIZU TEKSTA (LIWC SER)

Jovana Bjekić

Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd

bjekicjovana@gmail.com

Automatska analiza teksta je metodološki pristup analizi individualnih razlika u verbalnoj produkciji koji omogućava ekstrakciju statistički manipulabilnih informacija o intenzitetu i/ili frekvenci tematskih i stilističkih karakteristika verbalnih produkata. LIWC (Linguistic Inquiry and Word Count) jedan je od najzastupljenijih programa za automatsku

analizu teksta na nivou pojedinačne reči, koji analizu obavlja upoređivanjem odrednica u rečniku sa odrednicama u ulaznom tekstu i beleženjem relativne zastupljenosti svake od kategorija u datom uzorku teksta. Do sada je ovaj program korišćen u velikom broju istraživanja u oblasti kliničke, socijalne i psihologije ličnosti, a adaptiran je za analizu tekstova na 11 svetskih jezika. Cilj ovog rada je adaptacija programa LIWC za upotrebu u analizi tekstova na srpskom jeziku, kroz konstrukciju srpske verzije rečnika za automatsku analizu teksta (LIWCser), njegovu empirijsku proveru i softversku implementaciju. Konstrukcija rečnika odvijala se u četiri faze: prevod sadržaja engleskog rečnika, kreiranje odrednica, klasifikacija odrednica pomoću apsolutnog konsenzusa između pet nezavisnih procenjivača i revizija sadržaja kategorija. Konačna verzija rečnika LIWCser sadrži 12103 odrednice, kalsifikovane u 65 lingvističkih, psiholoških i tematskih kategorija. Kao materijal za proveru podobnosti upotrebe LIWCser u psihološkim istraživanjima korišćena su 384 teksta na srpskom i 141 tekst na engleskom jeziku. U analizu su uključeni različiti tipovi teksta: sažeci naučnih radova, novinski članci, filmski titlovi, kratke priče i eseji. Rezultati naporedene analize tekstova srpskom i engleskom verzijom programa LIWC pokazali su zadovoljavajući stepen ekvivalentnosti ($ICC=.70$). Prosečna pokrivenost tekstova LIWCser rečnikom je 69.93 %, a variranje u zastupljenosti različitih kategorija je u skladu sa očekivanjima za različite vrste tekstova. Adaptacijom programa LIWC, omogućena je upotreba ovog programa u različitim oblastima psiholoških istraživanja, kroz automatsku analizu tekstova na srpskom jeziku.

Ključne reči: automatska analiza teksta, LIWC, rečnik, LIWCser, ekvivalentnost

SPISAK UČESNIKA

Achkovska Leshkovska, E.	160	Milićević, N.	25, 26
Alčaković, S.	107	Milin, P.	45
Anđelković, D.	49	Milinković, M.	119
Antić, S.	57, 80	Milisavljević, M.	13, 31
Arandelović, M.	186	Milivojević, M.	61, 97
Arnaudova, S.	138	Milojević, S.	187
Arnaudova, V.	40	Milojević, Ž.	8
Arsenijević, B.	43	Milovanović, T.	162
Avramović, M.	190	Mirković, K.	96

Baić, V.	53	Mirović, T.	175
Bajšanski, I.	41, 48, 141	Mladenov, M.	99
Barišić, M.	174	Mrkobrad, K.	74
Batas, A.	49	Müller, H. J.	4
Batić, Sanja.	53, 119	Nešić, B.	85
Berberović, Dž.	139, 173	Novakov, I.	18, 191
Berlekovic, V.	184	Novaković, O.	186
Bjekić, J.	192	Novaković, S.	94, 125
Bodroža, B.	140	Novović, Z.	177
Bodrožić, Z.	129	Obradović, V.	166
Bogdanović, S.	77, 79	Omrčen, V.	141
Bogunović, B.	155	Opačić, G.	169, 182, 183
Bojičić, L.	47	Orlić, A.	33, 161
Bošković, I.	177	Pajić, S.	54
Brdarić, D.	56	Palašti, V.	158
Bukvić, L.	62, 64	Panić, D.	66
Bulut, T.	27, 123	Paunović, M.	151, 152
Corley, M.	3	Pavićević, M.	159
Čabarkapa, M.	131, 132	Pavlović, M.	112, 117
Čerović, S.	115, 136, 137	Pavlović, M.	143, 144, 146
Ćirović, I.	117	Pavun, S.	186
Čizmić, S.	127	Pejić, B.	16, 17, 25
Čokorilo, V.	27	Pejić, M.	167, 171
Čolić, M.	74	Pejić, M.	170
Čolić, M.	151, 152	Perović, A.	186
Čopić, N.	151, 152	Pešić, J.	59, 60
Čukić, I.	153	Pešikan, A.	57, 69
Denkova, F.	138	Petronić, Đ.	114
Dimitrijević, S.	12	Petrović, V. M.	75
Djapo, N.	29	Petrović, B.	164, 165
Djordjevic, A.	40	Petrović, D.	72, 87
Đukić, S.	54	Petrović, I.	105, 127, 133
Dodaj, A.	174	Petrović, I.	143, 144, 146
Đokić, T.	115, 136	Petrović, I.	
Domijan, D.	39, 41, 176	Petrović, N.	92, 118
Drač, S.	111	Peulić, A.	170
Drinčić, N.	67, 101	Pletikosić, S.	176
Dukanac, V.	148	Plut, D.	59, 60
Đurić, V.	107, 158, 181	Popadić, B.	83
Đurišić-Bojanović, M.	130, 132	Popadić, D.	121, 126
Dušanić, S.	122	Popović, D.	110
Dzamonja Ignjatovic, T.	148	Popović, M.	49

Efendić, E.	111	Popović, V.	7
Erić, M.	137	Popović, V.	64
Filipović, S.	182, 183	Popović-Čitić, B.	62,64,65,67
Filipović-Đurđević, D.	35	Puhalo, S.	90, 91
Francuski, K.	34	Purić, D.	38, 169
Garović, D.	177	Radanović, J.	45, 106
Gavrilov Jerković, , V.	56	Radišić, J.	82
Gojković, V.	158, 181	Radojković, D.	66
Gračanin, A.	162	Radosavljev Kirćanski, J.	170
Grahek, I.	33	Radosavljević, V.	113
Grujić, M.	110	Radović, O.	134, 178
Grujić, T.	103	Radović, T.	33
Gulan, T.	48	Radusinovic, D.	54
Gunjača, V.	141	Rangelov, D.	4
Gutvajn, N.	71	Ristić, I.	19, 21
Gvozdrenović, V.	12	Ristić, M.	181
Hadžiahmetović, N.	29	Rukavina, M.	141
Hadžić Krnetić, A.	175	Ružić, N.	150
Husaković, M.	29	Savić, M.	49, 164, 165
Ignjatović, M.	66	Sesar, K.	174
Igor Bajšanski		Šetić, M.	39, 176
Ilić, O.	106	Ševa, N.	50, 82
Ilić-Stošović, D.	61	Ševkušić, S.	71
Ivanović, A.	188	Shterjovska, M.	160
Jablan, B.	67, 101	Shurbanovska, O.	70
Jakić, M.	47, 50	Simić, B.	113
Jakovljević, I.	9	Simić, N.	77, 79
Jaređić, B.	134, 178	Šimić, N.	154
Jeftić, A.	132	Simunović, V.	150
Jerković, I.	56	Škorc, B.	16, 17
Jerotijević, I.	94, 125	Šokčević, T.	12
Jocić, I.	99	Solaković, Š.	100
Jokić, B.	105, 133	Spasić, S.	131
Joksimović, J.	69	Spychala, J.	89
Jovanović, B.	22, 23	Srbović, J.	67, 101
Jovanović, D.	25, 26	Stanimirović, D.	67, 101
Jovanović, I.	7	Stankov Stojilović, G.	22, 23
Jovanović, Lj.	14, 36, 150	Stanojević, D.	134, 178
Jovanović, M.	62	Stanojević, M.	64
Jovanović, O.	77, 79	Stepanović Ilić, I.	93
Jovanović, T.	140	Stevanović, N.	74

Jovanović, V.	56	Stojilović, I.	22, 23
Jovanović, V.	72	Stojimirović, E.	115, 136
Jovanović, V.	150	Stošić, M.	99
Kalanj, M.	170	Sučević, J.	36, 44, 96
Kaluđerović, K.	131	Sulejmanović, D.	89
Kašiković, B.	94, 125	Svrakic, D.	148
Klimesova, H.	118	Teovanović, P.	32
Knežević, G.	38, 157, 161	Tkalčić, M.	176
Kočalo, O.	102	Todić, T.	6
Koledin, G.	98	Todorović, D.	13
Koraj, I.	180	Töllner, T.	4
Kostić, N.	100	Tošković, O.	5, 14, 52
Kovačić, A.	97	Trkulja, M.	27, 123
Ković, V.	44	Vaci, N.	45
Krnet, Lj.	81	Valerjev, P.	48
Krnjajić, Z.	93	Vejnović, D.	11
Krstić, K.	86	Velić, U.	110
Kuzmanović, B.	92	Vesić, D.	7
Kuzmanović, D.	121, 126	Vidaković, N.	131
Lakić, S.	122	Vidanović, B.	5
Lalić, B.	52	Videnović, M.	59, 60
Lazarević, Lj.	157, 161	Vujović, I.	98
Lovčević, I.	35	Vukadinović, M.	28
Magušić, R.	166	Vukičević, Leposava.	108, 110
Malinić, J.	147	Vukčević, M.	54
Mandić, M.	43	Vukelić, M.	127
Mandić, T.	19	Vukosavljević Gvozden, T.	182, 183
Marinković, M.	82, 96, 125	Vulić, I.	113
Marković, M.	65	Weiss, A.	153
Marković, M.	80	Žauhar, V.	41
Marković, S.	27, 29, 31	Zdravković, S.	8, 9, 11
Marušić, M.	76	Želeskov-Đorić, J.	164, 165
Međedović, J.	107, 164, 165	Žeželj, I.	94, 96, 112
Mentus, T.	164	Zinchenko, A.	4
Mesić, M.	154	Žišić Mogbolu, M.	123
Mihajlović, D.	110	Živanović, M.	115, 136, 137
Mijatović, K.	94	Živković, S.	102
Milanovic, M.	148	Žuljević, D.	56

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

159.9.072(048)

NAUČNI skup Empirijska istraživanja u psihologiji (19 ; 2013 ; Beograd)
[Knjiga rezimea] / XIX naučni skup Empirijska istraživanja u psihologiji,
22-24. mart 2013, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu ; [organizatori]
Institut za psihologiju i Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju. - 1. izd. -
Beograd : Filozofski fakultet, 2013 (Beograd: Dosije studio). - 197 str. ; 21 cm

Kor. nasl. - Rezimei na srp. i engl. jeziku. - Tiraž 260.

ISBN 978-86-88803-26-7

1. Institut za psihologiju (Beograd)
 2. Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju (Beograd)
 - a) Psihologija - Empirijska istraživanja - Apstrakti
- COBISS.SR-ID 197295116